

ZAGADNIENIA SPOŁECZNE

Niepaństwowa Wyższa Szkoła Pedagogiczna
w Białymstoku

1 (15) 2021

ISSN 2353-7426

SOCIAL ISSUES

Non State Higher Pedagogical School
in Bialystok
Poland

1 (15) 2021

ZAGADNIENIA SPOŁECZNE

Nr 1 (15) 2021

RECENZENT NAUKOWY TOMU

Dr hab. Dorota Zbroszczyk

RADA NAUKOWA

Dr Janusz Bryk

Doc. PaedDr. Radmila Burkovičová, Ph.D., Czechy

Dr hab. Małgorzata Dajnowicz

Doc. kand. nauk Alicja Danilenko, Białoruś

Prof. zw. dr hab. Ewa Drozda-Senkowska

PaedDr. Miroslava Gašparová, PhD., Słowacja

Prof. dr Bogusław Grużewski, Litwa

Dr hab. Henryka Ilgiewicz, Litwa

Dr hab. Katarzyna Klimkowska

Doc. dr Annika Lall, Estonia

Prof. zw. dr hab. Katarzyna Laskowska

Dr hab. Larysa Leszczenko

Prof. dr Henryk Malewski, Litwa

Prof. zw. dr hab. Bożena Matyjas

Doc. dr Elita Nimande, Łotwa

Dr hab. Inetta Nowosad

Prof. zw. dr hab. Wiesław Pływaczewski

Doc. kand. nauk Elena Popowa, Rosja

PhD. Michał Shepitko, Ukraina

Dr Zbigniew Siemak

Doc. PhDr. František Škvrnda, CSc., Słowacja

Prof. zw. dr hab. Mirosław J. Szymański

ThDr. Józef Szymeczek, Dr., Czechy

Dr Łukasz Twarowski

KOLEGIUM REDAKCYJNE

Redaktor Naczelny

Dr Marek Jasiński

Sekretarz

Dr Grażyna Kędzierska

Redaktor językowy

Dr Tatiana Aniskevich

Doc. PaedDr. Zlatica Huřová, PhD.

Mgr Dorota Kwiatkowska-Bagniuk

Redaktor statystyczny

Mgr Bogusław Szast

Redaktor tematyczny

Dr Marek Strzoda

Dr Agata Jacewicz

Dr Magdalena Najda

Czasopismo Zagadnienia Społeczne ISSN 2353-7426

jest indeksowane w bazach:

Polska Bibliografia Naukowa/POL-Index

Index Copernicus International Journals Master List

ICV 2016 = 35,87 : ICV 2017 = 79,65 : ICV 2018 = 79,52 : ICV 2019 = 77,14 :

ICV 2020 = 72,99

Inne bazy: Narodowy Uniwersalny Katalog Centralny (NUKAT), ARIANTA

7

Dr Agata Jacewicz

Dr Agnieszka Itendo-Milewska

Dr Zbigniew Siemak

Udział studentów w badaniach naukowych prowadzonych
w Niepaństwowej Wyższej Szkole Pedagogicznej
w Białymstoku

STUDIA I MATERIAŁY

19

Maria Marzena Mazur

Dr Agata Jacewicz

Nieprzemijające wartości koncepcji Friedricha Froebela
Enduring Significance of Friedrich Froebel's Pedagogy

51

Daria Kossakowska

Przestępczość jako zagrożenie bezpieczeństwa publicznego
Crime as a Public Security Threat

Z BADAŃ

65

Mgr Magda Milewska

Dr Agnieszka Itendo-Milewska

Znaczenie wybranych postaw rodzicielskich
(nadopiekuńczości i niekonsekwencji)

w rozwoju emocjonalno-społecznym dzieci
w wieku pięciu i sześciu lat

The Importance of Selected Parental Attitudes
(Overprotection and Inconsistency)

in Emotional and Social Development of Children
Five and Six Years of Age

86

Anna Kalinowska

Arteterapia jako forma aktywacji osób z niepełnosprawnością
intelektualną.

Raport z badań

Art Therapy as a Form of Activation for People
with Intellectual Disabilities.

Research Report

115

Mgr Małgorzata Van Damme

Dr Agata Jacewicz

Funkcjonowanie przedszkola Golvsengane
w Nordfjordeid w Norwegii

The Functioning of Golvsengane Kindergarten
in Nordfjordeid in Norway

145

Mgr Daniel Dżiczek

Działania Policji na rzecz bezpieczeństwa na drogach powiatu bia-
łostockiego

Police Actions for Road Safety
in Białystok County

199

Gabriela Cywoniuk

Państwo Polskie w walce z przestępczością

The Polish State in the Fight Against Cross-Border Crime

235

Mgr Michał Lewczuk

Udział Polski w misjach pokojowych
Organizacji Narodów Zjednoczonych

Participation of the Polish Army
in the United Nations Peacekeeping Missions

259

Mateusz Białowieżec

Alkoholizm a poczucie bezpieczeństwa mieszkańców w gminie

Czyże

Alcoholism and the Sense of Security
in the Community of Czyże

281

Mgr Edyta Łuczaj

Wojska Obrony Terytorialnej w województwie podlaskim
w systemie bezpieczeństwa państwa

The Territorial Defence Forces in Podlaskie Voivodship
in the State Security System

O AUTORACH

315

Noty

ZASADY PUBLIKOWANIA

321

Wymogi edytorskie

Formal and Editorial Requirements

Редакционные требования

330

Recenzowanie tekstów

Principles of Reviewing Publications

Рецензирование материалов

Dr Agata Jacewicz

ORCID 0000-0001-5908-7698

*Niepaństwowa Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Białymstoku
Katedra Pedagogiki*

Dr Agnieszka Ilendo-Milewska

ORCID 0000-0003-1080-3950

*Niepaństwowa Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Białymstoku
Katedra Psychologii*

Dr Zbigniew Siemak

ORCID 0000-0001-9262-9532

*Niepaństwowa Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Białymstoku
Katedra Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Administracji*

**UDZIAŁ STUDENTÓW
W BADANIACH NAUKOWYCH PROWADZONYCH
W NIEPAŃSTWOWEJ WYŻSZEJ SZKOLE
PEDAGOGICZNEJ W BIAŁYMSTOKU**

W bieżącym 2021 roku mija 25 lat od utworzenia Niepaństwowej Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Białymstoku.

W Niepaństwowej Wyższej Szkole Pedagogicznej w Białymstoku aktualnie są realizowane studia jednolite magisterskie lub pierwszego i drugiego stopnia na kierunkach Pedagogika, Psychologia, Bezpieczeństwo wewnętrzne oraz Administracja. Każdy kierunek ma także po kilka specjalizacji.

Na kierunku Pedagogika na przestrzeni 25 lat studenci kształcili się na studiach I i II stopnia w specjalnościach:

- pedagogika wczesnoszkolna z edukacją artystyczną, następnie pedagogika wczesnoszkolna i przedszkolna oraz obecnie pedagogika przedszkolna i wczesnoszkolna,
- pedagogika opiekuńczo-wychowawcza z edukacją zdrowotną, a następnie pedagogika opiekuńczo-wychowawcza,

- wychowanie obronne z problematyką przestępczości,
- edukacja medialna z projektowaniem graficznym,
- praca socjalna,
- resocjalizacja,
- edukacja dla bezpieczeństwa.

W tym okresie zgodnie ze studiowaną specjalnością (dziedziną) powstały prace dyplomowe studentów oparte na badaniach, wpisujące się w rozległą tematykę problemów społecznych, w tym pedagogicznych, którymi środowisko naukowe NWSW zajmowało się w ostatnim ćwierćwieczu. Wyeksponowania jednak warte są najważniejsze kierunki tej działalności takie jak:

- 1) problemy edukacji przedszkolnej, wczesnoszkolnej i artystycznej związane z kształceniem, wychowaniem oraz opieką dzieci i młodzieży (konceptje pedagogiczne, formy i metody pracy, zainteresowania, zdolności, trudności dydaktyczno-wychowawcze, zagadnienia obejmowały edukację językową, matematyczną, społeczno-przyrodniczą, muzyczną, plastyczno-techniczną, informatyczną i wychowanie fizyczne),
- 2) problemy dzieci i młodzieży, ale także osób dorosłych, starszych, niepełnosprawnych, osamotnionych i opuszczonych,
- 3) problemy edukacji medialnej, zdrowotnej, edukacji dla bezpieczeństwa w placówkach oświatowych, jak i w środowisku rodzinnym wychowanków,
- 4) problemy wychowania i resocjalizacji młodzieży i dorosłych,
- 5) funkcjonowanie placówek opiekuńczych, wychowawczych i resocjalizacyjnych – w licznych monografiach opisywano działalność tych placówek w Polsce, a także wybranych krajach europejskich np. Niemczech i Norwegii,
- 6) zadania, funkcje i kompetencje, kształcenie, doskonalenie i awans zawodowy, problem stresu i wypalenia zawodowego nauczycieli, opiekunów i wychowawców, pracowników służb mundurowych,
- 7) działalność pozaszkolna dzieci i młodzieży, formy spędzania czasu wolnego, korzystanie z mediów elektronicznych (multimediów),

8) sprawy wyzwań i zagrożeń stojących przed edukacją obejmującą człowieka od wczesnego dzieciństwa do starości (reformy, innowacje pedagogiczne, edukacja zdalna i inne).

Przedstawione powyżej kierunki działań są bardzo ogólne i stanowią jedynie zarys licznych prac badawczych, których tematykę nie sposób krótko przedstawić. Tylko w roku akademickim 2019/2020 w ramach seminarium licencjackiego i magisterskiego zrealizowano 100 projektów badawczych, a rok później tych projektów było ponad 180. Niektóre studenckie badania wykonane w ramach prac dyplomowych doczekały się publikacji w czasopiśmie naukowych takich jak „Zagadnienia Społeczne” (wydawnictwo NWSP w Białymstoku) oraz „Личность в Социуме” (wydawnictwo BUP w Brześciu).

W ostatnich latach dominują badania z zakresu pedagogiki przedszkolnej i wczesnoszkolnej. Cele tych badań pedagogicznych zmierzają do wypracowania optymalnych dróg poznania we wszystkich obszarach edukacji elementarnej, ustalenia modelu nauczyciela przedszkola i klas I-III odpowiadającego potrzebom współczesnych przemian edukacyjnych, oraz wyposażenie przyszłych nauczycieli w szeroki wachlarz kompetencji do pełnienia kreatywnej roli pedagoga wczesnej edukacji.

Prace dyplomowe studentów realizowane w Katedrze Psychologii NWSP korelują z szerokim zakresem badań prowadzonych przez nauczycieli akademickich Katedry. Studenckie dociekania mają na celu pogłębienie i zdobycie nowej wiedzy z zakresu psychologii klinicznej oraz psychologii społecznej zdrowia.

Aktualnie działalność badawcza skupia się na strukturze osobowości i dyspozycjach osobowościowych w trwającym okresie pandemii, ale w realizacji są także inne projekty dotyczące uwarunkowań osobowościowych i sytuacyjnych w stanach pojawiających się w szczególnych sytuacjach życiowych. Celem tych interesujących badań jest analiza:

- osobowościowych uwarunkowań osadzonych w procesie ich adaptacji do warunków izolacji więziennej,
- zależności pomiędzy osobowością a lękiem egzystencjalnym wśród osób czynnych zawodowo,

- korelacji wybranych typów osobowości w kontekście poziomu stresu wśród kadry kierowniczej firm,
- osobowościowych i innych uwarunkowań zachowań ważnych z punktu widzenia dobrostanu i zdrowia jednostki,
- stylów radzenia sobie z chorobą nowotworową u kobiet po mastektomii i mężczyzn po prostatektomii,
- satysfakcji i sensu życia wśród osób starszych,
- osobowości partnerów w kontekście jakości ich małżeńskiego życia.
- danych w zakresie osobowościowych predyktorów stylu radzenia sobie ze stresem w odniesieniu do autopercepcji wśród pacjentów z chorobami somatycznymi,
- problematyki otyłości u kobiet i ich satysfakcji z życia i samooceny,
- związkiem między satysfakcją z życia a samooceną seniorów
- związkiem między satysfakcją z życia a stażem pracy w zawodzie pielęgniarstwa,
- stylów radzenia sobie ze stresem wśród kobiet chorych na chorobę nowotworową piersi oraz poczucia koherencji i wsparcia społecznego wśród kobiet chorych na Hashimoto,
- zachowań prozdrowotnych i antyzdrowotnych w kontekście poziomu stresu wśród studentów oraz uwarunkowań jakości życia pod kątem poczucia zadowolenia wśród Polaków przebywających za granicą.

Do rozwijanych kierunków dociekań naukowych należą między innymi badania grup mniejszości narodowych i seksualnych. W badaniach rozpoznano także obraz mniejszości seksualnej w percepcji studentów wyższych uczelni na Podlasiu, emocje i relacje między grupami mniejszości narodowych w Londynie, poczucie tożsamości i poziom asymilacji społecznej wśród Polaków pochodzenia białoruskiego.

Problematyka badań dotyczy także analizy dyskursu emocjonalnego, pojęć emocjonalnych, doświadczania emocji i ich uwarunkowań a także analizy inteligencji emocjonalnej w kontekście wybranych postaw życiowych młodzieży.

Badaniami objęto grupy funkcjonariuszy państwowych z perspektywy konsekwencji psychologicznych i behawioralnych zachowań zawodowych. Analizowano źródła i poczucie stresu zawodowego, zjawisko wypalenia zawodowego, poziom lęku i agresywności wśród policjantów stosujących środki przymusu bezpośredniego, funkcjonariuszy Państwowej Straży Pożarnej i kuratorów zawodowych, a także zależność pomiędzy poziomem empatii a wymiarami temperamentu u funkcjonariuszy Służby Więziennej.

W profilu badawczym Katedry Psychologii mieszczą się też problemy i jakość funkcjonowania rodziny. Tutaj skoncentrowano się wokół problematyki przemocy, postaw rodzicielskich w aspekcie rozwoju emocjonalno-społecznego dzieci, analizy kompetencji rodzicielskich i poczucia własnej skuteczności rodziców dzieci autystycznych i poziomu satysfakcji z udzielanej pomocy psychologiczno-pedagogicznej. Analizowano rozwój emocjonalny dziecka i poziom lęku separacyjnego w kontekście jakości funkcjonowania rodziny. Odrębnej analizie poświęcono badania w zakresie postaw rodzicielskich oraz stylów przywiązania w rodzinach pełnych i niepełnych.

Pokaźną grupą tematów jest obszar szeroko ujmowanej psychologii edukacji. W eksploracji starano się rozpoznać zależność poczucia koherencji i strategii radzenia sobie ze stresem nauczycieli o różnym stażu zawodowym oraz style radzenia sobie w sytuacjach trudnych i poczucie zadowolenia z życia. Istotne miejsce zajmowały analizy zjawiska wypalenia zawodowego w kontekście poziomu stresu nauczycieli w przedszkolu. Ustalano związek między stylem przywiązania a postawą rodzicielską u nauczycielek edukacji wczesnoszkolnej.

Dużym zainteresowaniem studentów cieszą się projekty badawcze z zakresu psychoterapii. Analizowano znaczenie terapii grupowej w procesie kształtowania się samoakceptacji u osób uzależnionych od alkoholu a także style przywiązania i zdolności interpersonalne. W obszarze jakości funkcjonowania rodzin z problemem uzależnienia badaniu poddano dorosłe dzieci alkoholików analizując pochodzenie rodziny w kontekście tworzenia związków partnerskich.

W Katedrze są realizowane zarówno projekty indywidualne, jak i we współpracy z innymi jednostkami. Prowadzone są badania

ilościowe, jakościowe oraz korelacyjne. Oprócz wykorzystywania standardowych metod badawczych, w Katedrze przygotowywane są adaptacje kulturowe testów psychologicznych, jak również są opracowywane nowe narzędzia badawcze. Wyniki badań prezentuje się w formie artykułów w czasopismach naukowych.

Uprawnienia do kształcenia na kierunku studiów Bezpieczeństwo wewnętrzne (dalej: BW) NWSP uzyskała w 15 kwietnia 2010 roku¹, a niespełna kilka miesięcy później, 1 października – wraz z rozpoczęciem się roku akademickiego 2010/2011, rozpoczęły się także zajęcia dydaktyczne na tym kierunku. Zgodnie z prawem o szkolnictwie wyższym, programem kształcenia, misją i strategią Uczelni, jednym z celów działalności dydaktycznej i naukowej na kierunku BW, jest również aktywne uczestnictwo studentów w życiu naukowym Katedry Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Administracji (wcześniej Zakładu Bezpieczeństwa Wewnętrznego).

Pierwszych kontaktów, wprowadzających w świat badań naukowych, doświadczają studenci już na pierwszym roku, poznając niektóre zagadnienia teoretyczne, jak np. definicję nauk o bezpieczeństwie i metody badawcze tej dyscypliny. Poznają także praktyczne zastosowania technik badań w naukach o bezpieczeństwie, wykonując np. czynności związane ze zbieraniem literatury i źródeł prawnych oraz ich analizą i prezentacją. Klamrą spinająca całość procesu edukacji na kierunku BW są zajęcia seminaryjne – licencjackie i magisterskie, kończące się napisaniem prac licencjackich i magisterskich.

Na kierunku Bezpieczeństwo Wewnętrzne wszystkie prace odnoszą się bezpośrednio do tematyki bezpieczeństwa. Problematyka badawcza skupiona jest przede wszystkim wokół obszarów bezpieczeństwa wewnętrznego, narodowego, prawa policyjnego, zarządzania kryzysowego, kryminologii i patologii społecznych. Każda praca – licencjacka i magisterska – składa się z części teoretycznej i badawczej. W części empirycznej autor opisuje, w oparciu o przeprowadzone badania, problematykę bezpieczeństwa, szcze-

¹ Prawo do prowadzenia studiów II stopnia na tym kierunku uzyskała Uczelnia w roku 2016 r.

gólnie taką, która dotyczy przestępczości skierowanej przeciwko bezpieczeństwu obywateli, państwa i porządku publicznego. Warto podkreślić, że tematyka badawcza prac bardzo często i ściśle jest powiązana z pracą zarobkową lub służbą wykonywaną przez studentów, co dodatkowo nadaje pracy w aspekcie aksjologicznym wymiar pragmatyczno-uitylitarny. Nadto takie połączenie teorii z praktyką spełnia wymagania wynikające z profilu praktycznego studiów w NWSP.

W minionym latach zakończono² szereg projektów badawczych³, realizowanych w ramach seminariów magisterskich i licencjackich. Przedstawiony spis nie pretenduje do katalogu skończonego, choćby dlatego, że niektóre zagadnienia miały różne aspekty badawcze dociekań studenckich, co potwierdza niżej zamieszczony wykaz przedsięwzięć badawczych w rodzajowym postrzeganiu bezpieczeństwa.

Bezpieczeństwo w cyberprzestrzeni:

- Bezpieczeństwo danych osobowych użytkowników Internetu w opinii studentów NWSP,
- Bezpieczeństwo w cyberprzestrzeni, ze szczególnym uwzględnieniem przestępstw popełnianych w sieci Internet,
- Fake News (fałszywe informacje) i ich wpływ na bezpieczeństwo Państwa,
- Cyberprzestępczość a poczucie bezpieczeństwa mieszkańców Białegostoku,
- Młodzież i seniorzy w Internecie. Zachowanie bezpieczeństwa przez obie grupy wiekowe,
- Ochrony danych osobowych w Internecie. Poziom wiedzy na temat zagrożeń,

Bezpieczeństwo społeczności lokalnej:

- Przestępczość nieletnich a bezpieczeństwo publiczne w opinii mieszkańców Białegostoku,

² Tylko w byłym roku akademickim – 2020/2021 – zostały zrealizowane 92 projekty badawcze w ramach seminarium magisterskiego i licencjackiego.

³ Wynikiem tych badań są prace magisterskie i licencjackie obronione w czerwcu i wrześniu każdego roku.

- Bezpieczeństwo społeczności lokalnej w kontekście zagrożenia środkami psychoaktywnymi,
- Bezpieczeństwo społeczności lokalnej w kontekście zagrożenia przestępczością pospolitą w opinii mieszkańców gminy Choroszcz,
- Bezpieczeństwo ruchu drogowego w powiecie białostockim,
- Działania podmiotów odpowiedzialnych za bezpieczeństwo i porządek publiczny a poczucie bezpieczeństwa społeczności lokalnej powiatu szczycieńskiego,
- Działalność administracji samorządowej na rzecz bezpieczeństwa publicznego mieszkańców powiatu białostockiego,
- Działalność organów samorządowych na rzecz bezpieczeństwa społeczności lokalnej w opinii mieszkańców m. Białystok,
- Wpływ przestępczości nieletnich na publiczną przestrzeń bezpieczeństwa w powiecie białostockim w latach 2014–2018.

Bezpieczeństwo instytucjonalnego i społecznego:

- Regulacje konstytucyjne w zakresie bezpieczeństwa i porządku publicznego,
- Działalność Żandarmerii Wojskowej w kształtowaniu bezpieczeństwa publicznego na terenie m. Białystok,
- Firmy prywatnego sektora ochrony w bezpieczeństwie imprez masowych na terenie województwa podlaskiego,
- Policja w działaniu na rzecz bezpieczeństwa publicznego województwa podlaskiego,
- Służba patrolowa w działalności prewencyjnej KMP Białystok w latach 2015–2019,
- Służba więzienna jako podmiot realizujący resocjalizację penitencjarną,
- Działalność Służby Więziennej w sytuacjach kryzysowych na rzecz bezpieczeństwa Białegostoku,
- Wykorzystanie Systemu Dozoru Elektronicznego jako środka penalizacji osób skazanych w okręgu białostockim,
- Państwo Polskie w walce z przestępczością graniczną,
- Straż Graniczna Rzeczypospolitej Polskiej w zwalczaniu przestępczości transgranicznej,

- Działalność Wojsk Obrony Terytorialnej na rzecz bezpieczeństwa społeczności lokalnej,
- Działalność Siły zbrojne RP na rzecz społeczności lokalnej w sytuacji kryzysowej na przykładzie Białegostoku,
- Bezpieczeństwo imprez masowych,
- Organizacje pozarządowe w zarządzaniu kryzysowym,
- Bezpieczeństwo danych osobowych w zarządzaniu kryzysowym,
- Organizacji i funkcjonowania służb specjalnych w Polsce w opinii społecznej.

Bezpieczeństwo międzynarodowego:

- Udział Polski w misjach pokojowych Organizacji Narodów Zjednoczonych,
- Terroryzm jako zagrożenie bezpieczeństwa kulturowego,
- Zapewnienie bezpieczeństwa wewnętrznego przez Straż Graniczną poprzez integrację z działaniami NATO.

Patologie społeczne i przestępczość kryminalna:

- Patologie społeczne a poczucie bezpieczeństwa społeczności lokalnej Wysokiego Mazowieckiego,
- Przemoc w szkole a poczucie bezpieczeństwa młodzieży,
- Przemoc domowa wobec kobiet w Polsce na przykładzie gminy Mielnik,
- Przestępczość kobiet w świetle badań ankietowych społeczności Białegostoku,
- Przestępczość nieletnich jako zagrożenie dla bezpieczeństwa publicznego w opinii mieszkańców Białegostoku.

Prawo policyjne – historia policji:

- Ochrona bezpieczeństwa wewnętrznego/publicznego przez Policję Państwową w powiecie makowskim w latach 1919–1939.

Innym przejawem aktywności naukowej studentów i ich udziału w badaniach prowadzonych przez KBWiA są artykuły opublikowane na łamach Uczelnianego czasopisma naukowego – Zagadnienia Społeczne. Dotychczas ukazały się:

- A. Siegień, Przestępczość narkotykowa na terenie powia-

- tu hajnowskiego, *Zagadnienia Społeczne*, R. 2015, nr 1(3), s. 153–165.
- T. Kiszło, Bezpieczeństwo własne policjantów Oddziału Prewencji Policji w Białymstoku, *Zagadnienia Społeczne*, R. 2015, nr 2(4), s. 196–216.
 - E. W. Leśniewska, Bezpieczeństwo żywności w działalności gastronomicznej, *Zagadnienia Społeczne*, R. 2018, nr 2(8), s. 129–146.
 - M. Żukowski, Problematyka przestępczości nieletnich dziewcząt w opinii mieszkańców Białegostoku, *Zagadnienia Społeczne*, R. 2018, nr 2(8), s. 147–168.
 - P. Urban, Etyka zawodowa policjanta. Część I. Wprowadzenie do badań, *Zagadnienia Społeczne*, R. 2019, nr 2(12), s. 173–204.
 - Tenże, Etyka zawodowa policjanta. Część II. Badania ankietowe, *Zagadnienia Społeczne*, R. 2020, nr 1(13), s. 97 – 112.
 - Lenkiewicz, Działalność 1 Podlaskiej Brygady Obrony Terytorialnej a poczucie bezpieczeństwa społeczności lokalnej Białegostoku, *Zagadnienia Społeczne*, R. 2020, nr 1(13), s. 145–178.
 - K. Organek, Patologie społeczne a poczucie bezpieczeństwa mieszkańców gminy Prostki, *Zagadnienia Społeczne*, R. 2020, nr 1(13), s. 179–208.
 - M. Zdrodowska, Handel ludźmi jako zagrożenie dla bezpieczeństwa społecznego. Perspektywa statystyczna, *Zagadnienia Społeczne*, R. 2020, nr 2(14), s. 94–114.

Ponadto studenci Katedry uczestniczyli w działalności Koła Naukowego Kryminalistyki. Efektem tej działalności był m.in. ich czynny udział w warsztatach naukowych – II Ogólnopolskich Warsztatach Studenckich Kół Naukowych Kryminalistyki w Wyższej Szkole Policji w Szczytnie w dn. 14–16.05.2014 r. Warto nadmienić, że w warsztatach wzięło udział dziewięciu studentów Koła Naukowego Kryminalistyki Niepaństwowej Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Białymstoku. Warsztaty miały charakter teoretyczno-praktyczny, poszerzały wiedzę i umiejętności z zakresu

kryminalistyki, m.in. w części praktycznej zadaniem studentów, podzielonych na grupy, było dokonanie oględzin miejsca zdarzenia. W związku z tym, każda grupa otrzymała walizkę kryminalistyczną i wylosowała „swoje” miejsce przestępstwa –miejsce kradzieży z włamaniem. W ramach oględzin konieczne było ujawnienie i zabezpieczenie, pod względem technicznym i procesowym, śladów kryminalistycznych, pozostawionych na miejscu zdarzenia – wewnątrz i na zewnątrz. Uczestnicy grupy wcielali się w różne role: technika kryminalistycznego, prokuratora lub śledczego⁴.

Konkludując – udział społeczności studenckiej w działalności naukowej prowadzonej przez Wyższą Szkołę Pedagogiczną w Białymstoku jest stosunkowo znaczny, wielokierunkowy i wyraźnie zauważalny. Pokrywa się z oczekiwaniami wynikającymi z prawa o szkolnictwie wyższym, programów i profilu studiów oraz misji i strategii Uczelni a także z kierunkowymi badaniami prowadzonymi przez Katedrę Pedagogiki, Katedrę Psychologii oraz Katedrę Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Administracji.

⁴ Szerzej zob. Z. Siemak, *II Ogólnopolskie Warsztaty Studenckich Kół Naukowych Kryminalistyki. Wyższa Szkoła Policji, Szczytno, 14–16 maj 2014 r.*, *Zagadnienia Społeczne*, R. 2014, nr 2(2), s. 265–271.

ZgSp2353-7426/20.07.2021/25.07.2020/30.07.2021/01

Maria Marzena Mazur

ORCID 0000-0003-1223-6988

Niepaństwowa Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Białymstoku

Katedra Pedagogiki

Dr Agata Jacewicz

ORCID 0000-0001-5908-7698

Niepaństwowa Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Białymstoku

Katedra Pedagogiki

NIEPRZEMIJAJĄCE WARTOŚCI KONCEPCJI FRIEDRICHA FROEBLA

Streszczenie

W artykule starano się ukazać stale aktualną wartość koncepcji niemieckiego pedagoga Friedricha Froebła. Przybliżono biografię twórcy nowoczesnego wychowania przedszkolnego, jego myśl pedagogiczną prowadzącą do sformułowania założeń koncepcji. Poddano analizie najważniejsze dzieła pedagoga będące istotnym opisem jego filozofii edukacyjnej małego dziecka. Szczególną uwagę poświęcono zabawie i znaczeniu materiału dydaktycznego – darów Froebła. Opiszano także niektóre działania pedagogiczne inspirowane teorią zabawy we współczesnej edukacji przedszkolnej.

Słowa kluczowe: koncepcja wychowania • dziecko • nauczyciel-ogrodnik • dziecięce ogródki (das Kindergarten) • zabawa • dary freblowskie.

ENDURING SIGNIFICANCE OF FRIEDRICH FROEBEL'S PEDAGOGY

Abstract

The article describes the values of Friedrich Froebel's pedagogical thought and practice in pre-school education. The biography of the creator of modern preschool education has been outlined, along with his pedagogical ideas which led to the formulation of the principles of the concept. The most important works of the pedagogue, as a valuable illustration of his educational philosophy have been analysed with particular attention paid to play and the quality of teaching materials – Froebel's gifts. Some pedagogical activities inspired by the theory of play in contemporary preschool education have also been addressed in the article.

Keywords: concept of upbringing • child • teacher-gardener • children's gardens (das Kindergarten) • play • Froebel gifts.

Wstęp

Koncepcja wychowania Friedricha Wilhelma Augusta Froebela została zbudowana na solidnym i oryginalnym fundamencie teoretycznym, który na tamtą epokę był nowatorskim pomysłem zastosowania jej w edukacji dzieci w wieku przedszkolnym. Życie osobiste niemieckiego pedagoga w sposób dość wyraźny przełożyło się na późniejsze jego naukowe poglądy. Froebel miał dość trudne i ciężkie dzieciństwo – z pewnością to dało mu późniejsze pomysły oraz zastosowanie przedsięwzięć w autorskiej koncepcji pedagogicznej i ich urzeczywistnienie w praktyce¹.

Froebel był twórcą filozofii wychowania, która była określana nazwą „sferycznej”. Uważał, że wychowanie nauczające powinno mieć charakter globalny łączący aspekty poznawczo-intelektualne, fizyczno-manualne, socjalne oraz religijne². Froebel zgadzał się

¹ M. Z. Stepulak, *Psychologiczno-etyczna refleksja nad założeniami i wartością aplikacyjną metody Froebela*, [w:] M. Z. Stepulak, M. Sitarczyk (red.), *Pedagogika Froebela wyzwaniem dla nauczycieli, szansą dla dzieci. Teoria i praktyka*, Lublin 2017, s. 15.

² M. Z. Stepulak, M. Sitarczyk, *Istota pedagogiki Friedricha Froebela – wprowadzenie w problematykę* [w:] M. Z. Stepulak, M. Sitarczyk (red.), *Pedagogika Froebela ...*, dz. cyt., s. 6.

z wieloma z poglądami innego pedagoga – Johanna Heinricha Pestalozziego, który uważał, że rozwój dziecka kierowany jest przez trzy siły: percepcyjną i intelektualną (siła głowy), fizyczną (siła rąk) oraz moralną (siła serca)³.

W niniejszym artykule przedstawiono krótką notę biograficzną niemieckiego pedagoga, przeanalizowano jego myśl pedagogiczną oraz przedstawiono najważniejsze dzieła, które we współczesności powinny być wskazówką edukacyjną dla nauczycieli wychowania przedszkolnego przydatną w edukacji małych dzieci.

Biografia twórcy podstaw nowoczesnego wychowania przedszkolnego

Friedrich Wilhelm August Fröbel (Froebel) urodził się we wsi Oberweissbach 21 kwietnia 1782 roku. We wczesnym niemowlęctwie (miał dziewięć miesięcy) stracił matkę (Jakobine Eleonore Friderica 1744–1783), przy czym opiekę nad nim przejął ojciec (Johann Jakob 1730–1802) będący pastorem. Ojciec troszczył się o rozwój i wychowanie swego jedynego syna. W 1785 roku ojciec Froebela ponownie się ożenił, jednakże macocha nie interesowała się małym Friedrichem co miało wpływ na jego późniejsze poczucie osamotnienia i odrzucenia⁴.

Młody Froebel był buntowniczy i posiadał egocentryczne cechy charakteru. Przez rówieśników był uważany jako dziecko złośliwe. Jednak już w czasach młodości poszukiwał stale harmonii, celu i sensu życia, a robił to przez obserwowanie natury, rozmyślanie nad słowami Biblii, organizowanie samodzielnych wędrówek wśród lasów i łąk, ale najwnikliwiej obserwował ludzi, którzy go otaczają. Froebel od najmłodszych lat był naznaczony trzema doświadczeniami – utratą matki, miłością do przyrody oraz wiarą chrześci-

³ J. Zjawin, *Rola pracy i nauczania w koncepcji wychowania integralnego Edmunda Bojanowskiego na tle europejskich prądów wychowawczych XIX wieku*, „Zeszyty Naukowe KUL 60” 2017, nr 4 (240), s. 216.

⁴ S. Kustos, *Friedrich Froebel – od inspiracji do kreacji*, [w:] M. Z. Stepulak, M. Sitarczyk (red.), *Pedagogika Froebela...*, dz. cyt., s. 47.

jańską (wyznanie luterzańskie). Połączenie tych doświadczeń oraz siła z jaką oddziaływały na siebie, miała wpływ na jego założenia pedagogiczne, które później tworzył i realizował⁵.

Froebel w 1792 roku trafił pod opiekę swego wuja, który w sposób umiejętny zajął się jego edukacją. Po kilku latach (w 1796 roku) ukończył szkołę ludową i zaczął kształcenie w służbie leśnej. W 1799 roku podjął studia przyrodnicze na uniwersytecie w Jenie i został zmuszony do rezygnacji z kształcenia w służbie leśnej. Z powodu problemów finansowych i ciężkiej choroby ojca, wrócił do domu, aby pomóc przy obowiązkach, aż do 1802 roku.

Po śmierci ojca Froebel podejmował się różnych zajęć. Był m.in. aktuariuszem na Wydziale Leśnym, geodetą i księgowym w dużej miejskiej posiadłości. W 1805 roku rozpoczął studia we Frankfurcie z dziedziny architektury, został tam z czasem nauczycielem. W czasie studiów odbywał podróż do szkoły wcześniej wspomnianego Pestalozziego w Szwajcarii. Tam rozpoczął swoją pracę jako tutor trzech synów w bogatej rodzinie⁶.

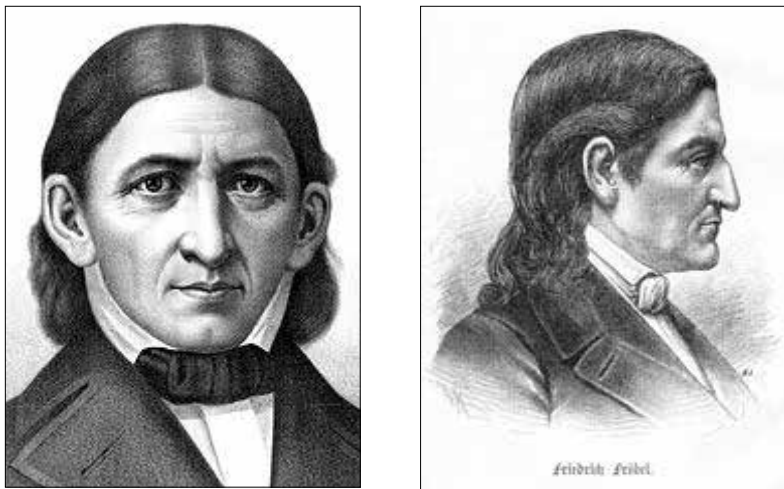
W 1811 roku opuścił Frankfurt, powrócił na studia w Getyndzie i w Berlinie, gdzie studiował krystalografię⁷. W tym samym czasie dojrzały jego pedagogiczne refleksje i ostatecznie opracował swoistą filozofię edukacyjną, tzw. filozofię „sfer”. Zgłębianie dalszych nauk filozoficznych przerwała Froebelowi wojna przeciwko Napoleonowi (w latach 1812–1813). Do wojska zgłosił się jako ochotnik, ponieważ uważał, że nie byłby w stanie odpowiednio nauczać o wolności, honorze i ładzie społecznym, jeśli nie doświadczyłby tego czym jest walka. W wojsku poznał dwóch studentów teologii, którzy po wojnie stali się jego bliskimi współpracownikami. Byli to Johann Wilhelm Middendorff i Heinrich Langethal⁸.

⁵ M. Z. Stepulak, *Psychologiczno-etyczna...*, dz. cyt., s. 16.

⁶ S. Kustosz S., *Friedrich Froebel – od inspiracji do kreacji*, [w:] M. Z. Stepulak, M. Sitarczyk (red.), *Pedagogika Froebla...*, dz. cyt., s. 48.

⁷ Jest to dział nauki zajmujący się opisem, klasyfikacją i badaniem kryształów, krystalitów oraz substancji o strukturze częściowo uporządkowanej (www.pb.edu.pl).

⁸ B. Bilewicz-Kuźnia, *Dar Zabawy, Program wychowania przedszkolnego*, Lublin 2017, s. 17.

Rycina 1. Friedrich Wilhelm August Froebel (1782–1852)

Źródło: Pedagogikum, *Friedrich Froebel – twórca wychowania przedszkolnego* [online] dostęp [w:] www.lxio.wordpress.com/historia-wychowania/friedrich-froebel/, dnia 16.11.2020.

Po wojnie, w 1814 roku. Froebel został asystentem profesora Samuela Ch. Weissa w Instytucie Mineralogii Uniwersytetu Berlińskiego. Studia krystalograficzne oraz mineralogia potwierdziła jego filozoficzne podłoże koncepcji sferycznej. Froebel zaczął wówczas coraz mocniej upatrywać, że porządek, cykliczność i harmonia to prawa rządzące rozwojem człowieka. W swoich postulatach i założeniach już wówczas odwoływał się do orientacji humanistycznej, naturalizmu, psychologii humanistycznej, pedagogiki romantyczno-liberalnej oraz personalizmu⁹.

W 1816 roku Froebel założył w Griesheim w Turynii szkołę, która z czasem przyjęła nazwę Ogólny Niemiecki Zakład Wychowawczy, który w 1817 roku został przeniesiony do Keilhau koło Rudolstadt. Założenie tej szkoły przez Froebła związane było ze śmiercią jego brata, który osierocił trzech synów¹⁰. Opieka nad dziećmi brata przyczyniła się do założenia tej placówki. W ciągu

⁹ S. Kustos, *Friedrich Froebel...*, dz. cyt., s. 49.

¹⁰ B. Bilewicz-Kuźnia, *Dar Zabawy. Program wychowania...*, dz. cyt., s. 18.

czterech lat, w szkole było już około sześćdziesięciu wychowanków w różnym wieku. Uczono i wychowywano dzieci łącząc aspekty poznawczo-intelektualne, fizyczne, manualne, socjalne oraz religijne. Dzieci miały tam zatem takie przedmioty jak: religia, arytmetyka, język, ojczyznoznawstwo, gimnastyka, gry towarzyskie. Wszystkie nauki były oparte na metodzie projektu, co było odzwierciedleniem teorii Pestalozziego. Dodatkowo nauczanie i wychowanie w tej szkole było indywidualnie modelowane, ponieważ uwzględniano się siły i możliwości dzieci oraz podkreślano sferyczny warunek jedności między naturą, nauką oraz wychowaniem¹¹.

W roku 1820 Frobel wydał pierwszy z pięciu pamfletów, które ukazywały się do roku 1823. W 1826 roku zaś wydał swoją najważniejszą pracę na temat wychowania człowieka¹². Z kolei w roku 1831 założył podobną szkołę na wzór tej z Keilhau, w Lucernie, a następnie w Bernie w Szwajcarii. Pięć lat później już razem z żoną Wilhelminą H. Hoffmeister wrócił do Rudolstadt w Niemczech, a w 1837 roku otworzył w Bad Blankenburg przedszkole pod nazwą Zakład dla Rozwijania Zamiłowań Dzieci i Młodzieży do Pracy i jednocześnie rozpoczął pracę nad serią metodyczną „dary i zajęcia”. W 1839 roku umiera jego żona, a rok później niemiecki pedagog nazywa swój zakład dla małych dzieci „ogródkiem przedszkolnym”¹³.

Dziecięce ogródki Froebela (das Kindergarten) stały się dość powszechne. Koncepcja wychowania niemieckiego pedagoga skłaniała się do tego, żeby dzieci w ogródku czuły się pielęgnowane jak rośliny przez ogrodnika – wychowawcę. Rola nauczyciela polegała na tym, aby dzieci miały możliwość optymalnego rozwoju i szansę na eliminację czynników destrukcyjnych. Był to ruch wychowania, który w państwie pruskim nie był akceptowany przez władze. Państwo nie tolerowało, aby w instytucjach wychowujących dzieci, istniał model samodzielnego przez dzieci myślenia i poszanowania innych ludzi¹⁴. Froebel jednak nie zrażając się opinią pruskich władz, obserwował zachowania dzieci i było to jego głównym źród-

¹¹ J. Marx, E. Steinfeldt, *Froebel. Koncepcja ramowa*, Warszawa 2014, s. 7.

¹² B. Bilewicz-Kuźnia, *Dar zabawy. Program wychowania...*, dz. cyt., s. 18.

¹³ M. Z. Stepulak, *Psychologiczno-etyczna...*, dz. cyt., s. 16.

¹⁴ S. Kustos, *Friedrich Froebel...*, dz. cyt., s. 49.

dłem praktyki wychowawczej. Jego teoretyczne założenia, na jakich bazował, dotyczyły tego, że dziecko jest w procesie wychowania pierwiastkiem boskim, indywidualnością i częścią większej społeczności. Froebel najchętniej obserwował dzieci podczas zabawy, ponieważ uważał, że to właśnie zabawa jest najważniejszym elementem rozwoju każdego dziecka¹⁵. W 1840 roku w Niemczech powstał narodowy ogródek dziecięcy, który był podwaliną systemu oświaty. W placówkach niemieckiego pedagoga wychowywały się dzieci, ale kształcili również przyszli nauczyciele – wychowawcy oraz pomocnice dla matek dzieci i opiekunki¹⁶.

W latach 1844–1847 Froebel prowadził wykłady w Dreźnie, Darmstadt, Hamburgu i Frankfurcie. Był zapraszany również na wiele nauczycielskich konferencji. W 1849 roku przeniósł się do Liebenstein koło Eisenach w celu rozpoczęcia szkolenia dla przyszłych nauczycieli przedszkoli. Zaczęło się zauważać coraz więcej kobiet jako nauczycielek wychowania przedszkolnego. Rząd pruski nadal jednak zabraniał prowadzenia przedszkoli i podejrzewał Froebela o działalność wywrotową. Pomyłka pisarska pod wpływem zbieżności z nazwiskiem autora antyspołecznej broszury – Karola Froebła, spowodowała, że placówki wychowawcze niemieckiego pedagoga musiały zostać zamknięte, jednakże po licznych wyjaśnieniach nakaz ten został cofnięty¹⁷.

Froebel zmarł w dniu 21 lipca 1852 roku w Marienthal. Został pochowany na cmentarzu w Schweina – obecnie jest to dzielnica miasta Bad Liebenstein w Niemczech obok drugiej żony Luizy. Na jego grobie można odnaleźć symbol edukacji freblowskiej, który jest ustawiony w formie kolumny o podstawie sześciianu, na której stoi walec i kula¹⁸.

¹⁵ B. Bilewicz-Kuźnia, *Dar Zabawy. Program wychowania...*, dz. cyt., s. 17.

¹⁶ M. Z. Stepulak, *Psychologiczno-etyczna...*, dz. cyt., s. 16.

¹⁷ Tamże, s. 17; por. S. Kustos, *Friedrich Froebel...*, dz. cyt., s. 50.

¹⁸ B. Bilewicz-Kuźnia, *Dar Zabawy. Program wychowania...*, dz. cyt., s. 11.

Myśl pedagogiczna – założenia koncepcji Froebela

Froebel przez wiele lat poszukiwał własnej drogi życiowej, co wpłynęło na jego dojrzałość poglądów. Od dzieciństwa był wnikliwy, wrażliwy oraz cechował się doskonałą obserwacją zachowań ludzkich. Wszystkie jego pozytywne cechy wpłynęły na to, że miał swoją własną wizję dotyczącą wychowania dziecka, a jego późniejsze założenia pedagogiczne wraz z materiałem są nadal aktualne i stanowią podłoże do pracy wychowawczej i edukacyjnej w czasach współczesnych¹⁹.

Cała myśl pedagogiczna Froebela może zostać przedstawiona w postaci pewnych założeń:

- Froebel jest uznawany za twórcę wychowania przedszkolnego,
- niemiecki pedagog zauważył, że zabawa jest podstawową formą aktywności dziecka, jednakże musi być ona odpowiednio zorganizowana,
- zaproponował przedmioty, które określił darami i miały one służyć wszechstronnemu rozwojowi osobowości dziecka oraz były dostosowane do trzech okresów przedszkolnych tzw. okresów kuli, walca i sześcianu²⁰,
- organizowane przez niego ogródki dziecięce miały na celu wychowanie i opiekę nad dziećmi oraz uwzględniały podstawowe zasady dydaktyczne, którym była: poglądowość, aktywność, dostępność, systematyczność, logiczna kolejność,
- opracował metodykę wychowania przedszkolnego oraz stworzył projekt kształcenia nauczyciela,
- uznał wychowanie przedszkolne za integralną część kształcenia ogólnego i uważał, że każde dziecko powinno zaczynać edukację od przedszkola²¹.

¹⁹ S. Kustos, *Friedrich Froebel...*, dz. cyt., s. 51.

²⁰ W pierwszym okresie dzieci dostawały do zabawy piłkę jako kulę, w drugim okresie otrzymywały walec, zaś w trzecim były to klocki, które były w kształcie sześcianu. Froebel określił je jako dary-zabawki (Zob. www.ixio.wordpress.com/historia-wychowania/friedrich-froebel/).

²¹ Pedagogikum, *Friedrich Froebel – twórca wychowania ...*, dz. cyt.

Pedagogika Pestalozziego była pierwszą koncepcją pedagogiczną, z którą Froebel spotkał się w Szwajcarii. Była ona pewnego rodzaju inspiracją dla początkującego pedagoga, jednakże Froebel od zawsze posiadał własną wizję wychowania i dlatego też pedagogika Szwajcara nie zdominowała całkowicie jego myśli, spowodowała nawet to, że zaczął dość krytycznie podchodzić do wszelkich teorii nauczania i wychowania²².

W swych poglądach Froebel zgadzał się jedynie z postulowanym przez Pestalozziego oddziaływaniem i stymulowaniem w sposób jednoczesny „siły głowy, rąk i serca” – w tym przypadku chodziło o rozwój poznawczy, motoryczny i emocjonalny dziecka. Z samym Froeblem utożsamiane jest prawo sfer, które w pewien sposób odnosi się do symbolu daru freblowskiego tj. sześcianu, walca oraz kuli ustawionej jedno na drugim. Sześcian zgodnie z koncepcją pedagoga jest tezą (racjonalnym myśleniem), kula to przeciwieństwo tezy (antyteza, myślenie intuicyjne), zaś walec jest syntezą łączącą cechy kuli i sześcianu. Pestalozzi zmarł w 1827 roku, gdy Froebel dopiero zaczął rozwijać swą działalność pedagogiczną²³.

Freblowski symbol sześcianu, walca oraz kuli ustawionej jedno na drugim, jest wskazaniem jak właśnie wygląda ludzka psychika i osobowość. Tego rodzaju świadomość na bazie racjonalnego myślenia oraz myślenia intuicyjnego, według Froebela, powinna towarzyszyć każdemu pracującemu nauczycielowi wychowania przedszkolnego. W zależności od sytuacji nauczyciel musi zatem wykazać się racjonalnym myśleniem, ale posiadać również wielką intuicję w stosunku do zamierzeń dzieci. Froebel jako pedagog-obszernik w swych założeniach pedagogicznych wskazywał, że każdy nauczyciel pracujący z dziećmi powinien być również obserwatorem, powinien ukierunkować procesy poznawcze i emocjonalne dziecka w danym momencie w taki sposób, aby dziecko mogło postąpić zgodnie z własnymi potrzebami z jednoczesnym poszanowaniem praw innych osób²⁴.

²² S. Kustos, *Friedrich Froebel...*, dz. cyt., s. 51.

²³ M. Z. Stepulak, *Wybrane zagadnienia z psychologii rozwojowej*, Siedlce 2001, s. 51.

²⁴ M. Z. Stepulak, *Specyfika wychowania moralnego w systemie rodzinnym*,

Koncepcja niemieckiego pedagoga charakteryzuje się troską o harmonijny rozwój każdego dziecka. Misja pedagogiczna i dbałość mają wiele wspólnego w tym przypadku z filozofią panteizmu, w której jest przekonanie, że istnieje pierwiastek boży w każdym elemencie natury, tym bardziej istnieje on w dziecku. Z pewnością ma to związek z silną wiarą Froebela w Boga²⁵. Maria Weryho (1858–1944) i Justyna Strzemeska pisały wówczas: „powołać w człowieku pierwiastek boski; skierować człowieka ku wolnemu, świadomemu spełnianiu jego powołania ziemskiego, wskazać drogę i środki do tego prowadzące – oto jest ogólny cel wychowania”²⁶.

Powyższy cel wychowania według Weryho i Strzemeskiej zgodnie z koncepcją pedagogiki Froebela, służy pojmowaniu wychowanków przez nauczycieli przedszkolnych w taki sposób, że biorą oni na siebie odpowiedzialność podczas procesu nauczania oraz wychowania. Jednocześnie należy to rozumieć tak, że przed nauczycielami jest duża szansa na współuczestniczenie w procesie dojrzewania, dorastania, doskonalenia indywidualnych cech osobowości dzieci, którymi się nauczyciele opiekują²⁷.

Wychowanie według Froebela polegało na wszechstronnym rozwoju dziecka drogą doskonalenia instynktów. Był to instynkt wiedzy, pracy, artystyczny oraz instynkt religijny²⁸. Realizacja powyższych miała odbywać się (oprócz wcześniej wspomnianych) m.in. poprzez następujące warunki:

- dzieci powinny mieć zorganizowane zajęcia zgodnie z ich naturą, muszą się rozwijać i wzmacniać własne ciało,
- zmysły mają służyć dzieciom do zapoznania się z najbliższym otoczeniem, którymi jest natura oraz inni ludzie,

[w:] M. Z. Stepulak (red.), *Specyfika wychowania w systemie rodzinnym*, Lublin 2013, s. 189–190.

²⁵ M. Z. Stepulak, *Wybrane zagadnienia z psychologii religii*, Siedlce 2001, s. 92.

²⁶ J. Strzemeska, M. Weryho, *Wychowanie przedszkole. Podręcznik dla wychowawców*, Warszawa 1895; cyt. za: S. Kustos, *Friedrich Froebel...*, dz. cyt., s. 51–52.

²⁷ S. Kustos, *Friedrich Froebel...*, dz. cyt., s. 52.

²⁸ M. Królicza, *Froebel Friedrich*, [w:] A. Marciarz (red.), *Mały leksykon pedagoga wczesnoszkolnego*, Warszawa 2014, s. 100.

- zabawa, która jest podstawową formą aktywności i uczenia się dziecka, powinna interesować dziecko i zaspokajać jego naturalną ciekawość oraz pobudzać do aktywności i tworzenia,
- nauczyciel powinien wykorzystywać bogaty materiał naturalny zaczerpnięty z przyrody np. gałązki, piasek, ziarna itp.²⁹.

Dokonania Froebela w dziedzinie wychowania dzieci przedszkolnych są ogromne. Jego poglądy co prawda powodowały sprzeczne opinie ówczesnego społeczeństwa co do prowadzenia m.in. ogródków dziecięcych, które utożsamiane były z przedszkolem, dlatego polityczne decyzje wprowadziły tym samym zakaz prowadzenia freblowskich instytucji w 1850 roku. Jednak nakaz został cofnięty u schyłku życia Froebela. Wszelkie jego dzieła pozostały do czasów współczesnych, na których obecnie wzoruje się wielu pedagogów.

Podstawowe dzieła i ich analiza

Początkiem autorskiej wizji wychowania Froebela była opieka nad dziećmi rodziny von Holzhausenów w latach 1808-1810, podczas gdy przebywał on w Szwajcarii u Pestalozziego. W tym właśnie czasie powstała jego pierwsza ważna publikacja „*Kurze Darstellung Pestalozzis Grundsätze der Erziehung und des Unterrichts. (Nach Pestalozzi selbst)*”³⁰. Popularność szwajcarskiego pedagoga nie przekonywała jednak, który był zdania, że teoria elementarnego kształcenia musi wymagać doskonalenia oraz solidnej postawy. Froebel chciał już wówczas stworzyć własną i niezależną filozofię edukacyjną, zatem kształcił i studiował język, matematykę, filozofię, astronomię. Najbardziej koncentrował się zaś na filologii i naukach przyrodniczych w Berlinie³¹.

Swoista filozofia edukacyjna tzw. filozofia sfer, spowodowała, że z czasem opisał ją w swoim najważniejszym dziele „*Die Mensche-*

²⁹ M. Z. Stepulak, *Psychologiczno-etyczna...*, dz. cyt., s. 18.

³⁰ Krótkie omówienie zasad wychowania i nauczania Pestalozziego. Według samego Pestalozziego.

³¹ S. Kustosz, *Friedrich Froebel...*, dz. cyt., s. 48.

*nerziehung*³². Froebel uważał, że sferyczność jest wyrazem różnorodności w jedności i jedności w różnorodności. Każdy człowiek powinien rozwijać swą sferyczną naturę, aby móc pokazać jednocześnie swą istotę jako jedność i różnorodność. Według filozofii Froebela, człowieka zadaniem jest rozwinięcie swej natury sferycznej i kształtowanie jej praktycznie na całym etapie życia. Jest to prawo podstawowe w przypadku prawdziwego i humanistycznego kształcenia. Zgodnie z jego filozofią, którą właśnie zawarł w dziele „Wychowanie człowieka”, obiekty nieożywione oraz żywe stworzenia żyją według prawa sferycznego, jednakże człowiek jest jedynie świadomy tego prawa³³.

W 1883 roku oprócz „*Die Menschenerziehung*”, powstało inne dzieło pedagoga nawiązujące do „dziecięcych ogródków freblowskich” – „*Das Kindergartenwesen*”³⁴. Na tym właśnie dziele oparta została najstarsza metodyka wychowania przedszkolnego „Wychowanie przedszkolne” autorstwa Weryho i Strzemeskiej, w którym opisano w dość szczegółowy sposób dary i wskazówki jak wykorzystać je do pracy dydaktycznej podczas opowiadań, budowania lub liczenia³⁵.

Książka Froebela „*Die Menschenerziehung*” została wydana w Keilhau w jego własnym wydawnictwie w 1826 roku. Była to pierwsza część jego planowanej pracy, która pierwotnie miała składać się z dwóch części, jednakże pedagog nie napisał drugiej części. Praca została całkowicie poświęcona wychowaniu dzieci i młodzieży. W tej książce niemiecki pedagog opisuje swój pogląd na ludzi oraz ich cele, uzasadniając w ten sposób edukację ludzi i ich pedagogizację³⁶.

W „*Die Menschenerziehung*” określa człowieka wyrazem boskości, tak jak przyrodę. Widzi przeznaczenia człowieka w rozwijaniu się i wyrażaniu boskości, która w nim tkwi. Wychowanie w książ-

³² W tłumaczeniu dosłownym: „Edukacja ludzka” lub „Wychowanie człowieka”.

³³ A. Brzezińska, *Psychologiczne portrety człowieka*, Gdańsk 2005, s. 66–67.

³⁴ W tłumaczeniu dosłownym: „System przedszkolny dla dzieci” lub „Wychowanie przedszkolne”.

³⁵ W. Okoń, *Nowy słownik pedagogiczny*, Warszawa 2007, s. 107.

³⁶ Tamże, s. 108.

ce zostało przez Froebła zdefiniowane jako środek umożliwiający dziecku odkrycie własnego (boskiego) przeznaczenia i przeżycie go. Dziecko musi się rozwijać zgodnie z własnym przeznaczeniem. Froebel w tej książce porównał dzieci do roślin, które muszą rosnać, dlatego też obowiązkiem rodziców jest zapewnienie im godnych warunków do wzrostu oraz przygotowanie odpowiedniego gruntu. Dzieciom należy towarzyszyć w tym, co w nich tkwi i przez ten cały czas zapewniać im dobre warunki do rozwoju³⁷.

O książce „*Das Kindergartenwesen*” wiadomo niewiele, jednakże dzięki Strzemeskiej i Weryho, i ich publikacji „*Wychowanie przedszkolne*”, można się dowiedzieć jaki był zamysł Froebła. Autorki były polskimi promotorkami jego koncepcji. W swojej publikacji w duchu frebelskim nawiązywały do „*Das Kindergartenwesen*” i zabawy jako dobroczynnego wpływu na rozwój dziecka. Zabawka jest tutaj przedstawiana jako narzędzie edukacji. Pedagog wskazał, że narzędzie edukacji – w tym przypadku zabawa – nie jest działaniem swobodnym, ale powinna przebiegać pod kierunkiem nauczyciela i wiązać się z nauczaniem darów, czyli zabawek. Rola nauczycielki powinna skupiać się na czynnościach dzieci, dlatego też dzieci powinny korzystać z wszelkich gier ruchowych, śpiewów i płaśów w kole³⁸.

Niewiele wiadomo o publikacji Froebła powstałej w latach 1808–1810 „*Kurze Darstellung Pestalozzis Grundsätze der Erziehung und des Unterrichts. Nach Pestalozzi selbst*”. Można jedynie wywnioskować, że Froebel stworzył zasady wychowania i nauczania Pestalozziego, które miałyby być dla niego wzorem stosowania zasad pedagogicznych. Froebel ostatecznie niezbyt zgadzał się z koncepcją Szwajcara, który nie był zwolennikiem rozwoju dziecka jedynie przez zabawę, a za główny cel edukacji stawiał wiedzę, kształcenie społeczne i rozwijanie funkcji psychicznych dziecka³⁹.

³⁷ F. Fröbel, *Edukacja ludzka* [online] dostęp [w:] www.friedrich-froebel-online.de/p-%C3%A4-d-a-g-o-g-i-k/original-texte/die-menschenerziehung/, dnia 12.11.2020 r.

³⁸ B. Bilewicz-Kuźnia, *Zabawa życiem dziecka – aplikacja teorii Froebła do praktyki przedszkolnej XXI wieku*, „Forum Pedagogiczne” 2018, nr 2, s. 48–49.

³⁹ A. Brühlmeier, *Nauczanie w duchu Pestalozziego* [online] dostęp [w:] www.bruehlmeier.info/unterrichten.htm, dnia 13.11.2020 r.

W „*Kurze Darstellung Pestalozzis Grundsätze der Erziehung und des Unterrichts. Nach Pestalozzi selbst*” Froebel zgadzał się jedynie, że o rozwoju dziecka decydują takie siły jak: sprawność intelektualna, fizyczna oraz moralna, określana w skrócie jako głowa, ręka i serce. Pestalozzi zalecał harmonię w działaniu tych organów i w tym przypadku Froebel popierał tę koncepcję pedagogiczną⁴⁰.

Zabawa i zabawka w poglądach Froebela – teoria zabawy

Froebel uważał, że wiek przedszkolny to wiek zabawy. W tym okresie życia to zabawa jest najważniejszą czynnością podejmowaną przez dziecko, ponieważ może przyjmować bardzo bogate i ciekawe formy. Atutem zabawy jest również to, że umożliwia dalsze doskonalenie sprawności, przyczynia się do poszerzania wiadomości o otaczającym świecie, pozwala na wyrażenie emocjonalnego stosunku do wielu spraw i sytuacji⁴¹.

Kupiona zabawka przez rodzica oraz sama zabawa dla dziecka, sprawia jemu radość i powinna cieszyć. Zabawka może cieszyć krótką chwilę, ale może być również nieodłącznym towarzyszem zabaw, źródłem przeżyć i doświadczeń. Dorośli analizują, w co lubi się bawić dziecko małe, a jaką formę zabawy wybiera dziecka starsze. Rodzice często przy wyborze zabawki dla dziecka lub wybrania formy zabawy, starają się również zwracać uwagę na zainteresowania dziecka, to co może sprawić, że dziecko się nauczy czegoś nowego lub zgłębi już to co umie. Zbyt dziecinna, jak również zbyt poważna zabawka może dziecko po prostu nudzić⁴².

Wincenty Okoń wskazywał, że zabawa oraz zabawka powinna rozbudzać aktywność dziecka, rozszerzać jego doświadczenia, roz-

⁴⁰ Pedagogikum, *Jan Henryk Pestalozzi – ojciec sierot*, [online] dostęp [w:] www.lxio.wordpress.com/historia-wychowania/jan-henryk-pestalozzi-ojciec-sierot/, dnia 13.11.2020 r.

⁴¹ B. Bus, M. Sitarczyk, *Rola zabawki i zabawy w rozwoju psychicznym dziecka. Refleksje pedagoga i psychologa*, [w:] M. Z. Stepulak, M. Sitarczyk (red.), *Pedagogika Froebela...*, dz. cyt., s. 127.

⁴² D. B. Elkonin, *Psychologia zabawy*, Warszawa 1984, s. 67.

wijać wyobraźnię oraz wyrabiać umiejętności opanowania rzeczywistości⁴³. Można zatem wywnioskować, że Okoń nawiązuje tym samym do pedagogiki Froebela, który rozwijał w swych założeniach pedagogicznych teorię zabawy oraz opracował i wykonał zestaw darów, czyli zabawek, które stały się materiałami dydaktycznymi stanowiącymi trzon aktywności dzieci i nauczycieli w jego przed-szkolach⁴⁴.

Zabawa była jednym z podejmowanych przez Froebela zagadnień w kontekście jego idei okazywania szacunku dla dziecka i jego indywidualności. Zabawę uważał za jeden z wymiarów aktywności ludzkiej, która w szczególny sposób bazuje na wyobraźni⁴⁵. Magdalena Leśniak wskazywała, że zabawa może być dobrowolna i spontaniczna, ponieważ jest ona podejmowana dla przyjemności z uczuciem napięcia i radości według dobrowolnie przyjętych, ale bezwarunkowo obowiązujących reguł. Zabawa czerpie treści z życia społecznego i tworzy subiektywny świat, który jest inny niż rzeczywistość i jest czynnikiem umożliwiającym rozwój osoby oraz jej uspołecznienie⁴⁶.

Froebel brał aspekty zabawy pod kątem filozoficznym, psychologicznym i moralnym, jako istotny fundament wychowania dziecka. Pod kątem filozoficznym już Heraklit z Efezu używał pojęcia zabawy w celu opisanego realnej rzeczywistości, zaś Platon stwierdzał, że zabawa jest jedną z form oddawana czci bogom⁴⁷. Również Tomasz z Akwinu, uważał zabawę za formę odpoczynku dla duszy, ponieważ jest ona rozrywką, która daje siły na dalszą pracę. Zdaniem Friedricha Schillera sztuka i zabawa pochodzą z nadmiaru niespożytkowanej energii i nie są potrzebne do przeżycia, ale

⁴³ W. Okoń, *Zabawa a rzeczywistość*, Warszawa 1982, s. 55.

⁴⁴ S. Kustos, *Pedagogika Froebela...*, dz. cyt., s. 52; por. A. Mac, *Zabawa w życiu dziecka a dobrostan*, „Zdrowie i Dobrostan” 2013, nr 2, s. 84.

⁴⁵ M. Z. Stepulak, M. Sitarczyk, *Istota pedagogiki...*, dz. cyt., s. 6.

⁴⁶ M. Leśniak, *Zabawa*, [w:] E. Gigilewicz (red.) *Encyklopedia katolicka. Tom XX*, Lublin 2014, s. 1133.

⁴⁷ M. Chojak, I. Grochowska, K. Jurzysta, M. Mełgieś, A. Karpińska, *Zabawa jako warunek prawidłowego rozwoju dzieci i przygotowania studentów do zawodu nauczyciela – przykład dobrej praktyki*, „Lubelski Rocznik Pedagogiczny” 2017, t. XXXVI, z. 1, s. 237.

mogą rozładować ludzką niespożytą energię. Blaise Pascal zgodził się z opinią Schillera stwierdzając, że zabawa jest ucieczką przed znużeniem i rutyną⁴⁸.

Pod kątem psychologicznym zabawa jest rozpatrywana jako podstawowa czynność dla biologicznego rozwoju dziecka, ćwiczenie jego zdolności oraz przygotowanie do dorosłego życia. Alfred Adler uważał, że zabawa pełni funkcję zastępczą, polegającą na uzupełnianiu życia oraz wyrównywaniu braków codzienności. Jean Piaget twierdził, że zabawa jest formą przystosowaną realnego świata do pragnień za pomocą symboli. Z kolei Lew S. Wygotski zabawę określał jako wyobrażeniową realizację życzeń i pragnień, których nie można zrealizować w życiu⁴⁹.

Z punktu widzenia moralnego zabawa to aktywność odnosząca się do właściwego wykorzystania czasu wolnego, może się również wiązać ze świętowaniem i edukacją. Moralna wartość zabawy ma związek z chrześcijańską postawą radości, która powinna znajdować się u podstaw zabawy i być jej skutkiem. Przykładowo w Piśmie Świętym wspomina się o dzieciach bawiących się na ulicy, co jest znakiem pomyślności pokoju. Pod kątem moralnym, zabawa jest prawdziwą radością, wartością ludzkiego życia, przyjemnością, jednakże oddanie się wyłącznie zabawie powinno być traktowane jako nadużycie i brak społecznej równowagi⁵⁰.

Oprócz podłoża teoretycznego, założeń pedagogicznych i metodycznych, Froebel korzystał ze swoich obserwacji dziecięcych zabaw oraz doświadczeń w szkole budownictwa, katedrze mineralogii i krystalografii. Wykonał dzięki temu zestaw darów – zabawek, które zostały stworzone dla dzieci do zabawy z troską o ich prawidłowy rozwój, radość oraz naukę. Dorosły w teorii zabaw Froebela miał odpowiednio przekazywać i inspirować dzieci do aktywności z darami.

⁴⁸ A. I. Brzezińska, M. Bątkowski, D. Kaczmarska, A. Włodarczyk, N. Zamęcka, *O roli zabawy w przygotowaniu dziecka do dorosłego życia*, „Wychowanie w Przedszkolu” 2011, nr 10, s. 11.

⁴⁹ M. Chojak, I. Grochowska, K. Jurzysta, M. Melgieś, A. Karpińska, *Zabawa jako warunek...*, dz. cyt., s. 239.

⁵⁰ K. Tyborowska, *Rozwój zabawy*, [w:] M. Żebrowska (red.), *Psychologia rozwojowa dzieci i młodzieży*, Warszawa 1972, s. 251.

Wspomniana wcześniej Weryho oraz Strzemeska – polskie freblanki, podkreślały, że: „największa zasługa Froebła polega na tem, że zgłębił przyrodę dziecka, podpatrzył jej wymagania i dał środki zaspokojenia tychże. Środki te bynajmniej nie są sztuczne, u podstawy ich tkwi myśl głęboka – najwyższe prawo wychowania”⁵¹.

Teoria zabawy Froebła to teoria bardzo interesująca i wartościowa poznawczo. Zauważa się w niej wieloaspektową wizję zabawy, występuje rozróżnienie między zabawą kierowaną a nakierowaną oraz wyszczególnienie trzech rodzajów zabaw: symbolicznych, twórczych i wyobrażeniowych⁵². Zabawa symboliczna jest tworzona jako reprezentacja życia codziennego, zabawa twórcza, w której wykorzystuje się dany materiał, zaś zabawa imaginacyjna jest zabawą, w której dziecko swobodnie naśladuje i odzwierciedla to czego się nauczyło w przedszkolu lub w szkole⁵³.

Froebel w swoim systemie pedagogicznym stosował różne rodzaje zabaw z uwzględnieniem ich wartości edukacyjnych i funkcji dydaktycznych.

Koncepcja Froebła w założeniach praktycznych i teoretycznych odnośnie edukacyjnej wartości zabawy, jest poniekąd zgodna z tezami koncepcji pedagogicznej Johna Deweya, który kładł nacisk na zdobywanie doświadczeń przez dzieci w trakcie zabawy, ale widział jednocześnie w tym procesie istotny element uczenia się. Dewey uważał, że każdy człowiek jest „organizmem, który gromadzi doświadczenie”⁵⁴. Podkreślał zatem edukacyjną wartość zabawy, co Froebel wykorzystywał właśnie w swoich założeniach pedagogicznych.

⁵¹ J. Strzemeska, M. Weryho, *Wychowanie przedszkolne...*, dz. cyt., s. 23; cyt. za: S. Kustos, *Friedrich Froebel...*, dz. cyt., s. 52.

⁵² Szerzej ten problem opisuje M. M. Mazur, *Edukacja dziecka z wykorzystaniem koncepcji Friedricha Froebła w opinii monieckich nauczycieli wychowania przedszkolnego oraz studentów Pedagogiki wczesnoszkolnej i przedszkolnej Niepaństwowej Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Białymstoku*, maszynopis pracy licencjackiej napisanej pod kierunkiem dr A. Jacewicz, Białystok 2021, s. 18-23.

⁵³ J. Liebschner, *A Child's Work. Freedom and Guidance in Froebel's Education Theory and Practice*, Cambridge 2006, s. 53; cyt. za: B. Bilewicz-Kuźnia, *Zabawa z dzieckiem...*, dz. cyt., s. 49.

⁵⁴ J. Dewey, *Moje pedagogiczne credo*, Warszawa 1972, s. 34.

David A. Kolb, który był słynnym metodykiem nauczania, wskazywał, że wiedzę zdobywa się przez praktykę i doświadczenie, zaś najczęściej w wieku przedszkolnym dziecka, tego rodzaju nauka praktyki i doświadczenia odbywa się poprzez zabawę. Wskazywał on na edukacyjną wartość zabawy, w której dzieci poprzez praktykę i doświadczenia są uczone rozumnej obserwacji reguł panujących w społeczności, obserwacji konkretnych zdarzeń i zjawisk. Powstała wiedza podczas zabawy jest weryfikowana w dalszej kolejności przez aktywne eksperymenty, czyli sprawdzanie jakiegoś nowego pomysłu w praktyce, a to prowadzi do powstania nowych doświadczeń i wpływa na kreatywne rozwiązywanie problemów⁵⁵. Można zatem powiedzieć, że zabawa dzieci jest pewnego rodzaju zdobywaniem ich późniejszego doświadczenia i praktyki, którą mogą wykorzystać w późniejszym wieku szkolnym lub nawet w dorosłym życiu. Zwolennikiem tego poglądu był właśnie Froebel, który niejednokrotnie wskazywał na edukacyjną wartość zabawy.

Niemiecki pedagog wskazywał na liczne walory aktywności zawodowej i niejednokrotnie podkreślał, że jest to bardzo ważne w budowaniu pierwszych więzi, rozwijaniu osobowości i cech sfery fizycznej dzieci. Takie podejście zaowocowało tym, że współcześni pedagodzy starają się pogłębiać badania nad rozwojowym, dydaktycznym i osobotwórczym znaczeniem zabawy, która może być motywowana wewnętrznie, ale może być również kierowana, np. przez nauczyciela⁵⁶.

Wartość edukacyjna zabawy może również wiązać się z wykorzystaniem w niej zabawki (daru). Cechą zabawy jest to, że podyktowana jest zawsze wewnętrzną potrzebą dziecka i jego zainteresowaniami, a motywem zabawy jest właśnie chęć jej osiągnięcia. Radość z zabawy jest czasem tak silna u dziecka, że zapomina ono, że zabawa jest wysiłkiem, pracą oraz nauką. Rola zabawy polega na zabawieniu dziecka, ucieszeniu jego, ale powinna również zachęcać bez przymusu i namowy. Tym samym zabawa rozbudza

⁵⁵ A. Koźmiński, D. Jemieliński, *Zarządzanie od podstaw. Podręcznik akademicki*, Warszawa 2008, s. 89.

⁵⁶ B. Bilewicz-Kuźnia, *Zabawa życiem dziecka...*, dz. cyt., s. 51.

aktywność dziecka i z pewnością jest to znaczna wartość edukacyjna zabawy⁵⁷.

Zabawki w każdej zabawie powinny być atrakcyjne i interesujące, ale powinny mieć związek z edukacją dziecka. Nawet lalki są zabawką posiadającą wartość edukacyjną, ponieważ dziecko bawiąc się lalką uczy się zajmowania słabszym i mniejszym od siebie oraz jednocześnie rozbudza swoją aktywność. Klocki pomagają w usprawnianiu zmysłu wyobraźni dziecka, ale również pozwalają rozszerzać zdolność do konstrukcji i tworzenia ciekawych budowli. Jest to również zabawka kreatywna, którą Froebel wykorzystywał bardzo często w inicjowaniu zabaw z dziećmi⁵⁸.

Dobra zabawa pomaga dziecku w poznawaniu świata, uzyskiwaniu nowych wiadomości oraz wzbogaceniu zasobu słownictwa. W życiu dziecka ważna jest zatem zabawa groteskowa, którą Froebel określał mianem imaginacyjnej, w której dziecko może podkreślić cechy danej zabawki lub jej charakter np. pluszowy pies, miś itp. Zabawa według niego ma wzbogacać doświadczenia dziecka i wspomagać jego aktywność. Wykorzystanie dodatkowo zabawki w zabawie, może również zachęcać do mówienia oraz pozwala poznawać dziecku to co nas otacza⁵⁹.

Każde dziecko potrzebuje zabawki w celu odzwierciedlenia rzeczywistości, ale potrzebuje też zabawki, która przenosi w krainę baśni i fantazji. Zabawa powinna zatem rozwijać wyobraźnię dziecka, przy czym zabawka nadaje się do tego w największym stopniu. Zabawka w zabawie powinna rozwijać zdolności oraz sprawność dziecka, jeśli ma z tym problem. Odpowiednia zabawka i inicjowanie zabawy powinno również dotyczyć cech charakteru dziecka. Dziecko ruchliwe powinno zatem posiadać zabawki i bawić się w to, co pomoże mu się skupiać, dziecko niezręczne powinno posiadać

⁵⁷ B. Bilewicz-Kuźnia, *Zabawa i nauczanie przez zabawę w podstawie programowej i wybranych programach wychowania przedszkolnego*, „Edukacja Elementarna” 2015, nr 38, s. 17.

⁵⁸ L. S. Wygotki, *Zabawa i jej rola w rozwoju psychicznym dziecka*, [w:] A. Brzezińska (red.), *Dziecko w zabawie i świecie języka*, Poznań 1995, s. 81-82.

⁵⁹ M. Cywińska, *Rozwijanie umiejętności językowych i komunikacyjnych dziecka*, Poznań 2016, s. 65.

zabawki i inicjować zabawy, które wspomogą jego koordynację ruchową oraz baczniejszą uwagę⁶⁰.

Edukacyjna wartość zabawy jest zatem bardzo ważna w rozwoju dziecka, co zauważył Froebel już w momencie, gdy sam opiekował się dziećmi w Szwajcarii. Niemiecki pedagog uważał, że dzieci powinny również tworzyć zabawki, co może się przedłożyć na większą wartość edukacyjną zabawy. Ważne jest również wspieranie rozwoju dziecka poprzez organizowanie mu różnych zabaw dydaktycznych, które są ukierunkowane na nabywanie nowych sprawności i kompetencji z przestrzeganiem prawa racjonalnej wolności⁶¹.

Freblowskie ujęcie zabawy, odnosi się również do cechy jaką jest swoboda. We wcześniejszej wersji swego poradnika metodycznego z 1824 roku, Froebel przedstawił konkretne instrukcje do pracy z materiałem, zaś w trzeciej i zarazem ostatecznej wersji, na rok przed swoją śmiercią, podkreślał znaczenie wolności w zabawie. Stworzył tym samym teorię zabawy swobodnej, która współcześnie została rozwinięta m.in. w Wielkiej Brytanii przez Tinę Bruce⁶².

Według Bruce, rozumienie swobodnej zabawy jest ujęciem działalności, która jest wolna od nakazów i jest swobodna, ponieważ niesie za sobą głęboką satysfakcję, radość życia, myślenia i odczuwania. Dodatkowo zabawa swobodna może kształtować przyszły charakter dziecka i wpływać na jego dalsze życie⁶³.

Promowanie idei zabawy swobodnej i wolności w zabawie według koncepcji Froebela, do polskiej praktyki pedagogicznej weszło jako zabawa heurystyczna. Dopiero w XXI wieku podjęto próby zaprezentowania specyfiki tej zabawy. Efekty praktyczne działań pedagogicznych i organizacji zabawy heurystycznej zostały opisane m.in. przez Kamilę Pernal⁶⁴ oraz Barbarę Bilewicz-Kuźnia. Należy

⁶⁰ E. Gruszczyk-Kolczyńska, *Starsze przedszkolaki. Jak skutecznie je wychowywać i kształcić w przedszkolu i w domu?*, Warszawa 2016, s. 79 i 81.

⁶¹ B. Bilewicz-Kuźnia, *Zabawa życiem dziecka...*, dz. cyt., s. 51.

⁶² Tamże, s. 49.

⁶³ T. Bruce, *Early childhood practice. Froebel today*, Londyn 2012, s. 100.

⁶⁴ Zob. K. Pernal, *Zabawa heurystyczna sposobem na wspieranie dziecięcego badania i odkrywania*, „Wychowanie w Przedszkolu” 2007, nr 9 (31), K. Pernal, *Badanie i odkrywanie w zabawie heurystycznej*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 2019, nr 3.

podkreślić, że po raz pierwszy koncepcja zabawy heurystycznej została opisana przez angielską pedagog Elinor Violet Goldschmied (1910–2009)⁶⁵.

Szanowanie swobodnej zabawy Froebel uznał za przejaw sztuki pedagogicznej. Uznali tak również jego kontynuatorzy m.in. Strzemeska i Weryho, które pisały, że: „nadanie wolnej zabawie należytego jej znaczenia częstokroć bywa rzeczą trudniejszą niż kierowanie każdym krokiem dziecka”⁶⁶. Na poparcie swej tezy autorki w swym „Wychowaniu przedszkolnym” odwołały się do dzieła Froebela „*Die Menschenerziehung*” oraz jego przesłania „żyjmy dla naszych dzieci”. Autorki ukazały dziecko jako istotę, która jest niezwykle chłonna pod względem poznawczym oraz motorycznie i duchowo. Dziecko jest osobą, która zgodnie z wizją Froebela, chce wiedzieć i tworzyć. Zabawa w publikacji została określona jako silnie potrzebna, waloryzowana i uznawana „za życie dziecka”⁶⁷.

Do teorii swobodnej zabawy odniosła się również Zofia Żukiewiczowa, która w jednym ze swoich artykułów (1935 rok) wskazała, że teoria swobodnej zabawy została wyparta przez samą zabawę, w tym przez zabawę dydaktyczną, naśladowczą, kierowaną oraz przez swoisty dydaktyczny instruktaż nauczyciela. Autorka pisała, że: „trudno jest obecnie określić, co z metody freblowskiej pochodzi od samego Froebela, co zaś „ogródki” zawdzięczają jego zwolennikom”⁶⁸. Pisała również o tym, że jego koncepcja doszła do takiego poziomu, w którym nie ma już odpowiednich wytycznych tej pedagogiki, że dzieci w „ogródkach” zaczęły być uczone sposobem lekcyjnym, pod dyktando nauczyciela miały jednakowo malować, pisać, modelować, dziecko miało dyktowany każdy ruch i tłumaczono, że jest to potrzebne po to, aby nie marnowało swego cennego czasu⁶⁹.

⁶⁵ B. Bilewicz-Kuźnia, *Zabawa życiem dziecka...*, dz. cyt., s. 53.

⁶⁶ J. Strzemeska, M. Weryho, *Wychowanie przedszkolne...*, dz. cyt., s. 60; cyt. za: B. Bilewicz-Kuźnia, *Zabawa życiem dziecka...*, dz. cyt., s. 50.

⁶⁷ S. Romańczak, *Zabawa to podstawa – „Wychowanie przedszkolne” Strzemeskiej i Weryho*, Warszawa 2015, s. 10–11.

⁶⁸ Z. Żukiewiczowa, *Froebel i Montessori*, „Przedszkole” 1935, nr 5, s. 105; cyt. za: B. Bilewicz-Kuźnia, *Zabawa życiem dziecka...*, dz. cyt., s. 50.

⁶⁹ Tamże, s. 105–106.

Można zatem wywnioskować, że już w XX wieku tłumacząc się troską o nauczanie, dzieci były pozbawiane zabaw swobodnych oraz przejawiania jakiegokolwiek własnej inicjatywy. Na miejsce zabawy swobodnej weszła zabawa pouczająca, naśladowcza, która była prowadzona rygorystycznie według określonych przepisów i nakazów, które zostały narzucane z góry. Zabawa swobodna przestała istnieć, a z nią przestał istnieć czynnik społeczny, który był kształtowany przez zabawę swobodną i miał – tak jak mówił Froebel – głęboki sens i znaczenie w rozwoju i nauczaniu dziecka⁷⁰.

Nie wszyscy pedagodzy właściwie interpretowali teorię zabawy niemieckiego pedagoga. Już w XIX wieku pojawiły się pierwsze pogłoski, że dzieci w ogródkach są pochłonięte zabawą, a dary są za zbyt symboliczne i odbiegają od przedmiotów, którymi otaczają się dzieci w życiu codziennym. Twierdzono także, że zabawy w freblowskich ogródkach są sztuczne i fałszywie ukierunkowują aktywność dzieci, zaś dobór i porządek zabaw nie odpowiada właściwościom psychofizycznym dziecka⁷¹.

Danuta Waloszek zaopiniowała, że dary, które były dość abstrakcyjne, w pewien sposób „zmuszały” dzieci do: „zestawiania, odkrywania, kombinowania, kojarzenia”⁷². Waloszek uważała, że były to operacje trudne dla dzieci, ponieważ były one oderwane od swej codzienności. Uporczywe i powtarzalne ćwiczenia nie odpowiadały empirycznej, eksploracyjnej naturze dziecka, podczas gdy uczy się ono emocjonalnie, społecznie oraz poznawczo⁷³.

Teoria zabawy Froebela pozwoliła również określić zabawę swobodną, która charakteryzowała się całkowitą dowolnością. Akurat ta myśl pedagogiczna Froebela zainicjowała dyskusję na temat wolności w zabawie, która była rozumiana jako aktywność zgodna z wolą i odczuciami bawiącego się. Froebel niejednokrotnie pod-

⁷⁰ K. Kobacińska, *Zabawka w dawnych poglądach pedagogicznych*, [w:] D. Żołądz-Strzelczyk, K. Kabacińska (red.), *Dawne i współczesne zabawki dziecięce*, Poznań 2010, s. 125.

⁷¹ S. Kot, *Historia wychowania. Tom 2*, Warszawa 1996, s. 196.

⁷² D. Waloszek, *Pedagogika przedszkolna. Metamorfoza statusu i przedmiotu badań*, Warszawa 2006, s. 257.

⁷³ Tamże, s. 259.

kreślał, że w każdej zabawie dziecku należy stworzyć warunki swobody i funkcjonowania na poziomie rozumienia sensu działania zgodnie z własnymi uczuciami. Niestety jego pogląd nie spotkał się ze zrozumieniem przez wielu pedagogów i metodyków nauczania przedszkolnego⁷⁴.

Wybrane działania pedagogiczne inspirowane teorią zabawy we współczesności

Myśl pedagogiczna Froebła kontynuowana była przez wielu znamienitych pedagogów. Były to już wspomniane wcześniej freblanki, Weryho i Strzemeska, ale również należy powiedzieć o Stefanii Marciszewskiej-Posadzkowej (1874–1955)⁷⁵, Natalii Cicimirskiej (1881–1959)⁷⁶, Zofii Bogdanowiczowej (1898–1976)⁷⁷ oraz Żukiewiczowej (1881–1959)⁷⁸. W swoich pracach i publikacjach promowały koncepcję Froebła i jego ogródków dziecięcych, darów. Były również zwolenniczkami freblowskiej wizji dziecka, wychowawcy oraz całego kształtu procesu wychowania⁷⁹.

W XXI wieku odżyło zainteresowanie podejściem pedagogicznym oraz filozofią edukacyjną Froebła. Koncepcja zapoczątkowana przez niemieckiego pedagoga po nieco sceptycznym podejściu pedagogów i metodyków nauczania w XIX i XX wieku, dopiero w wieku XXI zaczęła przeżywać swoisty renesans przejawiający się wzrostem zainteresowania problematyką w ujęciu pedagogiczno

⁷⁴ B. Bilewicz-Kuźnia, *Zabawa życiem dziecka...*, dz. cyt., s. 51.

⁷⁵ Była autorką poradników metodycznych, stworzyła poradnik *Z metodyki wychowania przedszkolnego*.

⁷⁶ Pedagog, specjalista pedagogiki przedszkolnej. Od 1912 roku była kierowniczką szkola we Lwowie oraz wykładała metodykę w Państwowym Seminarium dla Wychowawczyń Przedszkoli im. S. Jachowicza we Lwowie.

⁷⁷ Ukończyła Instytut Pedagogiczny i pracowała jako nauczycielka. W konspiracji od 1940 roku pracowała jako nauczycielka pedagogiki i metodyki w Tajnym Nauczaniu.

⁷⁸ Pedagog, autorka wielu wskazówek metodycznych do pracy z dziećmi w wieku przedszkolnym.

⁷⁹ E. Gondzik, *Nauczyciele dobrej roboty. Refleksje z badań nad karierami nauczycieli tyskich*. Tychy 2006, s. 22, 28; A. Gąsiorowski (red.), *Historia wychowania. Słownik biograficzny*, Olsztyn 2002, s. 109 i 112.

Rycina 2. Przykładowe dary Froebla (współczesność)

Źródło: Blog edukacyjny Odkrywamy świat z Darami Froebla, *Nowe Dary Froebla* [online] dostęp [w:] <http://dary-froebel.blogspot.com/2017/01/nowe-dary-froebela.html>, dnia 9.12.2020 r.

-historycznym oraz podjętych nowych inicjatywach metodyczno-badawczych⁸⁰.

W przypadku inicjatyw metodyczno-empirycznych, zaczęto się interesować wartością edukacyjną darów, czyli wykorzystaniem materiału w zabawach kierowanych w przedszkolu i projektowaniem nowych rozwiązań metodycznych. Do praktyki przedszkolnej weszła zabawa z materiałami z życia codziennego, która została określona zabawą heurystyczną oraz zaczęto rozumieć koncepcję Froebla i jego myśl pedagogiczną stanowiącą o całościowym podejściu do zabawy (zabawa swobodna, kierowana, zabawa z darami natury, tworzeniem przez dzieci zabawek)⁸¹.

Zainteresowanie działaniem pedagogicznym Froebla w XXI wieku, czyli wykorzystaniem jego materiałów dydaktycznych w edukacji przedszkolnej i ujęciem zabawy jako strategii dydaktycznej wykazuje wielu pedagogów. Wśród nich są Sylwia Kustosz oraz Katarzyna Małek. Kustosz opracowała zestaw rymowanek i wier-

⁸⁰ Tamże, s. 52.

⁸¹ B. Bilewicz-Kuźnia, *Zabawa życiem dziecka...*, dz. cyt., s. 52.

szyków przeznaczonych do zabaw dydaktycznych z darami „Rymuję i buduję. Rymowanki i wiersze do darów”. Opracowanie stało się przykładem pomocy, która może uatrakcyjnić wykorzystanie materiału dydaktycznego Froebela na zajęciach dydaktycznych o różnej tematyce m.in. na edukacji językowej, matematycznej lub muzycznej w przedszkolu⁸².

Małek swe doświadczenia metodyczne związane z wykorzystaniem materiałów dydaktycznych Froebela opisała w publikacji „Teatrzyki. Wielka księga inspiracji. Propozycje animacji teatralnych i zabaw w oparciu o pedagogikę Froebela”. Krytycy wskazywali, że freblowskie teatrzyki stolikowe z darami mają postać symboliczną i upraszczają w pewien sposób dary. Małek wskazała krytykom, że materiał dydaktyczny może być wykorzystany do tworzenia z dziećmi i dla dzieci teatrzyków stolikowych i teatrzyków cieni. Krytycy wskazywali, że opowiadania mogą dzieci nużyć, jednakże Autorka zauważyła, że wcale tak być nie musi, ponieważ zależy to od wykorzystania darów przez dzieci. Zaproponowała, aby dary były używane do modelowania treści bajek, wierszy itp., a wykorzystany w ten sposób materiał pozwoli na rozbudzenie aktywności dzieci⁸³.

Narracje według Małek, przedstawione w ten sposób, nie powinny nużyć dzieci, a wyzwalać je do kolejnych aktywności. Metodyczny sposób wykorzystania darów nawiązuje w pewien sposób do praktyki Weryho, która używała rysunków, obrazków i makiet do opowiadania dzieciom historii. Opracowanie Małek stanowi zatem o zabawach kierowanych z wykorzystaniem darów Froebela oraz strategii nauczania poprzez zabawę⁸⁴.

Całościowe podejście do freblowskiej koncepcji zabawy ujawniło się w implementacji do praktyki edukacyjnej wychowania przedszkolnego, który był na początku projektem metodycznym, a następnie programem wychowania przedszkolnego „Dar zaba-

⁸² S. Kustos, *Rymuję i buduję. Rymowanki i wiersze do darów*, Lublin 2014; B. Bilewicz-Kuźnia, *Zabawa życiem dziecka...*, dz. cyt., s. 52.

⁸³ K. Małek, *Teatrzyki. Wielka księga inspiracji. Propozycje animacji teatralnych i zabaw w oparciu o pedagogikę Froebela*, Lublin 2006; B. Bilewicz-Kuźnia, *Zabawa życiem dziecka...*, dz. cyt., s. 52–53.

⁸⁴ Tamże, s. 53.

wy. *Metodyka i propozycje zajęć z dziećmi według założeń pedagogicznych Froebła*”, który napisała Bilewicz-Kuźnia. Projekt ten był realizowany w kilku miastach wschodniej Polski w latach 2013–2015. W kilku przedszkolach został zastosowany model:

- zabawy swobodnej oraz heurystycznej,
- edukacji opartej na zabawie z wykorzystaniem darów Froebła,
- opowiadania w kole,
- działania o charakterze pracy w małych grupach,
- prac ręcznych,
- gier ruchowych,
- edukacji w plenerze⁸⁵.

Projekt „Dar zabawy” został ujęty dwutorowo – jako aktywność wolna, swobodna, realizująca najważniejszą potrzebę człowieka oraz jako podstawowa strategia edukacyjna, która wykorzystwała jednocześnie materiał dydaktyczny Froebła do zajęć dydaktycznych⁸⁶.

Badania Bilewicz-Kuźnia⁸⁷ wykazały, że nauczyciele i dzieci dobrze przystosowali się do innowacji. Wnioski z badań były następujące:

1. Nauczyciele: początkowo ostrożni w działaniach, z czasem zaczęli dzielić się wiedzą i doświadczeniem z otoczeniem społecznym; wzrósł poziom twórczości i zaangażowania w innowację.

2. Dzieci: podniósł się poziom ich aktywności; wzrósł poziom myślenia symbolicznego; wzrósł poziom współpracy rówieśniczej i empatii; rozwinęły się cechy tj. taktowne postępowanie, towarzyskość, wytrwałość i koncentracja; przystosowały się do nowej koncepcji organizacyjnej i programowej oraz planu dnia uwzględniającego zabawę swobodną i heurystyczną.

⁸⁵ Tamże, s. 54.

⁸⁶ B. Bilewicz-Kuźnia, *Renesans poglądów pedagogicznych Friedricha Froebła w wychowaniu przedszkolnym XXI wieku – badania w działaniu*, [w:] M. Nawrot-Borowska, D. Zając (red.), *Dziecko i dzieciństwo. Wybrane konteksty badań*, Bydgoszcz 2017, s. 87–88.

⁸⁷ Tamże, s. 89–90; zob. B. Bilewicz-Kuźnia, *Przystosowanie psychospołeczne i współpraca rówieśnicza dzieci działających w małych grupach*, [w:] J. Uszyńska-Jamroc, M. Bilewicz (red.), *Kompetencje kluczowe dzieci i młodzieży. Teoria i badania*, Warszawa 2015, s. 65 i 68.

Ponadto wspomniane badania pokazały również, że nauczyciele wprowadzając do praktyki nowe rozwiązania metodyczne i organizacyjne, wskazali, że podniósł się poziom rozwoju kompetencji społecznych dzieci, które są rozumiane jako specyficzne umiejętności sprawczo-instrumentalne. Wzrosły także w opinii nauczycieli kompetencje komunikacyjne i relacyjne. Nauczyciele poprzez wprowadzenie innowacji pedagogicznej, zostali sprowokowani do refleksji nad własnym stylem edukacyjnym i stosowania zabawy jako strategii edukacyjnej. Badania Bilewicz-Kuźni, zapoczątkowały dalszą dyskusję nad wartością podejścia pedagogicznego Froebela oraz innowacyjnością wśród nauczycieli i pedagogów⁸⁸.

Zakończenie

Najważniejsza dla Froebela była zabawa – zabawa swobodna, ale również ta umiejętnie zorganizowana przez osoby dorosłe. To właśnie zabawa w jego opinii jest najważniejszym i centralnym miejscem w rozwoju dziecka. Zadaniem osoby dorosłej jest zapewnienie odpowiednich warunków do swobodnej zabawy w sali lub w plenerze (naturze). Dzięki zabawie dziecko nabywa nowych doświadczeń oraz jest w stanie zdobywać wiedzę. Ważnym elementem jest rozróżnienie zabawy swobodnej (heurystycznej), w której dziecko samo jest w stanie zorganizować sobie czas, od zabawy kierowanej przez nauczyciela⁸⁹.

Koncepcja zabawy, która jest rozumiana jako życie dziecka jest nadal aktualna i ponadczasowa. W XXI wieku podjęto działania metodyczne i badawcze, które dostarczyły dowodów na słuszność zabawy w życiu dziecka oraz pozwoliły spojrzeć na freblowską teorię zabawy pod wieloma aspektami. Zabawa obecnie jest postrze-

⁸⁸ B. Bilewicz-Kuźnia, *Odkrywanie własnych możliwości twórczych i nowych (przez)znaczeń przedmiotów w zabawie*, [w:] B. Bilewicz-Kuźnia (red.) *Zabawa i zabawka. Konteksty, wartość, znaczenia*, Lublin 2017, s. 71–72.

⁸⁹ E. Śliwa, *Pedagogika F. Froebela w przedszkolu* [online] dostęp [w:] <http://kolorowy-swiatdzieci.blogspot.com/2015/07/pedagogika-f-froebela-w-przedszkolu.html>, dnia 9.12.2020 r.

gana jako wartość sama w sobie, ale również jako strategia – narzędzie edukacji dziecka w wieku przedszkolnym. Praktycy XXI wieku zwrócili uwagę na wartość zabawy naśladowczej, symbolicznej i iluzyjnej⁹⁰.

Elementem pedagogiki Froebela były dary, czyli materiały dydaktyczne w postaci drewnianych klocków lub mozaik, które on sam opracował i wykonywał, aby w czasie np. czytania dzieciom książek jednocześnie wskazywać dary, co nie pozwalało dzieciom się nużyć i męczyć. Dzieci freblowskie w ogródkach dziecięcych wykonywały również różne prace ręczne, spędzały czas na wolnym powietrzu, tworzyły dary z naturalnych przedmiotów⁹¹.

W obecnym wychowaniu przedszkolnym wskazuje się, że dawanie dzieciom czasu na zabawę swobodną według ich pomysłu, jest bardzo ważnym założeniem edukacyjnym i pedagogicznym. Dzieci w przedszkolach nie mogą mieć zorganizowanego czasu co do minuty. Nie należy im narzucać zabaw dając im do ręki zabawki, czy też zmuszać do uczestnictwa w przedszkolnych zajęciach dodatkowych typu: malowanie, taniec, rytmika itp. Współcześnie nauczyciele wychowania przedszkolnego czasem zapominają, że dziecko bawiąc się tak naprawdę nigdy nie marnuje czasu, ponieważ jakkolwiek spędza czas na zabawie, rozwija swoją wyobraźnię, kreatywność, relacje społeczne⁹².

Wychowanie i nauczanie dziecka według Froebela powinno integrować siły takie jak głowa, ręce i serce, ponieważ wtedy dziecko może mieć zapewnione najlepsze wykształcenie. Wychowanie powinno mieć charakter globalny, gdyż w okresie dzieciństwa mały człowiek powinien zdobywać jak najwięcej doświadczeń, ale powinien również uczyć się samodzielności w działaniu oraz dochodzeniu do wiedzy⁹³.

Współczesne wychowanie przedszkolne pokazuje, że wykorzystanie darów w codziennej pracy przynosi wiele korzyści: umożliwia ćwiczenie wszystkich zmysłów, rozwijanie sprawności ma-

⁹⁰ B. Bilewicz-Kuźnia, *Zabawa życiem dziecka...*, dz. cyt., s. 54.

⁹¹ B. Bus, M. Sitarczyk, *Rola zabawki i zabawy...*, dz. cyt., s. 131.

⁹² E. Śliwa, *Pedagogika F. Froebela ...*, dz. cyt.

⁹³ B. Bus, M. Sitarczyk, *Rola zabawki i zabawy...*, dz. cyt., s. 131

nualnej, koncentracji, koordynacji wzrokowo-ruchowej, pobudza wyobraźnię i myślenie twórcze. Materiał Froebła pozwala kształtować u dzieci różnorodne pojęcia matematyczne, czasami wykraczające poza ramy podstawy programowej, np. ułamki, pojęcia geometryczne. Bardzo ważnym aspektem jest skupienie dzieci podczas pracy z darami i ich wyciszenie. Zabawa z darami uczy dzieci odpowiedzialności i szacunku do powierzonych im przedmiotów – jest to niezwykle ważne w dzisiejszym świecie⁹⁴.

Bibliografia:

1. Bilewicz-Kuźnia B., *Dar Zabawy, Program wychowania przedszkolnego*, Lublin 2017.
2. Bilewicz-Kuźnia B., *Odkrywanie własnych możliwości twórczych i nowych (przez)znaczeń przedmiotów w zabawie*, [w:] Bilewicz-Kuźnia B. (red.) *Zabawa i zabawka. Konteksty, wartość, znaczenia*, Lublin 2017.
3. Bilewicz-Kuźnia B., *Przystosowanie psychospołeczne i współpraca rówieśnicza dzieci działających w małych grupach*, [w:] Uszyńska-Jamroc J., Bilewicz M. (red.), *Kompetencje kluczowe dzieci i młodzieży. Teoria i badania*, Warszawa 2015.
4. Bilewicz-Kuźnia B., *Renesans poglądów pedagogicznych Friedricha Froebła w wychowaniu przedszkolnym XXI wieku – badania w działaniu*, [w:] Nawrot-Borowska M., Zajac D. (red.), *Dziecko i dzieciństwo. Wybrane konteksty badań*, Bydgoszcz 2017.
5. Bilewicz-Kuźnia B., *Zabawa i nauczanie przez zabawę w podstawie programowej i wybranych programach wychowania przedszkolnego*, „Edukacja Elementarna” 2015, nr 38.
6. Bilewicz-Kuźnia B., *Zabawa życiem dziecka – aplikacja teorii Froebła do praktyki przedszkolnej XXI wieku*, „Forum Pedagogiczne” 2018, nr 2.
7. Blog edukacyjny Odkrywamy świat z Darami Froebła, *Nowe Dary Froebła* [online] dostęp [w:] <http://dary-froebel.blogspot.com/2017/01/nowe-dary-froebela.html>, dnia 9.12.2020 r.
8. Bruce T., *Early childhood practice. Froebel today*, Londyn 2012.

⁹⁴ E. Śliwa, *Pedagogika F. Froebła w przedszkolu ...*, dz. cyt.

9. Brühlmeier A., *Nauczanie w duchu Pestalozziego* [online] dostęp [w:] www.bruehlmeier.info/unterrichten.htm, dnia 13.11.2020 r.
10. Brzezińska A. I., Bątkowski M., Kaczmarska D., Włodarczyk A., Zamęcka N., *O roli zabawy w przygotowaniu dziecka do dorosłego życia*, „Wychowanie w Przedszkolu” 2011, nr 10.
11. Brzezińska A., *Psychologiczne portrety człowieka*, Gdańsk 2005.
12. Bus B., Sitarczyk M., *Rola zabawki i zabawy w rozwoju psychicznym dziecka. Refleksje pedagoga i psychologa*, [w:] M. Z. Stepulak, M. Sitarczyk (red.), *Pedagogika Froebela wyzwaniem dla nauczycieli, szansą dla dzieci. Teoria i praktyka*, Lublin 2017.
13. Cywińska M., *Rozwijanie umiejętności językowych i komunikacyjnych dziecka*, Poznań 2016.
14. Dewey J., *Moje pedagogiczne credo*, Warszawa 1972.
15. Elkonin D.B., *Psychologia zabawy*, Warszawa 1984.
16. Fröbel F., *Edukacja ludzka* [online] dostęp [w:] www.friedrich-froebel-online.de/p-%C3%A4-d-a-g-o-g-i-k/original-texte/die-menschene-ziehung/, dnia 12.11.2020 r.
17. Gondzik E., *Nauczyciele dobrej roboty. Refleksje z badań nad karierami nauczycieli tyskich*. Tychy 2006.
18. Gruszczyk-Kolczyńska E., *Starsze przedszkolaki. Jak skutecznie je wychowywać i kształcić w przedszkolu i w domu?*, Warszawa 2016.
19. Kobacińska K., *Zabawka w dawnych poglądach pedagogicznych*, [w:] Żołądź-Strzelczyk D., Kabacińska K. (red.), *Dawne i współczesne zabawki dziecięce*, Poznań 2010.
20. Kot S., *Historia wychowania. Tom 2*, Warszawa 1996.
21. Koźmiński A., Jemielniak D., *Zarządzanie od podstaw. Podręcznik akademicki*, Warszawa 2008.
22. Królicza M., *Froebel Friedrich*, [w:] Marciarz A. (red.), *Mały leksykon pedagoga wczesnoszkolnego*, Warszawa 2014.
23. Kustosz S., *Friedrich Froebel – od inspiracji do kreacji*, [w:] M. Z. Stepulak, M. Sitarczyk (red.), *Pedagogika Froebela wyzwaniem dla nauczycieli, szansą dla dzieci. Teoria i praktyka*, Lublin 2017.
24. Kustosz S., *Rymuję i buduję. Rymowanki i wiersze do darów*, Lublin 2014.
25. Leśniak M., *Zabawa*, [w:] Gigilewicz E. (red.), *Encyklopedia katolicka. Tom XX*, Lublin 2014.
26. Liebschner J., *A Child's Work. Freedom and Guidance in Froebel's Education Theory and Practice*, Cambridge 2006.

27. Mac A., *Zabawa w życiu dziecka a dobrostan*, „Zdrowie i Dobrostan” 2013, nr 2.
28. Małek K., *Teatrzyki. Wielka księga inspiracji. Propozycje animacji teatralnych i zabaw w oparciu o pedagogikę Froebela*, Lublin 2006.
29. Marx J., Steinfeldt E., *Froebel. Koncepcja ramowa*, Warszawa 2014, s. 7.
30. Mazur M. M., *Edukacja dziecka z wykorzystaniem koncepcji Friedricha Froebela w opinii monieckich nauczycieli wychowania przedszkolnego oraz studentów Pedagogiki wczesnoszkolnej i przedszkolnej Niepaństwowej Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Białymstoku*, maszynopis pracy licencjackiej napisanej pod kierunkiem dr A. Jacewicz, Białystok 2021.
31. Okoń W., *Nowy słownik pedagogiczny*, Warszawa 2007.
32. Okoń W., *Zabawa a rzeczywistość*, Warszawa 1982.
33. Pedagogikum, *Friedrich Froebel – twórca wychowania przedszkolnego* [online] dostęp [w:] www.Ixio.wordpress.com/historia-wychowania/friedrich-froebel/, dnia 18.11.2020r.
34. Pedagogikum, *Jan Henryk Pestalozzi – ojciec sierot*, [online] dostęp [w:] www.Ixio.wordpress.com/historia-wychowania/jan-henryk-pestalozzi-ojciec-sierot/, dnia 13.11.2020 r.
35. Pernal K., *Badanie i odkrywanie w zabawie heurystycznej*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 2019, nr 3.
36. Pernal K., *Zabawa heurystyczna sposobem na wspieranie dziecięcego badania i odkrywania*, „Wychowanie w Przedszkolu” 2007, nr 9 (31).
37. Romańczak S., *Zabawa to podstawa – „Wychowanie przedszkolne” Strzemeskiej i Weryho*, Warszawa 2015.
38. Stepulak M. Z., *Psychologiczno-etyczna refleksja nad założeniami i wartością aplikacyjną metody Froebela*, [w:] M. Z. Stepulak, M. Sitarczyk (red.), *Pedagogika Froebela wyzwaniem dla nauczycieli, szansą dla dzieci. Teoria i praktyka*, Lublin 2017.
39. Stepulak M. Z., Sitarczyk M., *Istota pedagogiki Friedricha Froebela – wprowadzenie w problematykę* [w:] M. Z. Stepulak, M. Sitarczyk (red.), *Pedagogika Froebela wyzwaniem dla nauczycieli, szansą dla dzieci. Teoria i praktyka*, Lublin 2017.
40. Stepulak M. Z., *Specyfika wychowania moralnego w systemie rodzinnym*, [w:] M. Z. Stepulak (red.), *Specyfika wychowania w systemie rodzinnym*, Lublin 2013.
41. Stepulak M. Z., *Wybrane zagadnienia z psychologii religii*, Siedlce 2001.

42. Stepulak M. Z., *Wybrane zagadnienia z psychologii rozwojowej*, Siedlce 2001, s. 51.
43. Strzemeska J., Weryho M., *Wychowanie przedszkole. Podręcznik dla wychowawców*, Warszawa 1895.
44. Śliwa E., *Pedagogika F. Froebela w przedszkolu* [online] dostęp [w:] <http://kolorowy-swiatdzieci.blogspot.com/2015/07/pedagogika-f-froebela-w-przedszkolu.html> , dnia 9.12.2020 r.
45. Tyborowska K., *Rozwój zabawy*, [w:] M. Żebrowska (red.), *Psychologia rozwojowa dzieci i młodzieży*, Warszawa 1972.
46. Waloszek D., *Pedagogika przedszkolna. Metamorfoza statusu i przedmiotu badań*, Warszawa 2006.
47. Wygotski L.S., *Zabawa i jej rola w rozwoju psychicznym dziecka*, [w:] A. Brzezińska (red.), *Dziecko w zabawie i świecie języka*, Poznań 1995.
48. Zjawin J., *Rola pracy i nauczania w koncepcji wychowania integralnego Edmunda Bojanowskiego na tle europejskich prądów wychowawczych XIX wieku*, „Zeszyty Naukowe KUL 60” 2017, nr 4 (240).
49. Żukiewiczowa Z., *Froebel i Montessori*, „Przedszkole” 1935, nr 5.

Daria Kossakowska

ORCID 0000-0001-5780-8260

Niepaństwowa Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Białymstoku

Katedra Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Administracji

PRZESTĘPCZOŚĆ JAKO ZAGROŻENIE BEZPIECZEŃSTWA PUBLICZNEGO

Streszczenie

Bezpieczeństwo publiczne jest też postrzegane jako bezpieczeństwo społeczeństwa, wszystkich obywateli państwa i dotyczy ochrony życia, zdrowia ludzi i mienia. Wśród zagrożeń powodowanych przez działalność człowieka znaczne niebezpieczeństwo naruszeń w obrębie bezpieczeństwa publicznego niesie przestępczość. Przedstawione dane statystyczne pokazują stronę ilościową zjawiska przestępczości oraz wykrywania przestępstw. Zmiany w rozmiarach przestępczości zwracają uwagę na złożony charakter problematyki i pracy służb odpowiedzialnych za wykrywanie przestępstw.

Słowa kluczowe: przestępczość • bezpieczeństwo • statystyka kryminalna.

CRIME AS A PUBLIC SECURITY THREAT

Abstract

Public safety is understood as the safety of society and all citizens of a country, and refers to the protection of every human life, health and property. Among the threats caused by human activity, crime poses a significant risk of violations of public safety. The statistical data presented in the article show the quantitative changes in crime and crime detection. Crime rates bring attention to the complex nature of the problem and the challenges of the work of services responsible for detecting crimes.

Keywords: crime • security • crime statistics.

Bezpieczeństwo publiczne

Bezpieczeństwo jest naczelną potrzebą każdego człowieka. Bezpieczeństwo to stan braku zagrożeń, stan poczucia stabilności. Termin ten jest różnie pojmowany i definiowany. Etymologicznie słowo „bezpieczeństwo” wywodzi się z języka łacińskiego, a powstało z połączenia dwóch oddzielnych słów: *bez* – brak, nieobecność oraz *piecza* – troska, opieka. Można też go rozumieć jako brak strachu, brak zmartwień. Łacińskie słowo *securitatis*, czyli bezpieczeństwo także oznacza coś do czego nie jest wymagana troska, opieka lub dozór. Ludzie nieustannie dążą do poczucia swobody i niezagrożenia, dlatego termin „bezpieczeństwo” można też postrzegać jako dobro naturalne, najwyższą wartość, bez której jest trudniej żyć. Każde państwo powinno w sposób ciągły zapewniać swoim obywatelom stan, w którym będą czuli się dobrze, bezpiecznie¹.

Zapewnienie obywatelom poczucia bezpieczeństwa, czyli subiektywnie odczuwanego stanu niezagrożenia jest ważną kwestią w każdym państwie. Poczucie bezpieczeństwa wpływa na kształtowanie ludzkich zachowań i postaw. Ta potrzeba a zarazem życiowy cel może być osiągnięty przez każdą jednostkę na różnym etapie jej życia.

Bezpieczeństwo można podzielić biorąc pod uwagę różne kryteria. Ze względu na podmiot wyróżnia się bezpieczeństwo obiektywne i subiektywne, wewnętrzne i zewnętrzne, abstrakcyjne i konkretne, bierne i aktywne, statyczne i dynamiczne, ludzkie i rzeczowe². Z uwagi na przedmiot to bezpieczeństwo: polityczne, militarne, ekonomiczne, społeczne, kulturowe, ideologiczne, ekologiczne. Ten podział pozwala łatwiej wyróżnić kwestie dotyczące rodzaju, zasięgu wyzwań oraz zagrożeń³.

Początki używania terminu „bezpieczeństwo publiczne” można datować na wiek XIX. Już w tamtym okresie próby zdefiniowania

¹ *Zarządzanie bezpieczeństwem – wyzwania XXI wieku* (red.) M. Lisiecki, Warszawa 2008, s. 61, ISBN 9788386228867.

² L. F. Korzeniowski, *Podstawy nauk o bezpieczeństwie*, Warszawa 2012, s. 77, ISBN 9788376415185.

³ S. Zalewski, *Bezpieczeństwo polityczne państwa studium funkcjonalności instytucji*, Siedlce 2010, s. 118-124. Rozprawa Naukowa ISSN 2082-8721; nr 106.

bezpieczeństwa podjął. W. Kawka. Zdaniem tego autora bezpieczeństwo publiczne było niezbędnym elementem współżycia zorganizowanej grupy ludzi⁴. Według J. Zaborowskiego bezpieczeństwo publiczne to „stan faktyczny wewnątrz państwa, który umożliwia bez narażenia szkody (wywołane zarówno zachowaniem ludzi, jak i działaniem sił natury, techniki itp.) normalne funkcjonowanie organizacji państwowej i realizacji jej interesów, zachowanie życia, zdrowia i mienia jednostek żyjących w tej organizacji oraz korzystanie przez te jednostki z praw i swobód zagwarantowanych Konstytucją oraz innymi przepisami prawa”⁵. Inną definicję przedstawił S. Bolesta, który uznał bezpieczeństwo za system urządzeń prawnych i określonych stosunków, które są regulowane przez prawo.

Bezpieczeństwo publiczne jest też postrzegane jako bezpieczeństwo społeczeństwa, wszystkich obywateli państwa i dotyczy ochrony życia, zdrowia ludzi jak i mienia. Bezpieczeństwo publiczne jest też uważane za równoznaczne z brakiem zagrożenia dla obywateli w związku z np. komunikacją, ruchem drogowym, epidemiami, różnego rodzaju klęskami naturalnymi oraz nieprawidłową działalnością człowieka. Bezpieczeństwo oraz dobro jednostki w państwie warunkują właściwe funkcjonowanie organizacji państwowej.

Termin „bezpieczeństwo publiczne” często jest łączony z określeniem „porządek publiczny” tworząc „bezpieczeństwo i porządek publiczny”. Część badaczy zajmujących się bezpieczeństwem jednak uważa, że łączenie tych terminów jest nieuprawnione, ponieważ odnoszą się one do różnych kategorii życia.

Zagrożenia bezpieczeństwa publicznego mogą mieć różnolite źródła: naturalne (np. klęski żywiołowe), społeczne (np. narkomania, alkoholizm, przestępczość), techniczne (np. katastrofy ekologiczne), militarne (działalność sił zbrojnych)⁶. Postęp technolo-

⁴ S. Pieprzny, *Administracja bezpieczeństwa i porządku publicznego*, Rzeszów 2012, ISBN 9788373387317.

⁵ J. Zaborowski, *Prawne środki zapewnienia bezpieczeństwa i porządku publicznego*, Warszawa 1977.

⁶ S. Pieprzny, *Administracja bezpieczeństwa i porządku publicznego*, Rzeszów 2012, ISBN 9788373387317.

giczny oraz rozwój cywilizacyjny powodują, że różne zagrożenia zmieniają się bardzo dynamicznie. Wśród zagrożeń powodowanych przez działalność człowieka znaczne niebezpieczeństwo naruszeń w obrębie bezpieczeństwa publicznego niesie przestępczość.

Nie wszystkie typy przestępstw są zauważane przez społeczeństwo jako jednakowo groźne dla bezpieczeństwa publicznego. Niemniej największe bezpośrednie zagrożenie niewątpliwie stanowią wszystkie czyny karalne mieszczące się w zbiorczej kategorii określonej jako przestępczość kryminalna. Drugą taką kategorią opisującą czyny godzące w podstawy ekonomiczne gospodarki państwa jest przestępczość gospodarcza. Te dwie kategorie obejmują największą liczbę przestępstw stwierdzanych każdego roku w Polsce.

Tabela 1. Ogólna liczba przestępstw stwierdzonych w Polsce w latach 2000–2020

Rok	Liczba przestępstw stwierdzonych	Wykrywalność w %
2020	765 408	73,3
2019	796 557	73,1
2018	768 049	73,4
2017	753 963	71,7
2016	748 459	66,5
2015	799 779	64,7
2014	867 855	65,2
2013	1 061 238	67,0
2012	1 119 803	67,8
2011	1 159 554	68,7
2010	1 138 523	67,9
2009	1 129 577	67,1
2008	1 082 057	65,9
2007	1 152 993	64,6
2006	1 287 918	62,4
2005	1 379 962	58,6
2004	1 461 217	56,2

2003	1 466 643	55,2
2002	1 404 229	54,9
2001	1 390 089	53,8
2000	1 266 910	47,8

Źródło: <https://statystyka.policja.pl/st/przestepstwa-ogolem/121940,Przestepstwa-ogolem.html>, dostęp: 7.01.2021.

Liczba wszystkich przestępstw stwierdzonych w Polsce na początku XXI wieku znacznie przekraczała 1 mln i w kolejnych latach rosła. Od 2005 roku zaczęto notować spadek ogólnej liczby przestępstw stwierdzonych, ale dopiero w 2014 roku liczba ta spadła poniżej jednego miliona. W 2020 roku liczba przestępstw stwierdzonych znalazła się w okolicy 770 000.

Jak pokazują dane w Tabeli 1 ogólna wykrywalność przestępstw w latach 2000–2020 wykazywała wyraźną tendencję wzrostową. Wykrywalność wzrosła z 47,8% do 73,3%.

Przestępczość kryminalna

Przestępczość kryminalna przenika do wszystkich dziedzin życia społecznego i stanowi jedną z najbardziej uciążliwych dla społeczeństwa kategorię. Są to takie przestępstwa jak: kradzieże samochodów, kradzieże z włamaniem, uszczerbek na zdrowiu, uszkodzenie mienia, przestępstwa rozbójnicze, rozboje oraz wymuszenia a także bójki. Liczba popełnianych przestępstw z tej kategorii jest większa niż liczba przestępstw ekonomicznych bądź narkotykowych.

Tabela 2. Stwierdzone przestępstwa kryminalne w Polsce w latach 2000–2020

Rok	Liczba przestępstw	Wykrywalność w %
2020	222 061	43,9
2019	227 477	41,3

2018	221 343	39,3
2017	232 529	38,1
2016	269 214	35,4
2015	301 649	32,7
2014	344 015	33,5
2013	432 747	36,7
2012	477 639	38,9
2011	493 135	37,6
2010	484 930	35,6
2009	476 819	33,1
2008	465 391	32,4
2007	507 508	30,8
2006	581 529	28,3
2005	1 000 096	44,2
2004	1 085 295	42,2
2003	1 101 387	41,3
2002	1 083 854	42,5
2001	1 107 073	42,8
2000	1 133 162	42,3

Źródło: <https://statystyka.policja.pl/st/przestepstwa-ogolem/przestepstwa-kryminalne/7-wybranych-kategorii-p/122289,Przestepstwa-z-7-wybranych-kategorii.html>, dostęp: 7.01.2021.

Dane z Tabeli 2 pozwalają zauważyć, że liczba stwierdzonych przestępstw typu kryminalnego od roku 2000 wykazywała tendencję spadkową. Największą liczbę zanotowano w 2000 roku (133 162 przestępstwa), a najmniejszą w roku 2018 (221 343 przestępstwa). Z kolei wykrywalność w tej kategorii najpierw niewiele wzrosła, ale w 2006 roku gwałtownie spadła aż do 28,3%. Od 2007 roku wykrywalność powoli rosła prawie do 44% w roku 2020.

Przestępczość gospodarcza

Przestępczość gospodarcza lub inaczej ekonomiczna towarzyszy ludziom od dawna i cechuje się trudnością wykrycia. Jednym z pierwszych twórców teorii powstawania przestępczości gospodarczej był amerykański socjolog Edwin Sutherland. Sformułował on termin *White-Collar Crime* co znaczy „przestępczość białych kołnierzyków”. E. Sutherland użył tego terminu do opisanie kryminalnej działalności ludzi o wyższym statusie materialnym i społecznym, ludzi bogatych⁷. E. Sutherland skupił się na przedstawieniu charakterystyki sprawcy tego przestępstwa. Osoby, które określał jako „białe kołnierzyki” posiadały ważne stanowisko lub szczyły się w społeczeństwie powszechnym uznaniem.

Przestępczość „białych kołnierzyków” różni się od innych kategorii przestępczości. Cechuje ją m.in. brak elementu przemocy, popełnienie przestępstwa może być długo utajnione, ofiary pozostają często anonimowe i najczęściej nawet nie zdają sobie sprawy, że stały się ofiarami przestępstwa. Najważniejszą cechą, która wyróżnia te przestępstwa jest jednak status społeczny sprawcy⁸.

Często tak osoby fizyczne, jak i przedsiębiorstwa dotknięte przestępstwem typu gospodarczego nie decydują się na zgłoszenie przestępstwa bojąc się np. o swoją reputację⁹. E. Sutherland rozwinęła także koncepcję „niebieskich kołnierzyków” – *blue-collar crime*. Celem wprowadzenia tego terminu było rozróżnienie przestępstw, które dokonywane były przez dwie grupy społeczne o różnym statusie. Określenie to objęło przestępstwa dokonywane głównie przez pracowników usługowych, handlowych. Określenie „niebieskie” wiązało się z niebieskim ubiorem sprawców¹⁰.

⁷ M. Nyc, *Przestępstwa białych kołnierzyków jako zagrożenie dla ekonomicznego bezpieczeństwa państwa* 2008, file:///C:/Users/Daria/Downloads/BTiP_2008_1-2_18_nyc.pdf, dostęp 15.12.2020.

⁸ K. Bułat, P. Czerniak, A. Grzelak i inni, *Kryminologia. Repetytorium*, Kraków 2010, s. 106, ISBN 9788326402203.

⁹ J. Kraciuk, *Przestępstwa gospodarcze w przedsiębiorstwach i sposoby ich przeciwdziałania*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego” 2012, nr 690, ISSN 1640-6818.

¹⁰ M. Nyc, *Przestępstwa białych kołnierzyków jako zagrożenie dla ekono-*

Wyjaśnienie co jest przyczyną popełniania przestępstw gospodarczych oraz czym kierują się osoby w tzw. „białych kołnierzykach” interesowało także W. S. Albrechta, który w latach 80. XX wieku przeanalizował wiele tego typu przestępstw. Przeprowadził także badanie ankietowe wśród sprawców, które pozwoliło mu wyróżnić dziewięć głównych typów sprawców oraz rodzaje ich motywów. W. S. Albrecht złożył następujący katalog tych motywów:

- chęć życia ponad stan,
- nieodparta żądza bogacenia się,
- wysokie zadłużenie osobiste,
- bliskie powiązania z klientami,
- poczucie, że wynagrodzenie jest niewspółmierne do odpowiedzialności,
- kombinatorstwo,
- pokonanie systemu jako wyzwanie,
- uzależnienie od hazardu,
- nadmierna presja rodziny lub otoczenia.

Kolejnym etapem jego badań było opracowanie tak zwanej „skali oszustw”. Dotyczyła ona presji sytuacji, okazji oraz uczciwości osoby. Według tej skali, jeśli osoba popełniająca przestępstwo cechuje się niską uczciwością a presja sytuacji oraz okazja do popełnienia przestępstwa są duże to powstaje większe prawdopodobieństwo na wystąpienie nadużycia niż w sytuacji przeciwnej¹¹.

Określanie „przestępstwa gospodarcze” jest powszechnie uznawane, istnieją jednak spory co do zakresu jaki ono obejmuje¹². Dla badaczy łatwiejszy do sprecyzowania jest obszar zjawiska niż jego definicja. Biorąc zatem pod uwagę obszar gospodarki państwa, do przestępstw gospodarczych zalicza się:

- przestępstwa przeciwko podstawowym instytucjom gospodarczym, które dotyczą szkody na rzecz np. banków, różne

micznego bezpieczeństwa państwa 2008, file:///C:/Users/Daria/Downloads/BTiP_2008_1-2_18_nyc.pdf, dostęp 15.12.2020.

¹¹ J. Kraciuk, *Przestępstwa gospodarcze w przedsiębiorstwach i sposoby ich przeciwdziałania*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Finanse, Rynki finansowe, Ubezpieczenia” 2012, nr 51, s. 804, ISSN 1640-6818.

¹² J. Błachut, A. Gaberle, K. Krajewski, *Kryminologia*, Gdańsk 1999, s. 294, ISBN 83-87570-06-0.

przestępstwa giełdowe m.in. też do tej grupy należy fałszowanie pieniędzy,

- przestępstwa przeciwko przedsiębiorstwom, które m.in. służą do eliminowania konkurencji na rynku pracy,
- przestępstwa przeciwko środowisku, np. przestępstwa, które wiążą się z dążeniem do obniżania kosztów własnych,
- przestępstwa przeciwko interesom finansowym państwa, głównie związane są z przemysłem oraz przestępstwami podatkowymi,
- przestępstwa przeciwko konsumentom, np. oszukańcza reklama, nieprawdziwe informacje znajdujące się na metce danego produktu¹³.

W literaturze podaje się też typologię przestępstw zaliczonych do kategorii gospodarczych opracowaną przez Radę Europy wymieniając tu:

- przestępstwa kartelowe,
- oszukańcze praktyki i wykorzystywanie sytuacji ekonomicznej przez międzynarodowe związki przedsiębiorstw,
- nadużycia przy dostawach lub nadużycia subwencji krajowych czy międzynarodowych,
- przestępstwa komputerowe,
- tworzenie fikcyjnych przedsiębiorstw,
- fałszowanie zestawień bilansowych oraz księgowości,
- oszustwa kapitałowe co do sytuacji ekonomicznej i kapitału towarzystw akcyjnych,
- naruszanie przez przedsiębiorstwo norm bezpieczeństwa i zdrowia pracowników,
- przestępstwa na szkodę konsumentów,
- nieuczciwa konkurencja i reklama,
- przestępstwa podatkowe oraz uchylanie się przez przedsiębiorstwa od obowiązku ubezpieczeń socjalnych,
- przestępstwa celne,
- fałszowanie pieniędzy i papierów wartościowych,

¹³ Por. K. Bułat, P. Czerniak, A. Grzelak i inni, *Kryminologia. Repetytorium*, Kraków 2010, s. 105, ISBN 9788326402203.

- przestępstwa giełdowe i bankowe,
- przestępstwa na szkodę środowiska¹⁴.

Przemiany cywilizacyjne dają nowe możliwości przestępczych działań w obszarze gospodarczym. Dynamika postępu prowadzi do powstawania nowych form przestępczości, które wypierają tradycyjną przestępczość gospodarczą. Współczesna kryminologia wyszczególnia cechy, które charakteryzują przestępczość gospodarczą: utajony charakter działań, duże straty materialne i niematerialne, brak elementu przemocy, działanie pod przykryciem, często zorganizowana forma, ofiarami stają się najczęściej osoby fizyczne, które pozostają cały czas anonimowe, grupy społeczne bądź instytucje, świadome działanie przestępców. Każda z powyższych cech łączy się z inną¹⁵.

Przestępczość gospodarcza powoduje ogromne straty dla skarbu państwa. Ten rodzaj przestępczości stwarza też zagrożenie dla bezpieczeństwa publicznego ludzi. Obecnie przestępstwa gospodarcze skupiają się wokół takich sektorów jak: bankowy, finansowy i kapitałowy, przekształceń i ubezpieczeń.

Przestępczość gospodarcza w dużym stopniu charakteryzuje się tak zwaną ciemną liczbą. Przestępstwa są dokonywane pod przykryciem legalnej działalności, więc nie rzucają się w oczy. Ofiary takich przestępstw często są oszukiwane latami i nie są tego świadome, co utrudnia wykrycie przestępstwa. Sprawcami przestępstw gospodarczych są najczęściej ludzie o wyższym statusie społecznym, a przed takimi osobami organy ścigania zachowują większą ostrożność. Tacy sprawcy z reguły dobrze znają swój zawód i potrafią odpowiednio wykorzystać go by zatrzeć ślady popełnionego przestępstwa¹⁶.

¹⁴ Council Of Europe, Legal Affaires, Economic Crime, Strassbourg 1981.

¹⁵ W. Jarocho, *Współczesna zorganizowana przestępczość gospodarcza*, https://repozytorium.uwb.edu.pl/jspui/bitstream/11320/2293/1/BSP_6_2009_Jarocho.pdf, dostęp 7.01.2021.

¹⁶ Por. K. Bułat, P. Czerniak, A. Grzelak i inni, *Kryminologia. Repetytorium*, Kraków 2010, s. 106, ISBN 9788326402203.

Tabela 3. Stwierdzone przestępstwa gospodarcze w Polsce w latach 2000–2020

Rok	Liczba przestępstw	Wykrywalność w %
2020	198 163	81,8
2019	187 367	82,0
2018	180 739	86,1
2017	189 871	87,6
2016	150 386	82,5
2015	167 741	84,4
2014	161 135	87,1
2013	159 624	88,9
2012	141 483	92,4
2011	151 655	94,4
2010	154 341	94,8
2009	151 265	94,8
2008	135 305	94,0
2007	143 108	94,0
2006	145 314	94,1
2005	136 801	94,5
2004	152 148	95,9
2003	151 596	96,9
2002	109 698	96,6
2001	103 521	96,7
2000	84 260	96,8

Źródło: file:///C:/Users/user/AppData/Local/Temp/przestępstwa-gospodarcze-do-2020.pdf, dostęp: 7.01.2021.

W badanym okresie liczba stwierdzonych przestępstw gospodarczych wykazywała tendencję wzrostową. Od roku 2000 rozmiary przestępczości gospodarczej zwiększyły się ponad dwa razy (2,35). Natomiast wskaźnik wykrywalności systematycznie malał – już w 2013 roku spadając poniżej 96,8% w wyjściowym roku badania do 81,8% w roku końcowym.

W celu zwalczania i przeciwdziałania przystępczości gospodarczej rząd wprowadził *Program przeciwdziałania i zwalczania przystępczości gospodarczej na lata 2015–2020*. Program jest wynikiem wspólnych działań Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Ministerstwa Finansów oraz Prokuratury¹⁷. Dokument stanowi realizację koncepcji zintegrowanego podejścia do zjawiska przystępczości gospodarczej, co oznacza pogłębienie współpracy między służbami, organami i instytucjami zaangażowanymi w przeciwdziałanie i zwalczanie tej przystępczości. Program wymusza efektywniejsze działania mające na celu zniwelowanie do minimum przystępczości gospodarczej.

Podsumowanie

Przedstawione dane statystyczne pokazują jedynie stronę ilościową zjawiska przystępczości oraz wykrywania przystępstw. Już tylko prezentacja danych pozwala na następujące stwierdzenia dotyczące dwóch pierwszych dekad XXI wieku:

- przystępczość stwierdzona ogółem maleje, a jej wykrywalność ogólna rośnie,
- przystępczość kryminalna maleje, ale wykrywalność w pierwszych latach badanego okresu maleje, a dopiero potem rośnie, jednak osiągając w 2020 roku zaledwie poziom wyjściowy z 2000 roku,
- przystępczość gospodarcza znacznie rośnie, przy równocześnie znacznie malejącej wykrywalności.

Przystępczość niewątpliwie jest zagrożeniem bezpieczeństwa państwa oraz jego obywateli. W każdej formie popełniania zjawisko wpływa na destabilizację i zakłócenie gospodarki oraz funkcjonowanie państwa i życie obywateli. Zaprezentowane rozważania dotyczące przystępczości zwracają uwagę na złożony charakter

¹⁷ Program przeciwdziałania i zwalczania przystępczości gospodarczej na lata 2015–2020, Warszawa 2015, <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WMP20150001069/O/M20151069.pdf>, dostęp: 7.01.2021.

problematyki jaka się wiąże się nie tylko z samym zjawiskiem, ale również z pracą służb odpowiedzialnych za jego wykrywanie.

Bibliografia:

1. Błachut J., A. Gaberle, K. Krajewski, *Kryminologia*, Gdańsk 1999. ISBN 83-87570-06-0.
2. Bułat K., P. Czerniak, A. Grzelak i inni, *Kryminologia. Repetytorium*, Kraków 2010. ISBN 9788326402203.
3. Council Of Europe, Legal Affaires, Economic Crime, Strassbourg 1981.
4. file:///C:/Users/user/AppData/Local/Temp/przestepstwa-gospodarcze-do-2020.pdf, dostęp: 7.01.2021.
5. <https://statystyka.policja.pl/st/przestepstwa-ogolem/121940,Przestepstwa-ogolem.html>, dostęp: 7.01.2021.
6. <https://statystyka.policja.pl/st/przestepstwa-ogolem/przestepstwa-kryminalne/7-wybranych-kategorii-p/122289,Przestepstwa-z-7-wybranych-kategorii.html>, dostęp: 7.01.2021.
7. Jaroch W., *Współczesna zorganizowana przestępczość gospodarcza*, https://repozytorium.uwb.edu.pl/jspui/bitstream/11320/2293/1/BSP_6_2009_Jaroch.pdf, dostęp: 7.01.2021.
8. Korzeniowski L. F., *Podstawy nauk o bezpieczeństwie*, Warszawa 2012. ISBN 9788376415185.
9. Kraciuk J., *Przestępstwa gospodarcze w przedsiębiorstwach i sposoby ich przeciwdziałania*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego” 2012, nr 690. ISSN 1640-6818.
10. Kraciuk J., *Przestępstwa gospodarcze w przedsiębiorstwach i sposoby ich przeciwdziałania*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Finanse, Rynki finansowe, Ubezpieczenia” 2012, nr 51. ISSN 1640-6818.
11. Nyc M., *Przestępstwa białych kołnierzyków jako zagrożenie dla ekonomicznego bezpieczeństwa państwa* 2008, file:///C:/Users/Daria/Downloads/BTiP_2008_1-2_18_nyc.pdf, dostęp: 15.12.2020.
12. Pieprzny S., *Administracja bezpieczeństwa i porządku publicznego*, Rzeszów 2012. ISBN 9788373387317.
13. Program przeciwdziałania i zwalczania przestępczości gospodarczej na lata 2015–2020, Warszawa 2015, <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WMP20150001069/O/M20151069.pdf>, dostęp: 7.01.2021.

14. Zaborowski J., *Prawne środki zapewnienia bezpieczeństwa i porządku publicznego*, Warszawa 1977.
15. Zalewski S., *Bezpieczeństwo polityczne państwa: studium funkcjonalności instytucji*, Siedlce 2010. Rozprawa Naukowa, nr 106. ISSN 2082–8721.
16. *Zarządzanie bezpieczeństwem – wyzwanie XXI wieku* (red.) M. Lisiecki, Warszawa 2008. ISBN 9788386228867.

ZgSp2353-7426/19.07.2021/25.07.2020/30.07.2021/03

Mgr Magda Milewska

ORCID 0000-0002-9364-207X

Niepaństwowa Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Białymstoku

Katedra Psychologii

Dr Agnieszka Ilendo-Milewska

ORCID 0000-0003-1080-3950

Niepaństwowa Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Białymstoku

Katedra Psychologii

**ZNACZENIE WYBRANYCH
POSTAW RODZICIELSKICH
(NADOPIEKUŃCZOŚCI I NIEKONSEKWENCJI)
W ROZWOJU EMOCJONALNO-SPOŁECZNYM
DZIECI W WIEKU PIĘCIU I SZEŚCIU LAT**

Streszczenie

Celem artykułu jest określenie psychologicznego znaczenia postawy rodzicielskiej w procesie rozwoju dziecka w wieku pięciu i sześciu lat, w szczególności rozwoju emocjonalnego i społecznego. Scharakteryzowano najważniejsze aspekty rozwoju emocjonalnego i społecznego dzieci w wieku przedszkolnym. Przystawiono zależności między postawą nadopiekuńczości i niekonsekwencji w ramach przeprowadzonych badań.

Słowa kluczowe: postawa rodzicielska • rozwój emocjonalno-społeczny • psychologia rozwojowa • dziecko pięcioletnie • dziecko sześcioletnie.

**THE IMPORTANCE OF SELECTED PARENTAL ATTITUDES
(OVERPROTECTION AND INCONSISTENCY)
IN EMOTIONAL AND SOCIAL DEVELOPMENT OF CHILDREN
FIVE AND SIX YEARS OF AGE**

Abstract

The aim of the article is to define the psychological meaning of the parental attitude in the process of child development at the age of five and six, in particular, in emotional and social development. The most important aspects of the emotional and social development of preschool children have been characterized under the framework of the conducted research as well as the relationship between overprotective and inconsistent parenting.

Keywords: parental attitude • emotional and social development • developmental psychology • five-year-old child • six-year-old child.

Wstęp

Na wychowywanie dziecka – w ujęciu psychologicznym – składa się wiele aspektów, których źródeł można dopatrywać m.in. w pochodzeniu generacyjnym rodziców, obieranych strategiach i metodach wychowawczych. Równie istotną rolę pełnią postawy rodzicielskie: akceptacja – odtrącenie, współdziałanie – unikanie, uznawanie praw dziecka – nadmierne wymaganie, przyznawanie dziecku rozumnej swobody – nadmierne ochranianie. To w nich można dopatrywać się sposobów, którymi posiłkują się rodzice tworząc własny system wychowawczy, który uwzględnia m.in. wyznaczanie granic, wyrażanie i regulowanie emocji, egzekwowanie konsekwencji za zachowania niepożądane u dziecka, formułowanie konstruktywnych pochwał, strategii rozwiązywania konfliktów formy czy zachęcania do współpracy i samodzielności. Te aspekty stanowią część składową u podstaw rozwoju osobowości dziecka, a ich negatywne oddziaływania mogą być jedną z odpowiedzi na występowanie zachowań psychopatologicznych. Są o tyle ważne, iż to właśnie w okresie piątego i szóstego roku życia dziecko nabywa i kształtuje umiejętności stanowiące podłoże sfery emocjonalno

– społecznej tj. nazywania i regulacji emocji, rozumienia sytuacji społecznych czy stosowania adekwatnych strategii społecznych. To moment w rozwoju dziecka, gdzie w sposób szczególny kształtuje się jego samodzielność, otwartość na świat a formą nauki jest przede wszystkim naśladowanie, stąd też niezaprzeczalna rola rodziców w tym zakresie jako nauczycieli, inspiratorów i kreatorów sfery emocjonalno-społecznej dzieci. Świadczy o tym nie tylko obserwacja własna auterek na bazie profesjonalnej działalności zawodowej, ale także doniesienia naukowe z zakresu psychologii wychowania i psychologii rozwojowej.

Postawa rodzicielska – typologia i znaczenie w procesie wychowawczym i rozwojowym dziecka

Postawę rodzicielską można rozpatrywać w kategoriach orientacji intelektualnej, działania oceniającego, emocjonalnego czy motywującego, aczkolwiek zdaniem wielu badaczy zasadne jest łączenie tych perspektyw w celu wnikliwego zrozumienia zagadnienia (Bochniarz, 2010, s. 13). Składają się na nie trzy komponenty: poznawczy, emocjonalny i motywacyjny, które mogą odpowiadać za zachowanie człowieka względem siebie, innych, przedmiotów i zjawisk, a także przyczyniać się do obrania specyficznej reakcji emocjonalnej na zjawiska (Kaźmierczak, Płopa, Błażek, 2009, s. 217). Powołując się na Marię Ziemska – postawa rodzicielska to *„charakter emocjonalnego stosunku rodziców do dziecka, który obejmuje tendencję do zachowywania się wobec dziecka w pewien specyficzny sposób, a także wyrażania poglądu dotyczącego preferowanych metod wychowawczych”* (Lewandowska – Walter, Wojdyło, 2010, s. 254). Z kolei Józef Rembowski opisuje postawę rodzicielską jako *„całościową formę ustosunkowania się rodziców (osobno matki, osobno ojca) do dzieci, do techniki oddziaływania, do zagadnień wychowawczych itp., ukształtowana podczas pełnienia funkcji rodzicielskich lub też gotowość do charakterystycznych zachowań i działań rodziców względem własnych dzieci”* (Chryc-Gawrychowska, Błażek, 2004, s. 199). By mówić o adekwatnym

rozwoju poznawczym, społecznym i emocjonalnym dziecka należy mieć poczucie, że oboje rodziców wykazują względem niego opiekę (dbanie o potrzeby, stymulowanie zachowań prospołecznych) a prezentowane postawy są tożsame i jednogłośne (Lewandowska-Walter, Wojdyło, 2010, s. 254–255). W postawach rodzicielskich tkwi stosunek uczuciowy na linii rodzic – dziecko, atmosfera wychowawcza, adekwatność stawianych wymagań, motywowanie dziecka do rozwoju, wyciąganie konsekwencji za niepożądane zachowania. To z kolei znajdzie swoje odzwierciedlenie w sposobie myślenia dziecka o sobie, innych i świecie. Spójność postaw rodzicielskich i sprzyjający rozwojowy klimat sprawi, że nawet pojawiające się kryzysy nie wpłyną na postrzeganie siebie przez dziecko, ani jego kontakty z rodzicami (Chryc-Gawrychowska, Błażek, 2004, s. 199–200). Postawa rodzicielska zmienia się z rozwojem dziecka – przeobrażeniom ulega stopień i forma sprawowania kontroli czy proporcje w kontakcie fizycznym oraz psychicznym. Dostrzega się różnicę postaw pomiędzy matką a ojcem – według Kazimierza Pospiszyla miłość matki do dziecka ma charakter bezwarunkowy, jest nieustanna i wszechogarniająca - daje poczucie bezpieczeństwa i przynależność, przy czym miłość w wydaniu ojców przejawia się spełnianiem jego oczekiwań i wymagań – rozumie się to jako środek motywujący do rozwoju czy budowania samooceny. Pozytywny wpływ na dziecko będzie wtedy, kiedy postawy są adekwatne z punktu widzenia wychowywania i rozwoju oddziaływania – niewłaściwe mogą skutkować zjawiskami psychopatologicznymi czy trudnościami osobowościowymi (Bochniarz, 2010, s. 14, 19–20). Postawy rodzicielskie mają swoje źródło w rodzinie generacyjnej, kondycji związku małżeńskiego/partnerskiego i czynnikach związanych bezpośrednio z samym dzieckiem. Istotne są cechy związane z osobowością rodzica oraz środowisko społeczno-kulturalne (Płopa, 2005, s. 246–264).

Jest wiele typologii postaw rodzicielskich, które próbowały oddać sedno tematu. Zagadnieniem zajmowali się m.in. M. Kenworthy, W. Sewell, P. Musset, C. Harris czy M. Roff. W Polsce tym obszarem zajmowała się Maria Ziemska – jej model zawiera postawy pożądane i niepożądane – optymalna postawa jest pośrodku skali

(skrajne bieguny wyrażają nadmiar i niedomiar). Ziemska wyłoniła postawy tj.: akceptacja – odrzucenie, współdziałanie – unikanie, rozumna swoboda – nadmierne ochranianie, uznanie praw – nadmierne wymaganie (Plopa, 2008, s. 64–65). Postawa odrzucająca przejawia się nadmiernym dystansem rodzica wobec dziecka (nieukazywanie uczuć przyjemnych, krytykowanie, lekceważenie, stosowanie kar – może to skutkować agresją, nieposłuszeństwem dziecka, zahamowaniu uczuć), a akceptacji – uznawanie dziecka takim jakie jest (ocenie poddawane są tylko czyny, które budzą sprzeciw w rodzicach) i gotowość na przeżywanie każdej emocji. Postawa unikająca zawiera dystans wobec dziecka przy niewielkim stosunku emocjonalnym względem niego (rodzice zbywają je i dążą do ograniczenia kontaktu, co może skutkować lękiem przed nowymi relacjami). Współdziałanie to zainteresowanie się dzieckiem, aktywizowaniem w sprawy rodzinne, poczuciem zaufania i gotowością do współpracy. Nadmierne ochranianie, pobłażliwość i opiekuńczość zarazem, brak przestrzeni na podejmowanie samodzielnych decyzji, co może powodować bierność czy poczucie niepewności. Rozumna swoboda to uznanie autonomii dziecka i dawanie jemu adekwatnie do wieku wolności, a granice to ramy bezpieczeństwa. Postawa nadmiernego wymagania to wypełnianie planu rodziców, tworzenie modelu dziecka nie uwzględniając warunków, możliwości i predyspozycji dziecka; potencjalne skutki: lęki, niska samoocena, poczucie niespełnienia oczekiwań czy niezashugiwania na miłość rodzica. Rodzice, którzy uznają prawa dziecka i jego podmiotowość traktują jego jako pełnoprawnego członka rodziny (Strykowska, 2005, s. 53–55).

Z analizy literatury tematycznej wynika, że w większości stworzonych przez badaczy modeli opisujący oddziaływania rodziców względem dzieci wyłaniają się takie kategorie, które stanowią formę kochania, miłości, akceptacji, odrzucenia, nadmiernej kontroli, ochraniania i autonomii. Różnice, jakie można wyłonić między typologiami mają wymiar leksykalny (Plopa, 2008, s. 69–71).

Rozwój sfery emocjonalnej dzieci w wieku pięciu i sześciu lat

Dzieciństwo to czas, kiedy człowiek poznaje i opanowuje reguły współżycia społecznego i kształtuje swoją emocjonalność – poznaje emocje, a także uświadamia sobie ich występowanie u innych. Paul Ekman i Richard J. Davidson definiują emocje jako reakcję krótkotrwałą spowodowaną określonym bodźcem. Swym zakresem emocje obejmują sferę poznawczą i fizjologiczną (Zuili, 2016, s. 16), chociaż Olivier Luminet wyróżnia dodatkowo reakcje motoryczne (mimika, intonacja, postawa ciała, gesty), własne doświadczenie (sposób, w jaki interpretujemy dane zdarzenie), ocenę poznawczą (określenie stopnia przyjemności, potrzeb, celów) i stosunek do działania (określenie czy mamy do czynienia z reakcją ucieczkową, unikową, atakiem itp.). Emocje można odbierać jako efekt wewnętrznej wrażliwości człowieka, a poziom ich natężenia i czas trwania jest czymś indywidualnym (Zuili, 2016, s. 16).

Do podstawowych emocji zalicza się: gniew, lęk, obrzydzenie, smutek, radość i zaskoczenie. Ich pierwotny wymiar nie oznacza, że w momencie narodzenia dziecko je uzyskuje – dzięki procesowi dojrzewania i stymulacji środowiskowej przyswaja coraz to nowe stany emocjonalne. W 2. i 3. roku życia dziecko wyłania poczucie winy, dumy, wstydu czy zażenowania, a także złość i lęk. W przeciągu życia dziecka emocje zaczynają uzewnętrzniać się w delikatnym wymiarze poprzez nabywanie umiejętności kontrolowania swojego zachowania i nieszkodliwym sobie oraz innym formom ich przeżywania. Rozwój emocjonalny przebiega równoległe do poznawczego, dlatego niektóre emocje i stany to efekt samoświadomości – zalicza się do nich duma, wstyd, poczucie winy czy zażenowanie. By to zaistniało dziecko musi mieć poczucie Ja (formuluje się w okolicach 18 miesiąca życia). Ważny jest aspekt komunikacyjny i nabywania mowy, w tym słownictwa dotyczącego sfery emocjonalnej - umożliwia to omawianie i snucie refleksji. Umiejętności językowe dziecka w wieku przedszkolnym stają się coraz bardziej precyzyjne, więc można podjąć próby opisu uczucia osób zaangażowanych w sytuacje społeczne. Dodatkowo dzięki swoim wyobrażeniom dziecko

formułuje teorie pozwalające jemu lepiej zrozumieć świat, ale też zrozumieć swoje emocje – według norm dziecko powinno osiągnąć zdolność do przewidywania reakcji innych najpóźniej do szóstego roku życia (Schaffer, 2018, s. 150–162).

Już od najmłodszych lat dziecko uczy się sposobów wyrażania emocji – niekiedy może sobie pozwolić na naturalne zachowanie, aczkolwiek są takie okoliczności, które wiążą się z ich kontrolowaniem. Wyróżnia się cztery kategorie regulujące wyrażanie emocji: minimalizacja (redukuje się formę ekspresji emocji w odniesieniu do rzeczywistych odczuć), maksymalizacja (dotyczy formy okazywania przyjemnych emocji), maskowanie (przyjmowanie neutralnej postawy) i substytucja (zastąpienie jednej emocji drugą, najlepiej o przeciwstawnym charakterze). Wpierw obserwuje się minimalizację i maksymalizację, z czasem pojawiają się kolejne formy wyrażania uczuć, jednakże przełom następuje dopiero od szóstego roku życia – wtedy dziecko ma możliwość i kompetencje, by odróżnić emocje rzeczywiste od ujawnionych i dostrzec, że nie zawsze są współgrające. W etapie przedszkolnym główną strategią autoregulacji emocji jest kontrola werbalna – podejmowanie rozmowy o emocjach oraz tłumienie odczuć emocjonalnych – odseparowanie myśli od źródeł emocji (Schaffer, 2018, s. 165–167, 172–174). Już na tym etapie środowisko oczekuje, by dziecko nabyło umiejętności nazywania i regulowania emocji. Może to być to dla nich trudne, jeśli rodzice nie mają tendencji do wyrażania swoich uczuć i dzielenia się swoimi przemyśleniami. W tym aspekcie znów należy odwołać się do znaczenia naśladownictwa i modelowania zachowań przez rodziców. Dzielenie się swoimi emocjami, a nawet wspólne poszukiwanie rozwiązań dziecięcych dylematów mogą znacząco wpłynąć na wzrost kompetencji emocjonalno-społecznych dzieci. Stanowi to podłoże inteligencji emocjonalnej, którą w swoich pracach opisuje Peter Salovey. W jego ocenie do kluczowych umiejętności z zakresu inteligencji emocjonalnej zalicza się: znajomość własnych emocji, panowanie nad swoimi emocjami, zdolność motywowania się, rozpoznawanie emocji u innych, nawiązywanie i podtrzymywanie związków z innymi (Goleman, 1997, s. 80–81). Dzieci, które mają wykształconą zdolność adekwatnego regulowania swoich emocji

oraz potrafiące opowiadać o nich zazwyczaj nawiązują stabilniejsze i trwalsze relacje interpersonalne, a przez to cieszą się sympatią i akceptacją innych (Schaffer, 2018, s. 172–173).

Rozwój społeczny dzieci w wieku przedszkolnym

Chociaż rozwój człowieka przebiega przez całe życie, to jednak doświadczenia wyniesione z okresu dzieciństwa mogą determinować jego dorosłość. W toku życia człowieka dotyczą jego zjawiska rozwojowe, które są uwarunkowane biologicznie, psychicznie oraz społeczno-kulturowo. Osiągane etapy rozwojowe odpowiadają zaspokajaniem potrzebom. Erik Erikson wyłonił osiem etapów: ufność – nieufność, autonomia – wstyd i zwątpienie, inicjatywa – poczucie winy, pracowitość – poczucie niższości, tożsamość – niepewność roli, intymność – izolacja, kreatywność i generatywność – stagnacja, integralność ego – rozpacz. Każdy z nich jest w określonym czasie, a wyodrębnione cechy uwidaczniają się najmocniej. Konsekwencją może być podatność na wpływy i zranienia właśnie w tych obszarach, dlatego ważna jest nie tylko własna kondycja psychiczna, ale również kontakty z otoczeniem i formy stymulacji. Każdy doświadczany etap będzie oddziaływał na następne, czyli – w przypadku dzieci w wieku przedszkolnym – na okres szkolny, adolescencję i dorosłość. W kontekście artykułu poświęconemu dzieciom w wieku pięciu i sześciu lat, scharakteryzowane zostaną następujące etapy:

- ufność – nieufność (do pierwszego roku życia; uzyskiwanie zaufania do świata, siebie i innych; dziecko sądzi, że może podołać wielu zadaniom a świat ma jego wspierać; występują pozytywne lub negatywne wewnętrzne atrybucje dotyczącej ujmowania rzeczywistości; szansa zdobycia pewności siebie w sytuacjach odbieranych jako trudne);
- autonomia – wstyd i zwątpienie (do trzeciego roku życia; przyjmowanie kontroli nad sobą i swoimi działaniami; wyłanianie się swojej odrębności i świadomości zaspokojenia swoich potrzeb; podkreślanie własnego zdania i swoich decyzji, stykanie swoich potrzeb z punktem widzenia innych);

- inicjatywa – poczucie winy (okres przedszkolny; bazowanie na swojej kreatywności; obieranie samodzielnych celów i konsekwencja w dążeniu do nich; potrzeba ruchu i ekspresji) (Czub, Matejczuk, 2015, s. 27–30).

W kształtowaniu rozwoju społecznego dzieci w wieku przedszkolnym dużą rolę odgrywa zabawa. Lew Wygotski dostrzegał, iż to właśnie w niej ujawniają się potrzeby dziecka, zachowania oraz reguły związane z byciem w roli (w tym także pełnionych przez dorosłych). Wraz z wiekiem dziecka ewoluuje również rodzaj i forma zabawy – następuje przejście z zabaw, w których reguły są ukryte (np. „zabawa w dom”) do tej, której reguły są powszechnie znane i akceptowane (np. gra w szachy). Zabawa jest narzędziem do zainicjowania i podtrzymania kontaktu, w ramach której określa się wspólne normy i zasady. Ta zdolność do zabaw zespołowych kształtuje się przeważnie pod koniec etapu przedszkolnego – na ogół dzieci między trzecim a szóstym rokiem życia bawią się samodzielnie lub pełnią funkcję obserwatora. Wspólna zabawa wiąże się z określeniem celu i planu działań, co z kolei wiąże się z umiejętnością współpracy, komunikacji czy kompromisu. Dziecko przeżywa podwójny stan – odgrywa emocje bohatera i doświadczeniu swoich (Kielar-Turska, 2003, s. 113–114).

Wspierającą rozwój społeczny dzieci w wieku przedszkolnym formą jest podejmowanie kontaktów również z dorosłymi. Relacja zakłada asymetrię, co wynika z m.in. różnic statusowych, umiejętności komunikacyjnych, wiedzy, władzy. Osobą odpowiedzialną za jej jakość jest dorosły – to on występuje jako ekspert odpowiadając na pytania dziecka i pochylając się nad jego dylematami, ale też dba o bezpieczeństwo, udziela wskazówek i rad. Relacja dziecko – dziecko jest symetryczna, gdyż nie wyłaniają się znaczące różnice w sferze poznawczej, komunikacyjnej czy społecznej, a dzięki swoim umiejętnościom negocjacyjnym są w stanie określić ramy i formy relacji. Ważne, by umożliwić dziecku kontakt zarówno z dorosłymi, jak i rówieśnikami. (Brzezińska, Appelt, 2016, s. 227–228).

Na etapie przedszkolnym często dochodzi do zmian w postrzeganiu siebie. Dziecko widzi siebie konkretnie, a myśli na swój temat wyłaniają się dzięki doświadczanym sytuacjom. Mogą oceniać

siebie nieadekwatnie w kontekście swoich możliwości, pewności siebie, przekonania do swoich umiejętności. Jeśli doznaje porażek, to potrafi szybko zapomnieć i ponownie sięgnąć do tych samych zadań, co oznacza, iż dzieci w wieku przedszkolnym nie są w stanie wyciągać wniosków z doznanych porażek. Tłumaczy się to deficytami w obrębie pamięci oraz brakiem możliwości dokonywania uogólnień (Brzezińska, Appelt, 2016, s.214).

Metodologia badań własnych

Przedmiotem badań własnych oraz celem poznawczym jest wyrażenie zależności między postawą rodzicielską prezentowaną przez matki a poziomem rozwoju emocjonalno-społecznego dzieci w wieku pięciu i sześciu lat. Źródłem pierwszej komunikacji dziecka jest styczność z matką. Jej postawa będzie wpływać na poziom ufności dziecka względem siebie, innych ludzi i świata. Konteneruje emocje i potrzeby dziecka, a jakość ich relacji rzutuje na rozwój funkcji psychicznych. Problemem głównym jest określenie w jakim stopniu postawy rodzicielskie prezentowane przez matki warunkują rozwój emocjonalno-społeczny dzieci w wieku pięciu i sześciu lat. Z kolei problemy szczegółowe to pytania:

1. W jakim stopniu niekonsekwencja warunkuje rozwój emocjonalno-społeczny dzieci w wieku pięciu i sześciu lat?
2. W jakim stopniu nadopiekuńczość warunkuje rozwój emocjonalno-społeczny dzieci w wieku pięciu i sześciu lat?

W ramach procesu badawczego za główną hipotezę przyjęto przypuszczenie, iż postawy rodzicielskie w wysokim stopniu warunkują rozwój emocjonalno-społeczny dzieci w wieku pięciu i sześciu lat. Szczegółowe hipotezy są następujące:

1. Przypuszczam, że niekonsekwencja w wysokim stopniu warunkuje rozwój emocjonalno-społeczny dzieci w wieku pięciu i sześciu lat.

Postawa niekonsekwencji rodziców może przyczyniać się do emocjonalnego rozchwiania i braku poczucia bezpieczeństwa u dziecka oraz wpływać na moralność (trudność z wyodrębnieniem dobra od zła) i ryzyko wystąpienia zachowań o nacechowaniu agre-

sywnym i lękowym. Jeśli dziecko pochodzi z rodziny, gdzie był brak konsekwencji ze strony rodziców, to później może doświadczać trudności interpersonalnych w sferze intymnej oraz wykazywać się chwiejnością emocjonalną (Sękowski, Gwiazdowska – Stańczak, 2017, s. 123).

2. Przypuszczam, że nadopiekuńczość w wysokim stopniu warunkuje rozwój emocjonalno-społeczny dzieci w wieku pięciu i sześciu lat.

Badania w „Developmental Psychology” wykazują, że dzieci, których rodzice byli nadopiekuńczy przejawiają trudności z regulacją emocji i własnych zachowań, a te z kolei przekładają się na funkcjonowanie w środowisku szkolnym. Z przeprowadzonych badań wysunęli wnioski, że dzieci, które w okresie piątego roku życia doświadczały zbyt dużej opieki miały słabą regulacją emocjonalną i behawioralną, zaś w 10 roku życia były bardziej narażone na trudności emocjonalne – radzenie ze złością czy nawiązywanie przyjaźni (<https://ostrzegamy.online>).

Za zmienną niezależną przyjmuje się postawę rodzicielską, zmienną zależną jest poziom rozwoju emocjonalno-społecznego dzieci w wieku pięciu i sześciu lat, zaś zmienną kontrolną – wiek i płeć dziecka. Jako wskaźnik zmiennej zależnej obrano poziom umiejętności regulowania emocji i stosowania strategii społecznych, które stanowią część składową inteligencji emocjonalnej oraz symptomy służące diagnozie emocjonalno-społecznej, klinicznej lub określającej źródło trudności wychowawczych. Do wskaźników zmiennej niezależnej przyjmuje się poziom niekonsekwencji i nadopiekuńczości – stanowią to jedne z najczęściej popełnianych błędów wychowawczych.

W badaniach wykorzystano narzędzia do badania rodziców (Skala Postaw Rodzicielskich, Test Kompetencji Rodzicielskich) i dzieci (Skala Inteligencji i Rozwoju dla Dzieci w wieku 5–10 lat (IDS)). Badanie zostało przeprowadzone na próbie 100 osób. Jedną grupę badawczą stanowi 50 dzieci w wieku 5 i 6 lat objętych obowiązkiem przedszkolnym w przedszkolach niepublicznych oraz diagnozowanych na terenie poradni psychologiczno-pedagogicznej w Białymstoku. Kryterium doboru dzieci do badania był ich wiek.

W badaniu wzięło udział 19 dziewczynek i 31 chłopców. Rozkład pod kątem wieku kształtuje się następująco: 12 dzieci (przedział wieku 5.0 – 5.5), 11 dzieci (przedział 5.6 – 5.11) i 27 dzieci (przedział 6.0 – 6.11). Drugą grupą badawczą jest 50 matek, które zadeklarowały gotowość i chęć udziału w badaniach.

Udział w badaniu był dobrowolny. Matki wyraziły zgodę na badanie dzieci oraz zostały poinformowane o jego celu oraz jakie dane demograficzne zostaną wykorzystane (wiek i płeć dziecka). Badanie przebiegało indywidualnie – polegało na uzupełnieniu kwestionariuszy bez udzielania jakichkolwiek wskazówek; trwało około 40 minut. Badanie dziecka także było indywidualne – nawiązano kontakt z dzieckiem, stworzono sprzyjającą atmosferę oraz wyjaśniono polecenia. Do protokołu wpisano dokładne wypowiedzi dzieci, które były poddane ocenie i porównane z kluczem odpowiedzi. Czas trwania badania był zróżnicowany i zależał np. od poziomu koncentracji dziecka lub chęci dziecka do dialogu (czasem nie na temat badania) – czas badania wahał się od 15 do 25 minut.

Wyniki badań własnych

Przeprowadzając analizę korelacji za pomocą współczynnika rho Spearmana podjęto decyzję, by wykorzystać nieparametryczny współczynnik korelacji z uwagi na występowanie wśród zmiennych takich, których rozkłady odbiegają od normalnych. Korelacje rozkładają się następująco (Tabela 1):

Tabela 1. Korelacje rho Spearmana między skalami testu IDS oraz Skalą Postaw Rodzicielskich

Wskaźniki zmiennej		Nazywanie emocji	Regulacja emocji	Rozumienie sytuacji społecznych	Strategie społeczne
Akceptacja – Odrzucenie	rho	-,026	,201	,216	,403
	p	,856	,161	,132	,004
Wymaganie	rho	-,175	-,032	-,121	-,167
	p	,225	,824	,402	,246

Autonomia	rho	,247	,083	-,033	,026
	p	,084	,568	,819	,858
Niekonsekwencja	rho	,034	-,115	-,105	-,382
	p	,813	,428	,467	,006
Ochranianie	rho	-,177	-,043	-,203	-,204
	p	,218	,765	,158	,155

Źródło: badania własne.

Analizując dane statystyczne zawarte w powyższej tabeli, warto podkreślić, iż ujawniają one dodatnią korelację między postawą niekonsekwencji a nazywaniem emocji ($\rho = 0,034$; $p = 0,813$) - im bardziej matki wykazywały się postawą niekonsekwencji, tym lepiej dzieci nazywały emocje. Stanowi to kontrę do wiedzy i obserwacji psychologicznej – może być punktem wyjścia do pogłębienia badań w tym obszarze. Ujemna korelacja występuje między postawą niekonsekwencji matki a regulacją emocji dzieci ($\rho = -0,115$; $p = 0,428$). Im rzadziej matki wykazywały postawę niekonsekwencji, tym lepszą regulacją emocji posługiwały się dzieci, co oznacza, że pokazywanie dzieciom form regulacji emocji dodatnio wpływa na rozwój emocjonalny dzieci. Dodatkowo obserwuje się wyłonienie ujemnej zależności między niekonsekwencją matki a rozumieniem sytuacji społecznych u badanych dzieci ($\rho = -0,105$; $p = 0,467$). Im rzadziej matki postępują niekonsekwentnie wobec dzieci, tym lepiej dzieci radzą sobie z rozumieniem sytuacji społecznych. Możliwe, że wiąże się to z potrzebą klarownych zasad, które przyczynią się do lepszego rozumienia zjawisk społecznych i rządzących nimi zależności. Istnieje też ujemna zależność między stosowanymi przez dzieci strategiami społecznymi a poziomem niekonsekwencji matek ($\rho = -0,382$; $p = 0,006$). Im bardziej adekwatnymi strategiami społecznymi posługują się dzieci, tym mniejszą niekonsekwencję można zaobserwować u matek. Kiedy dziecko ma stałe zasady jak należy się zachowywać, a matka swoim przykładem wciela te reguły w życie, to dziecko uzyskuje poczucie bezpieczeństwa. Podkreśla to znaczenie naśladownictwa. Korelacja ta jest niska, istotna statystycznie ($\rho = -0,382$; $p < 0,05$).

Tabela 2. Korelacje rho Spearmana między skalami testu IDS oraz Skalą Postaw Rodzicielskich w podziale na płeć dziecka

Wskaźniki zmiennej		Regulacja emocji		Strategie społeczne	
		Dziewczyńska (N=31)	Chłopiec (N=19)	Dziewczyńska (N=31)	Chłopiec (N=19)
Akceptacja – Odrzucenie	rho	,306	,083	,499	,263
	p	,094	,735	,004	,277
Wymaganie	rho	,013	-,008	-,126	-,328
	p	,943	,975	,500	,171
Autonomia	rho	,074	-,202	,026	-,063
	p	,692	,407	,889	,798
Niekonsekwencja	rho	,014	,041	-,377	-,338
	p	,942	,869	,036	,156
Ochranianie	rho	,084	-,080	-,050	-,445
	p	,653	,744	,789	,056

Źródło: badania własne.

Tabela 2 i Tabela 3 ujawniają korelacje rho Spearmana między skalami testu IDS oraz Skalą Postaw Rodzicielskich, biorąc pod uwagę wiek i płeć dzieci, które uczestniczyły w badaniach.

Dane z Tabeli 2 wskazują, iż w grupie dziewczynek pojawiła się ujemna zależność między stosowanymi strategiami społecznymi a niekonsekwencją matek; wynik istotny statystycznie ($\rho = -0,377$; $p = 0,036$). Im rzadziej matki były niekonsekwentne, tym częściej dziewczynki stosowały adekwatne strategie społeczne, co także może wynikać z potrzeby posiadania klarownych reguł postępowania. Podobną zależność dostrzega się u chłopców ($\rho = -0,338$; $p = 0,156$). Poza tym, zarówno u dziewczynek, jak i chłopców ujawnia się dodatnia korelacja między niekonsekwentną postawą matki a regulacją emocji dziewczynek i chłopców (dziewczynki: $\rho = 0,014$; $p = 0,942$; chłopcy: $\rho = 0,041$; $p = 0,869$). Można to rozumieć w ten sposób, że im bardziej matka przejawia postawę niekonsekwencji, tym lepiej dziewczynki i chłopcy radzą

sobie z emocjami poprzez adekwatną ich regulację, co także stanowi opozycję do wiedzy i obserwacji psychologicznej.

Tabela 3. Korelacje rho Spearmana między skalami testu IDS oraz Skalą Postaw Rodzicielskich w podziale na wiek dziecka

Wskaźniki zmiennej		Nazywanie emocji		Regulacja emocji		Rozumienie sytuacji społecznych		Strategie społeczne	
		5 lat	6 lat	5 lat	6 lat	5 lat	6 lat	5 lat	6 lat
Akceptacja – Odrzucenie	rho	,065	-,111	,426*	,057	,138	,247	,584**	,277
	p	,767	,581	,043	,777	,529	,215	,003	,161
Wymaganie	rho	,020	-,303	,178	-,127	-,029	-,078	,019	-,285
	p	,929	,124	,416	,529	,896	,698	,932	,150
Autonomia	rho	,314	,129	-,010	,029	,002	-,087	,050	-,067
	p	,145	,521	,965	,885	,995	,665	,821	,739
Niekonsekwencja	rho	,330	-,248	,024	-,244	,024	-,241	-,420*	-,391*
	p	,124	,213	,914	,221	,913	,226	,046	,044
Ochronianie	rho	,299	-,515**	-,011	-,075	-,238	-,160	-,225	-,197
	p	,166	,006	,960	,710	,274	,425	,302	,325

Źródło: badania własne.

Tabela 3 prezentuje korelacje rho Spearmana między skalami testu IDS a Skalą Postaw Rodzicielskich ze względu na wiek dziecka. Z uwagi na rozdrobnienie wieku dzieci w grupach 5.00 – 5.5 lat i 5.6 – 5.11 lat, scalono je w jedną grupę wiekową 5.0 – 5.11 lat.

Warto podkreślić, iż analiza danych zamieszczonych w Tabeli 3 wskazuje, że zarówno u dzieci w wieku pięciu, jak i sześciu lat potwierdziła się ujemna zależność między wynikiem na skali strategii społecznych a niekonsekwencją matek (rho= -0,420 i p= 0,046 u dzieci w wieku pięciu lat; rho = -0,391 i p= 0,044 u dzieci w wieku sześciu lat). Im rzadziej matka była niekonsekwentna, tym skuteczniejsze strategie społeczne obierają dzieci w wieku pię-

ciu i sześciu lat. Ten przypadek także umacnia znaczenie naśladownictwa w prawidłowym rozwoju dziecka.

Tabela 4. Korelacje rho Spearmana między skalami testu IDS oraz Testu Kompetencji Rodzicielskich

Wskaźniki zmiennej		Nazywanie emocji	Regulacja emocji	Rozumienie sytuacji społecznych	Strategie społeczne
Kompetencje	rho	,082	,179	,029	,228
	p	,572	,213	,843	,111
Rygoryzm	rho	-,031	-,040	-,103	-,127
	p	,832	,780	,474	,381
Permisywność	rho	-,027	-,125	,161	,093
	p	,850	,386	,263	,519
Nadopiekuńczość	rho	-,100	-,059	-,136	-,115
	p	,490	,682	,345	,428
Bezradność	rho	,091	,009	,040	,256
	p	,532	,953	,785	,072

Źródło: badania własne.

Na podstawie danych zamieszczonych w Tabeli 4 obserwuje się ujemną zależność między skalą nadopiekuńczości matek a składnikami rozwoju emocjonalno-społecznego dzieci, czyli nazywanie emocji ($\rho = -0,100$; $p = 0,490$), regulacja emocji ($\rho = -0,059$ i $p = 0,682$), rozumieniem sytuacji społecznych ($\rho = -0,136$; $p = 0,345$) i stosowaniem strategii społecznych ($\rho = -0,115$; $p = 0,428$). Im rzadziej matka bywa nadopiekuńcza, tym lepiej dzieci nazywają i regulują emocje, rozumieją sytuacje społeczne i stosują skuteczne strategie społeczne. W sytuacji, kiedy dziecko nie jest kontrolowane, a matka daje jemu przestrzeń do samodzielnego poznawania emocji i przeżywania świata społecznego, wpływa to na rozwój emocjonalno-społeczny dziecka. Wyniki te nie są istotne statystycznie. Tabela 5 przedstawia korelacje rho Spearmana między skalami testu IDS oraz Testem Kompetencji Rodzicielskich w podziale na płeć dziecka.

Tabela 5. Korelacje rho Spearmana między skalami testu IDS oraz Testem Kompetencji Rodzicielskich w podziale na płeć dziecka

Wskaźniki zmiennej		Regulacja emocji		Strategie społeczne	
		Dziewczynka (N=31)	Chłopiec (N=19)	Dziewczynka (N=31)	Chłopiec (N=19)
Kompetencje	rho	,306	,114	,360*	-,066
	p	,095	,642	,046	,790
Rygoryzm	rho	-,302	,226	-,226	,030
	p	,098	,352	,222	,903
Permisywność	rho	-,116	-,273	-,101	,401
	p	,536	,258	,588	,089
Nadopiekuńczość	rho	-,178	,238	-,150	-,146
	p	,339	,328	,419	,550
Bezradność	rho	-,090	,115	,135	,422
	p	,628	,640	,468	,072

Źródło: badania własne.

Analiza danych zamieszczonych w Tabeli nr 5 wskazuje na ujemne zależności pomiędzy postawą nadopiekuńczą matki a strategiami społecznymi stosowanymi przez dziewczynki (rho= -0,150; p= 0,419) i chłopców (rho= -0,146; p= 0,550). Im rzadziej matka była nadopiekuńcza, tym skuteczniejsze strategie społeczne przyjmowały dzieci obu płci. Może być to spowodowane osłabioną psychiczną kontrolą dzieci przez matki i przekierowanie jej działań na samodzielność, nabywanie kompetencji radzenia sobie w sytuacjach społecznych, nie posilkując się ciągle pomocą rodzica. Dodatkowo wyłania się ujemna zależność w zakresie postawy nadopiekuńczości matki a regulacją emocji u dziewczynek (rho= -0,178; p= 0,339), co może oznaczać to, że im rzadziej matka jest nadopiekuńcza względem córek, tym lepiej dziewczynki normalizują emocje. Wynika to z ofiarowania większej inicjatywy i doświadczania sposobów radzenia z emocji dziewczynkom – nie wyręczanie ich i przekładaniu gotowych rozwiązań. Obserwuje się dodatnią zależ-

ność między nadopiekuńczością matki a regulacją emocji chłopców ($\rho = 0,238$; $p = 0,328$) – im bardziej matki są nadopiekuńcze względem synów, tym wydajniejsze sposoby regulacji emocji obierają chłopcy. Może to oznaczać chęć kontroli i korekty sposobów regulacji chłopców tak, by były one zgodne ze społecznymi normami i bezpieczne dla samych chłopców oraz osób będących w ich otoczeniu. Korelacje ρ Spearmana między skalami testu IDS oraz Testem Kompetencji Rodzicielskich w podziale na wiek badanych dzieci przedstawiono w Tabeli 6.

Tabela 6. Korelacje ρ Spearmana między skalami testu IDS oraz Testem Kompetencji Rodzicielskich w podziale na wiek dziecka

Wskaźniki zmiennej		Regulacja emocji		Rozumienie sytuacji społecznych	
		5 lat	6 lat	5 lat	6 lat
Kompetencje	ρ	,384	,135	,118	,035
	p	,071	,503	,591	,861
Rygoryzm	ρ	-,026	-,093	-,577**	,143
	p	,905	,645	,004	,478
Permisywność	ρ	-,563**	,250	-,111	,367
	p	,005	,209	,614	,060
Nadopiekuńczość	ρ	-,068	-,080	-,364	,020
	p	,759	,690	,088	,920
Bezradność	ρ	-,023	,074	-,009	,045
	p	,915	,713	,968	,823

Źródło: badania własne.

Zawarte w Tabeli 6 dane wskazują, iż występuje ujemna zależność między postawą nadopiekuńczą matki a regulacją emocji u dzieci w wieku pięciu i sześciu lat ($\rho = -0,068$ i $p = 0,759$ u dzieci w wieku pięciu lat oraz $\rho = -0,080$ i $p = 0,690$ u dzieci w wieku sześciu lat), czyli im rzadziej matki były nadopiekuńcze, tym lepiej dzieci radziły sobie z regulacją emocji. Można to tłumaczyć jako symboliczne przekazanie odpowiedzialności za formy regulacji

emocji dzieciom. Dodatkowo badania wykazują zależność u pięcioletków, że słabiej rozumieją sytuacje społeczne, jeśli matka była bardziej nadopiekuńcza ($\rho = -0,364$; $p = 0,088$). Można to łączyć z kreowaną przez rodzica postawą wyuczonych bezradności i poleganiu we wszystkim sprawach na matce. Za to u sześciolatków dostrzec można, że im bardziej matka jest nadopiekuńcza, tym lepiej dzieci rozumieją sytuacje społeczne ($\rho = 0,020$; $p = 0,920$) – ten wniosek także może być wstępem do pogłębionych badań w tym obszarze. Prawdopodobnie oznacza to, że im większe są starania rodzica, by wytłumaczyć dziecku sytuacje społeczne ograniczając tym samym swobodną analizę, tym bardziej dzieci są wyuczone i mają podane kryteria pozwalające im interpretować sytuacje społeczne.

Wnioski końcowe

Poczynione badania nad postawami rodzicielskimi pokazały złożoność zagadnienia, jednak stwierdzenie, iż tylko one determinują rozwój dziecka jest nadużyciem i wymaga poszerzenia o kontekst rodzinny. Proces badawczy ograniczył się do stosowania standaryzowanych testów diagnostycznych, co może tłumaczyć jakość uzyskanych odpowiedzi. Grupa badawcza została dobrana na zasadzie gotowości matki do uczestnictwa w badaniu oraz wieku dziecka. Badaczki nie mają jakościowych danych na temat rodzin grupy badawczej – wiedza ta mogłaby zostać uzupełniona w przypadku kontynuacji badań w tym zakresie.

Badania wykazały zależność między niekonsekwentną postawą matki a podkategoriami, które wchodzi w skład umiejętności emocjonalno-społecznych dzieci w wieku pięciu i sześciu lat. Wyróżnia się dodatnia zależność między niekonsekwencją matki a umiejętnością nazywania emocji przez dzieci, a ujemna przy regulowaniu emocji, rozumieniu sytuacji społecznych i stosowaniu strategii społecznych. Maria Jankowska cytuje przeprowadzone badania, w których orzeczono, że inteligencja emocjonalna dzieci dodatnio koreluje z postawą akceptacji, zaś ujemnie m.in. z postawą niekonsekwencji rodzica (Jankowska, 2019, s. 59). Jest to zbieżne z ujem-

nymi korelacjami wyłoniłymi w naszych badaniach. Im bardziej matka ujawnia niekonsekwentną postawę, tym gorzej dzieci radzą sobie z regulacją emocji, rozumieniem sytuacji społecznych i stosowaniem strategii społecznych. Rozważania w tym temacie wykazują taką samą tendencję w aspekcie stosowania przez dzieci strategii społecznych (bez względu na płeć i wiek dzieci). Jeśli matka objawia niestabilne zachowania, to dziecko może nie czuć gotowości do podejmowania rozmów na temat emocji, form radzenia sobie z nimi i rozumienia złożoności świata społecznego. Ponadto może zdarzyć się, iż wytworzy się wizerunek rodzica jako osoby nerwowej i niewzbudzającej zaufania, a taka atmosfera nie tworzy klimatu sprzyjającego rozwojowi emocjonalności dziecka i prospołecznych zachowań. W takim przypadku realne stają się poszukiwania przez dziecka osoby spoza najbliższego grona, która wtajemniczy jego w świat emocji i społecznych zależności (Płopa, 2008, s. 75).

Zasadne jest pogłębienie badań w kontekście postawy nadopiekuńczej. Mimo, iż nadopiekuńczość znajduje się w gronie często popełnianego błędu przez rodziców, to w przeprowadzonych przez badaczki badaniach nie wyłoniła się ta zależność. Możliwe, że wynika to z próby badawczej, którą należałoby poszerzyć, a także rozważyć obranie dodatkowych kryteriów kwalifikacyjnych.

Bibliografia

1. Bochniarz, A. (2010). *Postawy rodzicielskie a funkcjonowanie społeczne jedynaków*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie – Skłodowskiej.
2. Brzezińska, A. I., Appelt, K., Ziółkowska, B. (2016). *Psychologia rozwoju człowieka*. Sopot: Gdańskie Wydawnictwo Pedagogiczne.
3. Chryc – Gawrychowska, A., Błażek, M. (2004). *Wpływ postaw rodzicielskich na style realizacji celów*. [w:] Martynowicz, E. (red.). *Motywy, cele, wartości. Przyczynek do zrozumienia stanu ducha i stanu umysłu współczesnych Polaków*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
4. Goleman, D. (1997). *Inteligencja emocjonalna*. Poznań: Wydawnictwo Media Rodzina.
5. Lewandowska – Walter, A., Wojdyło, K. (2010). *Relacje w rodzinie generacyjnej osób uzależnionych od pracy*. [w:] Rostowska, T., Pepliń-

- ska, A. (red.). *Psychospołeczne aspekty życia rodzinnego*. Warszawa: Wydawnictwo Difin.
6. Plopa, M. (2005). *Psychologia rodziny. Teoria i badania*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
 7. Plopa, M. (2008). *Skala Postaw Rodzicielskich*. Warszawa: Pracownia Testów Psychologicznych.
 8. Schaffer, H.R. (2018). *Psychologia dziecka*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
 9. Sękowski, A., Gwiazdowska – Stańczak, S. *Postrzeganie postaw rodzicielskich przez uczniów z wysokimi osiągnięciami szkolnymi*. [w]: <http://czasopismopsychologiczne.pl/files/articles/2017-23-postrzeganie-postaw-rodzicielskich-przez-uczniw-z-wysokimi-osigniciami-szkolnymi.pdf> [dostęp z dnia: 30.04.2020 r.]
 10. Strykowska, J. (2005). *Niedostosowanie społeczne dzieci w wieku szkolnym. Problemy, diagnoza, profilaktyka*. Gniezno: Wydawnictwo Gnieźnieńskiej Wyższej Szkoły Humanistyczno – Menadżerskiej MI-LENIUM.
 11. Zuili, R. (2016). *Od śmiechu do łez. Jak zrozumieć emocje naszych dzieci?* Kielce: Wydawnictwo Jedność.
 12. <https://ostrzegamy.online/nadopiekunczosc-niszczy-psychike-dziecka/> [dostęp z dnia: 30.04.2020 r.]

Anna Kalinowska

ORCID 0000-0001-7943-0019

*Niepaństwowa Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Białymstoku
Katedra Pedagogiki*

ARTETERAPIA JAKO FORMA AKTYWIZACJI OSÓB Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ INTELEKTUALNĄ. RAPORT Z BADAŃ

Streszczenie

W artykule przedstawiono pojęcie aktywizacji i aktywności. Wyeksponowano cele aktywizacji człowieka oraz formy i etapy aktywizacji. Szczególną uwagę poświęcono arteterapii (pojęcie, cele, funkcje, metody i techniki), a zwłaszcza jej zastosowaniu w pracy z osobami z niepełnosprawnością intelektualną. Ponadto zamieszczono wyniki badań prowadzonych w środowisku suwalskim w placówkach zajmujących się niepełnosprawnymi. Artykuł zamykają wnioski.

Słowa kluczowe: aktywizacja • aktywność • arteterapia • osoby niepełnosprawne intelektualnie • pedagog • psycholog • logopeda • terapeuta/arteterapeuta • opiekun.

ART THERAPY AS A FORM OF ACTIVATION FOR PEOPLE WITH INTELLECTUAL DISABILITIES RESEARCH REPORT

Abstract

The article presents the concept of activation and activity. The goals of human activation as well as its forms and stages have been highlighted with special attention paid to art therapy (concept, goals, functions, methods and techniques), especially its application in work with people with intellectual disabilities. The article provides a conclusions drawn

from the results of the research conducted in Suwałki region, in institutions dealing with the disabled.

Keywords: activation • activity • art therapy • people with intellectual disabilities • educator • psychologist • speech therapist • therapist / art therapist • caregiver.

Wstęp

Obecnie coraz więcej wiemy o osobach z niepełnosprawnością intelektualną, ich funkcjonowaniu oraz możliwościach wspierania ich rozwoju. Niewątpliwie aktywizacja jest ważną formą wsparcia dla osób z niepełnosprawnością intelektualną. Zaplanowane działania z zakresu aktywizacji usprawniają funkcjonowanie osób z niepełnosprawnościami w życiu codziennym oraz poprawiają jakość ich życia. Znajomość jakości życia osób z niepełnosprawnością intelektualną odgrywa kluczową rolę w planowaniu wszelkich działań wspierająco-aktywizujących. Warto zaznaczyć, że jakość życia osób z deficytami intelektualnymi powinna być ukierunkowana na aktywność rekreacyjną, społeczną, a także zawodową.

Jedna z definicji wyjaśnia, że jakość życia „jest to ogólny dobrostan (dobre samopoczucie), na które składają się obiektywne wyznaczniki i subiektywna ocena fizycznego, materialnego, społecznego, produktywnego, emocjonalnego i cywilnego dobrostanu, dokonywana zgodnie z posiadanymi wartościami”¹.

Priorytetowym wyzwaniem dla poprawy ogólnej jakości życia osób z niepełnosprawnością intelektualną jest wzmocnienie ich aktywności w działaniu oraz możliwości samodzielności i integracji ze społecznością. Zatem, niezbędnym zadaniem jest stworzenie takiego środowiska, które będzie sprzyjającym i tolerancyjnym dla osób z niepełnosprawnością².

¹ D. Felce, *Defining and Applying the Concept of Quality of Life. Journal of Intellectual Disability*, 1997; cyt. za: W. Otrębski, *Zakres i jakość doświadczeń zawodowych a poczucie jakości życia osób z niepełnosprawnością intelektualną*, [w:] E. Zasępa, S. Ślaski (red.), *Jakość życia osób niepełnosprawnych i ich rodzin. Wybrane zagadnienia*, Kraków 2006, s. 59.

² E. Włodek, *Terapeutyczne znaczenie aktywizacji osób niepełnospraw-*

Kwestia terapeutycznego efektu aktywizacji ma szczególne znaczenie w pracy z osobami z niepełnosprawnością intelektualną, gdyż często są to osoby, które nie są w stanie samodzielnie funkcjonować bez wsparcia. To właśnie działania z zakresu aktywizacji pomagają przełamać monotonię życia codziennego. Ponadto wysocce motywujący charakter aktywizacji jest metodą w niwelowaniu bądź usprawnianiu wielu zaburzeń oraz ograniczeń. Aktywizacja w przypadku osób z niepełnosprawnością intelektualną wpływa na sferę psychiczną, jak i społeczną³.

Problem aktywizacji nabiera szczególnego znaczenia w obszarze doświadczania społecznego. Mianowicie „brak aktywności i kontaktów społecznych, poczucie braku przydatności, brak pomocy ze strony innych osób prowadzą do izolacji, pustki społecznej i osamotnienia, które są różnymi formami „śmierci” społecznej”⁴.

W powyższej sytuacji człowiek staje się bardzo podatny na różnego rodzaju zaburzenia, np. załamania, zaburzenia emocjonalne, narastające nerwice czynnościowe, a także zaburzenia autonomiczne czy ból psychosomatyczny. W konsekwencji coraz trudniej jest sobie radzić w życiu codziennym i społecznym⁵.

Zatem wszelkie działania aktywizacji kierowane do osób z niepełnosprawnością intelektualną powinny stwarzać warunki oraz możliwości, które będą sprzyjały w pełni aktywnemu i twórczemu życiu w obszarze funkcjonowania społecznego.

Definicja pojęcia aktywizacja i aktywność

W literaturze możemy spotkać wiele definicji pojęcia aktywność i aktywizacja. Różni autorzy w różnoraki sposób definiują te pojęcia, a zatem występuje duża różnorodność w ujmowaniu tych terminów.

nich, [w:] B. Grochmal-Bach (red.), *Pedagogiczna refleksja nad życiem i śmiercią*, Kraków 2012, s. 61–97.

³ *Tamże*.

⁴ Z. Kawczyńska-Butrym, *Niepełnosprawność – specyfika pomocy społecznej*, Katowice 1998, s. 127.

⁵ *Tamże*.

W potocznym rozumieniu aktywizacja to „uaktywnienie się. Jest to więc zespół działań mających na celu włączenie człowieka do udziału w różnych dziedzinach życia, inaczej – prowadzenia aktywnego trybu życia. (...) Aktywizację należy rozumieć zarówno jako proces podejmowany dla osiągnięcia określonych celów, jak również jako rezultat tego procesu i dojście do założonego celu”⁶.

Bardziej szczegółową definicję aktywizacji przybliżył T. Kott. Autor podkreśla, że aktywizacja to „zespół działań mających na celu włączenie osób do udziału w różnych dziedzinach życia. Jest wyrazem czynnego trybu życia, chęci działania oraz sposobem leczenia wielu chorób i zaburzeń. Problem aktywizacji nabiera szczególnego znaczenia dla osób, które z różnych powodów – dysfunkcji fizycznej, umysłowej lub psychicznej – nie są w stanie samodzielnie funkcjonować. Aktywizacja (...) powinna objąć wszystkie możliwe zakresy – od czynności samoobsługowych i porządkowych w najbliższym otoczeniu, po czynności na rzecz innych osób”⁷.

Natomiast aktywność opisywana jest jako „synonim życia, stały i dostosowany do możliwości danej osoby wysiłek. Jest on warunkiem prawidłowego rozwoju, umożliwia prowadzenie twórczego i harmonijnego życia, jest podstawą leczenia wielu chorób, opóźnia procesy starzenia. Jest to taki obszar działalności, który daje człowiekowi szansę wyrażania siebie w formie dostępnej i bardzo indywidualnej, określonej jego możliwościami, upodobaniami i zwyczajami”⁸.

M. Tyszkowa uważa, iż „aktywność jest podstawową właściwością istot żywych, sposobem ich istnienia”⁹.

⁶ L. Kozaczuk, *Terapia zajęciowa w domach pomocy społecznej*, Katowice 1999, s. 25.

⁷ T. Kott, *Zajęcia pozalekcyjne i terapia zajęciowa z osobami o obniżonej sprawności umysłowej*, Warszawa 2002, s. 32.

⁸ L. Kozaczuk, *Terapia zajęciowa w domach ...*, dz. cyt., s. 25.

⁹ M. Tyszkowa, *Aktywność i działalność dzieci i młodzieży*, Warszawa 1990, s. 6.

Cele aktywizacji człowieka

Aktywizacja dotyczy działań w wielu obszarach. Istotne jest, aby już na wstępie określić, kto jest głównym odbiorcą, a w szczególności podmiotem aktywizacji. Działania z zakresu aktywizacji kierowane są do osób z trudnościami, ograniczeniami wynikającymi z niepełnosprawności czy choroby.

Wszelkie zadania powinny przebiegać w następującym schemacie:

- ukierunkowanie na aktywizację, mobilizowanie,
- stwarzanie warunków do pełnej aktywizacji osób z niepełnosprawnością,
- inicjowanie różnych form aktywności, których celem będzie zapobieganie monotoni oraz funkcjonowaniu stereotypowemu¹⁰.
- Głównymi celami aktywizacji człowieka są:
 - utrzymywanie sprawności fizycznej oraz zdrowotnej, np. gimnastyka ogólnorozwojowa, zabawy ruchowe, spacer i wszelka aktywność fizyczna, rehabilitacja,
 - usamodzielnienie oraz rozwijanie zaradności życiowej, np. wykonywanie wszelkich czynności dnia codziennego, takich jak: utrzymywanie porządku, spożywanie posiłków,
 - kształtowanie właściwych zachowań prospołecznych, w tym nauka współżycia w grupie oraz społeczeństwie, np. aktywizacja w obszarze kultury życia codziennego, nauka prawidłowego nawiązywania relacji interpersonalnych, prowadzenia rozmowy, kształtowanie pozytywnych cech charakteru,
 - utrzymanie wiary w sens życia, w tym wzmacnianie poczucia własnej wartości,
 - rozwijanie zainteresowań i własnych pasji,
 - stymulowanie procesów wyobrażeń oraz twórczego myślenia i działania,

¹⁰ Z. Kawczyńska-Butrym, *Niepełnosprawność – specyfika ...*, dz. cyt., s. 129–130.

- całościowe rozwijanie osobowości¹¹.

W przypadku osób z niepełnosprawnością, które zamieszkują w placówkach specjalnych, takich jak, np. dom pomocy społecznej bądź uczęszczają do placówek dziennego pobytu, dodatkowo uwzględnia się następujące cele aktywizacji:

- kształtowanie u podopiecznych poczucia społecznej użyteczności,
- budowanie poczucia bezpieczeństwa,
- adaptacja uwzględniająca nowe warunki życia,
- podtrzymanie oraz rozwijanie dotychczasowych więzi i kontaktów rodzinnych,
- nauka prawidłowych zachowań, niwelowanie agresji,
- zapobieganie nudzie, monotonii oraz jednostajnego trybu życia,
- rozwijanie i kształtowanie prawidłowych umiejętności w zakresie komunikacji, np. pokonywanie trudności w kontaktach z pracownikami danej placówki¹².

Ponadto bardzo ważnym elementem z zakresu aktywizacji są działania skierowane na obszar życia twórczego, czyli twórczą aktywność osoby z niepełnosprawnością. W tym zakresie aktywizacja pozwala osobie z niepełnosprawnością na wyrażanie siebie w formach indywidualnych, które są określone jej wewnętrznymi oraz zewnętrznymi możliwościami i dyspozycjami. Formy te mogą sprowadzać się do czynnego, jak i biernego uczestnictwa w sztuce bądź kulturze. Ten rodzaj aktywizacji przejawia się i może być realizowany dzięki działaniom z zakresu szeroko dostępnej arteterapii. Wszelkie formy twórczości sprzyjają rozwojowi emocjonalnemu, duchowemu, intelektualnemu oraz społecznemu osoby z niepełnosprawnością intelektualną¹³.

¹¹ L. Kozaczuk, *Terapia zajęciowa w domach ...*, dz. cyt., s. 26.

¹² Tamże.

¹³ Z. Kawczyńska-Butrym, *Niepełnosprawność – specyfika ...*, dz. cyt., s. 125–126.

Formy i etapy aktywizacji

Aktywizacja osób z niepełnosprawnością intelektualną ukierunkowana jest na wspieranie rozwoju tych osób we wszystkich sferach życia codziennego. Proponowane działania powinny mobilizować osobę z niepełnosprawnością do ich realizacji i podejmowania własnego wysiłku.

Zastosowanie wszelkich form aktywizacji zależy od dwóch podstawowych grup czynników:

- indywidualnych cech osoby z niepełnosprawnością/osoby podopiecznej, takich jak: wiek, w którym uwzględnia się również obszar sfery psychicznej, a mianowicie istniejące różnice psychiki osoby dorosłej oraz psychiki dziecka, np. inny system wartości, inny sposób postrzegania świata oraz odbierania bodźców pochodzących z niego, zainteresowania oraz pasje osoby podopiecznej, obszar sfery emocjonalnej, w tym samopoczucie osoby z niepełnosprawnością oraz jej osobowość;
- związanych z placówką, do której uczęszcza osoba z niepełnosprawnością, w tym warunki jakimi dysponuje dana placówka, np. możliwości organizacyjne i finansowe, odpowiednie warunki lokalowe, brak barier architektonicznych, a także przygotowanie i wykształcenie pracowników, specjalistów pracujących z osobami z niepełnosprawnością, oddziaływanie wzajemnych relacji pomiędzy podopiecznym, a specjalistą¹⁴.

Ponadto przy doborze form aktywizacji należy w pełni zaakceptować osobę z niepełnosprawnością/podopiecznego. Należy uwzględnić jego niepełnosprawność, ograniczenia oraz możliwości. Bez wspólnego porozumienia oraz wzajemnej akceptacji współpraca w obszarze aktywizacji będzie niemożliwa do zrealizowania i nie przyniesie żadnych efektów¹⁵.

Istnieje wiele różnorodnych form aktywizacji w pracy z osobą z niepełnosprawnością intelektualną. Do podstawowych należą

¹⁴ L. Kozaczk, *Terapia zajęciowa w domach ...*, dz. cyt., s. 27.

¹⁵ Tamże, s. 28.

m.in.: trening umiejętności społecznych, np. trening czynności życia codziennego, zajęcia praktyczne, arteterapia, w tym wszystkie zajęcia plastyczne, kreatywne, twórcze, muzykoterapia, drama, ludo-terapia, esteterapia, a także zajęcia usprawniające i spacerzy.

Aby aktywizacja przyniosła zamierzony efekt powinna być prowadzona w następujących po sobie etapach:

1) postawienie diagnozy społecznej – rozpoznanie pełnego stanu osoby z niepełnosprawnością w rozwoju biopsychospołecznym, w tym analiza problemów, potrzeb oraz możliwości osoby podopiecznej. Ponadto zgromadzenie danych, takich jak: wiek, współistniejące schorzenia i ograniczenia, zainteresowania, trudności w przystosowaniu się do nowych warunków itp.;

2) planowanie i opracowanie szczegółowego programu aktywizacji – opracowanie planu postępowania z osobą z niepełnosprawnością, z uwzględnieniem indywidualnych upodobań osoby podopiecznej oraz jej możliwości do współpracy i współdziałania w obszarze zamierzonych celów. Plan powinien być skoncentrowany na działaniach, które pozwolą na kształtowanie właściwych postaw i zachowań u osoby biorącej udział w aktywizacji. Ponadto plan powinien uwzględniać osoby współdziałające, częstotliwość realizacji poszczególnych form planu oraz cele i zakres planowanej aktywizacji;

3) realizacja planu – realizacja form zajęć terapeutycznych i wykonywanie określonych czynności. Plan powinien być realizowany w odpowiednio dostosowanych pracowniach terapeutycznych, warsztatach terapeutycznych, świetlicach, pokojach dziennego pobytu, a także w pokoju podopiecznego (jeżeli zamieszkuje w placówce specjalnej);

4) ocena przebiegu procesu aktywizacji oraz efektów - odbywa się po zakończeniu każdego procesu aktywizacji. Ważne jest, aby przy ocenie indywidualnej osoby z niepełnosprawnością nie formułować negatywnych wniosków, sformułowań, gdyż mogą one blokować i zniechęcać osobę podopieczną do dalszego wysiłku. Każda osoba z niepełnosprawnością powinna poczuć się dowartościowana, dlatego użyteczną formą będzie nagradzanie podopiecznego, za jego wysiłek i podjęty trud. Ponadto ocena powinna uwzględniać

trudności, które wystąpiły podczas realizacji planu, ich przyczyny i sposoby rozwiązania¹⁶.

Powyższe etapy są niezbędne do całościowej pracy z osobą z niepełnosprawnością intelektualną. Etapy te, określają strukturę wszystkich podejmowanych czynności w ramach aktywizacji. W procesie aktywizacji ważne jest, aby osoby z niepełnosprawnością podejmowały działania, których celem jest usamodzielnienie oraz pobudzenie zaradności życiowej.

Definicja, funkcje i cele arteterapii

W obecnych czasach można zaobserwować wzrost zainteresowania arteterapią jako formą oddziaływania terapeutycznego oraz aktywizującego osoby z różnymi niepełnosprawnościami. Współcześnie arteterapia ujmowana jest zjawisko wielowymiarowe. Jej charakter jest interdyscyplinarny, ponieważ związany jest z wieloma dziedzinami, m.in. sztuką, psychologią, psychoterapią, medycyną oraz edukacją. W literaturze przedmiotu możemy spotkać się z różnym nazewnictwem, określającym arteterapię, takim jak: kulturoterapia, artterapia, terapia plastyczna, terapia przez sztukę czy twórcza terapia.

W powszechnym znaczeniu arteterapia to „wykorzystywanie i organizowanie różnych form zajęć plastycznych, muzycznych, teatralnych, parateatralnych, do terapii i diagnozowania podopiecznego”¹⁷.

Ponadto arteterapia to „terapia polegająca na wzroście zdolności percepcyjno-poznawczych, emocjonalno-społecznych, socjalizacji, uzewnętrznianiu przeżyć i doznań, usprawnianiu możliwości ruchowych, relaksacji pozwalającej na odreagowanie wewnętrznych napięć, niepowodzeń, frustracji i agresji”¹⁸.

Kolejną, spotykaną w literaturze definicją arteterapii jest definicja, proponowana przez S. Popka. Autor ujmuje arteterapię

¹⁶ Tamże, s. 28–30.

¹⁷ E. Baum, *Terapia zajęciowa*, Warszawa 2009, s. 37.

¹⁸ *Słowniczek pojęć* [w:] A. Bac (red.), *Terapia zajęciowa*, Warszawa 2017, s. 163.

„jako formę psychoterapii, w której podstawowym elementem komunikacji są szeroko rozumiane środki artystyczne, proces twórczy oraz powstające w jego wyniku dzieło. Jest ona przeznaczona dla wszystkich, którzy poprzez kreatywność wizualną pragną lepiej zrozumieć siebie, skuteczniej radzić sobie z problemami i konfliktami oraz podnieść jakość swojego życia”¹⁹.

Arteterapia w stosunku do potrzeb każdej osoby z niepełnosprawnością bądź ograniczeniami w funkcjonowaniu, sprowadza się do zadań, takich jak:

- zapewnienie człowiekowi wszechstronnego rozwoju,
- podniesienie jakości życia,
- maksymalne usamodzielnianie i aktywizowanie,
- kształtowanie pozytywnej samooceny,
- nauka nawiązywania oraz podtrzymywania satysfakcjonujących kontaktów z otoczeniem²⁰.

Terapia sztuką pełni wiele ważnych funkcji terapeutycznych, m.in.:

- wpływa na spadek poczucia niepewności oraz usuwa zahamowania,
- podnosi wzrost poczucia własnej wartości oraz możliwości,
- uaktywnia adekwatną samoocenę,
- wpływa na rozwój manualny oraz koordynację wzrokowo-ruchową,
- wspomaga w obszarze samorealizacji,
- kształtuje prawidłowe relacje personalne i społeczne,
- likwiduje bariery z obszaru niemożności i izolacji²¹.

Zdaniem M. Kulczyckiego arteterapia pełni trzy podstawowe funkcje:

- funkcję rekreacyjną, która stwarza takie warunki, aby człowiek mógł się odprężyć oraz oderwać od życia codziennego i codziennych problemów,
- funkcję edukacyjną, której zadaniem jest wzbogacanie wie-

¹⁹ M. Pokutycki, *Arteterapia* [w:] A. Bac (red.), *Terapia ...*, dz. cyt., s. 130.

²⁰ J. Gładyszewska-Cylulko, *Arteterapia w pracy pedagoga. Teoretyczne i praktyczne podstawy terapii przez sztukę*, Kraków 2014, s. 17–18.

²¹ E. Baum, *terapia ...*, dz. cyt., s. 37.

dzy, wiadomości oraz rozwijanie umiejętności i wszelkich mądrości,

- funkcję korekcyjną, która bazuje na przekształcaniu mniej wartościowych mechanizmów na bardziej wartościowe²².

Z praktycznego punktu widzenia najważniejsze są możliwości stosowania oraz efekty, jakie daje arteterapia w pracy z drugim człowiekiem. Wśród najważniejszych wyróżnia się: stymulację aktywności, rozwój twórczego działania, zmianę form aktywności niepożądanych na formy celowe i przynoszące korzyści, uaktywnienie sensoryczne, uwolnienie negatywnych emocji oraz umiejętność pokonywania ich, a także rozwój pozytywnego myślenia²³.

W procesie aktywizacji osób z niepełnosprawnością intelektualną, arteterapia przyczynia się do osiągnięcia następujących celów:

- usamodzielnienia osób z niepełnosprawnością,
- nauki współżycia w grupie oraz szerszym środowisku,
- pobudzenia wiary w sens życia,
- rozwijania zainteresowań i pasji,
- niwelowania agresji i zachowań niepożądanych,
- rozwijania osobowości,
- likwidowania jednostajnego życia,
- wypracowania u osób z niepełnosprawnością intelektualną poczucia społecznej użyteczności²⁴.

Arteterapię w odniesieniu do osób z niepełnosprawnością intelektualną należy traktować jako formę wsparcia i aktywizacji pod względem prawidłowego rozwoju, a zatem niwelowania wszelkich dysfunkcji i ograniczeń wynikających z niepełnosprawności. Aby założone cele w pracy z osobą podopieczną przyniosły zamierzony

²² M. Kulczycki, *Arteterapia i psychologia kliniczna*, „Zeszyt Naukowy” 1990, nr 57; cyt. za: J. Gładyszewska-Cylulko, *Wspomaganie rozwoju dzieci nieśmiałych poprzez wizualizację i inne techniki arteterapii*, Kraków 2012, s. 54.

²³ S. Tobis, S. Kropińska, M. Cylkowska-Nowak, *Arteterapia jako forma terapii zajęciowej w aktywizacji osób starszych*, [online] dostęp [w:] https://www.akademiamedycyny.pl/wp-content/uploads/2016/05/201103_Geriatria_001.pdf dnia 2.02.2021.

²⁴ T. Kott, *Zajęcia pozalekcyjne i terapia ...*, dz. cyt., s. 157.

efekt, niezbędne jest dokładne poznanie osoby z niepełnosprawnością pod względem stanu fizycznego, psychicznego oraz społecznego, a także zwrócenie uwagi na aspekty dotyczące potrzeb i problemów z jakimi borykają odbiorcy arteterapii.

Wybrane metody i techniki arteterapii

W pracy z osobami z niepełnosprawnością intelektualną, w ramach prowadzonej arteterapii głównie wykorzystuje się metody i techniki pracy, takie jak: plastykoterapię, muzykoterapię, choreoterapię, biblioterapię, dramatoterapię oraz filmoterapię i fotografoterapię.

W ramach prowadzonej plastykoterapii, działań terapeutycznych przy użyciu sztuk plastycznych, wykorzystuje się, m. in.: techniki rysunkowe, techniki malarskie, techniki wycinankowe i papieroplastykę, formowanie z mas plastycznych, collage, grafikę, w tym gipsoryt, linoryt i drzeworyt.

Twórczość plastyczna jest jedną z podstawowych form wyrażania siebie w sposób niewerbalny, czyli form komunikacji niewerbalnej z otoczeniem. Jej zasadniczym celem jest „wzmocnienie twórczych impulsów w warunkach istniejących obciążeń życiowych, których następstwem może być ograniczenie umiejętności radzenia sobie z sytuacjami problemowymi i zachwianie zaufania do własnych zdolności ekspresji”²⁵. Ponadto, twórcza terapia sprzyja rozwojowi estetycznemu, który „ujawnia się jako zdolność do łączenia doświadczeń w pewną sensowną całość. Stanowi ona harmonijną organizację myśli i uczuć, w których wyrazem jest tworzywo, linie i użyte barwy”²⁶.

Kolejną, wykorzystywaną formą zajęć w arteterapii jest muzykoterapia, która może odbywać się w formie czynnej lub biernej.

²⁵ T. Stegemann, M. Hitzeler, M. Blotevogel, *Arteterapie dla dzieci i młodzieży*, Gdańsk 2015, s.116.

²⁶ K. Krasoń, B. Mazepa-Domagala, *Przestrzenie sztuki dziecka. Strategia intersemiotycznego i polisensorycznego wsparcia jednostek o obniżonej sprawności intelektualnej*, Katowice 2003, s. 44.

W ramach czynnej muzykoterapii, działania aktywizujące realizowane są poprzez aktywne tworzenie form muzycznych, naukę śpiewania nowych piosenek, śpiewanie utworów znanych i lubianych, a także grę na różnych instrumentach oraz udział w przeglądach wokalnych i artystycznych. Natomiast, muzykoterapia bierna, opiera się na odbiorze dźwięku, m.in. słuchanie różnego rodzaju muzyki, relaksacja i treningi relaksacyjne.

Muzykoterapia definiowana jest jako „forma psychoterapii, która wykorzystuje muzykę i jej elementy jako środki stymulacji, strukturalizacji oraz ekspresji emocjonalnej i komunikacji niewerbalnej w procesie diagnozy, leczenia i rozwoju osobowości człowieka”²⁷.

Wszelkie działania terapeutyczne z wykorzystaniem muzyki, najpełniej opisuje definicja stworzona w 2011 roku przez Światową Federację Muzykoterapii. Zgodnie z tą definicją, muzykoterapia jest „profesjonalnym stosowaniem muzyki i jej elementów jako interwencji medycznych, edukacyjnych i środowiskowych z klientami indywidualnymi, grupami, rodzinami i społecznościami poszukującymi optymalizacji jakości życia, poprawy fizycznego, społecznego, emocjonalnego, intelektualnego i duchowego zdrowia. Badania, praktyka i edukacja oraz trening kliniczny w muzykoterapii oparte są o profesjonalne standardy odpowiednie dla kontekstu kulturowego, społecznego i politycznego”²⁸.

W procesie muzykoterapeutycznym wyróżnia się następujące cele:

- nauka autorelaksu,
- niwelowanie nadmiaru energii oraz agresji,
- redukcja napięć psychofizycznych,
- poprawa i usprawnianie koordynacji psychoruchowej,
- rozwój zdolności twórczych,
- integracja,
- kształtowanie poprawnych umiejętności komunikacyjnych w grupie,

²⁷ E. Galińska, *Muzykoterapia schizofrenii*, „Zeszyt Naukowy Akademii Muzycznej we Wrocławiu” 1990, nr 48, s. 76–77.

²⁸ A. Bukowska, *Muzykoterapia*, [w:] A. Bac, *Terapia ...*, dz. cyt., s. 152.

- ujawnianie fantazji w tworzeniu siebie,
- rozbudzanie odpowiedniej motywacji do nauki, pracy oraz wypoczynku²⁹.

Kolejną, dobrze znaną metodą arteterapii jest biblioterapia. W pracy terapeutycznej, w ramach biblioterapii, wykorzystuje się techniki oparte na odbiorze literatury, samodzielnym tworzeniu oraz wykorzystaniu wszelkich książek. Zatem, propozycje zajęć mogą być następujące: czytanie książek, przegląd czasopism i albumów tematycznych, czytanie wybranych fragmentów i rozmowa po przeczytaniu, utożsamianie się z bohaterem literackim, w celu rozwiązywania własnych problemów, słuchanie tekstów biblioterapeutycznych, audiobooków, słuchowisk online, czytanie oraz pisanie własnych wierszy, pisanie listów, udział w wieczorach poezji.

Najogólniej można powiedzieć, że biblioterapia to „stosowanie wyselekcjonowanych materiałów czytelniczych, jako środka wspierającego proces terapeutyczny w medycynie lub psychiatrii albo pomoc w rozwiązywaniu osobistych problemów poprzez ukierunkowane czytanie”³⁰.

Oddziaływania biblioterapeutyczne koncentrują się na czterech sferach życia człowieka:

- sferze intelektualnej, która oparta jest na zdobywaniu wiedzy ułatwiającej zrozumienie wszelkich problemów oraz ich rozwiązywanie,
- sferze społecznej, w której szczególną uwagę zwraca się na relacje z innymi ludźmi oraz ich znaczenie w codziennym życiu,
- sferze emocjonalnej, która umożliwia wgląd oraz identyfikację, a także powoduje kompensację bez narażania odbiorcy na przykre i negatywne emocje, które są powiązane z bezpośrednią analizą własnego problemu,

²⁹ B. Piotrowska, *Muzykoterapia*, Jelenia Góra 2001; cyt. za: T. Kott, *Zajęcia pozalekcyjne i terapia ...*, dz. cyt., s. 257.

³⁰ B. Woźniczka-Paruzel, *Biblioterapia i czytelnictwo w środowiskach osób niepełnosprawnych*, Toruń 2001; cyt. za: R. Szczepanik, *Elementy pedagogiki ...*, dz. cyt., s. 176.

- sferze zachowania, która oparta jest na wygaszaniu zachowań niepożądanych, a rozwijaniu właściwych poprzez wszelkie działania społeczne³¹.

Korzystną metodą pracy z osobami z niepełnosprawnością intelektualną jest choreoterapia, która jest formą terapii przez taniec i ruch. Do najczęstszych technik choreoterapii, wykorzystywanych w pracy terapeutycznej, zalicza się: improwizacje ruchowe przy muzyce, ćwiczenia muzyczno-ruchowe, różne style tańca i nauka układów tanecznych, proste figury taneczne, udział w przeglądach tanecznych.

Choreoterapia to „terapeutyczne wykorzystanie ruchu jako procesu, poprzez który wspomagana zostaje emocjonalna i fizyczna integracja”³².

Główne cele terapii tańcem to:

- wielostronna integracja w schemacie: ciało – umysł – dusza,
- rozwijanie świadomości potrzeb własnych, jak i innych osób,
- pogłębienie świadomości własnego ciała,
- rozwijanie współpracy i współdziałania w grupie, zespole,
- ukazywanie możliwości radzenia sobie w sytuacjach problemowych i trudnych,
- doświadczanie siebie w relacji z drugim człowiekiem oraz w przestrzeni,
- nauka rozpoznawania, nazywania i wyrażania własnych emocji,
- uczenie postaw asertywności oraz tolerancji,
- formułowanie swojego świata, granic i zasad postępowania,
- nauka wyrażania siebie w sposób pozawerbalny³³.

³¹ W. Szulc, *Kulturoterapia. Wykorzystanie sztuki i działalności kulturalno-oświatowej w lecznictwie*, Poznań 1994, s. 38–39.

³² D. Koziełło, *Terapia tańcem*, „Kultura Fizyczna” 1997, nr 1, s. 20.

³³ A. Glińska-Lachowicz, *Sztuka jako klucz do wnętrza w pracy z osobami z niepełnosprawnością intelektualną*, [online] dostęp [w:] <https://terapiaspecjalna.pl/artukul/sztuka-jako-klucz-do-wnetrza-w-pracy-z-osobami-z-niepelnosprawnoscia-intelektualna>, dnia 17.12.2020.

Kolejną, często spotykaną w pracy z osobami z niepełnosprawnością intelektualną, metodą oddziaływania arteterapeutycznego jest teatroterapia, inaczej dramatoterapia. Działania opierają się na wykorzystaniu elementów teatru i dramy w pracy terapeutycznej. Najczęstsze formy zajęć to, m.in.: oglądanie spektakli i rozmowa po nich, odgrywanie określonych ról teatralnych, zajęcia uwzględniające małe formy teatralne, np. teatrzyk kukiełkowy, pantomima i proste scenki pantomimiczne, drama, psychodrama, teatr cieni, scenki rodzajowe, a także udział w przeglądach teatralnych.

Obcowanie ze sztuką teatralną oraz wcielanie się w rolę aktora wpływa na rozwój poznawczy osoby z niepełnosprawnością intelektualną. Ponadto, działania z zakresu dramatoterapii rozwijają funkcje poznawcze: pamięć, koncentrację, wyobraźnię, spostrzegawczość, a także ćwiczą podzielność uwagi oraz orientację w czasie i przestrzeni³⁴.

Następną metodą arteterapii jest filmoterapia, w ramach której proponuje się: projekcję filmów o różnorodnej tematyce, nagrywanie krótkich filmików tematycznych oraz dłuższych form filmowych, oglądanie telewizji, w tym ulubionych programów i seriali telewizyjnych. Celem filmoterapii jest „wywoływanie impresji i ekspresji wokół oglądanych obrazów filmowych”³⁵. Warto dodać, że „projekcja filmów i następująca po nich dyskusja, omawianie problematyki i zachowań bohaterów daje wiele powodów do przemyśleń i motywuje do większej otwartości na ludzi, podjęcia ważnej decyzji życiowej, zmianę zachowania i przyzwyczajień. Konieczny jest tutaj dobór odpowiedniego repertuaru i ukierunkowana dyskusja po projekcji, gdyż bohaterowie filmów mogą stanowić dla pacjentów wzór do naśladowania – zarówno pozytywny, jak i negatywny”³⁶.

Ostatnią, a zarazem najnowszą metodą współczesnej arteterapii jest fotografoterapia. Działania opierają się na wykorzystaniu fotografii w procesie terapii. Fotografoterapia „w formie czynnej oznacza udział pacjenta w procesie fotograficznym począwszy od

³⁴ J. Rottermund, J. Nowotny, *Terapia zajęciowa w rehabilitacji medycznej. Podręcznik dla studentów i terapeutów*, Bielsko-Biała 2016, s. 94.

³⁵ S. Tobis, S. Kropińska, M. Cylkowska-Nowak, *Arteterapia jako forma terapii zajęciowej ...*, dz. cyt.

³⁶ J. Rottermund i in., *Terapia zajęciowa w rehabilitacji ...*, dz. cyt., s. 94.

wykonywania zdjęć aż do uzyskania gotowej fotografii, natomiast w formie biernej – oznacza pracę ze zdjęciem, które służy jako narzędzie do komunikacji z pacjentem³⁷.

Wybór konkretnej metody arteterapii zależy od tego, jak funkcjonuje dana osoba z niepełnosprawnością, jakie są jej problemy i potrzeby. W konkretnych przypadkach problemy osoby podopiecznej mogą potrzebować zastosowania odpowiedniej metody, której zadaniem jest korygowanie wszelkich trudności i nieprawidłowości. Ważne jest, aby dobór metody był zgodny również z zainteresowaniami odbiorcy, dzięki czemu dana osoba chętniej będzie uczestniczyła i podejmowała wszelkie działania aktywizujące.

W kolejnym podrozdziale zwrócono uwagę na zastosowanie arteterapii w pracy z osobami z niepełnosprawnością intelektualną.

Zastosowanie arteterapii w pracy z osobami z niepełnosprawnością intelektualną

Arteterapia w pracy z osobami z niepełnosprawnością intelektualną ma ogromne znaczenie. Jej zastosowanie prowadzi do poprawy sprawności fizycznej, usprawniania lepszej komunikacji z otoczeniem, jak i z samym sobą, budowania poczucia bezpieczeństwa, odreagowania stresu, a także rozwijania inteligencji i wrażliwości. Działania arteterapeutyczne zwiększają otwartość oraz pogłębiają zaufanie w stosunku do innych osób³⁸.

Arteterapia i stosowane jej metody, wyraźnie sprzyjają procesowi aktywizacji osób z niepełnosprawnością intelektualną. Wszelkie działania integracyjne oraz kulturotwórcze pomagają osobie z niepełnosprawnością w przystosowaniu się do otaczających warunków, a następnie funkcjonowaniu w życiu codziennym. Ponadto sprzyjają samorealizacji oraz wyrażaniu siebie w społeczeństwie.

Proponowane osobie z niepełnosprawnością intelektualną działania z zakresu arteterapii, w ramach aktywizacji, powinny sprowadzać się do następujących aktywności:

³⁷ S. Tobis i in., *Arteterapia jako forma ...*, dz. cyt., s. 197.

³⁸ J. Rottermund, i in., *Terapia zajęciowa w rehabilitacji...*, dz. cyt., s. 90.

- czynności, działań, które będą rozwijały i pozwolą na wyrażanie siebie, swoich emocji i uczuć, przeżywanie doświadczeń poprzez różnego rodzaju formy twórczości,
- czynności, działań, które będą ukierunkowane na rozwój, w tym pozyskiwanie wiedzy z zakresu lepszego rozumienia siebie oraz innych ludzi, a także zjawisk zachodzących w społeczeństwie i otaczającym świecie,
- czynności, działań, mających na celu budowanie i wzmocnienie poczucia wspólnoty z innymi osobami w społeczeństwie³⁹.

Obcowanie ze sztuką ułatwia osobie z niepełnosprawnością intelektualną przekazywanie informacji zwrotnych. Również przyczynia się do pomocy w dochodzeniu do takich rozwiązań i doświadczeń, które następnie można wykorzystać w codziennym funkcjonowaniu.

Bardzo ważne jest w kontekście pracy z osobami z niepełnosprawnością intelektualną, aby stwarzać sytuacje do werbalizacji własnych przeżyć. Dzięki ekspresji myśli oraz uczuć powstałych w trakcie zajęć arteterapeutycznych, osoby z niepełnosprawnością mogą czuć się zrozumianymi przez innych, co jest pozytywnym skutkiem wpływu na ich rozwój oraz sferę emocjonalno-społeczną⁴⁰.

Osoby z niepełnosprawnością intelektualną rzadko mają wpływ na swoją sytuację życiową. Często nie są w stanie samodzielnie jej kontrolować. Dlatego ważne są działania pomocowe i terapeutyczne w kierunku tych osób, do których zalicza się oddziaływania za pomocą sztuki i twórczości, czyli arteterapię.

Podstawy metodologiczne badań własnych

Przedmiotem badań własnych jest arteterapia jako forma aktywizacji osób z niepełnosprawnością intelektualną.

W badaniach własnych postawiono następujące cele:

³⁹ Z. Kawczyńska-Butrym, *Niepełnosprawność – specyfika ...*, dz. cyt., s.126.

⁴⁰ J. Gładyszewska-Cylulko, *Arteterapia w pracy ...*, dz. cyt., s. 22.

Cel poznawczy: poznanie opinii specjalistów na temat arteterapii jako formy aktywizacji osób z niepełnosprawnością intelektualną.

Cel praktyczny: opracowanie wskazówek dotyczących prowadzenia zajęć z arteterapii, aby wzbogacić warsztat pracy specjalistów pracujących z osobami z niepełnosprawnością intelektualną.

Ustalono następujący główny problem badawczy:

Jakie znaczenie mają zajęcia z zakresu arteterapii w aktywizowaniu osób z niepełnosprawnością intelektualną?

Aby znaleźć odpowiedź na tak postawiony główny problem badawczy, sformułowano problemy szczegółowe, które sprowadzają się do następujących pytań:

1. Czy i w jakim stopniu realizowane są przez specjalistów zajęcia z zakresu arteterapii dla osób z niepełnosprawnością intelektualną oraz czy proponowana oferta zajęć jest wystraszająca?
2. Jakie najczęściej wykorzystuje się metody i formy zajęć w ramach arteterapii oraz które z nich zdaniem specjalistów przyczyniają się do poprawy funkcjonowania osób z niepełnosprawnością intelektualną?
3. Jakie potrzeby zaspokajają osoby z niepełnosprawnością intelektualną podczas zajęć z zakresu arteterapii?
4. Jaki stosunek do proponowanych zajęć z zakresu arteterapii przejawiają osoby z niepełnosprawnością intelektualną?

Biorąc pod uwagę diagnostyczny charakter badań własnych w postępowaniu badawczym nie sformułowano hipotez roboczych.

Tabela 1. Zmienne niezależne i ich wskaźniki

Zmienna niezależna	Wskaźnik
Staż pracy z osobami z niepełnosprawnością intelektualną	<ul style="list-style-type: none"> - do 10 lat, - 11 – 20 lat, - powyżej 20 lat,
Metody i formy pracy z osobami z niepełnosprawnością intelektualną	<ul style="list-style-type: none"> - plastykoterapia, - muzykoterapia, - choreoterapia, - biblioterapia, - teatroterapia/ dramatoterapia, - filmoterapia, - fotografoterapia.

Źródło: badania własne.

Tabela 2. Zmienne zależne i ich wskaźniki

Zmienna zależna	Wskaźnik
Realizacja zajęć z zakresu arteterapii	<ul style="list-style-type: none"> – systematyczna, – niesystematyczna, – wystarczająca oferta zajęć, – niewystarczająca oferta zajęć,
Przyczyny poprawy funkcjonowania osób z niepełnosprawnością intelektualną	<ul style="list-style-type: none"> – stosowanie adekwatnych do poziomu niepełnosprawności metod i form pracy, – wspomaganie rozwoju biopsychospołecznego, – redukcja poziomu lęku, – aktywność werbalna, – ekspresja twórcza,
Zaspokajanie potrzeb osób z niepełnosprawnością intelektualną podczas zajęć z arteterapii	<ul style="list-style-type: none"> – realizacja zajęć o charakterze czynnościowym, kreatywnym i integrującym, – komunikacja i kontakt, – samorealizacja, – poczucie bezpieczeństwa, – poczucie przynależności, – stymulacja procesów poznawczych,
Stosunek osób z niepełnosprawnością intelektualną do zajęć z arteterapii	<ul style="list-style-type: none"> – aktywnie i z zaangażowaniem uczestniczą w zajęciach, – w pogodnym nastroju uczestniczą w zajęciach, – wykazują obojętność, – przejawia niechęć i stawiają opór.

Źródło: badania własne.

W celu przeprowadzenia badań własnych wykorzystano metodę sondażu diagnostycznego, technikę ankiety audytoryjnej, a jako narzędzie badawcze zastosowano samodzielnie skonstruowany kwestionariusz ankiety dla specjalistów, którzy pracują z osobami z niepełnosprawnością intelektualną.

Kwestionariusz ankiety został podzielony na trzy części:

- I. Część wstępną, w której przedstawiłam cel prowadzonych badań, informację o anonimowości respondenta oraz informację kto przeprowadza badania, a także instrukcję dotyczącą wy-

- pełnienia kwestionariusza. Na końcu zamieściłam podziękowanie za udział w badaniu i współpracę;
- II. Część zasadniczą, w której zamieściłam zestaw 21 pytań skierowanych do respondentów, w tym jednaście pytań zamkniętych, osiem półotwartych oraz dwa pytania otwarte. Pytania zostały sformułowane w taki sposób, aby dostarczyły niezbędnych informacji na postawione problemy badawcze;
 - III. Część końcową, zawierającą metryczkę. Respondenci zostali poproszeni o podanie płci, stażu pracy, wykonywanego zawodu oraz ukończone kursy i szkolenia.

Terenem badań własnych były placówki i ośrodki specjalistyczne działające na terenie miasta Suwałk, do których uczęszczają osoby z niepełnosprawnością intelektualną, a mianowicie:

- Dom Pomocy Społecznej „Kalina” – ośrodek działa od 1963 roku i jest przeznaczony dla osób przewlekle somatycznie chorych. Placówka zapewnia całodobową opiekę, rehabilitację oraz różnorodne formy terapii i rekreacji, m.in.: zajęcia plastyczne, zajęcia muzyczne, zajęcia hafciarskie, wycieczki. W Domu funkcjonuje wiele pracowni terapeutycznych, takich jak: pracownia tkactwa i makramy, stolarska, plastyczna i malarska, rękodzieła i arteterapii, ceramiczna i muzyczna. Realizowany program terapeutyczno-opiekuńczy dostosowany jest indywidualnie do każdego mieszkańca, z uwzględnieniem jego potrzeb oraz możliwości⁴¹.
- Środowiskowy Dom Samopomocy działający w strukturze Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej – ośrodek powstał w grudniu 2005 roku. Jest to ośrodek pobytu dziennego, przeznaczony dla osób psychicznie chorych i osób z niepełnosprawnością intelektualną. Głównym zadaniem ośrodka jest postępowanie rehabilitacyjne, którego celem jest poprawa funkcjonowania, jakości życia oraz zaspokajanie niezbędnych potrzeb życiowych osób uczęszczających do placówki. Formy aktywizacji i rehabilitacji prowadzone są poprzez: treningi umiejętności funk-

⁴¹ Witryna internetowa Domu Pomocy Społecznej „Kalina” w Suwałkach, [online], dostęp [w:] <http://www.dpskalina.suwalki.pl/Oferta.htm>, dnia 12.01.2021.

cjonowania w życiu codziennym, w tym zaradności życiowej i samoobsługi, treningi umiejętności społecznych i interpersonalnych, usprawnianie ruchowe, terapię zajęciową, a także aktywność w czasie wolnym i działalność integracyjną⁴².

- Środowiskowy Dom Samopomocy Dom Dziennego Pobytu Stowarzyszenia „Aktywni Tak Samo” – ośrodek rozpoczął swoją działalność w marcu 2013 roku, przeznaczony jest dla osób z niepełnosprawnością intelektualną oraz z zaburzeniami neurologicznymi. Główne zadania ośrodka to: nauka zaradności życiowej, rehabilitacja społeczna i zawodowa, umożliwienie rozwoju zainteresowań, organizacja czasu wolnego, integracja ze środowiskiem lokalnym oraz wieloprofilowe usprawnianie zaburzonych funkcji. Doskonalenie umiejętności i rozwijanie zdolności podopiecznych realizowane jest poprzez udział w zajęciach, prowadzonych w pracowni gospodarstwa domowego, arteterapii i witrażu, rękodzieła z warsztatem ceramicznym, technicznej – mini stolarni, sali rehabilitacyjnej, Sali Doświadczenia Świata oraz udział w zajęciach z pedagogiem, psychologiem i logopedą⁴³.
- Niepubliczna Terapeutyczna Szkoła Podstawowa „Bajka” i Niepubliczna Terapeutyczna Szkoła Przynależająca Do Pracy „Prolog” – placówka rozpoczęła swoją działalność w roku 2010. Jej założycielem było Podlaskie Stowarzyszenie Terapeutów. Szkoła przeznaczona jest dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną, z autyzmem oraz uczniów z niepełnosprawnościami sprzężonymi. Od samego początku celem placówki była edukacja, jak również równoległa z nią terapia, która wspomagała proces nauki. Organizowanie kształcenia oraz wychowania opiera się na rozpoznaniu możliwości i talentów każdego ucznia. W pracy terapeutycznej, niwelowanie trudności eduka-

⁴² Witryna internetowa Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie w Suwałkach, [online], dostęp [w:] <http://www.mops.suwalki.pl/strona/osrodki-wsparcia/503-srodowiskowy-dom-samopomocy> dnia 12.01.2021.

⁴³ Materiały promocyjne Stowarzyszenia „Aktywni Tak Samo” w Suwałkach, *Środowiskowy Dom Samopomocy Dom Dziennego Pobytu Stowarzyszenia „Aktywni Tak Samo”*, Suwałki 2013.

cyjnych oraz usprawnianie występujących dysfunkcji i trudności realizowane jest m.in. poprzez: terapię psychologiczną, zajęcia z integracji sensorycznej, zajęcia z muzykoterapii, terapię logopedyczną, rehabilitację ruchową, zajęcia korekcyjno-ruchowe, zajęcia metodą Ruchu Rozwijającego Weroniki Sherborne, terapię metodą M., C. Knillów, zajęcia metodą Dobrego Startu⁴⁴.

Badaną grupę stanowiło 50 specjalistów pracujących z osobami z niepełnosprawnością intelektualną w placówkach działających na terenie miasta Suwałk. Dobór grupy badanej był celowy.

Tabela 3. Płeć badanych specjalistów

Płeć	N	%
Kobieta	38	76,0
Mężczyzna	12	24,0
Ogółem	50	100,0

Źródło: badania własne.

Jak wskazuje powyższa tabela większość respondentów stanowiły kobiety (76,0%), mężczyzn było znacznie mniej (24,0%).

Tabela 4. Staż pracy z osobami z niepełnosprawnością intelektualną badanych specjalistów

Staż pracy	N	%
Do 10 lat	13	26,0
11-20 lat	12	24,0
Powyżej 20 lat	25	50,0
Ogółem	50	100,0

Źródło: badania własne.

⁴⁴ Witryna internetowa Niepublicznej Terapeutycznej Szkoły Podstawowej „Bajka” i Niepublicznej Terapeutycznej Szkoły Przystosowanej do Pracy „Prolog” w Suwałkach, [online], dostęp [w:] <http://www.bajkasuwalki.pl/o-nas-2/> dnia 13.01.2021.

Specjaliści, którzy pracują z osobami z niepełnosprawnością intelektualną powyżej 20 lat stanowili połowę badanych respondentów (50,0%). Porównywalny jest wskaźnik co do specjalistów pracujących 11–20 lat (24,0%) oraz do 10 lat (26,0%).

Tabela 5. Wykonywany zawód badanych respondentów

Wykonywany zawód	N	%
Pedagog	6	12,0
Pedagog specjalny	12	24,0
Psycholog	4	8,0
Terapeuta zajęciowy	18	36,0
Arteterapeuta	0	0,0
Logopeda	2	4,0
Opiekun/ asystent osoby niepełnosprawnej	5	10,0
Terapeuta SI	0	0,0
Inny	3	6,0
Ogółem:	50	100,0

Źródło: badania własne.

Największą grupę respondentów (36,0%) stanowiły osoby wykonujące zawód terapeuty zajęciowego. Co piąta osoba uczestnicząca w badaniu (24,0%) była pedagogiem specjalnym. Niewielka grupa respondentów (12,0%) to pedagodzy, opiekunowie/asystenci osoby niepełnosprawnej (10,0%) oraz psychologowie (8,0%). Niewielki procent (6,0%) to osoby pracujące w zawodzie fizjoterapeuty. Tylko 4,0% respondentów to logopedzi. Nie było typowego arteterapeuty oraz terapeuty SI, ponieważ osoby zatrudnione w placówkach ukończyły kursy lub szkolenia w tym zakresie.

Najwięcej respondentów (30,0%) uczestniczyło w kursie TUS – Trening Umiejętności Społecznych oraz szkoleniu komunikacja interpersonalna (20,0%). Niewielki procent badanych specjalistów (16,0%) uczestniczył w szkoleniu z zakresu muzykoterapii oraz AAC – komunikacji alternatywnej i wspomagającej (12,0%).

Tabela 6. Ukończone kursy i szkolenia badanych respondentów

Ukończone kursy i szkolenia	N	%
TUS – Trening Umiejętności Społecznych	15	30,0
Komunikacja interpersonalna	10	20,0
Muzykoterapia	8	16,0
AAC – komunikacja alternatywna i wspomagająca	6	12,0
Autyzm – praca terapeutyczna	4	8,0
Arteterapia z animacją kultury	4	8,0
Pomoc psychologiczna	3	6,0
Praca dramą z dziećmi i młodzieżą	2	4,0
Ceramika	1	2,0
Wypalenie zawodowe	1	2,0
Integracja sensoryczna	1	2,0
Terapia skoncentrowana na rozwiązaniach	1	2,0

Źródło: badania własne, dane nie zliczają się do 100%, ponieważ badani udzielili więcej niż 1 odpowiedź.

W znacznie mniejszej liczbie respondenci uczestniczyli w następujących kursach i szkoleniach: autyzm – praca terapeutyczna (8,0%), arteterapia z animacją kultury (8,0%), pomoc psychologiczna (6,0%), praca dramą z dziećmi i młodzieżą (4,0%), ceramika (2,0%), wypalenie zawodowe (2,0%), integracja sensoryczna (2,0%) oraz terapia skoncentrowana na rozwiązaniach (2,0%).

Ogólne wyniki badań⁴⁵

Przeprowadzone badania, a następnie szczegółowa analiza zgromadzonego materiału empirycznego stanowiła podstawę do sformułowania następujących uogólnień:

⁴⁵ Ograniczenia edytorskie uniemożliwiają pełną prezentację wyników badań. Więcej na ten temat informacji zawiera praca dyplomowa: A. Kalinowska, *Arteterapia jako forma aktywizacji osób z niepełnosprawnością intelektualną w opinii specjalistów pracujących w ośrodkach wsparcia na terenie miasta Suwałk*, maszynopis pracy licencjackiej napisanej pod kierunkiem dr A. Jacewicz, Białystok 2021.

1. Specjaliści pracujący z osobami z niepełnosprawnością intelektualną chętnie i systematycznie włączają do swojego planu zajęcia z zakresu arteterapii. Zdecydowana większość (84,0%) badanych specjalistów organizuje i prowadzi zajęcia z zakresu arteterapii dla osób z niepełnosprawnością intelektualną. Ponad połowa specjalistów (60,0%) uważa, że proponowana oferta zajęć jest wystarczająca.

2. W ramach prowadzonej arteterapii, specjaliści wykorzystują wiele metod, technik i form zajęć. Do najczęstszych należą: plastykoterapia, którą wykorzystuje 62,0% specjalistów, muzykoterapia (54,0% specjalistów), biblioterapia (36,0% specjalistów), a także filmoterapia, w oparciu o którą pracuje 42,0% specjalistów. Wśród ankietowanych wszyscy wskazali, iż niewątpliwie zastosowanie powyższych metod w głównej mierze wpływa na wspomaganie rozwoju biopsychospołecznego osób z niepełnosprawnością intelektualną. Ponadto zastosowanie poszczególnych metod i form arteterapii przyczynia się do poprawy sfery rozwoju społecznego i emocjonalnego osoby z niepełnosprawnością intelektualną, jak również pozwala na rozładowanie negatywnych napięć czy emocji, sprzyja polepszeniu samopoczucia. Dodatkowo działania z zakresu arteterapii wspomagają obszar sprawności z zakresu motoryki małej i dużej.

3. Prawie wszyscy badani (94,0%) uważają, że działania i zajęcia z zakresu arteterapii przyczyniają się do zaspokajania potrzeb osób z niepełnosprawnością intelektualną. Specjaliści wskazują głównie potrzeby, takie jak: komunikacji i kontaktu, przynależności do grupy oraz stymulacji procesów poznawczych.

4. Większość osób z niepełnosprawnością intelektualną przejawia chęć uczestnictwa w proponowanych przez specjalistów formach zajęć z zakresu arteterapii (taką opinię wyrazili wszyscy respondenci). Osoby te cechuje pozytywna postawa i stosunek do zajęć. Zdecydowana większość osób z niepełnosprawnością intelektualną podczas zajęć arteterapeutycznych charakteryzuje się zaangażowaniem oraz chęcią współpracy, ponadto osobom tym towarzyszą cechy pozytywne, wśród których specjaliści wskazują zadowolenie oraz otwartość

Należy stwierdzić, że wyniki są zadawalające.

Zakończenie i wnioski

Zaprezentowane w niniejszej pracy wyniki pozwalają na sformułowanie następujących wniosków praktycznych:

1. Podczas pracy z osobami z niepełnosprawnością intelektualną, specjaliści w pierwszej kolejności powinni zwracać uwagę na rozwój i funkcjonowanie osób w obszarze biopsychospołecznym. Występujące problemy, trudności czy ograniczenia dają sygnał i stanowią podstawę do podjęcia działań terapeutycznych i stymulujących, a co za tym idzie wdrażania działań m.in. z zakresu arteterapii, która prowadzi do wzrostu zdolności percepcyjno-poznawczych, emocjonalnych, społecznych i wielu innych.

2. Ważne jest, aby w prawidłowy sposób rozpoznać potrzeby osoby uczestniczącej w arteterapii, a następnie ukierunkować je na działania, które pozwolą je zaspokoić, co może wpłynąć na prawidłowe kształtowanie sfery emocjonalnej osoby z niepełnosprawnością intelektualną.

3. Każdego uczestnika zajęć należy traktować podmiotowo. Przy planowaniu zajęć z zakresu arteterapii oraz doborze metod, technik i form, specjaliści powinni uwzględniać potrzeby, problemy oraz możliwości osób uczestniczących w zajęciach.

4. Twórczość artystyczna ma działanie lecznicze. Zatem ważne jest, aby specjaliści prowadzący zajęcia z zakresu arteterapii rozwijali u swoich podopiecznych kreatywność, która może mieć znaczący wpływ na zmianę ich zachowania, uczuć, a także sposób myślenia.

5. Rola osoby prowadzącej zajęcia z arteterapii nie powinna polegać na krytykowaniu czy pouczeniu, lecz na wspieraniu, dyskretnym przewodzeniu, a także towarzyszeniu osobie z niepełnosprawnością przy wszelkiej aktywności i tworzeniu.

6. Ważne jest, aby podczas zajęć arteterapeutycznych stwarzać osobom z niepełnosprawnością intelektualną jak najwięcej możliwości do własnych i osobistych wypowiedzi za pomocą wszelkiego rodzaju środków artystycznych, plastycznych.

7. Arteterapia jest ciągle rozwijającą się dziedziną, która ma związek z psychologią, medycyną, pedagogiką oraz szeroko pojętą sztuką. Ważne jest, aby specjaliści prowadzący zajęcia z zakresu arteterapii wzbogacali warsztat swojej pracy, na bieżąco rozwijali

swoje umiejętności oraz poszerzali wiedzę z tego zakresu, aktywnie uczestniczyli w różnego rodzaju kursach, szkoleniach czy warsztatach z wybranych technik arteterapii.

Przedstawiona w niniejszej pracy problematyka, jak i wyniki przeprowadzonych badań nie wyczerpują w całości zagadnienia odnoszącego się do arteterapii jako formy aktywizacji osób z niepełnosprawnością intelektualną. Cały czas należy zwracać uwagę na funkcjonowanie osób z niepełnosprawnością w społeczeństwie, a także poszukiwać form pracy i metod, które będą korzystnie wpływały na ich wszechstronny rozwój. Zaprezentowane wyniki mogą posłużyć jako czynnik zachęcający do kontynuowania prac badawczych w tym zakresie.

Bibliografia

Dzieła zwarte:

- Bac A. (red.), *Terapia zajęciowa*, Warszawa 2017.
- Baum E., *Terapia zajęciowa*, Warszawa 2009.
- Felce D., *Defining and Applying the Concept of Quality of Life. Journal of Intellectual Disability*, 1997.
- Gładyszewska-Cylulko J., *Arteterapia w pracy pedagoga. Teoretyczne i praktyczne podstawy terapii przez sztukę*, Kraków 2014.
- Kawczyńska-Butrym Z., *Niepełnosprawność – specyfika pomocy społecznej*, Katowice 1998.
- Kott T., *Zajęcia pozalekcyjne i terapia zajęciowa z osobami o obniżonej sprawności umysłowej*, Warszawa 2002.
- Kozaczuk L., *Terapia zajęciowa w domach pomocy społecznej*, Katowice 1999.
- Krasoń K., Mazepa-Domagala B., *Przestrzenie sztuki dziecka. Strategia intersemiotycznego i polisensorycznego wsparcia jednostek o obniżonej sprawności intelektualnej*, Katowice 2003.
- Kulczycki M., *Arteterapia i psychologia kliniczna*, „Zeszyt Naukowy” 1990, nr 57. Gładyszewska-Cylulko J., *Wspomaganie rozwoju dzieci nieśmiałych poprzez wizualizację i inne techniki arteterapii*, Kraków 2012.
- Otrębski W., *Zakres i jakość doświadczeń zawodowych a poczucie jakości życia osób z niepełnosprawnością intelektualną*, [w:] Zasepa E., Ślaski S. (red.), *Jakość życia osób niepełnosprawnych i ich rodzin. Wybrane zagadnienia*, Kraków 2006.
- Piotrowska B., *Muzykoterapia*, Jelenia Góra 2001.

- Rottermund J., Nowotny J., *Terapia zajęciowa w rehabilitacji medycznej. Podręcznik dla studentów i terapeutów*, Bielsko-Biała 2016.
- Stegemann T., Hitzeler M., Blotevogel M., *Arteterapie dla dzieci i młodzieży*, Gdańsk 2015.
- Szulc W., *Kulturoterapia. Wykorzystanie sztuki i działalności kulturalno-oświatowej w lecznictwie*, Poznań 1994.
- Tyszkowa M., *Aktywność i działalność dzieci i młodzieży*, Warszawa 1990.
- Włodek E., *Terapeutyczne znaczenie aktywizacji osób niepełnosprawnych*, [w:] Grochmal-Woźniczka-Paruzel B., *Biblioterapia i czytelnictwo w środowiskach osób niepełnosprawnych*, Toruń 2001.

Czasopisma:

- Galińska E., *Muzykoterapia schizofrenii*, „Zeszyt Naukowy Akademii Muzycznej we Wrocławiu” 1990, nr 48.
- Koziello D., *Terapia tańcem*, „Kultura Fizyczna” 1997, nr 1.

Netografia:

- Glińska-Lachowicz A., *Sztuka jako klucz do wnętrza w pracy z osobami z niepełnosprawnością intelektualną*, [online] dostęp [w:] <https://terapiaspecjalna.pl/artykul/sztuka-jako-klucz-do-wnetrza-w-pracy-z-osobami-z-niepelnosprawnoscia-intelektualna> dnia 17.12.2020.
- Tobis S., Kropińska S., Cyłkowska-Nowak M., *Arteterapia jako forma terapii zajęciowej w aktywizacji osób starszych*, [online] dostęp [w:] https://www.akademiamedycyny.pl/wpcontent/uploads/2016/05/201103_Geriatria_001.pdf dnia 2.02.2021.
- Witryna internetowa Domu Pomocy Społecznej „Kalina” w Suwałkach, [online], dostęp [w:] <http://www.dpskalina.suwalki.pl/Oferta.htm> dnia 12.01.2021.
- Witryna internetowa Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie w Suwałkach, [online], dostęp [w:] <http://www.mops.suwalki.pl/strona/osrodki-wsparcia/503-srodowiskowy-dom-samopomocy> dnia 12.01.2021.
- Witryna internetowa Niepublicznej Terapeutycznej Szkoły Podstawowej „Bajka” i Niepublicznej Terapeutycznej Szkoły Przystosowanej do Pracy „Prolog” w Suwałkach, [online], dostęp [w:] <http://www.bajka-suwalki.pl/o-nas-2/> dnia 13.01.2021.

Inne:

- Materiały promocyjne Stowarzyszenia „Aktywni Tak Samo” w Suwałkach, *Środowiskowy Dom Samopomocy Dom Dziennego Pobytu Stowarzyszenia „Aktywni Tak Samo”*, 2013.

Mgr Małgorzata Van Damme

ORCID 0000-0002-9782-0640

Niepaństwowa Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Białymstoku

Katedra Pedagogiki

Dr Agata Jacewicz

ORCID 0000-0001-5908-7698

Niepaństwowa Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Białymstoku

Katedra Pedagogiki

FUNKCJONOWANIE PRZEDSZKOŁA GOLVSENGANE W NORDFJORDEID W NORWEGII¹

Streszczenie

W artykule dokonano charakterystyki edukacji przedszkolnej w Norwegii na przykładzie pracy przedszkola w Nordfjordeid. Opis kadry i wychowanków poprzedza krótka historia związana z powstaniem placówki i miejscem jej usytuowania. Szczególną uwagę skoncentrowano na funkcjonowaniu przedszkola, planowaniu i prowadzeniu zajęć, spacerów, wycieczek, uroczystości, aranżacji kąpek zainteresowań. Zaakcentowano opiekę zdrowotną, pomoc pedagogiczno-psychologiczną, logopedyczną oraz współpracę ze środowiskiem (w tym środowiskiem rodzinnym dziecka). Zawarto w nim też ocenę pracy placówki w oparciu o obowiązujące uregulowania prawne.

Słowa kluczowe: przedszkole • dzieci w wieku przedszkolnym • nauczyciele – pedagodzy – wychowawcy (kadra pedagogiczna) • planowanie i dokumentowanie pracy • opieka zdrowotna • opieka psychologiczno-pedagogiczna • współpraca ze środowiskiem.

¹ Niniejszy artykuł opracowano na podstawie pracy monograficznej autorstwa M. Van Damme, *Charakterystyka edukacji przedszkolnej w Norwegii na przykładzie pracy Przedszkola Golvsengane w Nordfjordeid*, maszynopis pracy magisterskiej napisanej pod kierunkiem dr A. Jacewicz, Białystok-Nordfjordeid 2021.

THE FUNCTIONING OF GOLVSENGANE KINDERGARTEN IN NORDFJORDEID IN NORWAY

Abstract

The article presents pre-school education in Norway on the example of a kindergarten in Nordfjordeid. The description of the staff and pupils is preceded by a short history related to the establishment of the facility and its location. Special attention has been paid to the functioning of the kindergarten, planning and conducting classes, walks, excursions, celebrations, and the arrangement of interest corners. Health care, pedagogical and psychological assistance, speech therapy and cooperation with the environment (including the child's family environment) have been highlighted. The article includes an assessment of the facility's work based on current legal regulations.

Keywords: kindergarten • preschool children • teachers - educators - educators (teaching staff) • planning and documenting work • health care • psychological and pedagogical care • cooperation with the community.

Wstęp

Nordfjordeid (Wkładka 1, Rycina 1) to centralne miejsce administracyjne w gminie Stad Kommune, położone nad Nordfjorden (północny fiord) i nad najgłębszym jeziorem Europy – Hornindalvatnet (514 m. głębokości). Znajduje się w hrabstwie Vestland, w zachodniej części Norwegii. W gminie mieszka około 10 tysięcy osób, natomiast sama miejscowość liczy ponad 6 tysięcy. Miejscowość ma korzystną lokalizację, w sąsiedztwie dużych miast: Ålesund, Bergen, Oslo.

Miasteczko posiada wiele atrakcji turystycznych i sportowych, z których najważniejsze to: Muzeum Wikingów (Sagastad), Norweskie Centrum Koni Fiordów, Geirangerfjorden (2,5 godziny) – fiord wpisany na listę światowego dziedzictwa UNESCO, Park Narodowy Jostedalbreen, ośrodek narciarski Harpefossen Ski Resort, operę, ale znane jest jednak przede wszystkim z Wodospadu Siedmiu Sióstr (De syv søstre) (Wkładka 1, Rycina 2). Każdego roku odbywa się tutaj wakacyjne wydarzenie, Malakoff Rock Festival, które

trwa 3 dni. Ponadto zainteresowani mogą uprawiać kajakarstwo i żeglarstwo. Nordfjordeid i okolica czarują pięknem swej natury, w skład której wchodzi góry, parki, fiordy, wysepki, jeziora, rzeki, a także zwierzyna. Takie atrakcje przyciągają turystów, którzy przybywają tutaj nie tylko autokarami, ale również kamperami, promami, itp.

Region jest atrakcyjnym miejscem dla osób młodych, ponieważ daje możliwości nauki. Wyższe uczelnie to: Wyższa Szkoła w Volda, Uniwersytet Medyczny Førde, inne uniwersytety, Wyższe Szkoły w Bergen i w Ålesund.

Nordfjordeid posiada pięć placówek przedszkolnych, szkołę podstawową, liceum ogólnokształcące i profilowane, szkołę o charakterze zawodowym oraz technikum.

Badania monograficzne przeprowadzono w pokoju zebrań w Przedszkolu Golvsengane w Nordfjordeid. Wzięło w nich udział dziesięć osób, w tym siedem kobiet i trzech mężczyzn. Uczestnicy badań stanowili zróżnicowaną wiekowo grupę, przy czym najmłodsza osoba miała ukończone 35 lat, zaś najstarsza – 65 lat. Staż pracy badanych oscylował w przedziale 10–40 lat. Tylko jeden uczestnik badań, dyrektor placówki, miał ukończone studia wyższe magisterskie. Pozostali respondenci ukończyli studia licencjackie i posiadali konkretne specjalizacje.

Historia Przedszkola Golvsengane w Nordfjordeid

Publiczne Przedszkole Golvsengane (Wkładka 1, Rycina 3 i Rycina 4), w którym przeprowadzono badania, znajduje się w centrum Nordfjordeid. Jest to największa placówka przedszkolna w gminie Stad Kommune. Przedszkole jest młodą placówką, swoją działalność rozpoczęło w 2011 roku, w sierpniu 2021 roku będzie obchodziło jubileusz 10-lecia. Pomimo stosunkowo krótkiej tradycji, zajmuje jedną z wiodących pozycji w edukacji przedszkolnej w gminie.

Idea powstania przedszkola zrodziła się z chwilą, gdy zauważono, że miejscowość prężnie się rozwija i zamieszkuje ją coraz więcej

osób, a przy tym pojawia się coraz więcej dzieci. Tym razem gminie i mieszkańcom zależało na zdecydowanie większej, nowoczesnej placówce przedszkolnej, z większymi możliwościami nie tylko dla kadry przedszkolnej, ale również dla rodziców, a przede wszystkim dla dzieci.

Przedszkole znajduje się na terenie o 7222 m², zaś sam budynek ma 1250 m² powierzchni. W przedszkolu jest osiem grup dziecięcych, w tym cztery dzieci starszych (3–6 lat) i cztery – najmłodszych (1–3 lata). Każda grupa ma do dyspozycji 850m². Wewnątrz budynku znajduje się: osiem pomieszczeń dla grup (Wkładka 1, Rycina 5), osiem szatni (zawsze dwie grupy są łączone, ale każda ma własne miejsce), osiem łazienek dziecięcych, dwie kuchnie (Wkładka 1, Rycina 6), pokój wypoczynkowy (Wkładka 1, Rycina 7), cztery pokoje zebrań, pokoje dyrektora, wicedyrektora i nauczycieli – przewodniczących grup, 4 łazienki dla pracowników.

Przedszkole dysponuje ogromną przestrzenią zewnętrzną, gdzie dzieci spędzają większość czasu. Na podwórku Golvsengane znajduje się: drobny lasek w okolicy przedszkola, schowek (ogrzewany, jeśli to konieczne) przeznaczony na przechowywanie wózków dziecięcych), domek letniskowy z paleniskiem, półotwarty domek z ogniskiem na terenie przedszkola, domki ogrodnicze na rowery i akcesoria do piaskownicy, place zabaw (miejsca wspinaczkowe – wewnątrz (Wkładka 1, Rycina 8) i na zewnątrz, huśtawki i zjeżdżalnie) (Wkładka 1, Rycina 9).

Kwietniowy śnieg jest dla przedszkolaków ogromną radością. Dzieci przynoszą wtedy narty, na których jeżdżą na boisku za liceum (Wkładka 1, Rycina 10).

Najstarsze dzieci odbywają długie spacery po lesie (Wkładka 1, Ryciny 11, 12, 13). Dzieci są szczęśliwe, a jedzenie na dworze smakuje bardziej niż w jadalni. Norweskie przedszkolaki chodzą na wycieczki do różnych, ciekawych miejsc tj. do stajni koni, hodowli kóz i owiec, pływają promem. Takie wycieczki nie należą do rzadkości.

Dyrektor powiedział, że wciąż są wprowadzane kreatywne zmiany, nowe pomysły i inspiracje, dzięki czemu przedszkole jest przystosowane do opieki nad 152 wychowankami (obecnie uczęsz-

cza tutaj 148 dzieci). Wicedyrektor uzupełniła dodając, że starsze grupy liczą od 22 do 24 dzieci, natomiast młodsze od 9 do 15.

Przedszkole posiada atrakcyjną lokalizację, leży blisko lasu, gór i wybrzeży. Ma place zabaw ze zjeżdżalnicami, huśtawkami, piaskownicami, ścieżki rowerowe, las przedszkola, w którym są krzewy i drzewa. Wyposażone jest w sprzęt do zabawy przeznaczony dla wszystkich dzieci jak sanki, sprzęty wspinaczkowe. Sprzęt jest użytkowany codziennie, jego dobra jakość sprawia, że nie zużywa się i spełnia oczekiwania użytkowników. Nauczyciele mają swobodę uczestniczenia w „projektowaniu” placu zabaw, dlatego nieustannie go uzupełniają i udoskonalają. W tych działaniach uczestniczą również rodzice².

Według informacji dyrektora przedszkole jest finansowane ze środków gminnych (15%) i urzędowych (85%). Wicedyrektor zaznaczyła, że gmina jest właścicielem i operatorem przedszkola, a grono pedagogiczne działa zgodnie z miejskim budżetem i wsparciem. Dochody przedszkola pochodzą z płatności rodziców i transferów rządowych. Opłata miesięczna za pobyt dziecka w placówce wynosi 3230 koron norweskich³.

W wyniku przeprowadzonych badań należy stwierdzić, że baza i wyposażenie przedszkola spełnia oczekiwania kadry pedagogicznej, rodziców i dzieci.

Kadra pedagogiczna

Wychowawcy podczas zabaw zapewniają poczucie bezpieczeństwa, wspierają dzieci w trudnych momentach, stymulują i wspomagają rozwój zgodnie z ich indywidualnym tempem i zainteresowaniami. Kadra prowadzi przedszkole z dobrą i pełnowartościową ofertą dla dzieci i rodziców. Przestrzega ogólnych praw i przepisów, w tym ustaw regulujących funkcjonowanie przedszkola i planu ramowego, które są dodatkiem do rozporządzeń gminnych. Zapewnia dzieciom opiekę, radość i doświadczenie, przygotowu-

² Wywiad z Dyrektorem.

³ Wywiad z Wicedyrektorem.

je je do radzenia sobie z wyzwaniami, które staną na ich drodze w późniejszym życiu. Dzieci mają prawo do odpowiednio dostosowanej oferty edukacyjnej, a dzięki niej rozwijają m.in. umiejętności językowe i motoryczne, a także kompetencje społeczne w formie zabawy i nauki⁴.

Kadra przedszkola pogłębia swoją wiedzę, gromadzi doświadczenia, uczestniczy w wielu wykładach w placówce i poza nią. Wykłady te dostarczają wiedzy, kształtują ich sferę emocjonalną, osobowość, zachowanie i uczą akceptacji samego siebie. Część kadry kształci się na studiach, robi specjalizacje.

Nauczyciele są motywowani do podnoszenia kwalifikacji i doskonalenia zawodowego. Mogą liczyć wówczas na dni wolne od pracy. Przedszkole oferuje różne kursy, szkolenia i konferencje, w zależności od potrzeb edukacyjnych swoich pedagogów. Nauczycielom jest udzielany urlop na dalszą naukę, jeśli tego potrzebują.

Pedagodzy dobrze współpracują ze sobą. W pracy z dziećmi realizują tematykę z różnych obszarów dotyczących nie tylko przedszkola, ale również innych dziedzin, np.: roli dorosłych, wizji dziecka, edukacji. Kadra przedszkolna pracuje dobrze jako zespół, który jest odpowiednio wykwalifikowany i zorganizowany. Chętnie współpracują ze środowiskiem, wychodzą na zewnątrz, spacerują po okolicy, po lesie. Organizują też wycieczki, które są ustalane z dziećmi, aby były zgodne z ich potrzebami i zainteresowaniami. Wychodząc z dziećmi poza teren przedszkola zawsze jest zabierana apteczka. Każdy nauczyciel zna zasady udzielania pierwszej pomocy, gdyż co dwa lata w tym zakresie odbywają się obowiązkowe kursy i szkolenia.

W placówkach przedszkolnych w Norwegii nie używa się zwrotu Pan/Pani, także nie jest rzadkością, że pracują w nich mężczyźni. W Norwegii istotny jest dobry kontakt z rodzicami, dlatego występuje tutaj urlop macierzyński i tacierzyński.

Nauczyciele jako liderzy edukacyjni, przestrzegają praw i zasad. Ściśle współpracują z przełożonymi tj. z dyrektorem i wicedy-

⁴ Wywiad z nauczycielami.

rektorem. Są współodpowiedzialni za planowanie i realizację zaplanowanej pracy pedagogicznej z dziećmi oraz z całym personelem oddziału przedszkolnego. Na co dzień okazują troskę wszystkim dzieciom, dbają o poprawne relacje, integrację grupy, oprócz prowadzenia zajęć z podopiecznymi zapewniają różne atrakcje dzieciom w przedszkolu i poza nim⁵.

Pedagodzy troszczą się, aby dzieci dobrze się bawiły i miały możliwość rozwoju zgodnie z potencjałem i możliwościami. Dbają o kształtowanie kompetencji społecznych dzieci i wzajemną troskę o siebie. Nauczyciele odznaczają się pogodnym nastrojem, są komunikatywni, dzielą się doświadczeniami, smutkami i radościami. W wolnym czasie korzystają z Messengera, aby dzielić się informacjami i uczestniczyć w dyskusjach. Rozsyłają pomiędzy sobą plany i informują się nawzajem o zmianach. Mimo zróżnicowanego wieku, zainteresowań i doświadczeń są jednym, zgodnym zespołem współpracującym ze sobą.

Rada pedagogiczna ceni sobie dobrą organizację pracy w przedszkolu, co potwierdzają słowa: „Organizacja pracy jest jasna i czytelna w naszej placówce, a odpowiedzialność jest podzielona. Jedni kierują pracą, ale też delegują zadania innym w grupie. Ważne jest, aby każdy z nas był zaangażowany w pracę grupy. Praca jest organizowana według tematyki przedszkola oraz planu miesięcznego. Ważne jest, aby personel grupy wspólnie podejmował decyzje i działania zaplanowane na dany dzień”⁶.

Nauczyciele zapytani o metody wykorzystywane w pracy z dziećmi odpowiedzieli: „Opieramy się na planie ramowym i planie rocznym, które są podstawą w naszym przedszkolu. Pracujemy z ostrożnością, przewidywalnością i poważnie traktujemy rozwój dzieci. Duże znaczenie ma dla nas zaangażowanie i aktywność dziecka. Cenyśmy metody sprzyjające uspołecznieniu: słuchamy siebie wzajemnie, pomagamy sobie, okazujemy wzajemny szacunek i rozmawiamy. Istotna jest dla nas komunikacja, dzielimy się między sobą najlepszymi praktykami, wiedzą o ciele i emocjach,

⁵ Wywiad z nauczycielami.

⁶ Wywiad z nauczycielami.

stawiamy na właściwe zachowanie. Zawsze możemy liczyć na siebie, unikamy rutyny”⁷.

Ponadto nauczyciele prowadzą wnikliwą obserwację dzieci i ją dokumentują. Wynika to z następującej wypowiedzi: „Obserwacja dzieci to ważna praca. Musimy obserwować wszystkie dzieci i mapować je poprzez TRAS i ALLE MED (*wszyscy z*). Są to dobre narzędzia do wykrywania odchyłeń w rozwoju dzieci, można skupić się na ich korygowaniu. Nie koncentrujemy się wyłącznie na jednym dziecku, ale musimy mieć dobrą wiedzę na temat każdego dziecka i obserwować je. W ten sposób dzieci mogą się uczyć i rozwijać w najlepszy sposób”⁸.

Wychowankowie przedszkola

W placówce jest przestrzegana procedura kwalifikacji dziecka do przedszkola. Aby dziecko zostało przyjęte do przedszkola, rodzice muszą wypełnić specjalny dokument umieszczony na stronie www.stad.kommune.no. Po jego poprawnym wypełnieniu należy go przesłać do przedszkola. Proces wspomaga również prosta aplikacja elektroniczna Vigilo, która jest szybkim sposobem komunikowania się z placówkami przedszkolnymi, będącymi w kręgu zainteresowań rodziców⁹.

Wicedyrektor uzupełniła, że „w gminie ustalono główny termin składania wniosków o przyjęcie do przedszkola, jest to 1 marca, zaś dla dzieci, które dopiero rozpoczną swoją przygodę z przedszkolem termin jest wydłużony nie później niż do końca sierpnia w roku przedszkolnym, w którym ubiegają się o miejsce. Rodzice tych dzieci mają prawo ubiegać się o miejsce w placówce od sierpnia. Dzieci, które kończą pierwszy rok życia we wrześniu, październiku i listopadzie w roku, w którym ubiegają się o miejsce w przedszkolu, po złożeniu wniosku mają prawo do miejsca w przedszkolu do końca miesiąca, w którym kończą pierwszy rok życia”¹⁰.

⁷ Wywiad z nauczycielami.

⁸ Wywiad z nauczycielami.

⁹ Wywiad z Dyrektorem.

¹⁰ Wywiad z Wicedyrektorem.

Nauczyciele są dumni ze swoich wychowanków. Uważają, że dzieci w ich grupach mają dobry kontakt, szybko się uczą i pracują wspólnie. Uważają się za dobry wzór do naśladowania. Mówią: „Jesteśmy dobrym wzorem do naśladowania i korygujemy niepożądane zachowania. Gdy dzieci przebywają w radosnej i bezpiecznej grupie odczuwają spokój i to jest najważniejsze. Nastrój nas, dorosłych, pracujących w przedszkolu, wpływa na nastrój dzieci. Szczęśliwe dzieci to szczęśliwi rodzice. Dla dzieci budująca jest olimpiada zimowa-śniegowa (Snow Olympic), która odbywa się co 4 lata. Wówczas każde dziecko otrzymuje medal, nie ma podziału na lepsze czy gorsze dziecko. Wszyscy są szczęśliwi. Traktujemy dzieci poważnie i poważnie traktujemy ich wkład w naukę. Dzieci dobrze radzą sobie z różnymi tematami w ramach najlepszych praktyk. Przeznaczamy też wystarczająco dużo czasu na gry”¹¹.

Inny pedagog uzupełnia: „Mamy w przedszkolu sympatyczną, ciekawą grupę z dużą różnicą wiekową, dzieci różnej płci, różnej narodowości, kultury i obyczajów. Mamy dwoje dzieci z Erytrei, które są w naturalny sposób zintegrowane z innymi dziećmi. Wpajamy od najmłodszych lat, że nawet występujące różnice między nami pod względem koloru, wiary, narodowości nie różnią nas od siebie, bo wewnątrz jesteśmy tacy sami. Zależy nam na integracji ze względu na występującą dużą multikulturowość w Norwegii”¹².

Charakterystyka Przedszkola Golvsengane w Nordfjordeid

W oparciu o udostępnioną dokumentację, zdjęcia i wywiady z Kadra Pedagogiczną dokonano charakterystyki i opisu funkcjonowania norweskiego przedszkola (Wkładka 1, Ryciny 14, 15).

W placówce są prowadzone zajęcia dydaktyczne m.in.: muzyczne, gimnastyczne, zajęcia na łonie natury, w bibliotece, w teatrze, w kinie, w szkole podstawowej (wypowiedź dyrektora). Grupy wyjeżdżają na wycieczki, których celem jest zwiedzanie najbliższej

¹¹ Wywiad z nauczycielami.

¹² Wywiad z nauczycielami.

okolicy. Jeżdżą m.in. do: ośrodka jeździeckiego, w góry, nad fiordy, pływają statkiem. Co roku organizowane są „zorganizowane” wycieczki autokarowe z grupą przedszkolną do ośrodka jeleniowatych oraz tzw. dzień na nartach, bądź na sankach. Przedszkolaki bawią się na przedszkolnych dyskotekach i oglądają filmy prawie jak w kinie.

Wszystkie dzieci świętują Dzień Świętej Łucji (Luciadagen)¹³. Przedszkolaki uczestniczą regularnie w cyklach muzycznych (dwa dni w tygodniu) i balu kulturalnym (co trzy tygodnie) Funkcjonują także regularne kolekcje muzyczne z balek kulturalnym (2 dni w tygodniu)¹⁴.

Za działania związane z kształtowaniem nauki i kultury odpowiedzialne są grupy, które wykazują się kreatywnością i pomysłowością opartą na wykorzystaniu różnych materiałów do kształtowania sprawności manualnej, rozwijania wyobraźni, jak np.: farb, plasteliny, gliny, materiałów do strzyżenia, materiałów do tkania, materiałów do frezowania, itp.¹⁵.

Rodzice wraz z dziećmi są informowani, jakie tematy będą poruszane w grupie. Informacje zamieszczane są na stronie internetowej w elektronicznym planie tygodnia i na planie tygodnia widniejącym na tablicy informacyjnej przed salą grupy (Wkładka 1, Rycina 16).

Powyższa ilustracja prezentuje główne zadanie w tygodniu przeznaczone na dany dzień, czyli:

1. W poniedziałek – podział grupy na norniczki i liski;
2. We wtorek – zabawa i wspólne pogawędki na wybrany temat;
3. W środę – prace plastyczne/ręczne (np. malowanie bałwanów);
4. W czwartek – rozmowa na temat narodowego Dnia Samów¹⁶;

¹³ Święto Łucji przypada 13 grudnia. Skandynawowie postrzegają je jako początek radosnego okresu przygotowania do Świąt Bożego Narodzenia.

¹⁴ Wywiad z nauczycielami, wywiad z Dyrektorem.

¹⁵ Wywiad z nauczycielami.

¹⁶ Narodowy Dzień Samów obchodzony jest 6. lutego. Od 2004 roku w Nor-

5. W piątek – zapoznanie się z kulturą i kuchnią Samów.

Dzięki temu rodzice mają wiedzę dotyczącą rozwoju swoich dzieci. Mogą kontynuować zajęcia przedszkolne i w domu zgłębiać treści poruszane w przedszkolu. W razie pytań i wątpliwości mogą zwrócić się do nauczycieli.

Podobny sposób jest stosowany w planie miesięcznym (Wkładka 1, Rycina 17), czyli na jakie czynności dziecko będzie poświęcało swój czas w placówce. Z racji tego, że w Norwegii numeruje się tygodnie (norweska forma administracyjna), dlatego też można je odczytać w linii pionowej po lewej stronie (liczby od 5 do 9). Każdego dnia są przygotowane interesujące aktywności dla podopiecznych tj.: wyjście do kina, obchodzenie urodzin dziecka, podział grupy na wiewiórki i języki, spacer, przygotowanie do przyjęcia karnawałowego i wiele innych.

Prawa strona planu zawiera krótką informację o najistotniejszych tematach, jakie będą realizowane w danym miesiącu:

- tematyka wzorów i symboli (dla dzieci, które w przyszłym roku przechodzą do I klasy szkoły podstawowej),
- wyjaśnienie, kto przynależy do grupy wiewiórek lub języków (podział wiekowy),
- czytanie książki przez osobę z zewnątrz; rozmowy o karnawale.

Rycina 18 (Wkładka 1) pokazuje podsumowanie, w jaki sposób upłynął miesięczny pobyt dziecka w przedszkolu. Na czym się one koncentrowały, jakie działania podejmowały wraz z wychowawcami, jakie aktywności się odbyły i co z nich wyniosły. Poniższa fotografia przedstawia to, co dzieci zrealizowały, np.:

- wspólne czytanie i zrozumienie książki pt. „Złotowłosa i trzy misie”,
- rozmowa na temat życia dzieci na Filipinach,
- prace plastyczne (np. Bezpieczeństwo – dlaczego nosimy odblaski? Jesień i jej liście),
- prace techniczne (np. Do czego nam służy cement?)

wegii jest to święto urzędowe. Samowie to pierwotny lud Skandynawii zamieszkujący jej północne tereny, które obejmują cztery państwa: Norwegię, Szwecję, Finlandię oraz Rosję (Półwysep Kolski).

Przedszkole przygotowuje dzieci do nauki w szkole podstawowej. Przygotowanie to opiera się na książce z ćwiczeniami do I klasy szkoły podstawowej. Zajęcia te odbywają się 2-3 godziny tygodniowo. W ostatnim roku, poprzedzającym rozpoczęcie zajęć w szkole, funkcjonuje „grupa I-rocznych” dla 6-latków (jeden dzień w tygodniu prowadzone są zajęcia przygotowujące do szkoły)¹⁷.

Nauczyciele potwierdzili, że w przedszkolu obowiązuje roczne przygotowanie do szkoły podstawowej: „Dzieci przebywające ostatni rok w przedszkolu, grupa „I rocznych”, jeden/dwa dni w tygodniu ma zajęcia przygotowujące je do szkoły. Dobrze współpracujemy z różnymi szkołami podstawowymi, do których przekazujemy informacje o dziecku (za zgodą rodziców). Odwiedzamy szkołę, w której dziecko zacznie naukę, a dzieci poznają teren szkoły”¹⁸.

Przedszkolaki uczestniczą w różnych zajęciach, w grupie dzieci w wieku 3–6 lat dużo czasu poświęca się na zapoznanie z alfabetem, z liczeniem i czytaniem. Dzieci uczą się poprzez zabawę, nawet gdy nie są tego świadome. Takie zadania edukacyjne odbywają się np. podczas urodzin dziecka, tj. wymieniamy litery składające się na imię dziecka, odliczamy datę jego urodzin (dzień, miesiąc, pora roku).

Nauczyciele mówią: „Z grupą uwielbiamy wychodzić na spacer, ale musimy odpowiednio się do nich ubrać i przygotowywać się. Należy zapakować ze sobą niezbędne rzeczy, m. in: jedzenie, napoje, apteczkę”¹⁹.

Nauczyciele są zdania, że: „Bardzo ważne jest, aby dzieci miały wystarczająco dużo czasu na zabawę i aby wszystkie dzieci w przedszkolu miały przyjaciela. Dbamy o nabywanie kompetencji społecznych. Bardzo ważne jest, aby dzieci wiedziały, jak się zachowywać będąc z innymi dziećmi. Uczą się, że należy być przyjaznym, uprzejmym i życzliwym”²⁰.

W placówce obowiązuje regularny harmonogram na tydzień. Ustalany jest dzień na wycieczkę (w dowolnie obranym celu i kie-

¹⁷ Wywiad z wicedyrektorem.

¹⁸ Wywiad z nauczycielami.

¹⁹ Wywiad z nauczycielami.

²⁰ Wywiad z nauczycielami.

runku). Co 3 tygodnie w przedszkolu odbywa się bal kulturalny, regularne „własne kolekcje muzyczne”, gry na instrumencie, które są dla dzieci świetną zabawą. Nauczyciele pracują z „dramatyzacją”, będącą połączeniem dramy i inscenizacji treści utworów literackich. Kładą duży nacisk na czytanie książek. Jeden z asystentów stworzył szereg bajek i postaci zwierząt, dlatego nazywają go „Lucky Troll Forest”. Praca nauczycieli odbywa się na bazie naturalnych materiałów, których używają w trakcie działań kształtujących (farby, plastelina, modelina itp.)²¹.

W placówce nie ma dodatkowych zajęć, gdyż każde dziecko jest traktowane na równi. Niektóre zajęcia są organizowane z myślą o dzieciach z określonymi potrzebami zdrowotnymi.

Ponadto w przedszkolu jest wiele kącików zainteresowań, aranżowane są zależnie od omawianej, aktualnej tematyki. Są kąciki muzyczne, sensoryczne, „projekt gwiazd” (kosmos), lekarskie, dinozaurów itp. Wicedyrektor dodała, że wszystkie grupy mają różne rozwiązania, takie jak kącik do czytania i „pokój ciszy”, dodatkowo mogą „ponownie umeblować” i stworzyć własne „kąciki”, czy pokoje²².

Szczególną rolę pełni kącik czytelniczy, który ich zdaniem ułatwia naukę czytania. „To ważny obszar w naszym przedszkolu. Prowadzimy dziennik czytania i robimy miejsce na odosobnienie w małych grupach. Kącik czytania organizujemy przy stole, służą nam ku temu również sofy, ławki, tapczany. Czasami czytamy wraz z dziećmi i upewniamy się, czy każde dziecko zdażyło coś przeczytać, jeśli nie, to notujemy tak, aby następnym razem czytały te dzieci, które tego nie zrobiły ostatnio. Uwielbiamy zabierać ze sobą książki na wycieczki. Dzieci chętnie czytają książki o tematyce przyrodniczej. Sprzyja temu pobyt na świeżym powietrzu”²³.

Kadra pedagogiczna potwierdziła, że placówka czuwa nad zdrowiem swoich wychowanków. Przedszkole współpracuje z ośrodkiem zdrowia (Helsestasjon). Dzieci są objęte opieką pedagogicz-

²¹ Wywiad z nauczycielami.

²² Wywiad z dyrektorem.

²³ Wywiad z nauczycielami.

no-psychologiczną dla młodych (PPT – Pedagogisk-psykologisk tjenesten). Na wymienione instytucje można liczyć w każdej chwili. Przedszkole podejmuje wszelkie starania, aby postępowanie związane z troską o zdrowie dzieci odbywało się zgodnie z narodowym programem zdrowotnym, którego wdrożenie/realizacja należy do rodziców.

W sytuacjach, w których niezbędne jest wsparcie psychologiczno-pedagogiczne placówka może liczyć na pomoc pedagoga specjalnego i opiekunów pedagogiczno-psychologicznych będących odpowiednikiem pracowników polskiej Poradni Psychologiczno-Pedagogicznej. Pedagodzy otrzymują pomoc i wskazówki zarówno anonimowo oraz w wyniku potrzeb związanych z systematyczną współpracą z rodzicami, dla których są zawsze dostępni²⁴.

Przedszkole nie organizuje systematycznego dowozu dzieci, jedynie w przypadkach, gdy pojawiają się specjalne sytuacje. Zorganizowana jest praca z podopiecznym o specjalnych potrzebach edukacyjnych, ale ma ona miejsce w zależności od potrzeb dziecka. Funkcjonuje specjalna grupa osób, w tym pracownik pedagogiczno-psychologiczny (PPT), specjalny pedagog i logopeda. Są oni angażowani do pracy z dziećmi, jeśli taka potrzeba zachodzi. Dobra współpraca z PPT oparta jest na regularnych, raz w miesiącu, spotkaniach jednej grupy, podczas których nauczyciele mogą zgłaszać sprawy wymagające porady i wskazówek. Z dziećmi zarejestrowanymi w PPT (rodzice wypełniają specjalny formularz przy pomocy nauczyciela przedszkola) regularnie współpracuje pracownik pedagogiczno-psychologiczny. Przygotowuje on diagnozę dziecka, na podstawie której wychowawcy przygotowują indywidualny plan obserwacji (IOP) wraz z programem edukacyjnym i raporty o dziecku²⁵.

W przypadku potrzeby pracy z dziećmi, u których zdiagnozowano specjalne potrzeby edukacyjne wychowawca jest odpowiedzialny za kontynuowanie działań z tymi dziećmi, a także za pomoc w przygotowaniu niezbędnych planów i raportów. Ścisłe współpra-

²⁴ Wywiad z nauczycielami.

²⁵ Wywiad z nauczycielami.

cuje z domem wychowanków i pedagogiem specjalnym. Ważne jest tworzenie dobrych i bezpiecznych relacji między dorosłymi a dziećmi. Dzięki dobrym związkom łatwiej jest korygować i prowadzić dzieci. Istotne są wyraźnie określone ramy i oczekiwania²⁶.

Współpraca placówki z domem rodzinnym dziecka i ze środowiskiem lokalnym

Troska o dobro dziecka leży po obu stronach, dlatego szczególnie podkreślana jest dobra współpraca z rodzicami. Zdaniem kadry pedagogicznej, polega ona także na codziennym kontakcie z nimi podczas przyrowadzania i odbierania dzieci. Rodzice są też zapraszani na specjalnie dla nich organizowane spotkania, rozmowy itp. Od marca 2020 roku na platformie elektronicznej Vigilo odznaczana jest obecność dzieci i zamieszczane są plany miesięczne, zdjęcia i inne informacje dotyczące konkretnej grupy. Poprzez Vigilo rodzice mogą wysyłać istotne informacje na temat ich dziecka. Dyrektor poinformował, że współpraca przedszkola i rodziców stała się prostsza i szybsza dzięki aplikacji elektronicznej.

Rodzice są zachęceni do współpracy, kadra często z nimi rozmawia, zachęca do brania udziału w wydarzeniach przedszkolnych, zachęca do bycia reprezentantem rady rodziców. Zaprasza ich do uczestnictwa w różnych wydarzeniach, np. w wydarzeniu takim jak:

- bazar (można też określić go jako targ), na który podopieczni z rodziną mogą przekazać rzeczy z domu, z których już nie korzystają, a które są w dobrym stanie do sprzedania za niewielką opłatą. Nie zabraknie na nim też napojów i posiłków;
- letnia zabawa, czyli wspólne przywitanie lata z grillem dla przedszkolaków i ich rodzin. Każdy bierze aktywny udział w np. przygotowaniu posiłków i napojów, przygotowaniu i ozdobieniu miejsca, sprzątanii. W ten sposób dzieci i ro-

²⁶ Wywiad z nauczycielami.

dzice lepiej się poznają, komunikują oraz czują, że przynależą do placówki, w której jest dobra współpraca.

W komitecie współpracy przedszkola (odpowiednik Rady Rodziców) jest dwóch przedstawicieli rodziców, którzy są „rzecznikami” rodziców na wypadek, gdyby były jakieś problemy i trzeba by było się nimi zająć. Np. niektórzy rodzice miewają czasem problemy finansowe, co prowadzi do zalegania z wnoszeniem opłaty za edukację dziecka. W takich sytuacjach początkowo dyrektor rozmawia z rodzicami, jeśli rozmowy są nieskuteczne to gmina organizuje spotkanie w NAV (Norweska Agencja Rządowa) radząc, jak znaleźć dobre rozwiązanie zaistniałego problemu za pośrednictwem gminy²⁷.

Placówka nie jest pozbawiona ewentualnych konfliktów lub problemów między organami przedszkola (np. pomiędzy pracownikami lub rodzicami albo między radą pedagogiczną a rodzicami). Wówczas odbywa się rozmowa dyrektora/wicedyrektora z daną osobą, w czasie której następuje łagodne i profesjonalne rozwiązanie niekorzystnej sytuacji. Czasami uczestniczy w takich rozmowach przedstawiciel ds. bezpieczeństwa²⁸. Wicedyrektor następująco uzupełnił wypowiedź swojego przedmówcy: „Na szczęście jest to dla nas rzadki problem, który staramy się łagodnie, ale z profesjonalizmem rozwiązać. Zależy nam, aby jak najmniej osób było zaangażowanych w dany kłopot, czyli najpierw kierujemy się bezpośrednio do danej osoby. Dopiero później razem z pedagogiem grupy i wicedyrektorem/dyrektorem staramy się znaleźć rozwiązanie. Ważne dla nas jest, aby zakończyć daną sytuację polubownie”²⁹.

Współpracę z rodzicami nauczyciele uważają za bardzo ważną kwestię, która jest również ujęta w planie przedszkola. „Prowadzimy z rodzicami otwarty dialog każdego dnia i wzywamy ich na spotkania. Zachęcamy również rodziców do kontaktu z nami, jeśli sobie tego życzą. Zawsze, gdy przyprawdzają dziecko do przedszkola pytamy, czy dobrze spało, czy zjadło śniadanie, czy ma pewne wymagania. Podczas, gdy rodzice odbierają dzieci, krótko rodzi-

²⁷ Wywiad z dyrektorem.

²⁸ Wywiad z dyrektorem.

²⁹ Wywiad z wicedyrektorem.

com przedstawiamy jak ich pociecha spędziła dzień (co ciekawego robiła, z kim się bawiła, jaki miała nastrój)³⁰.

Nauczyciele zachęcają rodziców do bliższej współpracy z nauczycielem. Wysłuchują ich, wprowadzają w życie przedszkola ich pomysły i sugestie. Uważają, że: „Aktywna i dobra współpraca jest istotna. Także warto zachęcić rodziców do czynnego udziału w spotkaniach i brania udziału w Komitecie Rodzicielskim”³¹.

Dyrektor podkreślił, że na co dzień przedszkole współpracuje także z różnymi instytucjami kultury (z operą, kinem, teatrem), a także szkołą podstawową, liceum, basenem, PPT, BUP, domem spokojnej starości i szpitalem³².

Ocena pracy przedszkola w świetle obowiązujących przepisów

Przedszkole podlega kontroli. Każdego roku dyrektor przedszkola otrzymuje ankietę z pytaniami dotyczącymi funkcjonowania placówki od Dyrekcji ds. Edukacji (Udir). Na tej podstawie odbywa się kontrola prawidłowości funkcjonowania przedszkola. Ponadto nauczyciele wraz z całym personelem swojej grupy oceniają efekty, jakie przyniosły ukończone programy i zajęcia. Dodatkowo dyrektor ocenia pracę swoich pracowników i przedstawia tę ocenę władzom miasta w różnych raportach rocznych i powiadomieniach.

Nauczyciele realizują program wychowania przedszkolnego, którego autorem jest głównie ministerstwo (Rammeplan for barnehaugen – ramowy plan dla przedszkola). Sami nauczyciele również uczestniczą przy jego współtworzeniu. Pomaga im w tym kreatywność osobista.

Placówka podejmuje działania na rzecz środowiska lokalnego: „Dzieci zbierają śmieci w miejscowości, segregują śmieci, dbają o zwierzęta, stawiają karmniki dla ptaków” – wypowiedź dyrektora. „Praktykujemy dobre nawyki, takie jak segregacja odpadów, zbie-

³⁰ Wywiad z nauczycielami.

³¹ Wywiad z nauczycielami.

³² Wywiad z dyrektorem i wicedyrektorem.

ranie śmieci, kiedy wychodzimy na spacer, mamy świadomość, że nie wolno marnować żywności” – odpowiedziała wicedyrektor.

Dyrektor jest dumny z placówki, którą prowadzi. Rozmówca powiedział: „Jest największą i najbardziej nowoczesną placówką, usytuowaną w centrum Nordfjordeid. Oprócz ciekawych wydarzeń norweskich, jak 17 maja (święto narodowe Norwegii), dzień świętej Łucji, karnawał Fastelavn, dzień Samów, obchodzimy jeszcze święto wiosny i wiele innych”³³.

Wicedyrektor podkreśliła: „Przedszkole publiczne funkcjonuje dość podobnie, więc tak naprawdę tylko wielkość i liczba dzieci oraz personelu odróżnia nas od innych przedszkoli”³⁴.

Zapytani o plany na przyszłość, dyrektor wskazał na „Działania dążące do tego, aby przedszkole było dobrym przedszkolem dla dzieci”³⁵, zaś wicedyrektor dodała: „Zależy nam na tym, aby rozwijać placówkę, korzystając z dobrych praktyk i treści pedagogicznych, z innowacji oraz bieżących informacji ze strony wszystkich zainteresowanych”³⁶.

Ciekawy jest program nauczania Przedszkola Golvsengane, gdyż przedstawia w jaki sposób będzie przebiegała praca sprzyjająca rozwojowi dzieci i jakimi wartościami powinien się kierować nauczyciel. W dużej mierze program opiera się na norweskim planie ramowym³⁷. Różnić się może kolejnością przedstawiania wymaganych treści oraz stosowanymi koncepcjami pedagogicznymi. Od przyszłego roku placówka otrzyma nowy program nauczania, gdyż wprowadzane są pewne nowe idee.

Tymczasem plan roczny placówki w dużym stopniu opiera się na programie nauczania, w którym przedstawione są jego cele i wizje przeznaczone dla dobrej edukacji dziecka. Głównie placówce zależy na zapewnieniu dobrego środowiska dla wszystkich, ważna

³³ Wywiad z dyrektorem.

³⁴ Wywiad z wicedyrektorem.

³⁵ Wywiad z dyrektorem.

³⁶ Wywiad z wicedyrektorem.

³⁷ *Framework Plan for Kindergartens*, [online] dostęp [w:] <https://www.udir.no/globalassets/filer/barnehage/rammeplan/framework-plan-for-kindergartens2-2017.pdf>, Oslo 2017 r., dnia 22.05.2021.

jest współpraca, akceptacja, odpowiedzialność, zainteresowania, zaradność. Mottem placówki jest „små og store – hand i hand”, tłumacząc na język polski oznacza to „mali i duzi – dłoń w dłoń”. Główne zadanie przedszkola polega na pomaganiu każdemu, bez względu na różnice narodowościowe, kulturowe i inne. Instytucja stara się przekazywać swoją myśl innym, zaczynając od dzieci, rodziców i jeszcze dalej, ponieważ każdy zasługuje na uznanie i życzliwość. Codziennie zwraca się uwagę na takie aspekty jak: komunikacja, zdrowie, kultura, natura, etyka, religia, społeczeństwo.

„Placówka funkcjonuje zgodnie z Ustawą Przeszkolną z przepisami oraz Planem Ramowym. Ponadto korzystamy z innych narzędzi pedagogicznych i obserwacji, takich jak; „Pakiet mówiący”, TRAS (wczesna rejestracja języka) i „Alle Med” (formularz obserwacji socjalizacji i rozwoju poznawczego). Mamy również około 40-osobową grupę pracowników z różnymi doświadczeniami i zasobami, którzy wnoszą dobre pomysły do prowadzenia tej dużej jednostki”³⁸.

Nauczyciele zapytani o koncepcje pedagogiczne, jakie stosują w swoich grupach odpowiedzieli, że nie mają określonej koncepcji, ale zależy im na tym, żeby każdy mógł być aktywny i mieć wpływ na swój dzień³⁹. Z kolei dyrektor odpowiedział: „Przedszkole korzysta trochę z koncepcji Froebela, ale głównie zależy nam na wyedukowaniu silnych, społecznie, niezależnych i wierzących w siebie dzieci”⁴⁰.

Norwegia jako państwo opiekuńcze, zobowiązana jest do dbania o interesy swoich mieszkańców. Szczególnego znaczenia nabiera istota równości szans zwłaszcza z racji narastającej tam imigracji, mniejszości narodowych i rdzennych mieszkańców. Ludność w Norwegii żyje w niewielkich skupiskach, wzdłuż fiordów, na wyspach, pomiędzy wzniesieniami. Edukacja przedszkolna jest częścią systemu edukacyjnego, a opłaty pobierane od rodziców są zróżnicowane, zależnie od instytucji i władz lokalnych. Rodziny

³⁸ Wywiad z wicedyrektorem.

³⁹ Wywiad z nauczycielami.

⁴⁰ Wywiad z dyrektorem.

o niskich dochodach bądź wychowujące dziecko niepełnosprawne, mogą być zwolnione z opłat – wówczas płacą za nie lokalne władze. Instytucje przedszkolne zapewniają dzieciom opiekę, podczas gdy ich rodzice są w pracy. Za edukację przedszkolną w Norwegii odpowiada Ministerstwo Edukacji i Badań, które wymaga, aby pedagog miał ukończone przynajmniej studia licencjackie w zakresie Pedagogiki. Jego głównym zadaniem jest wnikliwa obserwacja dziecka, sporządzanie raportów z każdego dnia i codzienne zdawanie relacji rodzicom. Kontakt z rodziną dziecka jest bardzo istotny i nie może zostać zaniedbany. Programy przedszkolne tworzone są w oparciu o holistyczne podejście pedagogiczne, które za podstawę pracy z dziećmi uważa opiekę, zabawę i naukę. Na jednego pedagoga przypada trójka dzieci do wieku trzech lat, a gdy mają powyżej trzech lat wówczas jeden nauczyciel jest odpowiedzialny za siedmiu przedszkolaków. Plan ramowy uzupełniają wytyczne dotyczące wartości, treści i zadań edukacji przedszkolnej. Dzieci nie mają zazwyczaj zapewnionego ciepłego posiłku, dlatego rodzice przygotowują im jedzenie na wynos i picie w termosie.

Zakończenie

Analiza literatury i badania własne wykazały, że edukacja przedszkolna w Norwegii jest wyjątkowa. Norweskie przedszkola różnią się od polskich głównie podejściem do zabaw na świeżym powietrzu – „Ut på tur, aldri sur!”. Norweskie powiedzenie oznacza, że spędzając czas na zewnątrz mamy zapewniony dobry nastrój. W tamtejszych przedszkolach dzieci spędzają bardzo dużo czasu na świeżym powietrzu, bez względu na pogodę. W regionie Vestlandet latem do 80% czasu, pobytu w przedszkolu, a zimą do 25% czasu spędza się na zewnątrz. Również leżakowanie odbywa się na zewnątrz na werandzie. W Vestlandet przyjęto, że podopieczni mogą leżakować do -10 stopni zimą. W związku z tym każde dziecko ma w przedszkolu kalosze, kilka par skarpetek bawełnianych i wełnianych, sweter wełniany, kombinezon przeciwdeszczowy i zimowy. Poza zabawami na świeżym powietrzu dzieci mają zapew-

nione liczne atrakcje, które bawią i uczą jednocześnie. Korzystają z drewnianych przedmiotów (drewniane sztuczce, patyki do budowania, wiele uciech znajduje się na placu zabaw m.in.: ambulans, wóz policyjny, wóz strażacki, łódź wikingów), które możemy znaleźć w norweskich przedszkolach. Przedszkolaki mają dostęp nie tylko do przedmiotów, narzędzi drewnianych, ale także ze szkła. Zabawy tymi akcesoriami są tam na porządku dziennym, dzięki czemu dzieci nabywają wiele niezbędnych w dorosłym życiu umiejętności. Nauką poprzez zabawę jest także wspólne przygotowywanie posiłków dzieci z nauczycielami, do których zwracają się po imieniu. Nie ma wątpliwości, że wszelkie aktywności podejmowane przez dzieci sprzyjają ich wszechstronnemu rozwojowi.

* * *

Serdeczne podziękowania składamy dyrektorowi mgr Øyvind Dypveit i Kadrze Pedagogicznej Przedszkola Golvsengane w Nordfjordeid za podanie cennych informacji podczas wywiadów oraz udostępnienie dokumentów placówki wraz z licznymi fotografiami, które były bardzo pomocne w przybliżeniu edukacji przedszkolnej, a znawcom problematyki umożliwiły uchwycenie różnic i podobieństw pomiędzy edukacją przedszkolną w Polsce i w Norwegii.

Bibliografia

1. *Framework Plan for Kindergartens*, [online] dostęp [w:] <https://www.udir.no/globalassets/filer/barnehage/rammeplan/framework-plan-for-kindergartens2-2017.pdf>, Oslo 2017 r., dnia 22.05.2021.
2. Materiał Przedszkola Golvsengane, [online] dostęp [w:] stad.kommune.no/tenester/skule-og-barnehage/barnehage/barnehagane-i-stad/kommunale-barnehagar/golvsengane-barnehage/, dnia 10.01.2021.
3. *Nordfjordest (Norway)* [online] dostęp [w:] www.cruisemapper.com/ports/nordfjordeid-port-14114, dnia 22.04.2021.
4. Maszynopisy:
 - Roczny plan pracy przedszkola (Rycina 14),

- Program nauczania (Rycina 15),
- Tygodniowy plan zajęć (Rycina 16),
- Miesięczny plan zajęć (Rycina 17),
- Dziennik zajęć (Rycina 18).

WKŁADKA 1

FUNKCJONOWANIE PRZEDSZKOLA GOLVSENGANE W NORDFJORDEID W NORWEGII

Rycina 1. Nordfjordeid

Źródło: *Nordfjordeid (Norway)* [online] dostęp [w:] www.cruisemapper.com/ports/nordfjordeid-port-14114, dnia 22.04.2021.

Rycina 2. Wodospad Siedmiu Sióstr (De syv søstre)

Źródło: Archiwum A. Jacewicz

Rycina 3. Przedszkole Golvsengane w Nordfjordeid

Źródło: materiał przedszkola golvsengane, [online] dostęp [w:] stad.kommune.no/tenester/skule-og-barnehage/barnehage/barnehagane-i-stad/kommunale-barnehagar/golvsengane-barnehage/, dnia 10.01.2021.

Rycina 4. Drewniana część przedszkola z jego sztyldem

Źródło: Materiał Przedszkola Golvsengane.

Rycina 5. Pomieszczenie grupy: starszej (po lewej stronie) i młodszej (po prawej)

Źródło: Materiał Przedszkola Golvsengane.

Rycina 6. Jedna z kuchni **Rycina 7.** Pokój wypoczynkowy kadry pedagogicznej

Źródło: Materiał Przedszkola Golvsengane.

Rycina 8. Miejsce wspinaczkowe wewnątrz placówki

Źródło: Materiał Przedszkola Golvsengane i archiwum M. Van Damme

Rycina 9. Plac zabaw na terenie przedszkola

Źródło: Materiał Przedszkola Golvsengane i archiwum M. Van Damme

Rycina 10. Jazda przedszkolaków na nartach

Źródło: Materiał Przedszkola Golvsengane.

Rycina 11. Przedszkolaki na spacerze w lesie

Źródło: Materiał przedszkola Golvsengane.

Rycina 12. Lasek szczęśliwego trolla – lykketroll skogen

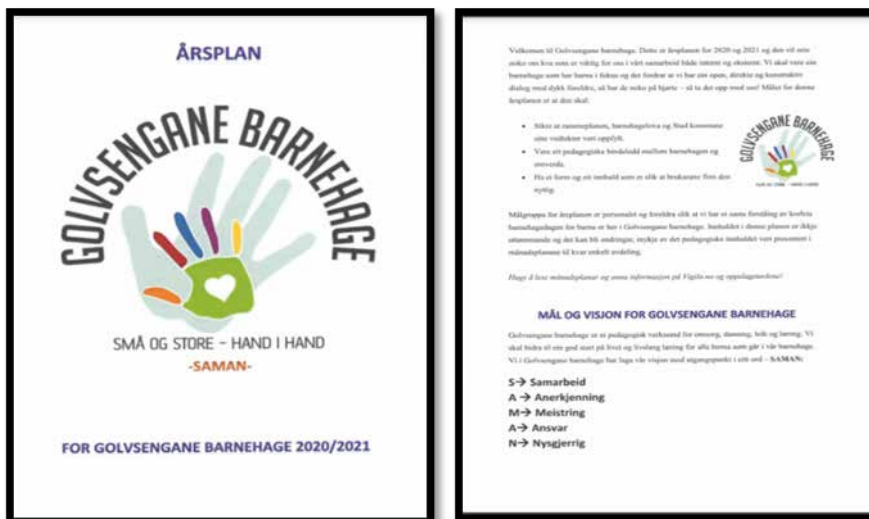

Rycina 13. Spacer jednej z grup dziecięcych

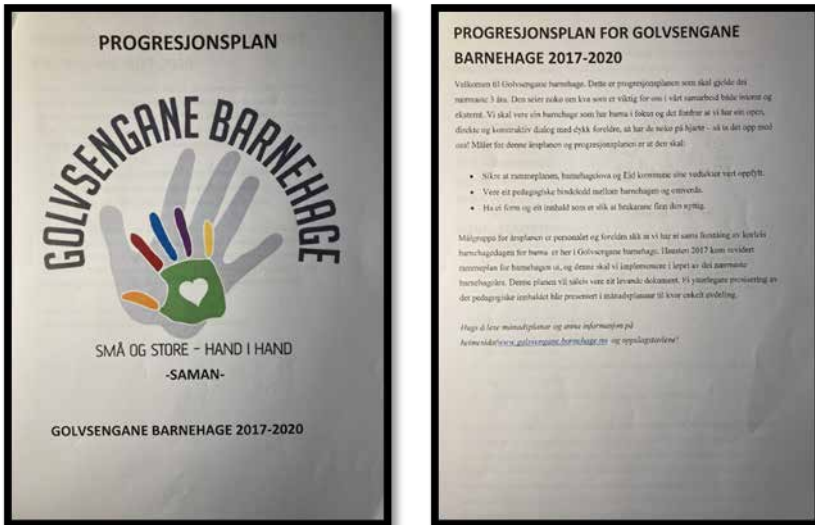

Źródło: Materiał Przedszkola Golvsengane.

Rycina 14. Dwie pierwsze strony Planu rocznego placówki

Źródło: Archiwum Przedszkola Golvsengane.

Rycina 15. Program nauczania placówki (dwie pierwsze strony)

Źródło: Archiwum Przedszkola Golvsengane.

Rycina 16. Tygodniowy plan zajęć grupy 3-6 lat

Veke	Mandag	Tirsdag	Onsdag	Torsdag	Fredag
6.	3. Gruppedeling 	4. Leik/møtedag 	5. FORMINGS-GRUPPER 	6. SAMENES NASJONALDAG	7. SAMISK MAT PÅ BÅL

Źródło: Materiał Przedszkola Golvsengane.

Rycina 17. Miesięczny plan zajęć (lutych) grupy 3-6 lat

Źródło: Materiał Przedszkola Golvsengane.

Rycina 18. Dziennik zajęć – fragment miesięcznego podsumowania

Źródło: Materiał Przedszkola Golvsengane.

Mgr Daniel Dziczek

ORCID 0000-0003-0093-210X

*Niepaństwowa Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Białymstoku
Katedra Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Administracji*

DZIAŁANIA POLICJI NA RZECZ BEZPIECZEŃSTWA NA DROGACH POWIATU BIAŁOSTOCKIEGO

Streszczenie

Wydział Ruchu Drogowego Komendy Miejskiej Policji w Białymstoku prowadzi wiele działań na rzecz poprawy bezpieczeństwa w ruchu drogowym. Regularnie na drogach powiatu białostockiego i miasta Białystok, są realizowane różnego rodzaju akcje, które mają na celu zmniejszenie liczby przestępstw i wykroczeń drogowych, a w szczególności: eliminowanie z ruchu drogowego kierujących pod wpływem alkoholu lub środków działających podobnie do alkoholu, ujawnianie wykroczeń osób pieszych oraz wykroczeń popełnianych przez kierujących wobec pieszych, represjonowanie kierujących, którzy nie stosują się do ograniczeń prędkości, zwłaszcza w rejonie miejsc zagrożonych. Są to główne przyczyny zdarzeń drogowych, w tym także wypadków śmiertelnych.

Słowa kluczowe: policja • bezpieczeństwo • motoryzacja w Polsce • kolizja • wypadek drogowy.

POLICE ACTIONS FOR ROAD SAFETY IN BIAŁYSTOK COUNTY

Abstract

The Road Traffic Department of the Municipal Police Headquarters in Białystok conducts numerous activities to improve road safety. Various types of actions are carried out on the roads of Białystok County on

regular basis, in order to reduce the number of road crimes and driving offences, in particular: to eliminate driving under the influence of alcohol, to report on pedestrian-car accidents, speed limit violations, especially in built-up areas.

Keywords: police • safety • motorization in Poland • collision • road accident

Definicja kolizji i wypadku drogowego

Wypadek i kolizja drogowa są to zdarzenia drogowe, powstałe lub mające początek na drodze publicznej, w strefie ruchu lub strefie zamieszkania, czyli tam, gdzie obowiązują przepisy ustawy Prawo o ruchu drogowym, w których wziął udział przynajmniej jeden pojazd.

Wypadek drogowy – według definicji ustawowej, jest to zdarzenie, do którego doszło w ruchu odbywającym się na lądzie, wywołane przez nieumyślne spowodowanie zagrożenia bezpieczeństwa w ruchu drogowym, którego skutkiem jest śmierć jednej z osób biorących w nim udział lub obrażenia ciała powodujące naruszenie czynności narządu ciała lub dolegliwości zdrowotne utrzymujące się powyżej dni 7-miu. Czyli najprościej, wypadek drogowy będzie wtedy, gdy następstwem niezachowania reguł bezpieczeństwa w ruchu drogowym (czyli wszystkich tych reguł i przepisów, o których mowa podczas kursu na prawo jazdy) są poważne konsekwencje dla zdrowia i życia uczestników ruchu drogowego np. złamanie, uszkodzenie organów wewnętrznych, poważne potłuczenia głowy etc. Na miejscu wypadku drogowego czynności przeprowadza Policja. Policjant sporządza protokoły, szkice i notatki, a także zabezpiecza ślady¹.

W kodeksie karnym, w artykule 177 w paragrafie 1, jest napisane, że w przypadku spowodowania obrażeń ciała lub rozstroju zdrowia trwającego powyżej dni 7-miu, sprawca podlega karze do 3 lat pozbawienia wolności. Natomiast w paragrafie drugim za-

¹ Ustawa z dnia 20 czerwca 1997 r. *Prawo o ruchu drogowym*, Dz. U. z 2020 r. poz. 110, 284, 568, 695, 1087, 1517.

pisano, że sprawca wypadku, którego następstwem była śmierć innej osoby lub ciężki uszczerbek na zdrowiu, podlega karze od 6 miesięcy do 8 lat pozbawienia wolności. Paragraf 3 podaje, że w przypadku, gdy pokrzywdzonym jest osoba najbliższa, ściganie sprawcy czynu określonego w paragrafie 1, następuje na wniosek tej osoby².

Kolizja drogowa to nieumyślne spowodowanie zagrożenia bezpieczeństwa w ruchu drogowym poprzez naruszenie przepisów w nim obowiązujących, w którym doszło do strat materialnych i lub jedna z osób biorąca udział w kolizji doznała obrażeń ciała bądź dysfunkcji zdrowotnych trwających poniżej dni 7-miu. W ustawie Prawo o ruchu drogowym ani w żadnym innym akcie prawnym, nie ma sprecyzowanej definicji kolizji, jest to definicja ogólnie przyjęta.

Przepis sankcjonujący taki czyn, to art. 86 kodeksu wykroczeń, w którym mowa, że osoba, która na drodze publicznej, w strefie zamieszkania lub strefie ruchu, nie zachowując należytej ostrożności i naruszając przepisy ruchu drogowego, powoduje zagrożenie bezpieczeństwa w ruchu drogowym, podlega karze grzywny. Czyn ten jest zagrożony karą grzywny od 20 do 5000 zł. Paragraf drugi określa sytuację, w której osoba prowadząca pojazd, w chwili zdarzenia znajduje się w stanie po spożyciu alkoholu lub środka działającego podobnie, podlega karze grzywny, aresztu lub ograniczenia wolności. Co ważne, za to wykroczenie sąd może orzec zakaz prowadzenia pojazdów³.

Oprócz zasadniczej różnicy między wypadkiem drogowym a kolizją, czyli zakresu obrażeń, jakich doznał poszkodowany, kluczowy jest czas hospitalizacji, który dla kolizji drogowej nie powinien przekroczyć 7 dni. Ważny jest również okres przedawnienia dochodzenia roszczeń, po wypadku jest to 20 lat, zaś od dnia kolizji jest to okres 3 lat.

² Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. *Kodeks karny*, Dz. U. z 2020 r. poz. 1444, 1517.

³ Ustawa z dnia 20 maja 1971 r. *Kodeks wykroczeń*, Dz. U. z 2019 r. poz. 821, 1238, z 2020 r. poz. 568, 956, 1086, 1517, 2112.

Działania prewencyjne w ruchu drogowym

Działania prewencyjne w ruchu drogowym to takie, które mają zapobiegać pewnym niebezpiecznym sytuacjom i zdarzeniom, mają pomagać w zapewnieniu ochrony jednostkom zagrożonym. Najważniejsze jest ustalenie dopuszczalnego limitu alkoholu we krwi. We wszystkich krajach Unii Europejskiej obowiązują przepisy zakazujące prowadzenie pojazdów po alkoholu. Czechy, Rumunia, Słowacja, Węgry wprowadziły zerowy limit alkoholu we krwi. Dopuszczalna ilość promili w organizmie, przy której zgodnie z polskim prawem można usiąść za kierownicą to maksymalnie do 0,2 promila we krwi, czyli do 0,1 mg/l w wydychanym powietrzu. Nie popełnia się wykroczenia ani przestępstwa tylko wówczas, gdy policyjny alkomat wykaże wartość mniejszą niż 0,1. Jeśli zaś zostanie przekroczony próg stężenia alkoholu we krwi mogą być zastosowane poważne konsekwencje. Prawne skutki jazdy pod wpływem alkoholu są uzależnione m.in. od tego jakie dokładnie wartości promili zobaczymy na policyjnym alkomacie. W polskim prawie określono dwie sytuacje: stan po użyciu alkoholu, czyli wtedy, gdy kierujący ma we krwi pomiędzy 0,2 a 0,5 promila alkoholu, co jest równoznaczne z wynikiem od 0,1 do 0,25 mg/l (dm³) w wydychanym powietrzu, oraz stan nietrzeźwości, czyli wtedy, gdy osoba kierująca pojazdem ma więcej niż 0,5 promila alkoholu we krwi, czyli ponad 0,25 mg/l (dm³) alkoholu w wydychanym powietrzu. Oznacza to, iż w sytuacji po użyciu alkoholu kierujący popełnia wykroczenie, zaś w drugim przypadku kierujący pojazdem jest sprawcą przestępstwa. Z pewnością wprowadzenie progów dopuszczalnej ilości alkoholu we krwi, a także wzmożone kontrole trzeźwości na drogach, wpłynęły na spadek liczby zdarzeń drogowych spowodowanych przez osoby, które kierowały pojazdem po spożyciu alkoholu⁴.

Zdecydowanie kolejne są działania dotyczące prędkości na drogach (Wkładka 2, Rycina 1), takie jak: prawidłowe oznakowanie

⁴ http://www.obserwatoriumbrd.pl/pl/analizy_brd/problemy_brd/alkohol1/dzialania_prewencyjne/, 30.11.2020r.

na drogach, limity prędkości, znaki ostrzegawcze, rozmieszczenie i zainstalowanie innych elementów infrastruktury drogowej. Do niedawna stan nawierzchni wielu polskich dróg był zły, co na pewno przyczyniało się do obniżenia poziomu bezpieczeństwa. Obecnie stan dróg w Polsce uległ znacznej poprawie, powstało dużo nowych odcinków, nowoczesnych i bardziej bezpiecznych, a istniejące drogi zostały wyremontowane. Jednak limity prędkości ustalone w Polsce są nagminnie przekraczane, od wielu lat nadmierna prędkość jest główną przyczyną wypadków drogowych, w tym śmiertelnych. Największe konsekwencje wypadków ponoszą niechronieni uczestnicy ruchu drogowego, czyli piesi i rowerzyści. Policja co roku przeprowadza regularne działania na drogach mające na celu represjonowanie kierujących przekraczających dopuszczalną prędkość. Są to działania typu „KASKADOWY POMIAR PRĘDKOŚCI”, są one organizowane w ponad 20 krajach Europy przez TISPOL, czyli Europejską Organizację Policji Ruchu Drogowego. Działania polegają na tym, że patrole stoją na jednej drodze, w tym samym czasie, ale na różnych odcinkach. Odległość między kolejnymi posterunkami nie musi być duża. Ważne, by zapobiec sytuacjom, w których kierowcy zwalniają na widok policjantów, a gdy tylko ich miną, dociskają pedał gazu. Oprócz działań ogólnoeuropejskich, są przeprowadzane działania krajowe oraz lokalne. Komendy wojewódzkie oraz Komenda Główna Policji, angażują się również w kampanie telewizyjne oraz internetowe, celem uświadamiania społeczeństwa o konsekwencjach przekraczania prędkości. Jazda z nadmierną prędkością zwiększa ryzyko śmierci i poważnych obrażeń. Wraz ze wzrostem prędkości pojazdu w sposób wykładniczy rośnie energia kinetyczna uwalniana podczas zderzenia⁵.

Z działań prewencyjnych dotyczących przekraczania prędkości, na uwagę i pochwałę na pewno zasługują, nowoczesne systemy automatycznie mierzące prędkość pojazdów, odcinkowe i punktowe urządzenia, a także systemy wprowadzane w samochodach, które informują kierowcę, gdy ten przekracza dopuszczalną prędkość na danym odcinku drogi.

⁵ http://www.obserwatoriumbrd.pl/pl/analizy_brd/problemy_brd/predkosc/, 3.12.2020r.

Kolejnym aspektem jest bezpieczeństwo pieszych. Działania prewencyjne w tym zakresie to między innymi nakładanie kar na osoby nieprawidłowo przekraczające jezdnię, represjonowanie osób poruszających się bez odblasków poza obszarem zabudowanym. Jednak to nie jest w tym zakresie najważniejsze, w trakcie tworzenia infrastruktury miejskiej należy wziąć pod uwagę warunki ruchu pieszych i stworzyć im dogodne oraz bezpieczne strefy ruchu. Właściwymi działaniami są na pewno: zwiększenie liczby przejść wyposażonych w sygnalizację świetlną, budowa chodników w obszarach wiejskich, usuwanie pojazdów nieprawidłowo zaparkowanych na chodnikach.

Dobrym rozwiązaniem wydaje się być zastosowanie środków technicznych przy budowie dróg, mających na celu uspokojenie ruchu na danym odcinku, poprzez zwiężenia jezdni lub zakrzywienia toru ruchu, co powoduje wymuszenie na kierowcach zmniejszenie prędkości. W miejscach, w których występuje zwiększony ruch pieszych i rowerzystów, aby zagwarantować bezpieczeństwo przemieszczających się tam ludzi, tworzone są strefy o ograniczonej do 30 km/h maksymalnej prędkości – tak zwane strefy tempo 30. Poza obszarem zabudowanym oprócz stosowania elementów odblaskowych przez osoby piesze, skutecznym rozwiązaniem byłoby oddzielenie ruchu pieszych od ruchu pojazdów. Chodzi głównie o to, aby pieszy nie był zmuszony do poruszania się po jezdni, szczególnie nocą, gdy widoczność jest znacznie ograniczona. Obecnie pojawił się pomysł wprowadzenia zmian w ustawie Prawo o ruchu drogowym.

Daje on pieszym prawo do pierwszeństwa przed pojazdem jeszcze przed wejściem na przejście dla pieszych, sygnalizując to poprzez oczekiwanie bezpośrednio przed przejściem. Mimo istniejących już takich przepisów w kilku krajach europejskich, w Polsce ten pomysł budzi wiele kontrowersji. Na pewno wymaga to jeszcze dodatkowej analizy, a przed wprowadzeniem takowych przepisów należałoby przeprowadzić długookresową kampanię informującą o zbliżających się zmianach w przepisach. Powinno być to przekazywane do wiadomości wszystkim obywatelom przez wszelkiego rodzaju media. Po takich zapowiedziach i przede wszystkim nagłośnieniu zmian w przepisach, zdecydowana większość społeczeństwa byłaby poinformowana i świadoma nowych zasad. Chodzi tu

głównie o osoby starsze, którym trzeba poświęcić więcej uwagi, aby informacje potrzebne tej grupie odpowiednio przekazać. W Polsce zdecydowanie brakuje edukacji pod względem podstawowych przepisów ruchu drogowego, których znajomość ma duże znaczenie dla bezpieczeństwa. Przecież nie każdy ma i nie każdy musi posiadać prawo jazdy, dlatego nieznanostwo przepisów jest tak duża⁶.

Ważną kwestią bezpieczeństwa w ruchu drogowym są młodzi kierowcy. W pierwszej kolejności należy sprawować nadzór nad podstawowymi aspektami bezpieczeństwa odnośnie alkoholu, prędkości i pasów bezpieczeństwa. Bezpieczeństwo pojazdów, ich stan techniczny i wyposażenie, oraz stan nawierzchni i infrastruktury drogowej może również przyczynić się do zwiększenia poziomu bezpieczeństwa młodych, niedoświadczonych kierowców. Od ogólnych zasad bezpieczeństwa przejdźmy do tych szczegółowych przyczyn niedojrzałości i braku doświadczenia młodych adeptów na drodze. Każdy kto zdawał egzamin na prawo jazdy dobrze wie, iż nauka jazdy samochodem wymaga wielu godzin nauki i praktyki. Opanowanie samych przepisów i podstawowej obsługi pojazdu nie jest szczególnie trudne. Realnym problemem jest brak umiejętności przewidywania i brania pod uwagę ryzyka na drodze. Zdecydowanie należałoby zmienić system nauczania przyszłych kierowców. Do programu szkolenia powinno się dodać naukę bezpiecznych zachowań na drodze, przewidywania, kształtowania świadomości ryzyka poprzez indywidualne doświadczenia. Młodzi kierowcy powinni mieć możliwość zdobycia umiejętności właściwej oceny swoich możliwości i radzenia sobie z niebezpiecznymi sytuacjami, umiejętności płynnego i swobodnego prowadzenia pojazdu, umiejętności rozpoznawania i uwzględniania sytuacji, które wymagają zwrócenia uwagi na innych uczestników ruchu oraz skutecznego porozumiewania się z nimi, przejechania większej liczby kilometrów niż w czasie tradycyjnego szkolenia, co wpłynie na zwiększenie doświadczenia w kierowaniu pojazdem⁷.

⁶ http://www.obserwatoriumbrd.pl/pl/analizy_brd/problemy_brd/piesi/, 1.12.2020.

⁷ http://www.obserwatoriumbrd.pl/pl/analizy_brd/problemy_brd/mlodzi_kierowcy/, 1.12.2020.

Część nowych rozwiązań i przepisów dotyczących młodych kierowców i szkolenia kandydatów na kierowców jest już przygotowana, lecz terminy wejścia w życie są ciągle przekładane. Jest tam mowa między innymi o kursach reedukacyjnych i okresach próbnych dla nowych kierowców.

Uczestnikami ruchu drogowego są również osoby starsze, posiadające prawo jazdy bezterminowe, zdobyte kilkadziesiąt lat temu. Tacy kierowcy od tamtego czasu nie aktualizowali ani swojej wiedzy ani umiejętności w stosunku do zmieniających się warunków ruchu drogowego i infrastruktury drogowej. Nie ma wątpliwości, że wraz z wiekiem zmienia się także ludzki organizm, pogarsza się jakość zmysłów, pogarsza się wzrok, słuch, zwiększa się czas reakcji, zachodzi wiele zmian biologicznych. Jedynym sposobem zmian w tym zakresie, jest stworzenie nowoczesnego i skutecznego sposobu szkoleń dla starszych kierowców, którzy obowiązkowo musieliby je odbyć. W Instytucie Transportu Samochodowego powstał program „Kierowca 50+. Pakiet edukacyjny”. Powstał on z myślą o kierowcach powyżej 50 roku życia i jest przeznaczony dla osób wyrażających chęć odświeżenia swojej wiedzy i poprawy swoich umiejętności, tak aby seniorzy mogli jak najdłużej samodzielnie przemieszczać się pojazdami w sposób bezpieczny zarówno dla siebie jak i innych uczestników ruchu drogowego⁸.

Istotnym elementem jest edukacja dzieci w zakresie bezpieczeństwa w ruchu drogowym. Szkoły od dawna prowadzą zajęcia dla dzieci, na których uczą o bezpieczeństwie na drodze, oprócz tego są organizowane różne kampanie społeczne mające dotrzeć do najmłodszych uczestników ruchu. Szkolenia i kampanie są skierowane nie tylko do dzieci, ale także do ich opiekunów. Pokazują w jaki sposób należy zachować się na przejściach dla pieszych, podczas wycieczek szkolnych a także w życiu codziennym, gdy najczęściej trzeba zapinać pasy i prawidłowo korzystać z fotelików do przewozu dzieci. Wraz z wiekiem dzieci stopniowo będą poruszały

⁸ http://www.obserwatoriumbrd.pl/pl/analizy_brd/problemy_brd/star-si_uczestnicy_rd/, 2.12.2020.

się po drogach samodzielnie, dlatego tak ważna jest ich edukacja od najmłodszych lat⁹.

Rowerzyści na drodze to jeszcze jeden drażliwy temat. Osób poruszających się na rowerach jest coraz więcej. Promuje się zdrowy styl życia i dlatego coraz więcej osób decyduje się na częste korzystanie z tego środka transportu. Najwięcej rowerzystów można spotkać w mieście. W wielu miastach są prowadzone prace nad poprawą infrastruktury pod kątem ruchu rowerzystów, ponieważ bardzo często dochodzi do wypadków z ich udziałem. Rowerzysta przy zderzeniu z samochodem, ma niewielkie szanse na wyjście bez szwanku, zazwyczaj takie osoby odnoszą poważne obrażenia, niejednokrotnie są to wypadki śmiertelne. Są to niechronieni uczestnicy ruchu drogowego, tak samo jak piesi, motorowerzyści i motocykliści. Dobrym i raczej najskuteczniejszym sposobem na poprawę świadomości i znajomości przepisów ruchu drogowego wśród rowerzystów oraz następstw wypadków z ich udziałem, jest przeprowadzanie różnych kampanii społecznych, w mediach i nie tylko. Chodzi tu o używanie kasków ochronnych i dbanie o prawidłowe i sprawne oświetlenie roweru. Pomimo rozwoju technicznego, pod względem bezpieczeństwa rowerzystów, najważniejszy jest zdrowy rozsądek i szczególne zwracanie uwagi na to, co dzieje się na drodze, przewidywanie co może się stać. Świadomość rowerzystów jakie mogą być dla nich konsekwencje zdrowotne po zderzeniu z samochodem, będzie czynnikiem pozytywnie wpływającym na poprawę bezpieczeństwa. Jeśli chodzi o kierujących samochodami, powinni oni pamiętać o zasadzie ograniczonego zaufania, o której wspomina się na kursach nauki jazdy. Rowerzyści powinni mieć na uwadze to, iż wsiadając na rower stają się uczestnikami ruchu, biorą odpowiedzialność za siebie jak również za inne osoby uczestniczące w ruchu drogowym¹⁰.

Uczestnicy ruchu drogowego to także motorowerzyści i motocykliści. Są oni tak samo zagrożeni jak inni niechronieni uczestnicy

⁹ http://www.obserwatoriumbrd.pl/pl/analizy_brd/problemy_brd/dzieci/, 2.12.2020.

¹⁰ http://www.obserwatoriumbrd.pl/pl/analizy_brd/problemy_brd/rowerzysty1/, 3.12.2020.

ruchu drogowego, czyli piesi i rowerzyści. Podobnie jak w przypadku rowerzystów, liczba osób korzystających z motorowerów i motocykli, będzie rosła. Spowodowane jest to między innymi przepisami, które zostały zmienione tak, że osoba posiadająca prawo jazdy kategorii B minimum 3 lata jest dopuszczona do kierowania motocyklem, którego pojemność skokowa nie przekracza 125 cm³ tym samym moc silnika nie może przekraczać 11 kW. Bardzo ważne jest analizowanie zdarzeń z udziałem motocyklistów i motorowerzystów i wyciąganie właściwych wniosków, celem podjęcia odpowiednich działań na rzecz poprawy bezpieczeństwa tej grupy uczestników ruchu drogowego¹¹.

Wyspecjalizowana służba Policji zapewniająca bezpieczeństwo na drogach

Wydział Ruchu Drogowego to specjalistyczna jednostka Policji, zajmująca się zapewnieniem bezpieczeństwa na drogach, nadzorem oraz kontrolą nad ruchem drogowym.

Policjanci ruchu drogowego to funkcjonariusze, którzy ukończyli specjalistyczne szkolenia dla policjantów ruchu drogowego uprawniające ich do:

- kierowania ruchem drogowym,
- kontroli stanu technicznego pojazdów silnikowych,
- obsługi urządzeń kontrolno-pomiarowych,
- pilotaży oraz motocyklowej asysty honorowej.

Zgodnie z obowiązującymi przepisami policjanci ruchu drogowego mają szerokie uprawnienia co do kontroli i kierowania ruchem drogowym. W artykułe 129 ustawy *Prawo o ruchu drogowym*¹² są zawarte zadania jakie należą do Policji, czyli zapewnianie bezpieczeństwa i porządku na drogach, kontrolowanie ruchu drogowego i kierowanie nim. Zgodnie z tymi przepisami policjant

¹¹ http://www.obserwatoriumbrd.pl/pl/analizy_brd/problemy_brd/motocyklisci/, 3.12.2020.

¹² Ustawa z dnia 20 czerwca 1997 r. – *Prawo o ruchu drogowym*, Dz. U. z 2020 r. poz. 110, 284, 568, 695, 1087, 1517.

wykonujący swoje czynności na drodze jest upoważniony do legitymowania osób uczestniczących w ruchu drogowym, wydawania im wiążących poleceń dotyczących tego, w jaki sposób mają korzystać z drogi bądź też użytkownika pojazdu. Policjant może żądać, aby uczestnik ruchu drogowego poddał się badaniu na zawartość alkoholu w organizmie, funkcjonariusz jest uprawniony także do skontrolowania stanu technicznego pojazdu. Policjanci w świetle prawa mogą zatrzymać prawo jazdy, dowód rejestracyjny oraz mają prawo nałożyć mandat karny za popełnione wykroczenie.

Wszystkie uprawnienia policjantów ruchu drogowego wynikają z ustawy *Prawo o ruchu drogowym*¹³ jednak, jeśli chodzi o taktykę i organizację wykonywanych zadań przez funkcjonariuszy na drogach, zostały one ściśle opisane w następujących aktach wykonawczych:

- Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 5 listopada 2019 w sprawie kontroli ruchu drogowego¹⁴,
- Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 22 czerwca 2011 w sprawie usuwania pojazdów, których używanie może zagrażać bezpieczeństwu lub porządkowi ruchu drogowego albo utrudniających prowadzenie akcji ratowniczej¹⁵,
- Zarządzenie nr 30 Komendanta Głównego Policji z dnia 22 września 2017 r. w sprawie pełnienia służby na drogach¹⁶.

W ustawie *Prawo o ruchu drogowym*¹⁷ w artykule 129 ust. 2, zostały określone ogólne zadania Policji mające na celu utrzymywanie porządku oraz bezpieczeństwa na drogach. Na podstawie tego artykułu funkcjonariusze pełniący służbę na drogach mają prawo:

1. sprawdzać tożsamość osób uczestniczących w ruchu drogowym, wydawać im polecenia dotyczące użytkownika pojazdu i poruszania się nim po drodze,

¹³ Tamże.

¹⁴ Dz.U. 2019 poz. 2141.

¹⁵ Dz. U. 2018 poz. 2285.

¹⁶ Dz. Urz. 2017 poz. 64.

¹⁷ Dz. U. z 2020 r. poz. 110, 284, 568, 695, 1087, 1517.

2. kontrolować:
 - dokumenty uprawniające do kierowania danym pojazdem oraz dane dotyczącego owego pojazdu,
 - dane dotyczące zawarcia umowy obowiązkowego ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej,
3. skontrolować kierującego pojazdem lub osobę, co do której zachodzi uzasadnione podejrzenie, iż mogła kierować pojazdem, na zawartość alkoholu w organizmie bądź substancji mających podobne działanie do alkoholu,
4. sprawdzić stan techniczny, ładunek, obowiązkowe wyposażenie, wymiary, masę bądź nacisk osi pojazdu będącego na drodze,
5. skontrolować czas pracy, czas jazdy i czas postoju kierującego na podstawie zapisów z urządzeń rejestrujących te dane, a także zapis prędkości z jaką poruszał się pojazd czy też prawidłowość niezbędnych przerw i odpoczynków kierowcy,
6. zatrzymać zgodnie z przepisami określonymi w ustawie, dokumenty uprawniające do kierowania danym pojazdem lub zespołem pojazdów, dokumenty dotyczące danych pojazdu czy też kartę kierowcy,
7. wydawać wiążące polecenia uczestnikom ruchu drogowego dotyczące sposobu ich postępowania oraz osobom utrudniającym ruch bądź stwarzającym zagrożenie bezpieczeństwa na drodze,
8. uniemożliwić kierowanie pojazdem osobom będącym w stanie nietrzeźwości lub po użyciu alkoholu bądź substancji działających w podobny sposób do alkoholu,
9. zakazać dalszej jazdy pojazdem, którego stan techniczny zagraża bezpieczeństwu lub porządkowi ruchu, lub o nie właściwej masie czy nieodpowiednio przewożącym ładunek, a także pojazdom naruszającym wymagania ochrony środowiska lub powodują uszkodzenie drogi,
10. korzystać z urządzeń kontrolno-pomiarowych, do mierzenia prędkości pojazdów, badania stanu trzeźwości kierujących,
11. używać pojazdów służbowych wyposażonych w videorejestrator służący do wykonywania pomiarów prędkości pojazdów przekraczających dopuszczalną prędkość, a także do nagrywania zachowań pojazdów i innych uczestników ruchu drogowego,

12. usunąć lub zmienić położenie pojazdu, gdy ten został pozostawiony w miejscu niedozwolonym czym utrudnia ruch lub zagraża bezpieczeństwu,

13. sprawdzić przewożony towar niebezpieczny co do prawidłowości jego transportowania,

14. korzystać z sygnałów świetlnych oraz dźwiękowych pojazdów uprzywilejowanych oraz do wydawania wiążących poleceń uczestnikom ruchu.

Uprawnienia zapisane w punktach 3, 4 i 6 nie mają zastosowania do szefów cudzoziemskiego personelu przedstawicielstw dyplomatycznych, misji specjalnych państw obcych i organizacji międzynarodowych i urzędów konsularnych, którzy korzystają z immunitetów i przywilejów dyplomatycznych lub konsularnych oraz innych osób korzystających z wyżej wymienionych praw, na podstawie powszechnie uznanych zwyczajów międzynarodowych, ustaw, umów lub zgodnie z zasadą wzajemności¹⁸.

Wszystkie wykroczenia w ruchu drogowym są rejestrowane i wpisywane do specjalnej ewidencji. Jeśli za dane wykroczenie są przewidziane punkty karne są one również przypisywane do danej osoby w ewidencji kierowców. Informacje o wykroczeniach bez punktów karnych także są rejestrowane w bazie danych¹⁹.

Do podstawowych zadań policjanta na drodze należą; wykonywanie czynności zapewniających bezpieczeństwo, porządek oraz płynność ruchu na wyznaczonej trasie, a w szczególności funkcjonariusz powinien:

- w razie zakłócenia płynności ruchu podejmować działania zmierzające do przywrócenia porządku na drodze,
- ujawniać przestępstwa i wykroczenia na drodze oraz dążyć do zatrzymywania ich sprawców, a także stosować wobec nich przewidziane w prawie środki,
- wykonywać odpowiednie czynności na miejscu zdarzenia drogowego z wykorzystaniem dostępnych możliwości oraz środków,

¹⁸ Art. 129 ust. 3 ustawy *Prawo o ruchu drogowym*.

¹⁹ Art. 130 ustawy *Prawo o ruchu drogowym*.

- w razie uzasadnionej potrzeby udzielać pomocy uczestnikom ruchu drogowego,
- w przypadkach, gdy występują duże utrudnienia w ruchu, policjant ma obowiązek podjęcia ręcznego kierowania ruchem, o czym informuje dyżurnego jednostki.

Patrole ruchu drogowego są zazwyczaj wyposażone w przyrządy kontrolno-pomiarowe do mierzenia prędkości pojazdów, obecnie są to laserowe mierniki prędkości. Policjant pracujący na urządzeniu pomiarowym nie powinien przekraczać jednej godziny prowadzenia tych czynności w danym miejscu, powinno się to odbywać na przemian z patrolem na trasie. Natomiast w ciągu całej służby czas pracy na urządzeniu kontrolno-pomiarowym nie powinien przekraczać dwóch godzin, nie biorąc tu pod uwagę dni, w których są prowadzone działania ukierunkowane na ujawnianie przekraczania dopuszczalnej prędkości. Praca z wykorzystaniem ręcznych mierników prędkości powinna odbywać się w miejscach o szczególnym i rzeczywistym zagrożeniu bezpieczeństwa, wcześniej wytypowanych na podstawie analizy zebranych danych dotyczących powodów i czynników wpływających na zdarzenia drogowe zaistniałe w tych miejscach, a zwłaszcza jeśli chodzi o poruszanie się pojazdów z nadmierną prędkością, nie zgodną z przepisami²⁰.

Przeprowadzanie kontroli drogowych powinno mieć zastosowanie prewencyjne w stosunku do uczestników ruchu drogowego. Policjant powinien dawać sygnał do zatrzymania pojazdu w sposób wyraźny i zrozumiały dla uczestnika ruchu, z uwagą na panujące na drodze warunki atmosferyczne, natężenie ruchu, porę dnia itd. Umundurowany funkcjonariusz Policji, gdy warunki na drodze są dobre, daje sygnał do zatrzymania pojazdu ręką lub tarczą do zatrzymywania pojazdów, natomiast gdy widoczność na drodze jest ograniczona lub słaba, policjant wykorzystuje latarkę ze światłem czerwonym bądź tarczą z podświetleniem lub odbłaskiem.

W przypadku zatrzymania pojazdu do kontroli przez policjanta nieumundurowanego sygnał do zatrzymania pojazdu zostaje poda-

²⁰ S. Z. Bukowski, *Policja w systemie bezpieczeństwa państwa*, Słupsk 2013, s. 99–111.

wany tarczą do zatrzymywania pojazdów lub latarką ze światłem czerwonym, tego rodzaju kontrola może być wykonana tylko w obszarze zabudowanym.

Policjanci poruszający się w patrolu pojazdem służbowym mogą wydawać uczestnikowi ruchu wiążące polecenia, co do sposobu zachowania się na drodze za pomocą sygnałów świetlnych i dźwiękowych, a także nagłaśniających. Wydane przez policjanta polecenie zatrzymania pojazdu powinno być podane w taki sposób, aby kierujący mógł dostrzec i zrozumieć, jak ma się zachować i w którym miejscu ma zatrzymać pojazd. Sygnały dźwiękowe i świetlne są wykorzystywane celem zwrócenia uwagi na wydawane polecenia²¹.

Zatrzymanie pojazdu do kontroli powinno się odbyć w taki sposób, aby nie utrudniać ruchu innym uczestnikom, a także nie stwarzać zagrożenia bezpieczeństwa. Gdy jest konieczny dojazd do bezpiecznego miejsca kontroli, policjant może wydać polecenie jazdy za radiowozem, z wyjątkiem przypadków, gdy policjant chce zatrzymać do kontroli pojazd, który może zagrażać bezpieczeństwu ruchu drogowego z uwagi na stan techniczny lub zachowanie kierującego, oraz w trakcie pościgu. Pojazd policyjny powinien być ustawiony za zatrzymanym pojazdem, chyba, że warunki na to nie pozwalają. W sytuacji, gdy policjanci jadą radiowozem za pojazdem, który chcą zatrzymać do kontroli, powinni podać sygnał błyskowy i dźwiękowy o zmiennej tonacji. W przypadku gdy pojazd policyjny został zaopatrzony w przyrząd sygnalizacyjny z możliwością wydawania poleceń z napisami typu „POLICJA. ZA NAMI”, powinno się stosować to urządzenie jako pierwsze²².

Pojazd zatrzymywany do kontroli powinien być stale nadzorowany przez funkcjonariusza, by w razie, gdy pojazd nie zatrzyma się do kontroli, mógł odczytać i zapisać numery rejestracyjne i niezwłocznie przekazać je dyżurnemu jednostki, który powiadomi inne patrole.

W trakcie zatrzymywania pojazdu do kontroli policjant musi zadbać o wszystkie aspekty bezpieczeństwa. Powinien wskazać

²¹ Tamże.

²² Tamże.

zatrzymanemu pojazdowi bezpieczne i nieutrudniające ruchu innym kierującym miejsce, mogą to być: pobocze, pas awaryjny, zatoka przeznaczona do postoju, chodnik, a w sytuacji, gdy nie ma żadnych z wyżej wymienionych możliwości, pojazd można zatrzymać bezpośrednio na jezdni przy prawej jej krawędzi.

W sytuacji, gdy policjant zatrzymuje do kontroli pojazd, którym mogą podróżować osoby, co do których zachodzi uzasadnione podejrzenie popełnienia przestępstwa lub jego zorganizowania, informuje on przez system radiowy o zamiarze kontroli dyżurnego jednostki, podając informacje o danym pojeździe: markę pojazdu, numer rejestracyjny, miejsce kontroli oraz inne istotne fakty, a po przeprowadzeniu niezbędnych czynności powiadamia dyżurnego jednostki o sposobie zakończenia kontroli.

Podczas kontroli pojazdu, policjant rozpoczynający czynności, podchodzi do pojazdu od tyłu, przedstawia się, podając stopień, imię i nazwisko. Ponadto policjant nieumundurowany na żądanie kontrolowanego ma obowiązek okazać legitymację służbową w taki sposób, aby kierujący mógł odczytać i ewentualnie zapisać numer identyfikacyjny, nazwisko policjanta i jednostkę, która wydała dokument. Ogólnie cała kontrola pojazdu, jego stanu technicznego, dokumentów, ładunku bądź bagażu, powinna przebiegać sprawnie i w obecności kierującego. Funkcjonariusz w trakcie kontroli uczestnika ruchu drogowego powinien być kulturalny i życzliwy, a zarazem stanowczy wobec osoby kontrolowanej. W razie potrzeby policjant może wyrazić zgodę na opuszczenie pojazdu przez pasażerów, pod warunkiem, gdy jest pewny, iż nie naruszy to porządku przebiegu kontroli. Podczas kontroli pojazdu policjanci powinni zachować szczególną ostrożność, wzajemnie się asekurować, zwracać uwagę na osoby znajdujące się w pojeździe oraz na ich zachowanie, w razie potrzeby wylegitymować. Na podstawie artykułu 129 ust. 2 pkt. 3 ustawy *Prawo o ruchu drogowym*²³, może żądać od kierującego pojazdem lub też osoby, co do której zachodzi uzasadnione podejrzenie, że mogła kierować pojazdem pod wpływem alkoholu, poddania się badaniu na zawartość alkoholu w organizmie lub

²³ Dz. U. z 2020 r. poz. 110, 284, 568, 695, 1087, 1517.

środka działającego podobnie do alkoholu, na zasadach określonych w odrębnych przepisach. W przypadku badania na zawartość alkoholu jest to Rozporządzenie Ministra Zdrowia i Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 28 grudnia 2018 r. *w sprawie badań na zawartość alkoholu w organizmie*²⁴. Jeżeli kierujący odmawia poddania się badaniu lub nie jest w stanie, aby to badanie na nim przeprowadzić, policjant informuje o tym, że w takim przypadku może wykorzystać możliwość pobrania krwi, z ewentualnym użyciem środków przymusu bezpośredniego.

W przypadku nietrzeźwego kierującego, pojazd, którym się poruszał, zostaje usunięty na koszt właściciela i przetransportowany na parking policyjny, chyba, że kierujący wskaże osobę, której można przekazać pojazd, czyli musi być to osoba, która ukończyła 18 lat, i wyraża pisemną zgodą z oświadczeniem, iż zabezpieczy pojazd i nie dopuści do kierowania nim przez kierującego o którym mowa powyżej. Taka osoba może kierować zatrzymanym pojazdem pod warunkiem, iż posiada stosowne uprawnienia do kierowania nim.

Nietrzeźwego kierującego zatrzymanego na drodze, po uprzednim zbadaniu urządzeniem do badania trzeźwości, w które patrol został zaopatrzony na służbę, osobę należy doprowadzić do najbliższej jednostki Policji, do komendy lub komisariatu celem ponownego przebadania urządzeniem stacjonarnym. Czynności z taką osobą, m.in. doprowadzenie powinno wykonywać co najmniej dwóch funkcjonariuszy.

W trakcie wykonywania zadań służbowych na drodze, patrol Policji może podjąć samodzielny pościg za:

- pojazdem, który nie zatrzymał się do kontroli, na sygnał wydany przez umundurowanego funkcjonariusza,
- kierującym, który nie zastosował się do wiążącego polecenia zakazu prowadzenia pojazdu, wydanego przez policjanta,
- sprawcą zdarzenia drogowego, który oddalił się z miejsca lub za sprawcą przestępstwa.

W przypadku, gdy pościg za pojazdem stwarza rzeczywiste zagrożenie życiu lub zdrowiu policjanta lub innych osób, bądź nastą-

²⁴ Dz. U. 2018 poz. 2472.

pi brak możliwości zatrzymania ściganego, policjant może i powinien odstąpić od dalszych działań pościgowych.

Policjant pełniąc służbę na drodze w godzinach nocnych, powinien zachować wszelkie środki ostrożności, powinien być również przygotowany do użycia środków przymusu bezpośredniego, które posiada na wyposażeniu, a w nagłych uzasadnionych przypadkach, gdzie zagrożone zostaje życie lub zdrowie policjanta bądź innej osoby do użycia broni palnej.

Ze względów bezpieczeństwa w określonych sytuacjach podczas kontroli drogowej, funkcjonariusz może wydać polecenie opuszczenia pojazdu przez kierującego bądź pasażerów. W razie zatrzymania pojazdu, którym mogą poruszać się osoby, które popełniły przestępstwo, bądź pojazdu, który może pochodzić z kradzieży lub przestępstwa, czy też w związku z prowadzeniem działań pościgowych, policjant nie wydaje wyżej wymienionych poleceń, w takiej sytuacji funkcjonariusz wydaje stanowcze polecenie opuszczenia pojazdu przez kierującego lub pasażerów i oparcia dłoni na pojeździe lub położenia się twarzą do ziemi. Użycie broni palnej w wyżej wymienionych sytuacjach może nastąpić tylko w ściśle określonych przypadkach, opisanych w Ustawie z dnia 24 maja 2013 r. *o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej*²⁵.

Podczas zatrzymania pojazdu, w którym mogą znajdować się sprawcy przestępstwa, policjanci powinni:

- podzielić między sobą obowiązki i zadania w związku z bezpośrednim zatrzymaniem, na prowadzącego czynności i ubezpieczającego,
- utrzymywać ciągły nadzór nad zachowaniem osób wewnątrz pojazdu, czynności ukierunkować do szybkiego i sprawnego obezwładnienia i zatrzymania osób podejrzanych, oraz tych, których zachowanie stwarza lub może stwarzać zagrożenie, korzystając przy tym, w sposób zgodny z przepisami z dostępnych środków przymusu bezpośredniego,
- podejść do pojazdu w sposób bezpieczny dla siebie, najlepiej od tyłu ewentualnie z boku, nigdy z przodu, tym spo-

²⁵ Dz. U. 2019 poz. 2418.

sobem osoby znajdujące się wewnątrz pojazdu będą miały zawężone pole widzenia, zostanie również zmniejszone ryzyko potrącenia policjanta,

- postarać się osiągnąć element zaskoczenia, poprzez odwrócenie uwagi osób zatrzymywanych,
- wziąć pod uwagę wszelkie uwarunkowania podejrzanych, ich płeć, wiek, budowę ciała oraz stan w jakim się znajdują, możliwość bycia pod wpływem alkoholu lub środków podobnie działających do alkoholu.

Wyposażenie patroli ruchu drogowego w sprzęt transportowy

Podstawowe wyposażenie Wydziału Ruchu Drogowego Komendy Miejskiej Policji w Białymstoku to różnego rodzaju radiowozy.

Skoda Yeti, rok produkcji 2015, silnik 1.4 TSI o mocy 150KM połączony z napędem 4x4 (Wkładka 2, Rycina 2). Tego typu radiowóz jest bardzo funkcjonalny, dobrze radzi sobie w mieście, nie straszne mu nawet wysokie krawężniki można nim dojechać również w trudno dostępne miejsca. Istnieją też słabsze wersje tych radiowozów, z silnikiem wolnossącym 1.4 z przednim napędem, które zdecydowanie są zbyt słabe do pełnienia służby. Obecnie są to już dość wysłużone auta.

Kia Ceed II, rok produkcji 2015, silnik 1.6 GDI, benzynowy, o mocy 135KM przyspieszenie od 0 do 100km/h to 10s, prędkość maksymalna 195km/h. Jedne z najbardziej popularne radiowozów w Polsce. Jest ich zdecydowanie najwięcej. Trzeba przyznać, iż mimo słabych osiągnięć i sporych już przebiegów oraz wyeksploatowania, są niezawodne (Wkładka 2, Rycina 3).

Hyundai i30 Wagon, rok produkcji 2019, silnik 1.4 T-GDI, benzynowy o mocy 140KM, z automatyczną skrzynią biegów. Ten nowszy radiowóz podlaskiej drogówki jest bardzo zwinny oraz wygodny. Automatyczna skrzynia biegów pozwala skupić się na prowadzeniu pojazdu w trakcie szybkiego przejazdu pojazdem uprzywilejowanym, usprawnia przemieszczanie się na miejsce zdarzenia

drogowego a także podczas pościgu. Są to nowe radiowozy i dopiero z czasem okaże się czy będą dobrze służyć polskiej Policji (Wkładka 2, Rycina 4).

Kia Ceed III, rok produkcji 2019, to kolejny model popularnego ceed-a. Silnik 1.4 T-GDI o mocy 140KM, połączony z automatyczną skrzynią biegów. Jest to bliźniaczy model Hyundaia i30, różniący się wyglądem i wyposażeniem wnętrza. Te dwa modele osiągi mają podobne. Radiowóz wygląda nowocześnie, robi pozytywne wrażenie, ma również dobre właściwości jezdne (Wkładka 2, Rycina 5).

BMW 330i GT Gran Turismo xDrive, 2018r, z silnikiem 2.0 Turbo o mocy 252 KM i napędem na 4 koła, sprzężone z 8 biegową automatyczną skrzynią biegów. Przyspieszenie od 0 do 100 km/h wynosi 6,2 s, a prędkość maksymalna to 250 km/h. W Komendzie Miejskiej w Białymstoku są dwa egzemplarze tego modelu. Są to radiowozy nieoznakowane, wyposażone w dwa wideorejestratory (z przodu i z tyłu). Auto ma przyzwoite przyspieszenie, pozwala na skuteczne zatrzymywanie piratów drogowych na trasach poza miastem, na drogach krajowych oraz powiatowych. Minusem jest słaba zwrotność (Wkładka 2, Rycina 6).

Skoda Octavia RS, silnik 1.8 TSI 180KM, rok produkcji 2017. Kolejny model radiowozu nieoznakowanego, wyposażony w dwa wideorejestratory (z przodu i z tyłu). Skoda zdecydowanie jest autem, które nie rzuca się w oczy. Jest to atutem radiowozu nieoznakowanego. Octavia ma niezłe przyspieszenie, jest przyzwoicie wyposażona i wygodna. Brakuje tu automatycznej skrzyni biegów, w niektórych sytuacjach przydałoby się też więcej koni mechanicznych (Wkładka 2, Rycina 7).

Wyposażenie policjanta ruchu drogowego w broń i amunicję

Pistolet Walther P-99 9 mm skonstruowany i wyprodukowany został przez niemiecką firmę Walther (Wkładka 2, Rycina 8). Prace nad tym pistoletem trwały od 1993 r. i były prowadzone pod kierunkiem austriackiego inżyniera Horsta Wespa. Pistolet ten

ze względu na szereg nowoczesnych rozwiązań konstrukcyjnych w szybkim tempie znalazł swoich zwolenników na całym świecie. Od 1999 r. jest dostępny na polskim rynku, a od 2001 r. w ten rodzaj broni jest wyposażona polska Policja.

Jest to najpopularniejszy pistolet w Polsce znajdujący się na wyposażeniu polskich służb mundurowych. Projektanci tego pistoletu mieli za zadanie stworzyć gotowy do szybkiego użycia a zarazem bezpieczny pistolet, którego produkcja nie będzie zbyt droga. Gotowość do oddania strzału zapewnia możliwość bezpiecznego przenoszenia broni z nabojem znajdującym się w komorze naboju. Pistolet Walther P-99 jest bronią bezkurkową, samopowtarzalną działającą na zasadzie wykorzystania energii krótkiego odrzutu lufy. Pistolet posiada kilkustopniowy system zabezpieczeń, w skład którego wchodzi: blokada iglicy, bezpiecznik spustowy, bezpiecznik chroniący przed przypadkowym strzałem w wyniku np. upadku broni lub uderzenia w twarde przedmiot oraz przycisk zwalniania iglicy. W pistolecie zastosowano tzw. antystresowy mechanizm spustowy. Mechanizm ten ogranicza możliwość oddania przypadkowego strzału, którego przyczyną jest skurcz mięśni strzelca działającego w stresie spowodowanym np. sytuacją zagrożenia. Amunicja jaką stosuje się do tego pistoletu to nabój 9x19mm parabellum. Pierwsza cyfra 9 oznacza kaliber, czyli najmniejszą średnicę przewodu lufy broni palnej, zaś druga cyfra 19 oznacza długość łuski wynoszącą 19,15 mm²⁶.

W 1981 r. austriacka firma Glock GmbH zaprojektowała i wyprodukowała na potrzeby austriackich służb mundurowych nowoczesny pistolet służbowy o nazwie P-80. Na rynek eksportowy, broń otrzymała nazwę Glock 17. Na początku produkcji istniał tylko jeden model broni, kaliber 9 mm. Obecnie produkuje się około 40 modeli w 8 wielkościach średnicy lufy. W wyposażeniu polskiej Policji znajdują się trzy modele tego pistoletu: Glock 17, Glock 19 i Glock 26. Pistolety Glock 19 i Glock 26 konstrukcyjnie i technologicznie nie różnią się od pistoletu Glock 17. Różnią się one

²⁶ P. Rybicki, P. Salamonik, *Podstawowe wiadomości o pistoletach będących w uzbrojeniu polskiej Policji*, Słupsk 2017, s. 13-18.

ogólnymi rozmiarami, masą i pojemnością standardowych magazynków²⁷.

Pistolet Glock jest bronią bezkurkową, samopowtarzalną działającą na zasadzie wykorzystania energii krótkiego odrzutu lufy. System zabezpieczenia pistoletu składa się z trzech bezpieczników tworzących system „Safe action” (Bezpieczne działanie). Są to: zewnętrzny bezpiecznik spustowy oraz dwa bezpieczniki wewnętrzne – przednia i tylna blokada iglicy. System ten uniemożliwia oddanie strzału do momentu, gdy spust nie zostanie wciśnięty do końca. Bezpieczniki wyłączają się automatycznie w miarę, jak wciskany jest język spustowy, w kolejności: zewnętrzny bezpiecznik spustowy, przednia blokada iglicy i tylna blokada iglicy. W sytuacji rezygnacji z oddania strzału przez strzelca i odpuszczenia języka spustowego pistolet ponownie staje się w pełni zabezpieczony. Takie rozwiązanie, daje możliwość bezpiecznego przenoszenia pistoletu z wprowadzonym nabojem do komory nabojoyej. Amunicja stosowana do tego pistoletu to również 9x19 mm Parabellum (Wkładka 2, Rycina 9).

Pistolet AREX ZERO 1 CP (Wkładka 2, Rycina 10) jest nową bronią polskich służb mundurowych. W polskiej Policji od 2019 roku. Produkowana przez słoweńską firmę AREX. Jest to pistolet samopowtarzalny z zewnętrznym kurkiem pracującym w trybach pojedynczego działania oraz podwójnego działania. Wykorzystuje on sprawdzone rozwiązanie, system krótkiego odrzutu lufy. Amunicja wykorzystywana do tej broni to również 9x19mm Parabellum, jest to najpopularniejsza amunicja pistoletowa na świecie.

System zabezpieczeń w jaki został wyposażony REX, składa się z: blokady iglicy, która ma za zadanie zabezpieczyć przed niekontrolowanym wystrzałem podczas upadku. Bezpiecznik stale blokuje iglicę do momentu ściągnięcia języka spustowego i uniemożliwia kontakt iglicy ze spłonką naboju w przypadku upuszczenia lub uderzenia broni. W szkielecie broni umieszczono obustronny bezpiecznik zewnętrzny trwale rozłączający spust od kurka, co zabezpiecza od przypadkowych wystrzałów nawet w sytuacji, gdy język spustowy został ściągnięty. Umieszczony wewnątrz szkieletu

²⁷ Tamże.

odłącznik ma zapobiegać oddaniu strzału w przypadku, gdy zamek nie jest zaryglowany²⁸.

Wyposażenie patrolu ruchu drogowego w sprzęt do badania trzeźwości kierujących i pomiaru prędkości

AlcoBlow (Wkładka 2, Rycina 11) to urządzenie szybkie i proste w obsłudze. Jest alkomatem z sensorem elektrochemicznym do sprawdzania obecności alkoholu w wydychanym powietrzu. Służy do wstępnych badań. Sprawdzenie trzeźwości przeprowadza się bezkontaktowo – nie ma konieczności używania ustnika. Wystarczy przez około 5 sekund dmuchać w kierunku czujnika urządzenia z odległości kilku centymetrów. Wynik pomiaru jest wyświetlany na diodowym trójkolorowym wskaźniku. Kolor zielony wskazuje na zawartość alkoholu od 0 do 0,05 mg/l, żółty – 0,06-0,10 mg/l, czerwony – zawartość alkoholu przekraczająca 0,11 mg/l. Kiedy osoba badana nie może lub nie chce dostarczyć odpowiedniej próbki powietrza, AlcoBlow może być użyte w trybie pasywnym. Tryb ten stosuje się również do badania zawartości pojemników, jeżeli zachodzi podejrzenie, że w pojemniku może znajdować się alkohol²⁹.

Promiler model „Iblow” (Wkładka 2, Rycina 12) jest urządzeniem równie prostym w obsłudze jak Alcoblow. Działa na podobnej zasadzie, lecz jest to nowocześniejsze urządzenie, z bardzo szybkim sensorem elektrochemicznym typu Suracell, który pozwala dokonać pomiaru już w ciągu 4 sek. Urządzenie w razie potrzeby posiada również tryb pasywny w przypadku, gdy badana osoba nie chce współpracować lub nie potrafi wprowadzić odpowiedniej ilości powietrza do urządzenia, a także do przeprowadzania testu na zawartość alkoholu w pojemnikach z płynem³⁰.

²⁸ A. Hetman, W. Pietrzyk, *Opis i użytkowanie pistoletu REX zero 1 CP*, Katowice 2019, s.8.

²⁹ <https://www.policja.pl/pol/aktualnosci/101431,AlcoBlow-dla-podkarpackich-policjantow.html>, 5.01.2021.

³⁰ <https://promiler.com/iblow-premiera/>, 5.01.2021.

Dräger Alcotest 7510 jest alkomatem dowodowym (Wkładka 2, Rycina 13). Zastosowano w nim najnowszą technologię Dräger-Sensor i ulepszoną metodę pobierania próbek. Odpowiednia konfiguracja pozwala wykrywać także alkohol resztkowy w ustach. Wbudowana grzałka zapobiega kondensacji i pozwala na szybki, dokładny pomiar, także przy niskiej temperaturze. Urządzenie jest zabezpieczone przed manipulacją i nie jest wrażliwe na inne substancje. Alcotest 7510 umożliwia kompleksowe zarządzanie danymi i daje szeroki wybór opcji konfiguracyjnych. Urządzenie rejestruje i gromadzi wiele informacji. Przy pomocy list wyboru i tekstu można je dostosować do aktualnych potrzeb. Wynik badania jest oznaczony numerem testu wraz z datą i godziną wykonania. Dzięki dołączonej do urządzenia przenośnej drukarce, każdy wynik pomiaru można wydrukować na miejscu³¹.

Urządzenie laserowe LTI 20-20 Ultralyte 100LR posiada Zastwierdzenie Typu Głównego Urzędu Miar nr PLT0740 i jest ręcznym miernikiem prędkości i odległości (Wkładka 2, Rycina 14). Dokonuje on pomiaru i wyświetla prędkość poruszającego się pojazdu jak i odległość w jakiej pomiar ten został wykonany. Ponadto wyświetla czas w sekundach od momentu wykonania pomiaru. W odróżnieniu od poprzednich starych mierników radarowych prędkości, przy użyciu UltraLyte to policjant decyduje o wyborze celu pomiaru a nie samo urządzenie. Polska Policja jest wyposażona w te urządzenia od kilku lat, są już dość wysłużone, co roku każdy z egzemplarzy musi przejść kalibrację i kontrolę poprawności działania, co jest potwierdzane legalizacją wydaną przez odpowiednią instytucję³².

LTI TruCAM (Wkładka 2, Rycina 15 i Rycina 16) jest przyrządem do pomiaru i rejestracji prędkości pojazdów w ruchu drogowym, obliczającym prędkość na podstawie pomiaru czasu przelotu bardzo krótkich impulsów światła pomiędzy nim a celem. Pomiar urządzeniem laserowym LTI 20/20 TruCAM jest pomiarem bardzo dokładnym. Pomiar możliwy jest także przez szybę pojazdu. Wiązka lasera jest bardzo mała, nie ma możliwości zakłóceń jej tak jak

³¹ https://www.draeger.com/pl_pl/Products/Alcotest-7510, 5.01.2021.

³² <http://www.safetycam.pl/predkosc/lti-20-20-ultralyte>, 5.01.2021.

w innych radarach przez np. elementy metalowe znajdujące się przy drodze, urządzenie na wykonanym zdjęciu wskazuje dokładny punkt, gdzie „trafiła” wiązka lasera.

Dzięki wykorzystaniu tego nowoczesnego miernika prędkości, policjanci ruchu drogowego mogą nie tylko robić zdjęcia samochodów, ale także ujawniać wykroczenia bez konieczności zatrzymywania kierowcy. Takie rozwiązanie umożliwia pomiar prędkości na drogach o kilku pasach ruchu w jednym kierunku oraz w miejscach, gdzie nie jest możliwe zatrzymanie pojazdu. Pozwala to na skuteczniejszą walkę z piratami drogowymi, a co za tym idzie, ma znaczący wpływ na poprawę bezpieczeństwa w ruchu drogowym³³.

Badania własne

Wydział Ruchu Drogowego Komendy Miejskiej Policji w Białymstoku prowadzi wiele działań na rzecz poprawy bezpieczeństwa w ruchu drogowym. Regularnie na drogach powiatu białostockiego i miasta Białystok, są prowadzone różnego rodzaju akcje, które mają na celu zmniejszenie liczby przestępstw i wykroczeń drogowych, a w szczególności: eliminowanie z ruchu drogowego kierujących pod wpływem alkoholu lub środków działających podobnie do alkoholu, ujawnianie wykroczeń osób pieszych oraz wykroczeń popełnianych przez kierujących wobec pieszych, represjonowanie kierujących, którzy nie stosują się do ograniczeń prędkości, a zwłaszcza w rejonie miejsc zagrożonych.

W Wydziale Ruchu Drogowego są tworzone zestawienia pokazujące statystyki:

- wszystkich zdarzeń drogowych z dwunastu miesięcy roku ubiegłego, z podziałem na przyczyny ich zaistnienia oraz
- przestępstw i wykroczeń popełnianych przez kierujących pojazdami, osoby piesze z wyróżnieniem tych, które stwarzają największe zagrożenie dla bezpieczeństwa w ruchu drogowym.

Kierownictwo Wydziału zapoznaje się z tymi zestawieniami, wyraża wnioski z dotychczasowej pracy podległych funkcjonariuszy

³³ <https://policja.pl/pol/aktualnosci/153220,Nowoczesna-bron-do-walki-z-piratami-drogowymi.html>, 5.01.2021.

i planuje odpowiednie działania na następny rok. Sytuacja na drogach powiatu białostockiego jest bardzo zmienna, często nawet najlepszy plan działania i organizacja służby nie przynosi zamierzonych rezultatów, jednak nie zawsze liczba zdarzeń drogowych lub popełnianych wykroczeń jest uzależniona od aktywności funkcjonariuszy. Przecież cały czas zwiększa się liczba pojazdów na drogach, a to ma duży wpływ na zwiększenie ryzyka powstawania niebezpieczeństw.

W tej sytuacji autor zaangażowany bezpośrednio w poprawę bezpieczeństwa uczestników ruchu drogowego postanowił podjąć naukowe rozwiązanie problemu w postaci pytania:

*Jak działania podejmowane przez
Wydział Ruchu Drogowego Komendy Miejskiej Policji w Białymstoku
wpływają na stan bezpieczeństwa na drogach
powiatu białostockiego?*

Do rozwiązania problemu użyto analizy statystycznej danych liczbowych pobranych ze statystyk Wydziału Ruchu Drogowego KMP w Białymstoku.

Powiat białostocki jest zlokalizowany w środkowo-wschodniej części województwa podlaskiego przy granicy z Białorusią. Składa się z 15 gmin: Gmina Dobrzyniewo Duże, Gmina Gródek, Gmina Juchnowiec Kościelny, Gmina Poświętne, Gmina Turośń Kościelna, Gmina Zawady, Miasto i Gmina Choroszcz, Miasto Czarna Białostocka, Miasto Łapy, Miasto Michałowo, Miasto Supraśl, Miasto Suraż, Miasto Tykocin, Miasto Wasilków, Miasto i Gmina Zabłudów. Jego obszar to 2975 km² a liczba mieszkańców wynosi 149 611 (stan na dzień 31.12.2019). Znaczną część, bo ponad 50% z całkowitej powierzchni zajmują ziemie uprawiane przez rolników, a około 39% to podłoża leśne oraz lasy. Powiat białostocki charakteryzuje się cudownymi krajobrazami, dużą ilością rzek i zbiorników wodnych oraz pięknych zielonych lasów. Sprawia to, że obok przodującego przemysłu rolno-spożywczego, rozwija się również turystyka i agroturystyka. W obszarach miejskich również jest dużo zieleni, o co dbają władze miast oraz samorządy³⁴.

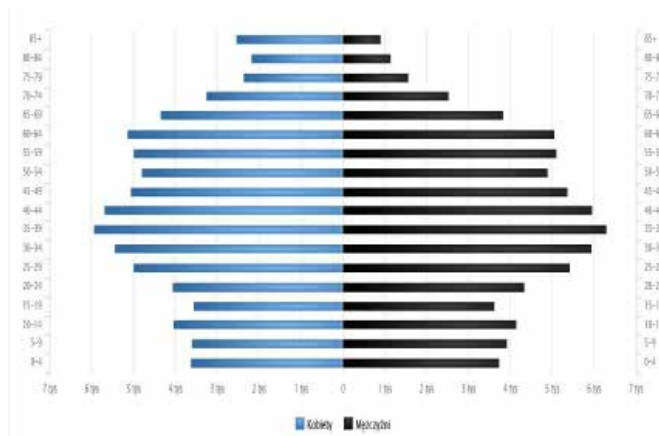
³⁴ A. Urbanek, *Bezpieczeństwo ludności województwa podlaskiego. Studium z zakresu bezpieczeństwa wewnętrznego*, s. 21–23, Białystok 2014.

Obecnie powiat białostocki zamieszkuje ludność o nowoczesnych podglądach, ale bardzo zróżnicowana pod względem etnicznym. W strukturze narodowościowej całego Podlasia znajdują się grupy mniejszości narodowych Ukraińców, Litwinów, Tatarów, Cyganów, Ormian, Rosjan i Karaimów. O niejednoznacznym poczuciu tożsamości narodowej świadczy relatywnie częste deklarowanie poczucia przynależności do więcej niż jednego narodu. Zjawisko takie jest stosunkowo częste na obszarach pogranicza etnicznego i jest spowodowane w głównej mierze procesami asymilacji.

Liczba ludności w województwie podlaskim w końcu 2019 r. wyniosła 1 178 353 osoby, tj. o 3 180 (o 0,3%) mniej niż w takim samym okresie 2018 r. Ludność miejska liczyła 716 923 osoby i stanowiła 60,8% ogółu mieszkańców regionu. Na terenie wsi mieszkało 461 430 osób³⁵. Największy wpływ na ich życie ma coraz szybszy rozwój komunikacji, przemysłu oraz miast, a także aktywność społeczna i kulturalna mieszkańców. Obecnie żyjący na Podlasiu ludzie, dążą do samorozwoju, przywiązują dużą uwagę do edukacji, są otwarci na nowoczesne rozwiązania i zmiany. Jednak wprowadzanie pewnych zmian w życiu i realizowanie planów na przyszłość potrzebuje odpowiedniej sfery bezpieczeństwa, w różnych dziedzinach życia również, jeśli chodzi o bezpieczeństwo na drodze. Na przestrzeni lat, poprzez doświadczanie różnych zaburzeń bezpieczeństwa, w województwie podlaskim rozwinął się system bezpieczeństwa i służby oraz inne podmioty państwowe, każdego dnia pracują, aby zapewnić bezpieczeństwo życia społecznego. Pomimo tego, każdego roku w województwie podlaskim dochodzi do wielu zdarzeń znacząco zaburzających poczucie bezpieczeństwa w społeczeństwie.

Przez powiat białostocki przebiega kilka głównych dróg krajowych, tj. DK-8 i S-8 w stronę Warszawy, DK-19 w stronę Augustowa oraz w stronę Bielska Podlaskiego, a także DK-65 w stronę Bobrownik i Grajewa.

³⁵ <https://bialystok.stat.gov.pl/opracowania-biezace/opracowania-sygnalne/ludnosc/notatka-informacyjna-informacja-o-sytuacji-demograficznej-wojewodztwa-podlaskiego-w-2019-r-,8,4.html>, 9.04.2021.

Rycina 18. Piramida wieku mieszkańców powiatu białostockiego, 2019

Źródło: https://www.polskawliczbach.pl/powiat_bialostocki#wiek-mieszkanow, 22.04.2021.

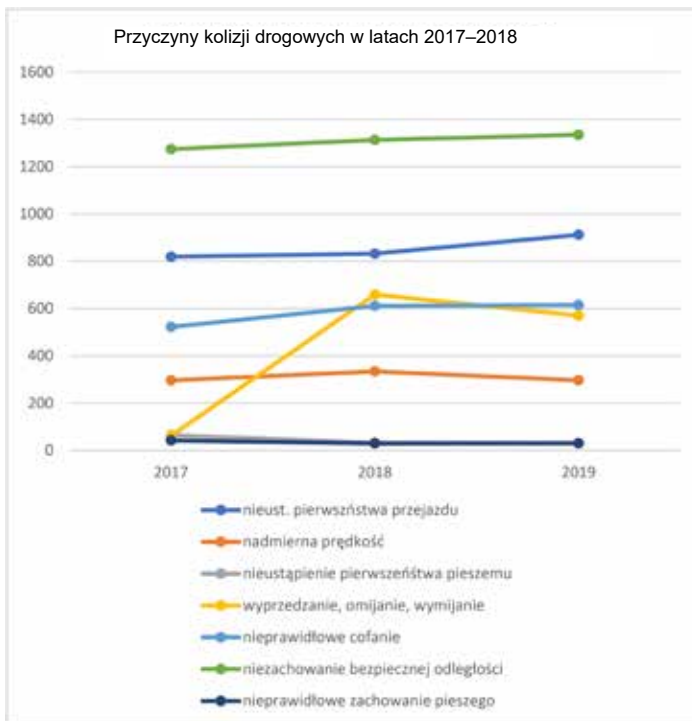
Tabela 1. Przyczyny kolizji drogowych w powiecie białostockim w latach 2017–2019

Rok	Nieustąpienie pierwszeństwa przejazdu		Nadmierna prędkość		Nieustąpienie pierwszeństwa pieszemu		Wyprzedzanie, omijanie, wymijanie		Nieprawidłowe cofanie		Niezachowanie bezpiecznej odległości		Nieprawidłowe zachowanie pieszego	
	Liczba	Dynamika w %	Liczba	Dynamika w %	Liczba	Dynamika w %	Liczba	Dynamika w %	Liczba	Dynamika w %	Liczba	Dynamika w %	Liczba	Dynamika w %
2017	819	-	296	-	64	-	62	-	522	-	1274	-	42	-

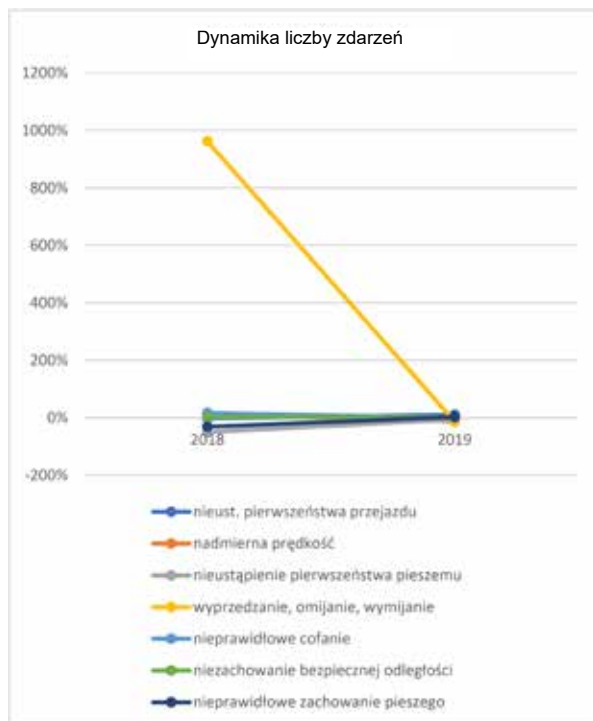
2018	832	-2	334	12	32	-50	659	962	611	17	1313	3	29	-31
2019	912	11	296	-12	30	-6	570	-14	615	0,6	1335	1,6	30	3

Źródło: <https://www.google.pl/maps/@53.2042361,23.0613027,9.26z?hl=pl>, 21.05.2021.

Dane zawarte w Tabeli 1, wyraźnie pokazują, iż najczęstszą przyczyną kolizji drogowych w badanym okresie jest niezachowanie bezpiecznej odległości między pojazdami. Jest to aż 1335 kolizji spowodowanych z tej przyczyny w samym 2019 roku. Zachowanie kierującego opisane jest w art.19 ust. 2 pkt. 3 ustawy *Prawo o ruchu drogowym*, w którym napisane jest, że kierujący pojazdem ma utrzymywać odstęp niezbędny do uniknięcia zderzenia w razie hamowania lub zatrzymania się poprzedzającego pojazdu.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Tabeli 1.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Tabeli 1.

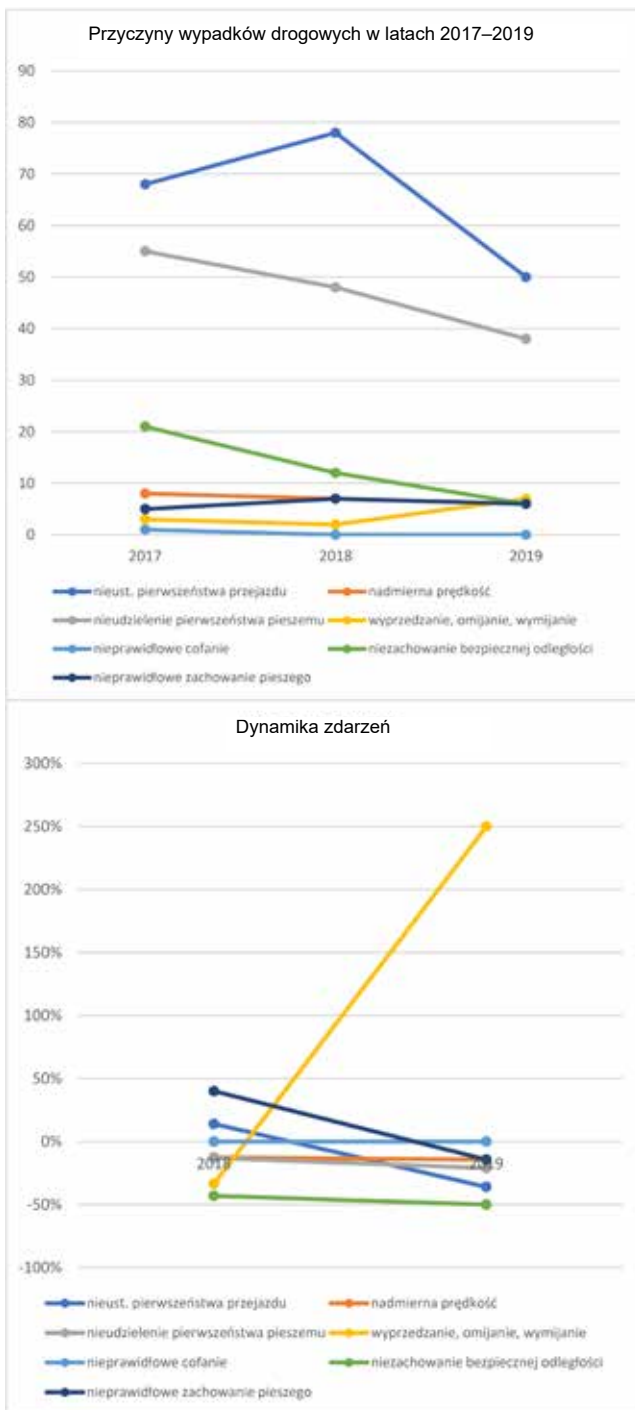
Kolejną najczęstszą przyczyną kolizji drogowych jest nieustąpienie pierwszeństwa przejazdu, tj. 912 kolizji w roku 2019 spowodowanych z tej przyczyny. W kodeksie drogowym w art. 25 ust.1, napisane jest, iż kierujący pojazdem ma obowiązek ustąpić pierwszeństwa pojazdom wjeżdżającym na skrzyżowanie z prawej strony, a także jeżeli skręca w lewo pojazdowi jadącemu z kierunku przeciwnego na wprost lub skręcającemu w prawo.

Liczba wypadków drogowych jest nieporównywalnie mniejsza niż kolizji. Działania funkcjonariuszy ruchu drogowego mają zminimalizować powstawanie wypadków. Najczęstszą przyczyną wypadków drogowych jest nieustąpienie pierwszeństwa przejazdu, w roku 2019 na drogach powiatu białostockiego doszło do 50 wypadków drogowych. Jest to zauważalny spadek liczby tego typu zdarzeń w ciągu dwóch lat.

Tabela 2. Przyczyny wypadków drogowych 2017–2019

Rok	Nieustąpienie pierwszeństwa przejazdu		Nadmierna prędkość		Nieustąpienie pierwszeństwa pieszemu		Wyprzedzanie, omijanie, wymijanie		Nieprawidłowe cofanie		Niezachowanie bezpiecznej odległości		Nieprawidłowe zachowanie Pieszego	
	Liczba	Dynamika w %	Liczba	Dynamika w %	Liczba	Dynamika w %	Liczba	Dynamika w %	Liczba	Dynamika w %	Liczba	Dynamika w %	Liczba	Dynamika w %
2017	68	-	8	-	55	-	3	-	1	-	21	-	5	-
2018	78	14	7	-12,5	48	-13	2	-33,4	0	0	12	-43	7	40
2019	50	-36	6	-14,3	38	-21	7	250	0	0	6	-50	6	-14,3

Nieustąpienie pierwszeństwa przejazdu, niesie za sobą bardzo duże zagrożenie w ruchu drogowym. Poszkodowani w tego typu wypadkach często odnoszą poważne obrażenia lub śmierć, zależy to od wielu czynników między innymi prędkości. Nadmierna prędkość przyczyniła się do 6 wypadków w roku 2019. Siły jakie towarzyszą uderzeniu w przeszkodę przy dużej prędkości są tragiczne w skutkach. Do wielu wypadków drogowych w 2019 roku doprowadziło nieprawidłowe wyprzedzanie, omijanie i wymijanie. Nierozważne zachowania kierujących oraz brawura przy wykonywaniu manewrów na drodze prowadzi do spowodowania zagrożenia bezpieczeństwa w ruchu drogowym, wynikiem czego są poważne wypadki drogowe.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Tabeli 2.

Akcje prowadzone przez Policję na drogach

Policjanci Komendy Miejskiej Policji w Białymstoku przeprowadzają różne akcje i działania w celu poprawy stanu bezpieczeństwa uczestników ruchu drogowego. Działania są uzależnione od pory roku, wyników analizy statystyk bezpieczeństwa w ruchu drogowym oraz od bieżących potrzeb poprawy bezpieczeństwa w danym obszarze.

Poważne zagrożenie w ruchu drogowym stwarzają kierujący rowerami, którzy nie stosują się do przepisów ruchu drogowego. W związku z tym bardzo często na skutek nieostrożnej jazdy rowerzystów dochodzi do kolizji i wypadków drogowych. Do najczęstszych przyczyn zdarzeń drogowych należy nieprzestrzeżenie pierwszeństwa przejazdu, nieprawidłowy manewr skrętu oraz niedostosowanie prędkości do warunków panujących na drodze. Ponadto społeczne oczekiwania w stosunku do Policji, wskazują na konieczność przeprowadzania działań „Bezpieczny rowerzysta”. Akcje te są prowadzone w okresach największej aktywności rowerzystów, czyli od wiosny do późnej jesieni. Działania odbywają się zazwyczaj kilka dni w każdym miesiącu przyjętego okresu. Celem działań jest poprawa stanu bezpieczeństwa wszystkich uczestników ruchu drogowego oraz kontrola rowerzystów. Do zadań związanych z akcją są zaangażowani funkcjonariusze Wydziału Ruchu Drogowego KMP Policji. Zadania jakie realizuje się w trakcie działań to:

- szczegółowa kontrola rowerzystów,
- ujawnianie rażących wykroczeń w ruchu drogowy popełnianych przez kierujących rowerami,
- ujawnianie nieprawidłowości oświetlenia rowerów,
- reagowanie na niewłaściwe zachowanie się kierujących wobec pieszych,
- kontrola stanu technicznego pojazdów,
- kontrola przewożonego bagażu, eliminowanie z ruchu nietrzeźwych kierujących.

Z kolei działania „Bezpieczny pieszy” są ukierunkowane na wykroczenia popełniane przez osoby piesze, a także wykroczenia popełniane wobec osób pieszych. Funkcjonariusze zwracają szczególną uwagę na zachowania kierowców wobec pieszych, złasz-

cza w obrębie oznakowanych przejść dla pieszych, jak również reagowanie na naruszenia popełniane przez pieszych. Szczególną uwagę zwracają na noszenie elementów odblaskowych na odzieży wierzchniej, pieszych poruszających się po zmierzchu poza obszarem zabudowanym. Działania prowadzone są na głównych ciągach komunikacyjnych miast, na których dochodzi do największej liczby zdarzeń drogowych z udziałem pieszych. Celem wdrożenia działań jest zwiększenie świadomości wśród wszystkich uczestników ruchu drogowego o zagrożeniu jakie niesie za sobą nieprzestrzeganie przepisów ustawy *Prawo o ruchu drogowym*.

Działania „Prędkość” mają na celu wyegzekwowania od kierujących przestrzegania ograniczeń prędkości. Funkcjonariusze w ramach tych działań prowadzą pomiary prędkości w patrolach statycznych z wykorzystaniem ręcznych mierników prędkości oraz dynamicznie przy użyciu pojazdów z wideorejestratorem. Policjanci w pierwszej kolejności drogi obejmują nadzorem drogi o największym zagrożeniu zdarzeń drogowych. Są to działania kontrolno-prewencyjne.

Policjanci ruchu drogowego w całym kraju przeprowadzają działania o nazwie „Na drodze patrz i słuchaj”. Mają one na celu uświadamianie wszystkich użytkowników dróg, zarówno kierujących pojazdami jak i pieszych o tym jak ważne jest skupienie na tym co dzieje się na drodze. Postęp technologiczny przyczynił się do powstania nowych zagrożeń na drodze związanych z korzystaniem z telefonu komórkowego podczas jazdy, przeglądania mediów społecznościowych lub pisania smsów. Telefony, tablety lub urządzenia gps skutecznie rozpraszają uwagę użytkowników dróg i mogą przyczyniać się do powstawania wielu niebezpiecznych sytuacji na drogach.

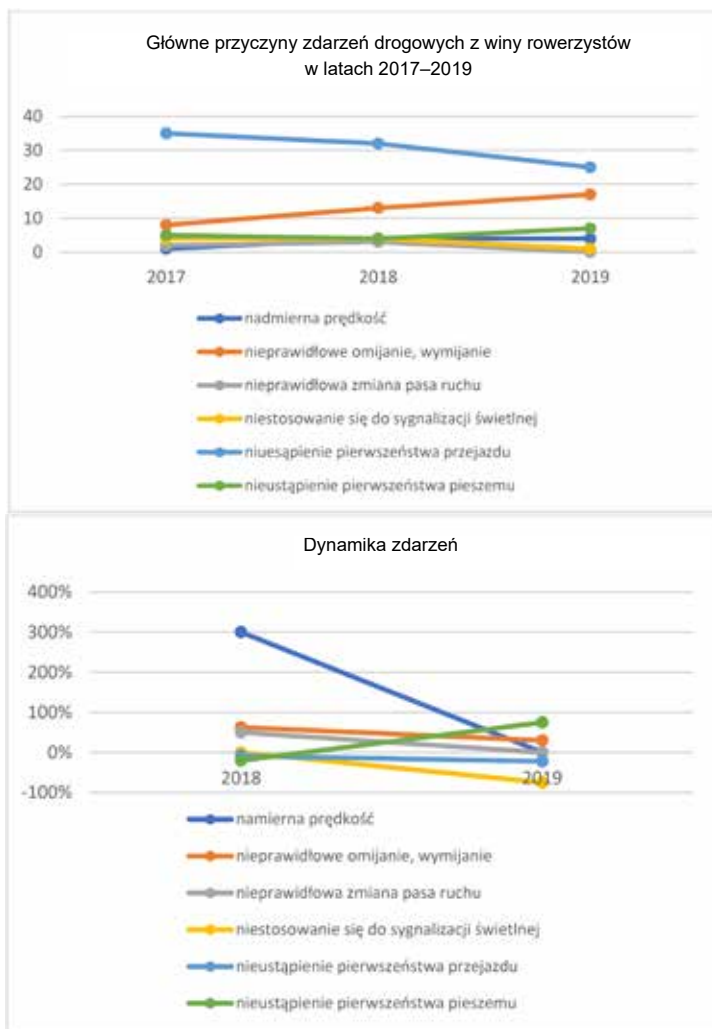
Funkcjonariusze Wydziały Ruchu Drogowego włączają się również w ogólnopolską akcję „Świeć Przykładem”. W trakcie tej akcji policjanci uświadamiają przede wszystkim osoby piesze o tym, jak istotne dla ich bezpieczeństwa jest noszenie elementów odblaskowych oraz reagują na najbardziej rażące wykroczenia, osób pieszych jak i popełniane przez kierujących wobec pieszych. Funkcjonariusze regularnie realizują działania profilaktyczne w celu poprawy bezpieczeństwa niechronionych uczestników ruchu dro-

gowego. Policjanci rozpowszechniają przekonanie, iż stosowanie się do obowiązujących przepisów, noszenia elementów odblaskowych oraz zachowanie szczególnej ostrożności, może zapobiec wielu niebezpiecznym sytuacjom. Odblaski często rozdawane są przy okazji organizowanych spotkań z dziećmi lub osobami starszymi.

„Jednoślądem bezpiecznie do celu – bezpieczny motocyklista”. Głównym celem działań jest uświadamianie w szczególności motocyklistów o zasadach bezpiecznego poruszania się po drogach, a także o prawidłowym zachowaniu w stosunku do innych uczestników ruchu. Mundurowi apelują, iż bezpieczeństwo w ruchu drogowym zależy przede wszystkim od znajomości przepisów i przewidywania sytuacji jakie mogą spotkać motocyklistów na drogach.

Tabela 3. Główne przyczyny zdarzeń drogowych z winy rowerzystów w latach 2017–2019

Rok	Nadmierna prędkość		Nieprawidłowe omijanie, wymijanie		Nieprawidłowa zmiana pasa ruchu		Niestosowanie się do sygnalizacji świetlnej		Nieustąpienie pierwszeństwa przejazdu		Nieustąpienie pierwszeństwa pieszemu	
	Liczba	Dynamika w %	Liczba	Dynamika w %	Liczba	Dynamika w %	Liczba	Dynamika w %	Liczba	Dynamika w %	Liczba	Dynamika w %
2017	1	-	8	-	2	-	4	-	35	-	5	-
2018	4	300	13	62,5	3	50	4	0	32	-8,6	4	-20
2019	4	0	17	30	0	0	1	-75	25	-22	7	75

Źródło: opracowanie własne na podstawie Tabeli 3.

- **Art. 178a § 1 KK** (Prowadzenie pojazdu w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego) – kto, znajdując się w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego, prowadzi pojazd mechaniczny w ruchu lądowym, wodnym lub powietrznym, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2³⁶,

³⁶ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. *Kodeks karny*, Dz.U. 2020 poz. 1444.

- **Art. 87 § 1 KW** (Prowadzenie pojazdu w stanie po użyciu alkoholu) – kto, znajdując się w stanie po użyciu alkoholu lub podobnie działającego środka, prowadzi pojazd mechaniczny w ruchu lądowym, wodnym lub powietrznym, podlega karze aresztu albo grzywny nie niższej niż 50 złotych,

- **Art. 87 § 1a KW** – tej samej karze podlega, kto, znajdując się w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem podobnie działającego środka, prowadzi na drodze publicznej, w strefie zamieszkania lub w strefie ruchu inny pojazd niż określony w § 1,

- **Art. 87 § 2 KW** – kto, znajdując się w stanie po użyciu alkoholu lub podobnie działającego środka, prowadzi na drodze publicznej, w strefie zamieszkania lub strefie ruchu inny pojazd niż określony w § 1, podlega karze aresztu do 14 dni albo karze grzywny³⁷.

Tabela 4. Ujawnieni kierujący pod wpływem alkoholu w latach 2017–2019

Rok	Ogółem	Art. 178a § 1 KK		Art. 87 § 1 KW		Art. 87 § 1a KW		Art. 87 § 2 KW	
		Liczba	Udział %	Liczba	Udział %	Liczba	Udział %	Liczba	Udział %
2017	305	234	76,7	50	16,3	17	5,5	4	1,3
2018	395	250	63,2	90	22,7	23	5,8	32	8,1
2019	529	281	53,1	134	25,3	83	15,6	31	5,8
Razem	1229	765	-	274	-	123	-	67	-

W okresie 12 miesięcy 2019 roku w porównaniu do tego samego okresu roku 2018 funkcjonariusze Ruchu Drogowego przepro-

³⁷ Ustawa z dnia 20 maja 1971 r. *Kodeks wykroczeń*, Dz.U.2021.0.281.

wadzili 135878 badań trzeźwości, zaś w roku 2018 116549, jest to wzrost o 19329, tj. o 16,6 %. Z art. 178 Kodeksu Karnego i art. 87 Kodeksu Wykroczeń ujawnili 529 nietrzeźwych kierujących, zaś w roku 2018 395 badań, wzrost o 134, tj. o 33,9%.

W okresie 12 miesięcy 2019 roku policjanci ruchu drogowego ujawnili ogółem 43855 wykroczeń przeciwko bezpieczeństwu i porządkowi w komunikacji, za które w stosunku do ich sprawców, zastosowali następujące środki prawne:

- przekroczenie dozwolonej prędkości jazdy – 14537, wzrost o 5987, tj. o 70%,
- niekorzystanie z pasów bezpieczeństwa/fotelików – 3962, wzrost o 1830, tj. o 85,8%,
- nieustąpienie pierwszeństwa przejazdu – 1095, wzrost o 159, tj. o 17%
- nieprawidłowe wyprzedzanie – 789, wzrost o 29, tj. o 3,8%
- naruszenie przepisów o zachowaniu się kierujących wobec pieszych – 1539, wzrost o 850, tj. o 123,4%,
- naruszenie przepisów o zachowaniu się kierujących wobec rowerzystów – 39, spadek o 27, tj. o 40,9%,
- wykroczenia popełniane przez pieszych – 3138, wzrost o 178, tj. o 6%,

Zastosowane środki prawne ogółem:

- pouczenia – 13066 (29,8% ogółu), spadek o 1316, tj. o 9,2%,
- mandaty karne – 27756 (63,3% ogółu), wzrost o 12214, tj. o 78,6%,
- notatki do wniosku o ukaranie – 3033 (6,9% ogółu), wzrost o 703, tj. o 30,2%

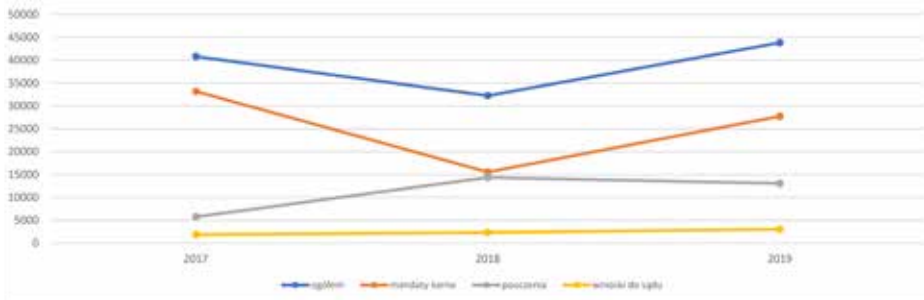
Zastosowane wobec kierujących:

- pouczenia – 10859 (24,8% ogółu), spadek o 1244, tj. o 10,3%,
- mandaty karne – 23976 (54,7% ogółu), wzrost o 11373, tj. o 90,2%,
- notatki do wniosku o ukaranie 2938 (6,7% ogółu), wzrost o 674, tj. o 29,8%,

Tabela 5. Środki prawne ogółem zastosowane w latach 2017–2019

Rok	Ogółem	Mandaty karne		Pouczenia		Wnioski do sądu	
		Liczba	Udział %	Liczba	Udział %	Liczba	Udział %
2017	40815	33186	81,3	5763	14,1	1866	4,5
2018	32254	15542	48,1	14382	44,5	2330	7,2
2019	43855	27756	63,2	13066	29,79	3033	6,9
Razem	116924	76484	-	33211	-	7229	-

Środki prawne ogółem

Źródło: opracowanie własne na podstawie Tabeli 5.

Zakończenie

Wydział Ruchu Drogowego Komendy Miejskiej Policji w Białymstoku prowadzi wiele działań na rzecz poprawy bezpieczeństwa w ruchu drogowym. Regularnie na drogach powiatu białostockiego i miasta Białystok, są realizowane różnego rodzaju akcje, które mają na celu zmniejszenie liczby przestępstw i wykroczeń drogowych, a w szczególności: eliminowanie z ruchu drogowego kierujących pod wpływem alkoholu lub środków działających podobnie do alkoholu, ujawnianie wykroczeń osób pieszych oraz wykroczeń popełnianych przez kierujących wobec pieszych, represjonowanie kierujących, którzy nie stosują się do ograniczeń prędkości,

a zwłaszcza w rejonie miejsc zagrożonych. Są to główne przyczyny zdarzeń drogowych, w tym także wypadków śmiertelnych.

Wyniki przeprowadzonych badań umożliwiły udzielenie odpowiedzi na pytanie badawcze: „Jak działania podejmowane przez Wydział Ruchu Drogowego Komendy Miejskiej Policji w Białymstoku wpływają na stan bezpieczeństwa na drogach powiatu białostockiego?”.

Analiza danych statystycznych i wykonane obliczenia wykazały, iż główną przyczyną powstawania kolizji drogowych w badanym okresie jest niezachowanie bezpiecznej odległości między pojazdami, a takie zachowanie kierujących ma niestety tendencję wzrostową. Drugą w kolejności przyczyną kolizji drogowych było nieustąpienie pierwszeństwa przejazdu.

Głównym celem działań funkcjonariuszy na drogach jest zminimalizowanie liczby wypadków. Z przeprowadzonej analizy wynika, że na skutek działań policjantów ruchu drogowego zmniejszyła się liczba zdarzeń drogowych powstałych z głównych przyczyn, lecz wzrosła liczba zdarzeń z innych przyczyn, takich jak nieprawidłowe wyprzedzanie, omijanie i wymijanie.

Sytuacje i zachowania kierujących na drogach są bardzo zmienne i dynamiczne, dlatego działania funkcjonariuszy nie zawsze przynoszą zamierzone efekty. Policjanci pełniący służbę na drogach w celu poprawy bezpieczeństwa w ruchu drogowym stosują środki prawne, które mają zapobiegać nieprawidłowym zachowaniom kierowców. Analiza efektów pracy funkcjonariuszy ruchu drogowego wykazuje, iż w badanym okresie wzrosła liczba ujawnionych kierujących pod wpływem alkoholu. Takie osoby stwarzają bardzo poważne zagrożenie dla życia i zdrowia innych użytkowników ruchu drogowego, często nie zdając sobie z tego sprawy. Im więcej sprawców ujawniają policjanci, tym mniej osób pod wpływem alkoholu będzie wyjeżdżało na drogi.

W roku 2019 najczęściej środków prawnych zastosowano wobec sprawców przekraczania dozwolonej prędkości. Efekty działań policjantów mają przekładać się na zmniejszenie zdarzeń drogowych spowodowanych nadmierną prędkością, co znajduje swoje potwierdzenie w danych statystycznych badanego okresu. Prę-

kość jest jedną z najczęstszych przyczyn wypadków drogowych, niosących za sobą poważne straty zdrowotne ich uczestników lub nawet śmierć. Policja co roku apeluje szczególnie do młodych kierowców, aby zachowali rozsądek na drodze.

Policjanci Ruchu Drogowego w całej Polsce, codziennie pełnią służbę na drogach wypełniając powierzone im zadania na rzecz bezpieczeństwa w ruchu drogowym. Funkcjonariusze każdego dnia pomagają ofiarom kolizji i wypadków drogowych. Działania funkcjonariuszy nie zawsze przynoszą zamierzone efekty, lecz zdecydowana większość podejmowanych czynności przez policjantów, pozytywnie wpływa na poprawę bezpieczeństwa w ruchu drogowym. Nie tylko policjanci mają obowiązek dbać o bezpieczeństwo użytkowników dróg, ale każdy kierujący powinien być odpowiedzialny i dbać o bezpieczeństwo swoje i innych, stosując się do przepisów kodeksu drogowego, zachowując przy tym rozsądek.

Bibliografia

Pozycje zwarte

1. Bukowski S. Z. *Policja w systemie bezpieczeństwa państwa*, Słupsk 2013.
2. Hetman A., Pietrzyk W., *Opis i użytkowanie pistoletu REX zero 1 CP*, Katowice 2019.
3. Opracowanie zbiorowe, *Historia Polskiej Motoryzacji. Samochody osobowe i jednoślady*, Wydawnictwo SBM Renata Gmitrzak, Warszawa 2012.
4. Rybicki P., Salamonik P., *Podstawowe wiadomości o pistoletach będących w uzbrojeniu polskiej Policji*, Słupsk 2017.
5. Urbanek A., *Bezpieczeństwo ludności województwa podlaskiego. Studium z zakresu bezpieczeństwa wewnętrznego*, Białystok 2014.
6. Wasilewska M., *Analiza właściwości przeciwpoślizgowych nawierzchni drogowych w początkowym okresie ich eksploatacji*, Zakład Inżynierii Drogowej, Wydział Budownictwa i Inżynierii Środowiska, Politechnika Białostocka 2014.

Akty prawne

1. Ustawa z dnia 20 czerwca 1997 r. *Prawo o ruchu drogowym*, Dz. U. z 2020 r. poz. 110, 284, 568, 695, 1087, 1517.
2. Ustawa z dnia 20 maja 1971 r. *Kodeks wykroczeń*, Dz. U. z 2019 r. poz. 821, 1238, z 2020 r. poz. 568, 956, 1086, 1517, 2112.
3. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. *Kodeks karny*, Dz. U. z 2020 r. poz. 1444, 1517.

Źródła internetowe

1. <http://bialystok.policja.gov.pl/dokumenty/zalaczniki/117/117-161016.jpg>, 5.12.2020.
2. <http://www.bialystokonline.pl/tak-jezdzi-bialostocka-policja-bez-stanu-technicznego-i-wymaganego-wyposazenia,artykul,103952,1,1.html>, 5.12.2020.
3. <http://www.bialystokonline.pl/tak-jezdzi-bialostocka-policja-bez-stanu-technicznego-i-wymaganego-wyposazenia,artykul,103952,1,1.html>, 5.12.2020.
4. <http://www.gminy.pl/powiaty/219.html>, 8.11.2020.
5. http://www.obserwatoriumbrd.pl/pl/analizy_brd/problemy_brd/alkohol1/dzialania_prewencyjne/, 30.11.2020.
6. http://www.obserwatoriumbrd.pl/pl/analizy_brd/problemy_brd/dzieci/, 2.12.2020.
7. http://www.obserwatoriumbrd.pl/pl/analizy_brd/problemy_brd/mlodzi_kierowcy/, 1.12.2020.
8. http://www.obserwatoriumbrd.pl/pl/analizy_brd/problemy_brd/motocyklisci/, 3.12.2020.
9. http://www.obserwatoriumbrd.pl/pl/analizy_brd/problemy_brd/piesi/, 1.12.2020.
10. http://www.obserwatoriumbrd.pl/pl/analizy_brd/problemy_brd/predkosc/, 3.12.2020.
11. http://www.obserwatoriumbrd.pl/pl/analizy_brd/problemy_brd/rowerzysci1/, 3.12.2020.
12. http://www.obserwatoriumbrd.pl/pl/analizy_brd/problemy_brd/starsi_uczestnicy_rd/, 2.12.2020.
13. <http://www.safetycam.pl/predkosc/lti-20-20-ultralyte>, 5.01.2021.
14. <https://bialystok.stat.gov.pl/opracowania-biezace/opracowa>

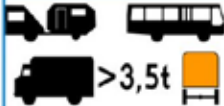

- nia-sygnalne/ludnosc/notatka-informacyjna-informacja-o-sytuacji-demograficznej-województwa-podlaskiego-w-2019-r-,8,4.html, 9.04.2021.
15. <https://dziennikzachodni.pl/drogowka-na-slasku-ma-nowe-radary-trucam-lti-2020-w-piatek-na-drogach-akcja-predkosc-zdjecia-wideo/ga/12818268/zd/26889124>, 5.01.2021.
 16. https://img.czerwonesamochody.com/data/media/1036/P500_mw_2.JPG, 5.12.2020.
 17. <https://infofordon.pl/aktualnosci/4985/>, 5.01.2021.
 18. <https://motoryzacja.interia.pl/raporty/raport-pijani/pijani/news-pijany-kierowca-zatrzymany-przez-bardziej-pijanego-pieszego,-nId,4677226>, 5.12.2020.
 19. <https://myglogow.pl/miasto-kupilo-nowe-alkomaty-glogowskiej-policji/>, 5.12.2020.
 20. <https://policja.pl/pol/aktualnosci/153220,Nowoczesna-bron-do-walki-z-piratami-drogowymi.html>, 5.01.2021.
 21. <https://prawko-torun.pl/dopuszczalne-predkosci-na-polskich-drogach>.
 22. <https://promiler.com/iblow-premiera/>, 5.01.2021.
 23. https://www.czerwonesamochody.com/details.php?image_id=72624, 5.12.2020.
 24. https://www.czerwonesamochody.com/details.php?image_id=85357, 5.12.2020.
 25. https://www.draeger.com/pl_pl/Products/Alcotest-7510, 5.01.2021.
 26. <https://www.fakt.pl/pieniadze/motoryzacja/radarowa-kontrola-drogowa-policja-zle-uzywa-radarow/lz8lmh1>, 5.01.2021.
 27. <https://www.google.pl/maps/@53.2042361,23.0613027,9.26z?hl=pl>, 21.05.2021.
 28. <https://www.infosecurity24.pl/pistolety-rex-zero-1-cp-dla-policji-przetarg-na-bron-rostrzyniety>, 5.12.2020.
 29. <https://www.jamesbondlifestyle.com/product/walther-p99>, 5.12.2020.
 30. <https://www.policja.pl/pol/aktualnosci/101431,AlcoBlow-dla-podkarpackich-policjantow.html>, 5.01.2021.
 31. <https://www.policja.pl/pol/aktualnosci/101431,AlcoBlow-dla-podkarpackich-policjantow.html>, 5.12.2020.

32. https://www.polskawliczbach.pl/powiat_bialostocki#wiek-mieszkanow, 22.04.2021.
33. <https://zbiam.pl/kolejne-glocki-dla-policji/>, 5.12.2020.

WKŁADKA 2

DZIAŁANIA POLICJI NA RZECZ BEZPIECZEŃSTWA NA DROGACH POWIATU BIAŁOSTOCKIEGO

Rycina 1. Dopuszczalne prędkości na drogach w Polsce

PL	 <3,5t	 >3,5t
	  5:00-23:00 23:00-5:00	 5:00-23:00 23:00-5:00
		
		
		
		
		

Źródło: <https://prawko-torun.pl/dopuszczalne-predkosci-na-polskich-drogach>.

Rycina 2. Skoda Yeti

Źródło: <http://www.bialystokonline.pl/tak-jezdzi-bialostocka-policja-bez-stanu-technicznego-i-wymaganego-wyposazenia,artykul,103952,1,1.html>, 5.12.2020.

Rycina 3. Kia Ceed II

Źródło: https://s27.flog.pl/media/foto/12941607_z098--kia-cee039d-sw-ii--krp-iii.jpg, 5.12.2020.

Rycina 4. Hyundai i30

Źródło: <http://bialystok.policja.gov.pl/dokumenty/zalaczniki/117/117-161016.jpg>, 5.12.2020.

Rycina 5. Kia Ceed III

Źródło: https://img.czerwonesamochody.com/data/media/1036/P500_mw_2.JPG, 5.12.2020.

Rycina 6. BMW 330i GT

Źródło: https://www.czerwonesamochody.com/details.php?image_id=85357, 5.12.2020.

Rycina 7. Skoda Octavia RS

Źródło: https://www.czerwonesamochody.com/details.php?image_id=72624, 5.12.2020.

Rycina 8. WALTHER P-99

Źródło: <https://www.jamesbondlifestyle.com/product/walther-p99>, 5.12.2020.

Rycina 9. GLOCK 17

Źródło: <https://zbiam.pl/kolejne-glocki-dla-policji/>, 5.12.2020.

Rycina 10. AREX REX ZERO 1 CP

Źródło: <https://www.infosecurity24.pl/pistolety-rex-zero-1-cp-dla-policji-prze-targ-na-bron-rostrzygniety>, 5.12.2020.

Rycina 11. AlcoBlow

Źródło: <https://www.policja.pl/pol/aktualnosci/101431,AlcoBlow-dla-podkarpackich-policjantow.html>, 5.12.2020.

Rycina 12. Promiler Iblow

Źródło: <https://motoryzacja.interia.pl/raporty/raport-pijani/pijani/news-pijany-kierowca-zatrzymany-przez-bardziej-pijanego-pieszego,nId,4677226>, 5.12.2020.

Rycina 13. Dräger

Źródło: <https://myglogow.pl/miasto-kupilo-nowe-alkomaty-glogowskiej-policii/>, 5.12.2020.

Rycina 14. ULTRA LYTE

Źródło: <https://infofordon.pl/aktualnosc/4985/>, 5.01.2021.

Rycina 15. TRUCAM

Źródło: <https://www.fakt.pl/pieniadze/motoryzacja/radarowa-kontrola-drogowa-policja-zle-uzywa-radarow/lz8lmh1>, 5.01.2021.

Rycina 16. TRUCAM wyświetlacz

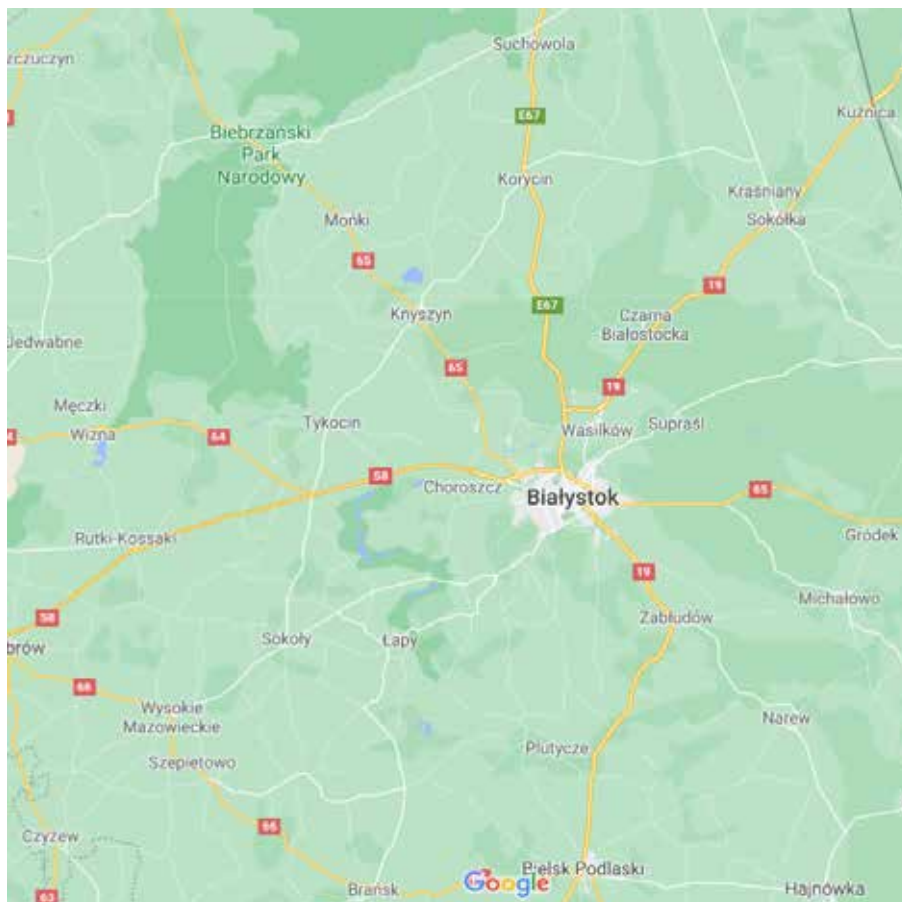
Źródło: <https://dziennikzachodni.pl/drogowka-na-slasku-ma-nowe-radary-trucam-lti-2020-w-piatek-na-drogach-akcja-predkosc-zdjecia-wideo/ga/12818268/zd/26889124>, 5.01.2021.

Rycina 17. Podział powiatu białostockiego na gminy

Źródło: <http://www.gminy.pl/powiaty/219.html>, 8.11.2020.

Rycina 19. Drogi krajowe przebiegające przez powiat białostocki

Źródło: <https://www.google.pl/maps/@53.2042361,23.0613027,9.26z?hl=pl>, 21.05.2021.

Gabriela Cywoniuk

ORCID 0000-0003-3419-1872

Niepaństwowa Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Białymstoku

Katedra Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Administracji

PAŃSTWO POLSKIE W WALCE Z PRZESTĘPCZOŚCIĄ TRANSGRANICZNĄ

Streszczenie

Problemem, z którym ciągle spotykają się służby graniczne są przestępstwa transgraniczne. Otwarte granice w Unii Europejskiej oraz możliwość wyboru środka transportu wzmacnia nieustające zainteresowanie łatwym zarobkiem. Zwalczanie przestępczości transgranicznej jest prowadzone od stuleci. Na terenie Polski przestępstwa transgraniczne są dokonywane najczęściej przez cudzoziemców, w tym przez obywateli państw trzecich. Badania statystyczne pokazały, że poziom przestępczości transgranicznej w latach 2016–2020 obniżył się. Wydaje się, że wpływ na zmniejszenie się tej przestępczości w 2020 roku miała pandemia COVID-19 i zakazy wprowadzone przez państwa, co w znacznym stopniu zahamowało ruch graniczny.

Słowa kluczowe: przestępczość transgraniczna • Straż Graniczna • przemyt towarów • przemyt ludzi • fałszerstwo dokumentów • nielegalna migracja • statystyka.

THE POLISH STATE IN THE FIGHT AGAINST CROSS-BORDER CRIME

Abstract

Cross-border crimes are a problem that border authorities are constantly confronted with. Open borders in the European Union and the

possibility to choose the means of transport increase the continuing interest in easy money. Fighting cross-border crime has been going on for centuries. In Poland, cross-border crimes are most often committed by foreigners, including third-country nationals. Statistical studies showed that the level of cross-border crime decreased in the years 2016-2020. It seems that the decline in this crime in 2020 was influenced by the COVID-19 pandemic and bans imposed by states, which significantly inhibited cross-border traffic.

Keywords: border crime • Border Guard • smuggling of goods • human smuggling • forgery of documents • illegal migration • statistics.

Wprowadzenie

Granice Państwa Polskiego ukształtowały się w 1945r. wraz z zakończeniem II Wojny Światowej. Stany Zjednoczone, Wielka Brytania oraz Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich (ZSRR) na konferencjach w Poczdamie oraz Jałcie podjęły decyzje o przebiegu granic państwa Polskiego. Zostało ustalone, że granice pójdą wzdłuż linii Curzona z wyłączeniem Lwowa i Wilna. Na korzyść Polski wzdłuż granicy wschodniej dodano 5–8 kilometrów terenu.

Całkowita długość polskiej granicy wynosi 3511,39 km (Wkładka 3, Rycina 1). Granica lądowa mierzy 3071,65 km. W północnej części kraju przebiega granica morska stanowiąca 439,74 km wybrzeża Morza Bałtyckiego. Państwo Polskie graniczy z siedmioma państwami. Granica z Republiką Federalną Niemiec znajduje się w zachodniej części kraju i wynosi 489,37 km. Północna część kraju graniczy z Federacją Rosyjską, której długość granicy to 232,04 km. Granica Rzeczypospolitej Polskiej (RP) oraz Republiki Litewskiej jest najkrótszym odcinkiem granic Państwa Polskiego, której długość granicy liczy 104,28 km oraz znajduje się w północnej części RP. W długość granicy z Federacją Rosyjską oraz Republiką Federalną Niemiec są wliczone długości odcinków rozgraniczających morze terytorialne Rzeczypospolitej Polskiej. Z Federacją Rosyjską jest to 22,21 km, natomiast z Republiką Federalną Niemiec liczy 22,22 km. Wschodnia część kraju graniczy z Republiką Białorusi,

której długość granicy stanowi 418,24 km oraz z Ukrainą, której długość mierzy 535,18 km. W południowej części państwa Polskiego znajduje się granica z Republiką Słowacką o długości 541,06 km. Granica Rzeczypospolitej Polskiej oraz Republiki Czeskiej równa się 795,91 km, co stanowi ją, najdłuższym odcinkiem graniczącym z państwem sąsiadującym. Granica zewnętrzna Unii Europejskiej (UE) wynosi 1580,77 km. Państwami nienależącymi do UE oraz do strefy Schengen, a graniczącymi z Rzeczypospolitą Polską są Federacja Rosyjska, Republika Białorusi oraz Ukraina¹.

Strefa Schengen powstała w 1995r. wraz ze zniesieniem kontroli granic wewnątrz UE. Państwo Polskie dnia 21 grudnia 2007r. dołączyło do Strefy Schengen. W strefie Schengen są przeprowadzane kontrole na granicach zewnętrznych oraz obowiązkowe jest posiadanie wiz przez cudzoziemców, których kraje nie należą do strefy Schengen. Ważnym elementem jest współpraca służb między państwami. Utworzenie danej strefy jest dużym osiągnięciem dotyczącym współpracy między państwami Unii Europejskiej².

Rodzaje przestępstw transgranicznych

Nielegalna migracja

Migracja jest to przemieszczanie się oraz zmiana miejsca pobytu stałego lub czasowego poza granice administracyjne przez ludność. Migrację można podzielić na dwa rodzaje: migracja zewnętrzna i migracja wewnętrzna. Migracja zewnętrzna polega na przemieszczaniu się ludności poza granice swojego państwa. Natomiast migracja wewnętrzna polega na przemieszczaniu się ludności wewnątrz danego kraju. Ludność przemieszcza się z miasta do miasta, z miasta na wieś, ze wsi do miasta oraz ze wsi do wsi.

¹ *Oficjalna strona internetowa Straży Granicznej, Granice RP* <https://www.strazgraniczna.pl/pl/granica/granice-rp/1910,Granice-RP.html>, [27.12.2020].

² *Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, Zarządzanie granicami zewnętrznymi*, <https://www.gov.pl/web/mswia/zarządzanie-granicami-zewnetrznymi>, [28.01.2021].

Na terenie Rzeczypospolitej Polskiej prawo do pobytu ze względów humanitarnych może otrzymać cudzoziemiec, którego zobowiązanie do powrotu: „może nastąpić jedynie do państwa, w którym, w rozumieniu Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, sporządzonej w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r.: zagrożone byłoby jego prawo do życia, wolności i bezpieczeństwa osobistego lub mógłby on zostać poddany torturom albo nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu, lub mógłby być zmuszony do pracy, lub mógłby być pozbawiony prawa do rzetelnego procesu sądowego albo być ukarany bez podstawy prawnej, lub naruszałoby jego prawo do życia rodzinnego lub prywatnego, w rozumieniu przepisów Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, sporządzonej w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., lub naruszałoby prawa dziecka, określone w Konwencji o prawach dziecka, przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r., w stopniu istotnie zagrażającym jego rozwojowi psychofizycznemu”³.

Natomiast zgoda na pobyt tolerowany jest wydawana niewykonalnie z przyczyn niezależnych od organu właściwego do przymusowego wykonania decyzji o zobowiązaniu cudzoziemca do powrotu i od cudzoziemca, lub może nastąpić jedynie do państwa, do którego wydanie go jest niedopuszczalne na mocy orzeczenia sądu albo z uwagi na rozstrzygnięcie Ministra Sprawiedliwości w przedmiocie odmowy wydania cudzoziemca⁴.

Głównymi czynnikami wpływającymi na migrację ludności są czynniki środowiskowe, demograficzne i ekonomiczne oraz spo-

³ Dane ze strony Urzędu do Spraw Cudzoziemców, *Przesłanki pozytywne do udzielenia zgody na pobyt ze względów humanitarnych*, <https://udsc.gov.pl/cudzoziemcy/obywatele-panstw-trzecich/zobowiazanie-do-powrotu/przeslanki-negatywne-zobowiazania-cudzoziemca-do-powrotu/zgoda-na-pobyt-ze-wzgle-dow-humanitarnych/przeslanki-pozytywne-do-udzielenia-zgody-na-pobyt-ze-wzgle-dow-humanitarnych/> [28.01.2020].

⁴ Dane ze strony Urzędu do Spraw Cudzoziemców, *Przesłanki pozytywne do udzielenia zgody na pobyt tolerowany*, <https://udsc.gov.pl/cudzoziemcy/obywatele-panstw-trzecich/zobowiazanie-do-powrotu/przeslanki-negatywne-zobowiazania-cudzoziemca-do-powrotu/zgoda-na-pobyt-tolerowany/przeslanki-do-udzielenia-zgody-na-pobyt-tolerowany/> [29.12.2020].

łeczno-polityczne. Zmiany klimatu wywołujące klęski żywiołowe tj. huragany, powodzie lub trzęsienia ziemi, kierują ludzkość do migracji stałej lub czasowej poza miejsce stałego pobytu. Migracja demograficzna i ekonomiczna jest najpopularniejszym czynnikiem migracyjnym. Ludność przemieszcza się do państw, w których jest możliwość pracy lepiej płatnej, możliwość zatrudnienia na lepszym stanowisku, podniesienia standardu życia oraz lepszej edukacji. Istotnymi czynnikami migracji społeczno-politycznej są wojny i konflikty. Osoby, których prawo jest łamane oraz są prześladowane przez rząd, najczęściej są uchodźcami humanitarnymi. Ludność ucieka głównie przed konfliktami zbrojnymi, prześladowaniami na tle religijnym lub rasowym.

Migrację można podzielić ze względu na czas jej trwania. Migracja stała dotyczy ludności żyjącej poza krajem pochodzenia i planującej osiedlenie się na stałe. Praca sezonowa w rolnictwie, leśnictwie lub przy obsłudze turystów zalicza się do migracji sezonowej. Ludzie migrujący krótkotrwale, czyli poniżej roku lub długotrwale, czyli nie krócej niż rok – migrują okresowo. Migracja cyrkulacyjna, natomiast polega na wyjazdach krótkotrwałych, które się cyklicznie powtarzają⁵.

Ze względu na legalność dzieli się na migrację legalną, nielegalną oraz na migrację na okres przejściowy, która dotyczy osób ubiegających się o azyl, pobyt tolerowany, ubiegających się o zatrudnienie lub na czas nauki. Nielegalna migracja jest globalnym problemem. Położenie Polski oraz przynależność do Strefy Schengen jest szczególnie interesujące dla obywateli państw trzecich oraz międzynarodowych grup przestępczych. Państwo Polskie jest często traktowane jako kraj tranzytowy do Ameryki Północnej i państw Europy Zachodniej. Duży wpływ na wielkość nielegalnej migracji ma działalność zorganizowanych grup przestępczych. Jednym z ich głównych dochodów stał się przemyt migrantów. Przestępcy organizują przemyt od zapewnienia transportu, zdobycia bezpiecznego schronienia po sfalszowane dokumenty. Narażają

⁵ P. Kaczmarczyk, *Migracje zarobkowe Polaków w dobie przemian*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego 2006, s. 21, ISBN 9788323501992.

życie migrantów, gdyż takie osoby są transportowane w zamkniętych przestrzeniach ładunkowych różnorodnych środków transportu. Migranci również próbują przedostać się na własną rękę, fałszując dokumenty, przekraczając granicę w niewyznaczonym do tego miejscu (np. w lesie). Uchodźcy próbując zalegalizować swój pobyt w kraju zawierając fikcyjne małżeństwa⁶.

Imigranci stosują metody nielegalnego przekraczania granic, które można podzielić na dwie grupy. Do pierwszej grupy należą metody stosowane na przejściach granicznych, wykorzystujące sfałszowane dokumenty, skradzione dokumenty lub pożyczone od właściciela np. dowód lub paszport brata bliźniaka. Inną metodą stosowaną na przejściach granicznych jest przedostanie się do kraju bez dokumentu tożsamości, paszportu lub wizy. Takie osoby najczęściej próbują ominąć kontrolę lub podróżują w schowku samochodowym lub innym ukryciu z innymi osobami mogącymi legalnie przekroczyć granicę. Samochody o dużych gabarytach tj. autokary lub busy, często posiadają skonstruowane skrytki do przemytu ludzi⁷.

W 2019 r. Straż Graniczna ujawniła lub zatrzymała łącznie 5188 przekroczeń granicy państwowej wbrew przepisom. W tym 5114 obywateli państw trzecich i 74 obywateli Unii Europejskiej/ Europejskiego Obszaru Gospodarczego. Najwięcej nielegalnych przekroczeń granicy dokonali obywatele Ukrainy. Łącznie próby nielegalnego przekroczenia granicy podjęło się 2759 obywateli Ukrainy, w czym 1133 na zewnętrznej granicy UE i 1626 obywateli Ukrainy na wewnętrznej granicy UE⁸.

Przemyt towarów

Przemyt polega na przewożeniu towaru pomiędzy państwami bez uiszczenia opłaty akcyzy, opłaty celnej, podatku VAT lub in-

⁶ G. Pietrek, *Przestępczość transgraniczna jako zagrożenie dla bezpieczeństwa publicznego* [w:], W.Lis (red.) *Przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu i porządkowi publicznemu*, Katolicki Uniwersytet Lubelski 2017, s. 151.

⁷ K. Laskowska, *Kryminologiczne aspekty przestępczości granicznej*, Archiwum kryminologii, T. XXVI, 2001–2002, s. 166–167, ISSN 0066-6890.

⁸ Statystyki SG, *styczeń-grudzień 2019 r.*, <https://www.strazgraniczna.pl/pl/granica/statystyki-sg/2206,Statystyki-SG.html>, s.13, [02.01.2021].

nych opłat. Potocznie przemylem nazwa się także towar, który jest objęty ochroną lub jest zakaz handlu danym towarem. Ochroną lub zakazem handlu jest na przykład dzika fauna i flora jak: kość słoniowa, róg nosorożca, dzikie ptaki czy małpy lori oraz drewno tropikalne. Takie towary są w szczególności atrakcyjne dla kolekcjonerów dzikiej przyrody⁹.

Różne stawki podatku akcyzowego powodują zainteresowanie obrotem nielegalnymi paliwami napędowymi. Możliwość szybkiego i łatwego zarobku finansowego powoduje, że podmioty prowadzące działalność na rynku paliw ciekłych decydują się na działalność przestępczą. Najczęściej paliwo jest sprowadzane z zagranicy i podczas postępowania celnego jest deklarowane jako olej opałowy. Kolejnym etapem jest przeklasyfikowanie takiego „oleju” na paliwo, które jest dopuszczone w obrocie krajowym.

Polska znajduje się na pierwszym miejscu przetwórców tytoniu oraz producentów gotowych wyrobów tytoniowych w UE. W całej Europie znajduje się 30 fabryk wyrobów tytoniowych. Aktualnie w Polsce znajduje się 5 fabryk wyrobów tytoniowych. Handel międzynarodowy oraz sprzedaż wyrobów tytoniowych dostarcza polskiemu budżetowi 24 mld zł, co stanowi 8,9% wpływów¹⁰. Budżet zasilany jest przez podatek akcyzowy, VAT oraz PIT i CIT¹¹. Rozwój szarego rynku doprowadza do zaburzenia gospodarki państwa. Nielegalny przemyt papierosów lub wyrobów tytoniowych wpływa na obniżenie wpływów do budżetu państwa, zaburza funkcjonowanie koncernów tytoniowych poprzez spadek sprzedaży legalnych papierosów oraz może doprowadzić do upadku koncernów, co skutkuje utratą pracy przez tysiące osób.

W Polsce na wyroby tytoniowe są nałożone wysokie podatki akcyzowe, co skutkuje dużą różnicą cen w porównaniu z państwami zza wschodniej granicy, nienależących do Unii Europejskiej. Powo-

⁹ W. Pływaczewski, *Nielegalny rynek chronionych gatunków dzikiej fauny i flory. Geneza, przejawy, przeciwdziałanie*, Szczytno 2016, ISBN 9788374625210.

¹⁰ <http://www.kspt.org.pl/>, [10.01.2021].

¹¹ VAT - (VAT - value added tax), podatek od towarów i usług; PIT - (ang. Personal Income Tax), podatek, w którym podmiotem jest osoba fizyczna; CIT - (Corporate Income Tax) podatek dochodowy od osób prawnych.

duje to, że zorganizowane grupy przestępcze jak i pojedyncze osoby podejmują się przemytu papierosów i tytoniu. Zjawiskiem zauważalnym nie tylko w Polsce, ale również w innych krajach UE, jest tendencja do częstszego przemytu wyrobów tytoniowych w mniejszych ilościach¹².

W 2014 r. UE przyjęła dyrektywę, której celem jest ograniczenie do minimum liczby osób palących. Głównym celem jest ograniczenie palenia przez kobiety oraz młode osoby. Dnia 20 maja 2020 r. w RP wprowadzono zakaz sprzedaży tytoniu smakowego, papierosów z mentolową kapsułką oraz papierosów smakowych (mentolowych). Forum Konsumentów przeprowadziło badania wśród osób palących, z których 81% uznało, że wprowadzenie w życie zakazu palenia papierosów mentolowych lub tytoniu smakowego wcale nie zmniejszy liczby palaczy, lecz spowoduje powiększenie się szarego rynku¹³. Osoby palące będą korzystać z nielegalnego przemytu i kupować papierosy mentolowe pochodzące z nielegalnych źródeł. Przemysł ten dotyczy państw sąsiadujących przez granicę wschodnią i nienależących do UE, gdzie papierosy mentolowe są legalnie w sprzedaży. W roku 2019 przemycono papierosy na kwotę 95 100 775 zł. W 2018 na kwotę 77 625 724 zł, co oznacza, że przemysł papierosów wzrósł o 23%, natomiast przemysł tytoniu zmalał o 16% (2019r.- 57 116 549; 2018r.- 68 280 657 zł)¹⁴.

Wzrastający konflikt zbrojny na terenie Ukrainy spowodował większe zainteresowanie technologią, towarami i usługami militarnymi. Rzeczpospolita Polska jest traktowana jako państwo tranzytowe przemytu broni do Krajów Europy Wschodniej. Polskie prawo należy do jednego z najbardziej restrykcyjnych pod względem posiadania broni palnej. Możliwość modyfikacji broni z czasów II

¹² G. Kędzierska, R. Łachacz, *Kryminalistyczne aspekty nielegalnego obrotu wyrobami tytoniowymi. Wybrane elementy modus operandi sprawców przemytu* [w:] W. Pływaczewski, M. Duda (red.), *Nielegalny obrót wyrobami tytoniowymi. Taktyczno-techniczne aspekty przeciwdziałania zjawisku*, Szczytno 2014, ISBN 9788374624350.

¹³ *Zakaz sprzedaży papierosów mentolowych*, <https://www.gov.pl/web/wsse-kielce/zakaz-sprzedazy-papierosow-mentolowych>, [03.01.2021],

¹⁴ Statystyki SG, *styczeń-grudzień 2019 r.*, <https://www.strazgraniczna.pl/pl/granica/statystyki-sg/2206,Statystyki-SG.html>, s.36, [03.01.2021].

wojny światowej zakupu nowoczesnych pistoletów lub karabinów¹⁵ występuje w słowackich sklepach z bronią. Targi broni palnej są kolejnym miejscem do nabycia broni lub amunicji, która pojawia się na nielegalnym polskim rynku¹⁶.

W 2019 r. Straż Graniczna wraz z innymi służbami zabezpieczyła łącznie 205 714 sztuk broni oraz amunicji, w tym: 880 sztuk broni palnej, gazowej oraz granatów i innych broni. W 2019 r. w porównaniu do statystyk z 2018 r. (12560 sztuk) zanotowano spadek ujawnień broni o ok.93%. Natomiast amunicji ostrej, gazowej oraz innej w 2019r. ujawniono 204834 sztuki, co daje bardzo duży wzrost przemytu lub tworzenia amunicji w porównaniu z 2018 r., gdy ujawniono 2341 sztuk. Łączna wartość zarekwirowanej broni i amunicji wynosiła 635 822 zł¹⁷.

Narkotyki to substancje chemiczne, odurzające najczęściej zażywane przez młode osoby w wieku od 13 do 30 roku życia, pochodzące z różnych środowisk. Najwyższa aktywność zażywania narkotyków wśród młodzieży jest dostrzegalna pod koniec roku szkolnego oraz w okresie letnim, wolnym od szkoły. Z państw takich jak Holandia, Niemcy jest przemykana głównie marihuana, a z Czech marihuana i metamfetamina. Najpopularniejszym środkiem transportu z tych państw jest transport samochodowy. Narkotyki pochodzenia konopnego przemykane z Maroka do Rosji, były dostarczane trasą szlaku przemysłowego przez Hiszpanię, Niemcy, Polskę, Ukrainę, Białoruś oraz Litwę. Szlak ten Straż Graniczna rozpoznała jako kanał hiszpański w 2014 roku¹⁸.

¹⁵ Taka broń na terenie Słowacji jest sprzedawana w stacjonarnym sklepie z bronią, ale także przez strony internetowe. Zaliczana jest do kategorii „D” jako broń sygnałowa i rekonstrukcyjna.

¹⁶ G. Pietrek, *Przestępczość transgraniczna jako zagrożenie dla bezpieczeństwa publicznego* [w:], W. Lis (red.) *Przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu i porządkowi publicznemu*, Katolicki Uniwersytet Lubelski 2017, s. 155, ISBN 9788380613799.

¹⁷ Statystyki SG, *styczeń-grudzień 2019 r.*, <https://www.strazgraniczna.pl/pl/granica/statystyki-sg/2206,Statystyki-SG.html>, s. 36, [04.01.2021].

¹⁸ G. Pietrek, op. cit., s. 156.

Falszerstwo dokumentów

Każdy przedmiot (np. papier), na którym utrwalono treść dowolną techniką (np. pisemną) stanowi dowód prawny, dowód stosunku prawnego lub okoliczności mającej znaczenie prawne. Falszerstwo dokumentów jest dużym wyzwaniem, z jakim muszą się uporać służby kontroli granicznej. Rozdział XXXIV Kodeksu Karnego (KK) zatytułowany „Przestępstwa przeciwko wiarygodności dokumentów”, zawiera art. 270 §1., według którego każdy, kto ma na celu użycie przerobionego lub podrobionego dokumentu, podlega karze grzywny lub ograniczenia wolności. Natomiast art. 270 KK §3., dotyczy osób, które przygotowują się do przestępstwa zawartego w §1. Ważnym przepisem prawnym dotyczącym falszerstwa dokumentów lub używania dokumentów fałszowanych podczas próby przekroczenia granicy jest art. 275 §1., który określa sankcje grożące osobie, która używa dokumentów innej osoby lub dokonuje kradzieży dokumentów lub praw majątkowych innej osoby¹⁹.

Podrobienie dokumentu polega na wykonaniu całkiem nowego dokumentu na wzór poprzedniego, który może zawierać zmienione informacje i ma wprowadzać w błąd. Natomiast przerabianie dokumentów polega na zmianie treści dokumentu. Takiej zmiany można dokonać poprzez zmianę wycinka graficznego, usunięcie danej treści zapisu lub dodanie jakiegoś dodatkowego elementu do treści dokumentu. Sfałszowane dokumenty ułatwiają przestępcom prowadzenie ich nielegalnych działań. Przestępcy używają takich dokumentów do przemytu narkotyków, przemytu ludzi, zwierząt lub przewozu kradzionych dzieł sztuki albo samochodów. Najczęściej jest spotykane falszerstwo dokumentów u osób, które próbują nielegalnie przedostać się na teren państwa, innego niż ich rodowite państwo. Na granicach zewnętrznych strefy Schengen, dokumenty podróżujących muszą zostać poddane kontroli w bazie systemu, w której są informacje o zgubionych lub skradzionych dokumentach, nieprawidłowych dokumentach oraz informacji czy osoba podróżująca nie jest podejrzana o przestępstwa graniczne²⁰.

¹⁹ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997r. Kodeks Karny, Dz. U. z 2020 r. poz. 1444, 1517.

²⁰ *Falszerstwo dokumentów jako główne wyzywanie kontroli granicznej*, ht-

W 2019 r. zostało ujawnionych łącznie 1200 osób, które próbowały przekroczyć granicę zewnętrzną UE lub wewnętrzną UE oraz takich, które zostały ujawnione już na terenie RP. W 2018 r. ta liczba wynosiła 1697 osób. Liczby pokazują spadek liczb osób przekraczających granice lub poruszających się z fałszywymi dokumentami wynoszący ok. 29%. Najwięcej sfalszowanych dokumentów odkryto u obywateli Ukrainy – łącznie 826. Zostali oni zatrzymani na granicy wewnętrznej UE (456 osób), na granicy zewnętrznej UE (266 osób) oraz na terytorium RP (104 osoby). Obywatele Ukrainy, posługiwali się głównie sfalszowanymi wizami (699 osób z fałszywą wiza).

Podczas nielegalnego przemytu dzikiej fauny i flory, przestępcy również podejmują się fałszowania dokumentów. Osoby, które prowadzą nielegalny przemyt fałszują dokumenty przewozu lub wywozu. W grupie zainteresowania przestępców znajdują się gatunki dzikiej fauny lub flory z listy Konwencji Waszyngtońskiej²¹. Konwencja ta w Polsce została wprowadzona w życie 12 marca 1990 r.

Przyczyny i czynniki sprzyjające przestępczości transgranicznej

Przestępczość transgraniczna jest zjawiskiem występującym na całym świecie. Większość państw walczy z tymi samymi przyczynami i czynnikami, które sprzyjają przestępczości granicznej. Polska po wejściu do Układu z Schengen otworzyła granice państwom członkowskim UE. Otwartość granic ułatwia prowadzenie handlu międzynarodowego, ale zarazem sprzyja przemytnikom i nielegalnej migracji. Obniżenie poziomu jakości życia, poprzez utratę pracy, degradację społeczną lub nałóg np. alkoholowy, przyczynia się do podejmowania przez pewną część społeczeństwa decyzji o przestępczym dodatkowym lub głównym źródle dochodu. Podejmując

[tps://emn.gov.pl/esm/aktualnosci/15018,Falszerstwo-dokumentow-jako-glowne-wyzwanie-kontroli-granicznej.html](https://emn.gov.pl/esm/aktualnosci/15018,Falszerstwo-dokumentow-jako-glowne-wyzwanie-kontroli-granicznej.html), [05.01.2021].

²¹ Konwencja o międzynarodowym handlu dzikimi zwierzętami i roślinami gatunków zagrożonych wyginięciem, zwana także konwencją waszyngtońską lub w skrócie CITES, została sporządzona w Waszyngtonie 3 marca 1973r. Zawiera informacje dotyczące gatunków zagrożonych.

taką decyzję, jednostka kieruje się chęcią szybkiego pomnożenia majątku, dzięki ominięciu opłat i podatku akcyzowego²². Stawki podatku akcyzowego na rok 2021 wynoszą:

- benzyny silnikowej – 1.514,00 zł/1.000 l,
- oleju napędowego – 1.145,00 zł/1.000 l,
- gazów skroplonych do napędu silników spalinowych (np. LPG) – 644,00 zł/1.000 kg,
- gazu ziemnego do napędu silników spalinowych (np. CNG) – 0 zł
- biokomponentów stanowiących samoistne paliwa – 1.145,00 zł/1.000 l,
- energii elektrycznej – 5,00 zł/1 MWh,
- alkoholu etylowego – 6.275,00 zł/1 hl 100% vol.,
- piwa – 8,57 zł od 1 hektolitra za każdy stopień Plato gotowego wyrobu,
- wina – 174,00 zł/1 hl gotowego wyrobu,
- papierosów - 228,10 zł za każde 1.000 sztuk i 32,05% maksymalnej ceny detalicznej,
- samochodów osobowych o poj. silnika powyżej 2000 cm³ – 18,6% podstawy opodatkowania; pozostałych samochodów osobowych – 3,1% podstawy opodatkowania²³.

Społeczeństwo ocenia przemysł towarów jako niski poziom zagrożenia dla gospodarki, jednocześnie przynoszący szybki i łatwy zysk finansowy. Pobłażliwe traktowanie oraz niskie kary finansowe wyznaczane osobom popełniającym przestępstwa graniczne, powodują, że społeczeństwo nie obawia się ryzykować, aby przemycać towar, nielegalnie przekraczać granicę lub dokonywać nielegalnego przewozu ludzi oraz fałszować dokumenty. Wpływ ma także poświadczanie przez urzędników fałszywych dokumentów, dopuszczanie się korupcji, a nawet wchodzenie w układy z grupami

²² „Podatek akcyzowy to rodzaj selektywnego podatku pośredniego, nakładanego na niektóre, ściśle określone ustawowo, produkty konsumpcyjne. Akcyza, jak każdy podatek pośredni, ma wpływ na cenę wyrobu, a co za tym idzie faktycznym podatnikiem tego podatku jest ostateczny nabywca (konsument) danego dobra”, <http://www.sejm.gov.pl/>, [09.01.2021].

²³ Stawki podatkowe, <https://www.podatki.gov.pl/akcyza/stawki-podatkowe/>, [10.01.2021].

przestępczymi²⁴. Podejmowanie prób przekupstwa także występuje wśród funkcjonariuszy różnych służb²⁵.

Czynnikami wpływającymi na przestępczość graniczną są również konflikty zbrojne na tle etnicznym lub religijnym. Sprzyjają one przemytowi broni i amunicji oraz próbom nielegalnego przekraczania granic, w celu ucieczki od konfliktów zbrojnych, jakie toczą się na terenie ich kraju. Takie osoby narażają swoje zdrowie lub życie, są przewożone w złych warunkach np. imigranci chowają się w workach między torfem w ciężarówce²⁶. Przymytludzi organizują zazwyczaj zorganizowane międzynarodowe grupy przestępcze.

Przestępczość transgraniczna zagraża pod wieloma względami bezpieczeństwu państwa. Mogą występować zaburzenie bezpieczeństwa społecznego oraz gospodarki RP.

Organy powołane do walki z przestępczością transgraniczną

Współpraca między organami ścigania ma duży wpływ na efektywność ich pracy. Przestępczość nie ogranicza się do terenu jednego kraju, dlatego ważnym elementem jest, aby formacje powołane do walki z przestępczością oraz zapewnieniem bezpieczeństwa obywatelom kraju, współpracowały ze sobą. Nielegalne przekrocze-

²⁴ K. Laskowska, *Kryminologiczne Aspekty Przestępczości Granicznej*, Archiwum kryminologii, T. XXVI, 2001–2002, ISSN 0066-6890.

²⁵ W 2019 r. obywatel Ukrainy, podczas wylegitymowania przez funkcjonariuszy SG we Wrocławiu podjął się próby przekupstwa funkcjonariuszy. Mężczyzna przebywał w państwie Polskim niezgodnie z deklarowanym celem i warunkami pobytu. Próbował przekupić funkcjonariuszy wręczając im 100€. Zgodna z prawem postawa funkcjonariuszy, spowodowała nałożenie pouczającej kary na obywatela Ukrainy w wysokości 1200 zł oraz 1 roku pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem na dwa lata oraz grzywny. Dodatkowo została nałożony nakaz powrotu oraz zakaz wjazdu do RP na okres 5 lat. *Próby korupcji funkcjonariuszy SG*, <https://www.strazgraniczna.pl/pl/aktualnosci/7266,Proby-korupcji-funkcjonariuszy-SG.html>, [10.01.2021].

²⁶ *Aktualności, SG rozbiła grupę przestępczą przemycającą ludzi*, <https://www.slaski.strazgraniczna.pl/sm/aktualnosci/4991,SG-rozbiła-grupe-przestepcza-przemycajaca-ludzi.html>, [10.01.2021].

nie granicy, fałszerstwo dokumentów, przestępstwa celne lub przestępstwa dewizowe należą do grupy przestępstw granicznych. Do zwalczania tych przestępstw zostały powołane odpowiednie organy oraz organy pomagające i współpracujące z tymi organami. Głównymi organami ścigania powołanymi do walki z przestępczością graniczną są Straż Graniczna oraz Służba Celno-Skarbowa. Organami współpracującymi jest np. Policja. Ważnym elementem jest współpraca międzynarodowa. Straż Graniczna współpracuje także z Agencją Frontex.

Według Ustawy z dnia 12 października 1990 r. o Straży Granicznej, Straż Graniczna jest jednolitą, umundurowaną i uzbrojoną formacją przeznaczoną do ochrony granicy państwowej, kontroli ruchu granicznego oraz zapobiegania i przeciwdziałania nielegalnej migracji²⁷.

Służba Celno-Skarbowa jest też formacją jednolitą, umundurowaną. Wchodzi w struktury Krajowej Administracji Skarbowej, którą tworzą funkcjonariusze. Powstała 1 marca 2017 r. z połączenie administracji podatkowej, kontroli celnej i skarbowej. Zadania funkcjonariuszy Służby Celno-Skarbowej są zawarte w Ustawie z dnia 16 listopada 2016 r. o Krajowej Administracji Skarbowej. Najważniejszym zadaniem tej Służby jest pilnowanie, aby były przestrzegane przepisy dotyczące prawa celnego, skarbowego oraz prawa dotyczącego przewozu towaru przez granicę. Wykrywanie oraz zapobieganie przestępstw/wykroczeń skarbowych, celnych oraz zapobieganie i wykrywanie nielegalnych przemytów też należy do zadań funkcjonariusza. Również do zadań funkcjonariuszy należy kontrolowanie i pobieranie opłat akcyzowych oraz opłat dotyczących przewożonych towarów. Funkcjonariusz Służby Celno-Skarbowej ma obowiązek dbać o to, aby towary objęte ograniczeniami lub które są zakazane nie wyjechały poza teren państwa Polskiego²⁸.

Policja jest to formacja uzbrojona i umundurowana, która została utworzona, aby służyć społeczeństwu, bronić społeczeństwo

²⁷ Art.1.1 Ustawy z dnia 12 października 1990 r. o Straży Granicznej, Dz. U. z 2020 r. poz. 305, 1610, 2112.

²⁸ Służba Celno-Skarbowa, <https://www.gov.pl/web/mswia/sluzba-celno-skarbowa>, [12.01.2021].

oraz zachować porządek i bezpieczeństwo publiczne²⁹. Komendant Główny Policji wraz z Komendantem Głównym SG podpisali porozumienie w sprawie współdziałania Policji i Straży Granicznej, w którym są zawarte zakres i sposoby współpracy. W § 2 Porozumienia jest opisany szczegółowy zakres współpracy. Policja wraz ze SG mają na celu ochronę prewencyjną bezpieczeństwa i porządku publicznego oraz ochronę granicy kraju. Zawiera także zapis o zwalczaniu przestępczości z naciskiem na rozpoznawanie zagrożeń na tle terrorystycznym. Współpraca funkcjonariuszy jest oparta na wspólnym przekazie informacji oraz przekazie doświadczenia dotyczącego wykonywania zadań oraz czynności służbowych³⁰.

Frontex jest to Europejska Agencja Straży Granicznej i Przybrzeżnej, powstała jako pierwsza unijna służba mundurowa. Agencja została utworzona w 2004 r. w celu zwalczania przestępczości transgranicznej i zarządzaniu granicami Unii Europejskiej. Frontex współpracuje z państwami należącym do Układu Schengen oraz z państwami stowarzyszonymi. Ich współpraca ma na celu zapewnienie bezpieczeństwa i ochrony Europy. Frontex prowadzi walkę z przestępczością transgraniczną poprzez działania kontrolne na granicach zewnętrznych UE, monitoruje i prowadzi obserwacje poprzez dane i obrazy pochodzące z dronów, samolotów i satelitów. Frontex wraz z państwami członkowskimi poprzez wspólną współpracę, ogranicza zagrożenia, jakie mogą powstawać na granicach zewnętrznych UE³¹.

Powstanie oraz rozwój służb granicznych w Polsce

Historia powstania pierwszych formacji granicznych rozpoczęła się już w 1918 roku. Jednak nazwy, zadania, sposób działania były zależne od sytuacji, jaka istniała w Polsce oraz w krajach sąsied-

²⁹ Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji Dz. U. z 2020 r. poz. 360, 956, 1610, 2112, 2320.

³⁰ Porozumienie Komendanta Głównego Policji oraz Komendanta Głównego Straży Granicznej z dnia 17 czerwca 2004 r. w sprawie współdziałania Policji i Straży Granicznej, Dz. Urz. KGP.2004.11.58.

³¹ W skrócie o agencji, https://frontex.europa.eu/assets/Publications/General/Agency_at_Glance/Agency_at_Glance_2018_PL_WEB_v3.pdf [12.01.2021].

nich. Po 10 latach od wyzwolenia zostały utworzone dwie formacje graniczne: Korpus Ochrony Pogranicza oraz Straż Graniczna.

Korpus Ochrony Pogranicza (KOP) powstał 12 XI 1924 r. i podlegał Ministerstwu Spraw Wewnętrznych (Wkładka 3, Rycina 2). Na dowódcę KOP powołano gen. dyw. Henryka Minkiewicza. Terenem chronionym przez KOP był wschodni i północno-wschodni odcinek granicy państwa. Wschodnia granica tworzyła linię dzielącą poglądy społeczno-polityczne oraz kulturowe, co utrudniało sprawowanie służby. Filarem schematu organizacyjnego KOP było dowództwo wraz ze sztabem i służbami specjalnymi, dalej znajdowały się brygady ochrony pogranicza, kompanie oraz najmniejsze jednostki organizacyjne – strażnice³². Do zadań Korpusu Ochrony Pogranicza należała ochrona przed nielegalnym przekraczaniem granicy, przemytem oraz ochroną znaków i urządzeń granicznych. KOP współdziałał z wojskiem w zakresie obronny państwa.

Straż Graniczna została powołana w 1928 r. Rozporządzeniem Prezydenta RP jako formacja o charakterze policyjnym. Formacja ta podlegała Ministerstwu Skarbu i wyznaczono ją do ochrony granicy zachodniej i południowej oraz granicy północno-zachodniej. Do zadań należała ochrona granic jak i ochrona bezpieczeństwa publicznego oraz zwalczanie nielegalnego przemytu i nielegalnego przekraczania granic, w szczególności na wodach granicznych.

Sytuacja formacji granicznej ponownie uległa zmianie po zakończeniu II Wojny Światowej. Ochronę granic najpierw oddano wojsku, a następnie dnia 13 września 1945 r. powołano do życia formację graniczną zwaną Wojskami Ochrony Pogranicza (WOP). Do zadań WOP należało zwalczanie przestępczości granicznej, dbanie o porządek i bezpieczeństwo publiczne oraz kilka zadań należących do administracji celnej. W kolejnych latach nastąpiły ponowne zmiany struktur i nazw oddziałów WOP. Dnia 15 maja 1991 ochronę granic przekazano nowopowstałej Straży Granicznej RP, a Wojska Ochrony Pogranicza zostały zlikwidowane³³.

³² *Geneza i struktura*, <https://kop.ipn.gov.pl/> [13.01.2021].

³³ *Historia BiOSG*, <https://www.bieszczadzki.strazgraniczna.pl/>, [14.01.2021].

Dnia 16 maja 1991 r. powstała Straż Graniczna na podstawie ustawy z dnia 12 października 1990 r. Straż Graniczna jest pod nadzorem Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji. W dziedzinie ochrony granic centralnym organem administracji państwowej jest Komendant Główny Straży Granicznej. Komendantem Głównym Straży Granicznej jest obecnie gen. dyw. SG Tomasz Praga, natomiast Zastępcami Głównymi Komendanta SG są gen. bryg. SG Jacek Bajger, gen. bryg. SG Grzegorz Niemiec oraz gen. bryg. SG Wioleta Gorzowska. Po wejściu Polski do Układu Schengen, powstały poważne zmiany np. zmiany kontroli granicznych oraz zmiany w przekraczaniu granic przez obywateli państw UE oraz uczestniczących w Układzie Schengen. Zostały zniesione działania związane z postępowaniami administracyjnymi na granicach z Republiką Litewską, Republiką Czeską, Republiką Federalną Niemiec i Republiką Słowacką. Zniesiono np. możliwość odmowy wjazdu na terytorium państwa Polskiego, określanie czasu możliwości pobytu na terenie RP oraz na podstawie art. 47 Ustawy o cudzoziemcach, konieczności wydawania wiz. Pomimo udziału w Układzie Schengen i zniesieniu wielu czynności funkcjonariusze SG nadal mają prawo np. do sprawdzenia legalności pobytu cudzoziemca oraz legalności przekraczania granicy RP. Funkcjonariusze mogą wnioskować o wydanie decyzji o wydaleniu z kraju lub wnosić o umieszczenie w strzeżonym ośrodku lub areszcie³⁴. Straż Graniczna Państwa Polskiego już nie tylko opiera się i wykonuje zadania wynikające z prawa krajowego, ale również z przepisów prawa wspólnotowego.

Ustawowe zadania Straży Granicznej

Straż Graniczna została powołana na mocy Ustawy z dnia 12 października 1990 r. o Straży Granicznej. W Ustawie zawarto zadania, jakie należą do SG. W 2009 r. SG otrzymała nowe zadania oraz nowe uprawnienia dotyczące kontroli legalności zatrudnienia

³⁴ *Straż Graniczna w Schengen*, <https://strazgraniczna.pl/>, [14.01.2021].

i prowadzenia działalności przez obcokrajowców. W życie została wprowadzona Ustawa z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach, w której są opisane czynności, do jakich mają prawo funkcjonariusze SG.

Podstawowym zadaniem zawartym w Ustawie o SG, jakie należy do funkcjonariuszy SG należy ochrona granic państwa na lądzie oraz morzu. SG musi dokonywać organizacji oraz kontroli na granicach państwowych³⁵. Organizacja kontroli granic państwowych ma na celu ochronę i zapewnienie bezpieczeństwa przed nielegalnie próbującymi się dostać osobami i niepożądanymi lub wprowadzeniem niebezpiecznych towarów, jednocześnie nie może zablokować ruchu osobowego i handlu międzynarodowego. Aby spełnić wymagania sprawnej i skutecznej kontroli na granicach zewnętrznych UE, Straż Graniczna współpracuje ze Służbą Celno-Skarbową (Wkładka 3, Rycina 3). Funkcjonariusze obu służb podejmuje wspólnie interwencje, działania, aby sprawnie przebiegała kontrola graniczna. Przekazują informacje dotyczące kontroli na granicy państwowej oraz prowadzone są wspólne szkolenia funkcjonariuszy obu służb.

Uzupełnieniem sprawnej współpracy jest funkcjonowanie dwóch systemów „one stop” oraz „zielony korytarz”, które zostały wprowadzone do funkcjonowania na granicy lądowej. Pierwszy z systemów zwany „one stop” ma na celu, ograniczenie postojów podczas kontroli związanych z przekroczeniem granicy, co za tym idzie skrócenie czasu kontroli granicznej. Zadaniem funkcjonariuszy SG oraz Służby Celno-Skarbowej jest przeprowadzenie kontroli jednocześnie. Celem systemu „zielony korytarz”, jest ograniczenie czasu postoju na przejściu granicznym. System polega na tym, że osoby nieposiadające przedmiotów do oclenia mogą skierować się na wyznaczony pas ruchu drogowego³⁶.

³⁵ Ustawa z dnia 12 października 1990 r. o Straży Granicznej (Dz. U. z 2020 r. poz. 305, 1610, 2112, 2320, z 2021 r. poz. 11).

³⁶ A. Wawrzusiszyn, *Organizacja i kontrola ruchu granicznego* [w:] B. Wiśniewski, R. Jakubczak (red.) *System ochrony granicy państwowej Rzeczypospolitej Polskiej stan obecny i prognozy na przyszłość*, Szczytno 2015, s. 28–29, ISBN 9788374625005.

Kolejnym ważnym zadaniem SG, zawartym w art. 2 ust. 2 Ustawy o Straży Granicznej jest zapobieganie i przeciwdziałanie nielegalnej migracji. Funkcjonariusze SG kontrolują wjazd cudzoziemców i ich pobyt na terenie RP zgodnie z prawem oraz dokonują rozpoznania i analizy zagrożeń migracyjnych. Zwalczanie zagrożeń migracyjnych także należy do SG. Zorganizowane grupy przestępcze organizują nielegalne przewozy osób, które nie mogą się legalnie dostać do kraju, np. nie otrzymały wizy lub uciekają ze swojego państwa, ponieważ jest tam konflikt zbrojny. Służby SG mają również styczność ze zorganizowanymi grupami przestępczymi, które handlują ludźmi³⁷ np. sprzedają kobiety i dzieci do agencji towarzyskich. W oparciu o Ustawę z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach, do zadań SG również należy prowadzenie wywiadów środowiskowych o cudzoziemcach i jego rodzinie, a także ustalenie pobytu małżonka lub innych członków rodziny cudzoziemca³⁸.

Do funkcjonariuszy należy rozpoznawanie, zapobieganie i wykrywanie przestępstw i wykroczeń. Kontrolowanie zgodności prowadzenia działalności gospodarczych, podejmowanie się legalnego zatrudnienia przez cudzoziemców oraz kontrolowanie przedsiębiorców zatrudniających cudzoziemców. W zakresie właściwości SG należy zwalczanie przestępstw i wykroczeń skarbowych określonych w art. 134 § 1 pkt 1 Kodeksu karnego skarbowego. Sprawdzanie legalności i oznaczeń akcyzowych przewożonych towarów oraz wyrobów akcyzowych, kontrola legalności posiadanych dokumentów osobistych, dokumentów przewożonej dzikiej fauny i flory (Wkładka 3, Rycina 4).

Funkcjonariusze kontrolują przewóz i legalność towarów, o których jest mowa w przepisach takich jak amunicja i broń, materiały wybuchowe, chronione zabytki, narodowe archiwa oraz narkotyki. Według ustawy do właściwości SG należy zwalczanie „przestępstw określonych w art. 228, 229 i 231 Kodeksu karnego, popełnionych przez pracowników Straży Granicznej w związku z wykonywaniem

³⁷ Ustawa z dnia 12 października 1990r. o Straży Granicznej (Dz. U. z 2020 r. poz. 305, 1610, 2112, 2320, z 2021 r. poz. 11).

³⁸ Ustawa z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach (Dz. U. z 2013 r. poz. 1650).

czynności służbowych oraz przestępstw określonych w art. 229 Kodeksu karnego, popełnionych przez osoby niebędące funkcjonariuszami lub pracownikami Straży Granicznej w związku z wykonywaniem czynności służbowych przez funkcjonariuszy lub pracowników Straży Granicznej” oraz zapewnienie bezpieczeństwa w komunikacji międzynarodowej oraz przeprowadzanie bezpiecznych kontroli w zasięgu przejść granicznych o charakterze drogowym, kolejowym, morskim oraz rzeczonym, a także zapewnienie bezpieczeństwa w samolotach pasażerskich oraz współpraca z innymi organami i służbami poprzez rozpoznawanie i zapobieganie zagrożeniom terrorystycznym³⁹.

Problem badawczy i technika badania

Celem prezentowanego opracowania jest rozwiązanie problemu utworzonego w formie pytania:

*Jakie tendencje można zaobserwować
w przestępczości granicznej
w latach 2016–2020 przez pryzmat statystyki
Straży Granicznej?*

Problem badawczy został przebadany pod kątem trzech kwestii:

- Jakie rozmiary uzyskała przestępczość transgraniczna dokonywana przez cudzoziemców przez pryzmat statystyk prowadzonych przez Straż Graniczną w latach 2016–2020 na terenie Polski?
- Jaki udział mieli obywatele państw trzecich w dokonywanych przestępstwach granicznych?
- Jaki wpływ miała pandemia na przestępczość graniczną dokonywaną przez cudzoziemców?

Rozwiązanie problemu badawczego podjęto metodą statystyczną. Ujętym wskaźnikiem badawczym jest udział procentowy. Udział procentowy obliczano według wzoru:

³⁹ Ustawa z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach (Dz. U. z 2013 r. poz. 1650) art.1 ust.2.

n przestępstw = 100%, a m przestępstw = $x\%$, czyli

Litery oznaczają:

m – liczba przestępstw o niewiadomym udziale procentowym

n – liczba przestępstw stanowiąca całość, czyli 100%

Przedstawione badania zostały oparte na danych statystycznych podanych przez Straż Graniczną i obejmują lata 2016–2020. Obliczenia zostały przedstawione w tabelach. Na podstawie tabel opracowano wykresy.

Analiza statystyczna danych liczbowych

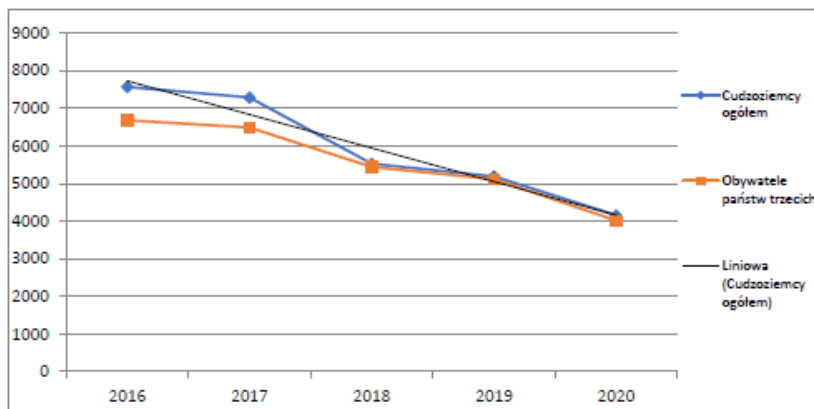
Tabela 1. Cudzoziemcy zatrzymani/ujawnieni przez Straż Graniczną za przekroczenie granicy państwowej wbrew przepisom (pgpwp) lub usiłowanie w latach 2016–2020

Rok	Cudzoziemcy ogółem	W tym obywatele państw trzecich	
	Liczba = 100%	Liczba	Udział %
2016	7566	6683	88,33
2017	7285	6486	89,03
2018	5524	5437	98,43
2019	5188	5114	98,57
2020	4156	4014	96,58
Razem	29719	27734	93,32

Źródło: Obliczenia i opracowanie własne na podstawie Informacji statystycznej Straży Granicznej z lat 2016–2020.

Według danych Tabeli 1 i Wykresu 1 liczba cudzoziemców zatrzymanych/ujawnionych przez Straż Graniczną w latach 2016–2020 miała tendencję spadkową. Największy spadek odnotowano w latach 2017–2018, gdy różnica zatrzymanych wynosiła 1761. Głównymi zatrzymanymi/ujawnionymi osobami są obywatele państw trzecich.

Wykres 1. Liczba cudzoziemców zatrzymanych/ujawnionych przez Straż Graniczną za przekroczenie granicy państwowej wbrew przepisom (pgpwp) lub usiłowanie pgpwp w latach 2016–2020

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Tabeli 1.

Tabela 2. Cudzoziemcy zatrzymani/ujawnieni przez Straż Graniczną za przekroczenie granicy państwowej wbrew przepisom (pgpwp) lub usiłowanie pgpwp w latach 2016–2020

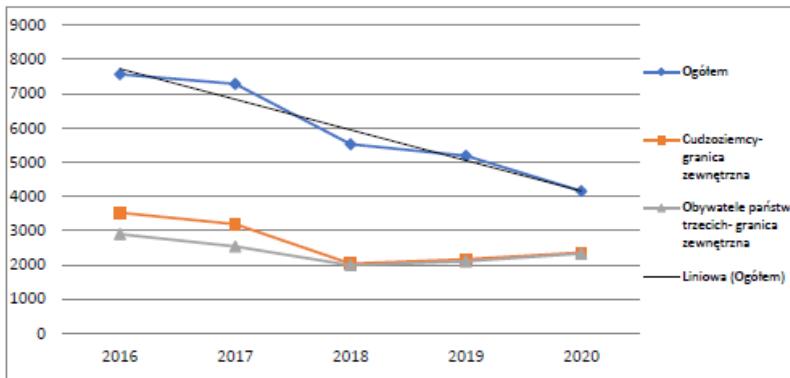
Rok	Cudzoziemcy ogółem			W tym obywatele państw trzecich	
	Ogółem = 100%	Granica zewnętrzna		Granica zewnętrzna	
		Liczba = 100%	Udział %	Liczba	Udział %
2016	7566	3525	46,60	2899	98,69
2017	7285	3191	43,80	2538	79,54
2018	5524	2038	36,89	1991	97,69
2019	5188	2164	41,71	2105	97,27
2020	4156	2361	56,81	2330	98,69
Razem	29719	13279	44,68	11863	89,34

Źródło: Obliczenia i opracowanie własne na podstawie Informacji statystycznej Straży Granicznej z lat 2016–2020.

Najwyższa liczba zatrzymanych cudzoziemców na odcinku granicy zewnętrznej – 3525 – wystąpiła w 2016 roku. Wynosi to 46,60% z liczby 7566 ogólnych zatrzymań. Natomiast najniższa – 2038 –

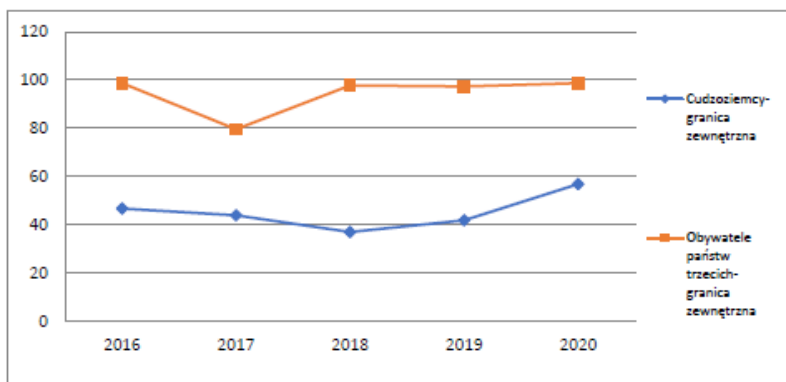
nastąpiła w 2018 roku. Najniższa liczba zatrzymań dokonanych łącznie na granicy wewnętrznej oraz zewnętrznej – 4156 – miała miejsce w 2020 roku. W tym na granicy zewnętrznej było to 2361, co stanowi 56,81% ogólnych zatrzymań dokonanych w 2020 roku. W ogólnej liczbie zatrzymań dostrzegalna jest tendencja spadkowa (Tabela 2., Wykres 2., Wykres 3.), jednak liczba przekroczeń obywateli państw trzecich nieznacznie rosła.

Wykres 2. Liczba cudzoziemców zatrzymanych/ujawnionych przez Straż Graniczną za przekroczenie granicy państwowej wbrew przepisom (pgpwp) lub usiłowanie pgpwp w latach 2016–2020

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Tabeli 2.

Wykres 3. Udział procentowy cudzoziemców zatrzymanych/ujawnionych przez Straż Graniczną za przekroczenie granicy państwowej wbrew przepisom (pgpwp) lub usiłowanie pgpwp w latach 2016–2020.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Tabeli 2.

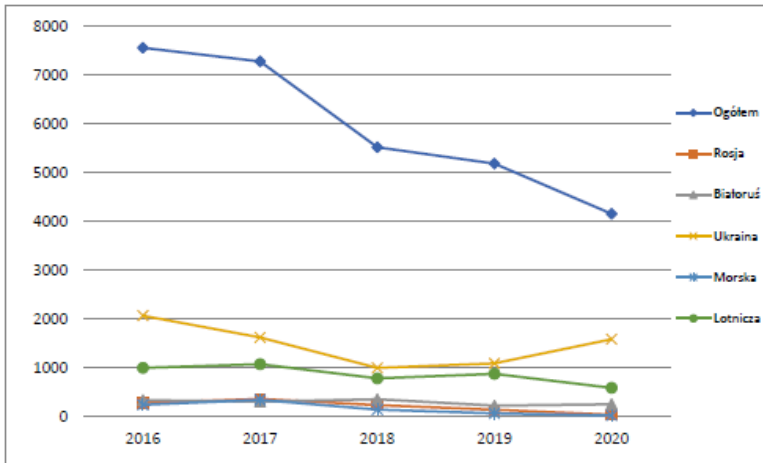
Tabela 3. Zatrzymani/ujawnieni cudzoziemcy przez Straż Graniczną za pggwp lub usiłowanie pggwp na poszczególnych odcinkach granicy RP w latach 2016–2020

Rok	Ogółem	Rosja		Białoruś		Ukraina		Morska		Lotnicza	
	100%	Liczba	Udział %	Liczba	Udział %	Liczba	Udział %	Liczba	Udział %	Liczba	Udział %
2016	7566	274	3,62	329	4,35	2065	27,29	234	3,09	994	13,14
2017	7285	356	4,89	299	4,10	1617	22,20	338	4,64	1069	14,67
2018	5524	228	4,13	349	6,32	994	17,99	136	2,46	778	14,08
2019	5188	133	2,56	218	4,20	1085	20,91	57	1,10	871	16,79
2020	4156	32	0,76	246	5,92	1581	38,04	17	0,41	583	14,03
Razem	29719	1023	3,44	1441	4,85	7342	24,70	782	2,63	4295	14,45

Źródło: Obliczenia i opracowanie własne na podstawie Informacji statystycznej Straży Granicznej z lat 2016–2020.

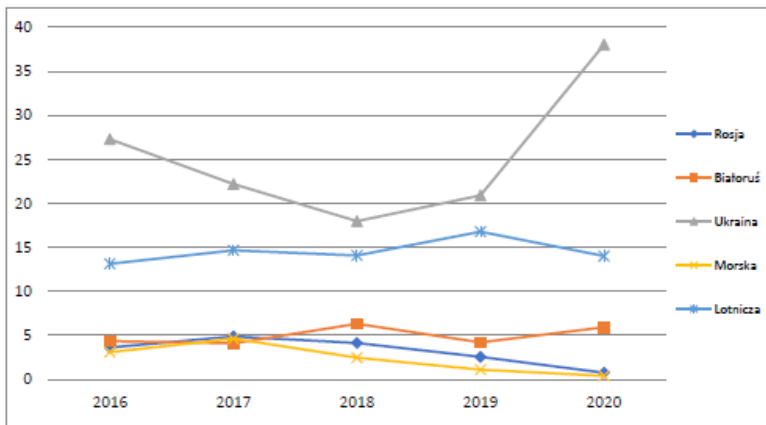
Najczęściej migranci nielegalnie przekraczają lub usiłują przekroczyć granicę na odcinku z Ukrainą. W latach 2016–2018 liczba tych nielegalnych przekroczeń malała. Nieduży wzrost wystąpił w 2019 roku, natomiast w 2020 roku ten wzrost był już znaczny (z 20,91 do 38,04%). Najmniej zatrzymań jest na odcinku granicy z Rosją, z zauważalną tendencją spadkową. W 2016 roku udział procentowy tych zatrzymań wynosił 3,62%, a w 2020 zaledwie 0,76%, co daje tylko 32 zatrzymania/ujawnienia.

Wykres 4. Liczba zatrzymanych/ujawnionych cudzoziemców przez Straż Graniczną za pggwp lub usiłowanie pggwp na poszczególnych odcinkach granicy RP w latach 2016–2020

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Tabeli 3.

Wykres 5. Udział procentowy zatrzymanych/ujawnionych cudzoziemców przez Straż Graniczną za pggwp lub usiłowanie pggwp na poszczególnych odcinkach granicy RP w latach 2016–2020

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Tabeli 3.

Dostrzegalna jest różnica między liczbą zatrzymań na granicy morskiej i lotniczej. Jednym z czynników determinujących poziom zatrzymań jest częstotliwość korzystania z różnych usług transpor-

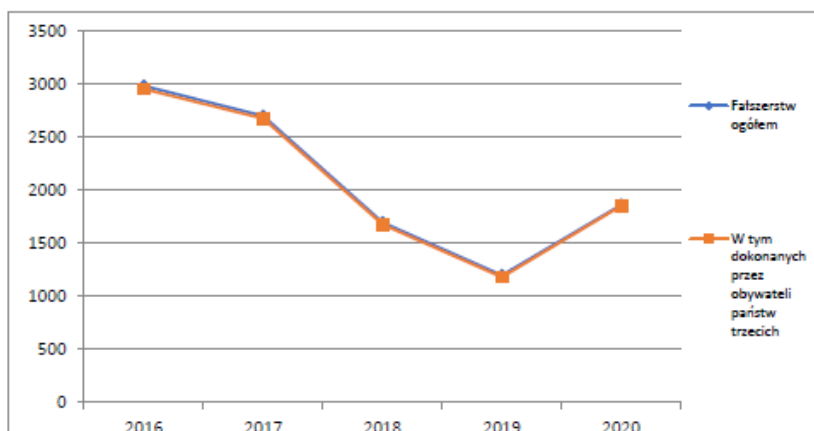
towych. Obecnie popularniejszym i częściej wybieranym środkiem transportu jest samolot. Statki oraz promy są wyborem drugorzędnym. Średnia liczba zatrzymań na odcinku granicy morskiej wynosi 2,63%, natomiast na odcinku granicy lotniczej wynosi 14,45%. Liczba zatrzymanych cudzoziemców na odcinku granicy lotniczej oscyluje od 1069 do 583 zatrzymanych. Na odcinku granicy morskiej, można dostrzec tendencję spadkową od 2017 roku, gdy liczba zatrzymań wynosiła 338, natomiast w 2020 roku wyniosła tylko 17 (Tabela 3).

Tabela 4. Falszerstwa dokumentów ujawnione przez Straż Graniczną w latach 2016–2020

Rok	Falszerstw ogółem	W tym u obywateli państw trzecich	
	Liczba = 100%	Liczba	Udział %
2016	2984	2954	98,99
2017	2700	2675	99,07
2018	1697	1678	98,88
2019	1200	1181	98,42
2020	1863	1853	99,46
Razem	10444	10341	99,01

Źródło: Obliczenia i opracowanie własne na podstawie Informacji statystycznej Straży Granicznej z lat 2016–2020.

Wykres 6. Liczba falszerstw dokumentów ujawnionych przez Straż Graniczną w latach 2016–2020

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Tabeli 4.

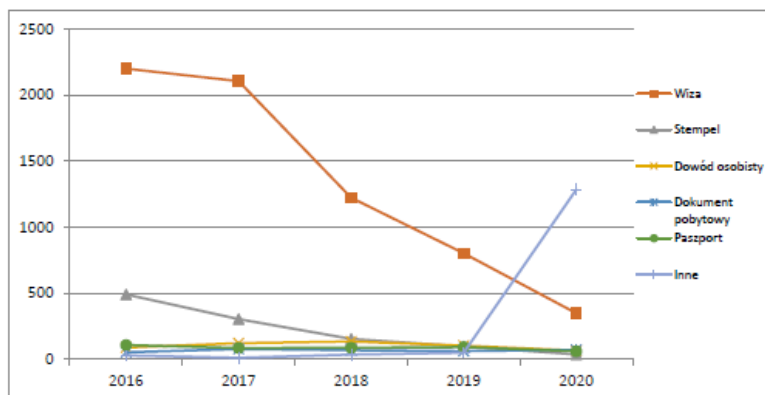
Falszerstwa dokumentów w 99,01% są ujawniane u cudzoziemców (Tabela 4). W latach 2016–2019 widoczna jest tendencja spadkowa ujawnień sfalszowanych dokumentów. W 2016 roku odnotowano 2984 sfalszowanych dokumentów. Natomiast w 2020 roku ujawniono już tylko 1284 sfalszowanych dokumentów. W roku 2020 nastąpił wzrost do liczby 1863.

Tabela 5. Falszerstwa dokumentów ze względu na przedmiot falszerstwa ujawnione przez Straż Graniczną w latach 2016–2020

Rok	Ogółem = 100%	Wiza		Stempel		Dowód osobisty		Dokument pobytowy		Paszport		Inne	
		Liczba	Udział %	Liczba	Udział %	Liczba	Udział %	Liczba	Udział %	Liczba	Udział %	Liczba	Udział %
2016	2984	2200	73,73	490	16,42	87	2,92	52	1,74	107	3,59	28	0,94
2017	2700	2105	77,96	303	11,22	121	4,48	77	2,85	84	3,11	10	0,37
2018	1697	1222	72,00	153	9,02	134	7,90	68	4,00	86	5,07	34	2,00
2019	1200	802	66,83	96	8,00	102	8,50	61	5,08	91	7,58	48	4,00
2020	1863	348	18,68	36	1,93	65	3,49	70	3,76	60	3,22	1284	68,92
Razem	10444	6677	63,93	1078	10,32	509	4,87	328	3,14	428	4,10	1404	13,44

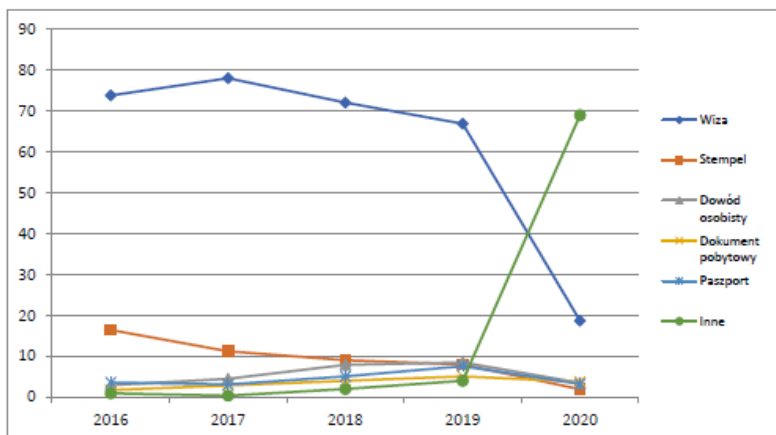
Źródło: Obliczenia i opracowanie własne na podstawie Informacji statystycznej Straży Granicznej z lat 2016–2020.

Wykres 7. Liczba fałszerstw dokumentów ze względu na przedmiot fałszerstwa ujawniona przez Straż Graniczną w latach 2016–2020

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Tabeli 5.

Wykres 8. Udział procentowy fałszerstw dokumentów ze względu na przedmiot fałszerstwa ujawniona przez Straż Graniczną w latach 2016–2020

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Tabeli 5.

Udział % *Innych dokumentów* ma wyraźną tendencję wzrostową (z 0,94% do 68,92%). Największy wpływ na wzrost w tej grupie miały takie dokumenty jak pozwolenie na pracę. Wyraźna jest duża tendencja spadkowa zatrzymań cudzoziemców ze sfałszowaną wizą i stemplem (Tabela 5., Wykres 7., Wykres 8). W 2016 roku udział % fałszerstwa wiz, wynosił 73,73 %, natomiast w 2020 roku jedynie 18,68%. Udział % ujawnień sfałszowanego stempla spadł z 16,42%

(w 2016 roku) do 1,93% (w 2020 roku). W kategorii przemysł towarów największym problemem niezmiennie pozostają wyroby tytoniowe (Tabela 6). Mają one największy udział w przemyśle (59,21%). Ale tutaj też jest dostrzegalna tendencja spadkowa. W 2016 roku wartość przemysłu wyrobów tytoniowych wynosiła 217 637 452 zł, a w 2020 roku 139 763 632 zł, co obniża straty o 77 873 820 zł.

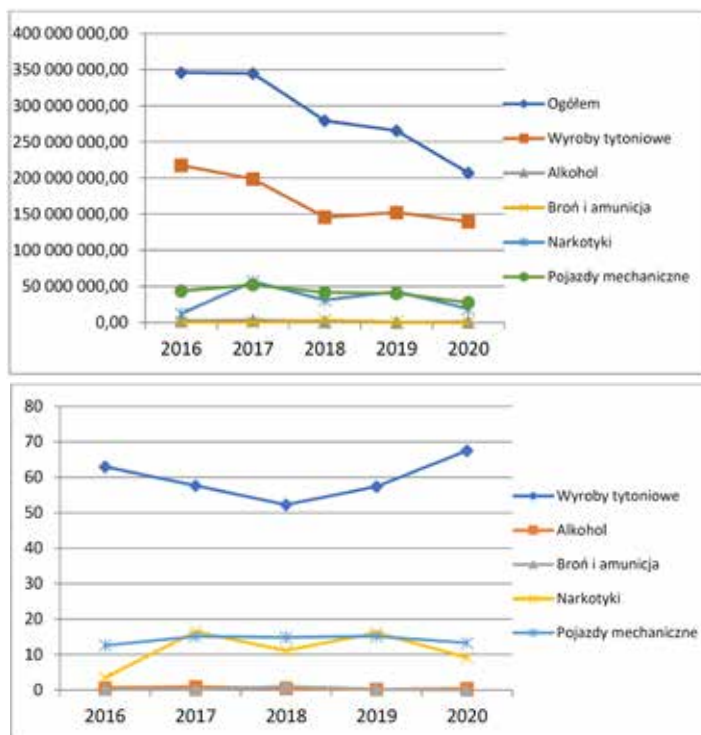
Tabela 6. Przedmiot przemysłu dokonywanego przez cudzoziemców ujawniony przez Straż Graniczną w latach 2016–2020

Rok	Ogółem = 100%	Wyroby tytoniowe		Alkohol		Broń i amunicja		Narkotyki		Pojazdy mechaniczne	
		Wartość zł	Udział %	Wartość zł	Udział %	Wartość zł	Udział %	Wartość zł	Udział %	Wartość zł	Udział %
2016	345 905 311	217 637 452	62,92	2 281 658	0,66	769 765	0,22	12 082 181	3,49	43 476 290	12,57
2017	344 715 576	198 619 673	57,62	3 186 634	0,92	401 86	0,12	56 720 120	16,45	52 126 150	15,12
2018	279 278 352	145 907 083	52,24	1 340 782	0,48	2 781 327	1	31 011 747	11,1	41 608 460	14,9
2019	265 478 953	152 217 324	57,34	516 730	0,19	635 822	0,24	42 883 018	16,15	40 294 293	15,18

2020	207 030 346	139 763 632	67,51	957 722	0,46	28 979	0,01	18 876 940	9,12	27 530 697	13,3
Razem	1 442 408 538	854 145 164	59,21	8 283 526	0,57	4 617 754	0,32	161 574 006	11,2	205 035 890	14,21

Źródło: Obliczenia i opracowanie własne na podstawie Informacji statystycznej Straży Granicznej z lat 2016–2020.

Wykres 9. Wartość i udział procentowy różnych przedmiotów przemytu dokonanego przez cudzoziemców ujawnionego przez Straż Graniczną w latach 2016–2020

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Tabeli 6.

Najmniejszy średni udział % w przemyśle mają broń i amunicja (0,32%) oraz alkohol (0,57%). Przemysł alkoholu ma tendencję spadkową. Przemysł broni i amunicji ma najniższą wartość oraz udział procentowy w stosunku do ogólnej wartości przemysłu, a jego maksymalna wartość osiągnęła 2 781 327 zł (rok 2018), co wyniosło wtedy 1% ogólnej wartości przedmiotów pochodzących z przemysłu. Z kolei najwyższa wartość przemysłu narkotyków występowała w 2017 roku (56 720 120 zł), ale jego wartość oscyluje od około 12–57 mln zł. Wartość przemycanych pojazdów w latach 2016–2020 oszacowano na 205 035 890 zł. Najwyższą wartość ten przemysł osiągnął w 2017 roku (52 126 150 zł), co wyniosło 15,12% wartości wszystkich przedmiotów przemysłu.

Wnioski końcowe

Wykorzystana metoda badawcza wyjaśniła początkowe założenia dotyczące tendencji w przestępczości granicznej dokonywanej przez cudzoziemców na terenie Polski. Pomimo zauważalnej tendencji spadkowej notowanych przestępstw z udziałem cudzoziemców, przestępczość transgraniczna nadal jest dużym problemem dla Straży Granicznej. Ciągły rozwój sposobów wykrywania oraz intensywne szkolenie funkcjonariuszy Straży Granicznej pozwalają skutecznie zwalczać/ujawniać przestępstwa, lecz innowacyjne technologie są także dostępne dla przestępców wynajdujących nowe sposoby przemytu towarów i ulepszone techniki fałszowania dokumentów.

Analizę objęto lata 2016–2020. W analizie nie ujęto danych innych instytucji, korzystając jedynie ze statystyk Straży Granicznej. Wartości liczbowe pokazują wyraźny spadek dokonywanych przestępstw granicznych, a bardziej szczegółowa analiza danych liczbowych pozwala wnioskować, że:

- ogólna liczba cudzoziemców zatrzymanych/ujawnionych przez Straż Graniczną za przekroczenie granicy państwowej wbrew przepisom (pgpwp) lub usiłowanie pgpwp w badanych latach spadła,

- udział w nielegalnym przekraczaniu granicy przez obywateli państw trzecich utrzymywał się jednak na stałym poziomie %,
- zatrzymań/ujawnień ppgwp na granicy zewnętrznej wynosi ok. 45%, z czego ok. 89% to obywatele państw trzecich,
- najczęściej ppgwp są dokonywane na odcinku granicy z Ukrainą,
- granica morska ma niższy poziom przestępczości granicznej ze względu na niższy stopień zainteresowania usługami transportowymi morskimi,
- sfalszowane dokumenty w prawie 99% ujawniono przy obywatelach państw trzecich,
- najczęściej fałszowanym dokumentem podróży jest wiza,
- niezmiennie najczęściej przemycanym towarem są wyroby tytoniowe,
- odnotowuje się spadek ogólnej wartości przemytu.

Przestępczość transgraniczna jest ciągłym problemem, który próbują zwalczyć służby graniczne na całym świecie. Dzięki współpracy międzynarodowej, możliwe jest tłumienie tej przestępczości. Badania statystyczne pokazały, że poziom tej przestępczości w latach 2016–2020 obniżył się. Wydaje się, że wpływ na zmniejszenie się przestępczości granicznej w 2020 roku miała pandemia COVID-19 i zakazy wprowadzone przez państwa, co w znacznym stopniu zahamowało ruch graniczny.

Bibliografia

1. *Aktualności, SG rozbiła grupę przestępczą przemycającą ludzi*, <https://www.slaski.strazgraniczna.pl/sm/aktualnosci/4991,SG-rozbiła-grupe-przestepcza-przemycajaca-ludzi.html>, [10.01.2021].
2. *Falszerstwo dokumentów jako główne wyzwanie kontroli granicznej*, <https://emn.gov.pl/esm/aktualnosci/15018,Falszerstwo-dokumentow-jako-glowne-wyzwanie-kontroli-granicznej.html>, [05.01.2021].
3. <http://www.kspt.org.pl/>, [10.01.2021].
4. <http://www.sejm.gov.pl/>, [09.01.2021].

5. https://frontex.europa.eu/assets/Publications/General/Agency_at_Glance/Agency_at_Glance_2018_PL_WEB_v3.pdf [12.01.2021].
6. <https://kop.ipn.gov.pl/> [13.01.2021].
7. <https://www.bieszczadzki.strazgraniczna.pl/>, [14.01.2021].
8. <https://www.gov.pl/web/mswia/zarządzanie-granicami-zewnetrznymi>, [28.01.2021].
9. K. Laskowska, *Kryminologiczne aspekty przestępczości granicznej*, Archiwum kryminologii, T. XXVI, 2001-2002, ISSN 0066-6890.
10. Kaczmarczyk P., *Migracje zarobkowe Polaków w dobie przemian*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego 2006, s.21, ISBN 9788323501992.
11. Kędzierska G., Łachacz R., *Kryminalistyczne aspekty nielegalnego obrotu wyrobami tytoniowymi. Wybrane elementy modus operandi sprawców przemytu* [w:] W. Pływaczewski, M. Duda (red.), *Nielegalny obrót wyrobami tytoniowymi Taktyczno-techniczne aspekty przeciwdziałania zjawisku*, Szczytno 2014, ISBN 9788374624350.
12. *Oficjalna strona internetowa Straży Granicznej, Granice RP* <https://www.strazgraniczna.pl/pl/granica/granice-rp/1910,Granice-RP.html>, [27.12.2020].
13. Pietrek G., *Przestępczość transgraniczna jako zagrożenie dla bezpieczeństwa publicznego* [w:] W. Lis (red.) *Przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu i porządkowi publicznemu*, Katolicki Uniwersytet Lubelski 2017.
14. Pływaczewski W., *Nielegalny rynek chronionych gatunków dzikiej fauny i flory. Geneza, przejawy, przeciwdziałanie*, Szczytno 2016, ISBN 9788374625210.
15. Porozumienie Komendanta Głównego Policji oraz Komendanta Głównego Straży Granicznej z dnia 17 czerwca 2004 r. w sprawie współdziałania Policji i Straży Granicznej, Dz.Urz.KGP.2004.11.58
16. *Próby korupcji funkcjonariuszy SG*, <https://www.strazgraniczna.pl/pl/aktualnosci/7266,Proby-korupcji-funkcjonariuszy-SG.html>, [10.01.2021].
17. Służba Celno-Skarbowa, <https://www.gov.pl/web/mswia/sluzba-celno-skarbowa>, [12.01.2021].
18. Statystyki SG, *styczeń-grudzień 2019 r.*, <https://www.strazgraniczna.pl/pl/granica/statystyki-sg/2206,Statystyki-SG.html>, [02.01.2021].
19. <https://www.podatki.gov.pl/akcyza/stawki-podatkowe/>, [10.01.2021].

20. *Straż Graniczna w Schengen*, <https://strazgraniczna.pl/>, [14.01.2021].
21. Strona Urzędu do Spraw Cudzoziemców, *Przesłanki pozytywne do udzielenia zgody na pobyt tolerowany*, <https://udsc.gov.pl/cudzoziemcy/obywatele-panstw-trzecich/zobowiazanie-do-powrotu/przeslanki-negatywne-zobowiazania-cudzoziemca-do-powrotu/zgoda-na-pobyt-tolerowany/przeslanki-do-udzielenia-zgody-na-pobyt-tolerowany/> [29.12.2020].
22. Strona Urzędu do Spraw Cudzoziemców, *Przesłanki pozytywne do udzielenia zgody na pobyt ze względów humanitarnych*, <https://udsc.gov.pl/cudzoziemcy/obywatele-panstw-trzecich/zobowiazanie-do-powrotu/przeslanki-negatywne-zobowiazania-cudzoziemca-do-powrotu/zgoda-na-pobyt-ze-wzgle-dow-humanitarnych/przeslanki-pozytywne-do-udzielenia-zgody-na-pobyt-ze-wzgle-dow-humanitarnych/>[28.01.2020].
23. Ustawa z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach (Dz. U. z 2013 r. poz. 1650).
24. Ustawa z dnia 12 października 1990 r. o Straży Granicznej, Dz. U. z 2020 r. poz. 305, 1610, 2112.
25. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks Karny, Dz. U. z 2020 r. poz. 1444, 1517.
26. Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji Dz. U. z 2020 r. poz. 360, 956, 1610, 2112, 2320.
27. Wawrzusiszyn A., *Organizacja i kontrola ruchu granicznego* [w:] B. Wiśniewski, R. Jakubczak (red.) *System ochrony granicy państwowej Rzeczypospolitej Polskiej stan obecny i prognozy na przyszłość*, Szczytno 2015, ISBN 9788374625005.
28. *Zakaz sprzedaży papierosów mentolowych*, <https://www.gov.pl/web/wsse-kielce/zakaz-sprzedazy-papierosow-mentolowych>, [3.01.2021],

WKŁADKA 3

PAŃSTWO POLSKIE W WALCE Z PRZESTĘPCZOŚCIĄ TRANSGRANICZNĄ

Rycina 1. Granice Rzeczypospolitej Polskiej

Rycina 2. Odznaka i żołnierze Korpusu Ochrony Pogranicza

Źródło: <https://kop.ipn.gov.pl/#player1> [20.02.2021];
<https://www.polityka.pl/pomocnikhistoryczny/1612025,1,korpus-ochrony-pogranicza.read> [24.02.2021].

Rycina 3. Współpraca funkcjonariuszy Straży Granicznej oraz Służby Celno-Skarbowej

Źródło: <https://www.strazgraniczna.pl/pl/aktualnosci/7718,Papierosy-ukryte-w-pociagu.html> [20.03.2021].

Rycina 4. Przemyt dzikiej fauny i flory

Źródło: <https://www.fakt.pl/wydarzenia/swiat/tak-sie-przemycy-zwierze-ta/0d4djm8> [23.03.2021].

Mgr Michał Lewczuk

ORCID 0000-0002-4978-688X

Niepaństwowa Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Białymstoku

UDZIAŁ POLSKI W MISJACH POKOJOWYCH ORGANIZACJI NARODÓW ZJEDNOCZONYCH

Streszczenie

Bezpieczeństwo międzynarodowe to sfera niezwykle zróżnicowana. Procedury przeciwdziałania niebezpieczeństwom oraz problemy w dyplomatycznym oraz taktownym rozstrzygnięciu sporów między państwami spowodowały, że misje pokojowe zaczęły nabierać znaczenia. Armia polska od kilkadziesiąt lat bierze udział w misjach pokojowych ONZ na różnych kontynentach. W działaniach wielonarodowych istotną kwestią jest ich cel. Użycie wojska jest obecnie związane z dążeniem do pokoju i stabilności, a nie z walkami i zajmowaniem obszaru.

Słowa kluczowe: misje pokojowe • Organizacja Narodów Zjednoczonych • Siły Zbrojne RP.

PARTICIPATION OF THE POLISH ARMY IN THE UNITED NATIONS PEACEKEEPING MISSIONS

Abstract

International security is an extremely diverse sphere. Procedures for counteracting threats and problems in the diplomatic and tactful settlement of disputes between countries meant that peacekeeping missions have gained importance. The Polish army has been participating in UN missions on various continents for several decades. An important issue in multinational activities is their purpose. The use of the army is now

associated with the pursuit of peace and stability rather than combat and land seizure.

Keywords: peacekeeping missions • the United Nations • the Polish Armed Forces.

Wstęp

Bezpieczeństwo międzynarodowe to sfera niezwykle zróżnicowana. Ciągłe przekształcające się niebezpieczeństwa, czynności zmierzające do rozwiązania problemów oraz utarty schemat kierowania bezpieczeństwem, przyczyniły się do trudności tak w identyfikowaniu zagrożeń, jak i skuteczności przeciwdziałań¹.

Natychmiastowa procedura przeciwdziałania niebezpieczeństwu oraz problemy w dyplomatycznym oraz taktownym rozstrzygnięciu sporów spowodowały, że misje pokojowe zaczęły nabierać znaczenia. Aktywności zbrojne podlegają jednak głównie weryfikacji społecznej. W oparciu o długotrwałe badania, zaaprobowano wreszcie, iż misje pokojowe to sposób na rozstrzygnięcie sporów, ponieważ mają na celu powstrzymywanie, zmniejszanie oraz finalizowanie czynności militarnych pomiędzy krajami i są zarządzane przez organizacje międzynarodowe².

W 1956 r. ustanowiono inicjatywę wykorzystania sił pokojowych ONZ do rozstrzygnięcia sporów o charakterze pokojowym. Zasadniczy cel to kontrolowanie odwrotu wojsk oraz respektowanie ustalonych umów. Kontyngenty wojskowe są kompletowane przez wyznaczenie do misji bezstronnego kraju oraz tego, który ochotniczo chce do niej przystąpić. Siły pokojowe muszą zachować neutralność oraz nie popierać żadnej ze stron.

¹ Por. K. Żukrowska, *Model Bezpieczeństwa Międzynarodowego XXI w. od teorii do praktyki*, „Krakowskie Studia Międzynarodowe”, Przemiany systemu bezpieczeństwa i współpracy międzynarodowej w drugiej dekadzie XXI w., Część I: Globalny i transatlantycki wymiar bezpieczeństwa międzynarodowego (red. E. Cziomer), nr1 (XII) 2015, s. 15. ISSN 1733-2680.

² T. Bąk, *Misje stabilizacyjne i operacje pokojowe metodą rozwiązywania konfliktów militarnych*, „Zeszyty Naukowe WSOWL” nr 1 (163) 2012, s. 186. ISSN 1731-8157.

Odpowiedzialnym za funkcjonowanie pokojowych sił Organizacji Narodów Zjednoczonych jest Sekretarz Generalny. Nad międzynarodowym porządkiem i równowagą czuwa Rada Bezpieczeństwa, która precyzuje i podejmuje decyzje dotyczące rozmiaru działań, planów oraz okresu odbywania się misji.

Współcześnie ONZ prowadziła i prowadzi trzy rodzaje aktywności. Operacje Pierwszej Generacji są również nazywane tradycyjnymi operacjami pokojowymi. Prowadzono je w latach 1956–1988. Zadaniem sił pokojowych ONZ było: monitorowanie, obserwowanie strefy rozdzielania i kontrola przestrzegania przyjętych porozumień. Taką operacją była misja UNTSO (*United Nations Truce Supervision Organization*).

Kolejny rodzaj aktywności to Operacje Drugiej Generacji, operacje wielofunkcyjne. Są realizowane, aby zakończyć konflikt wewnętrzny. Operację Drugiej Generacji prowadzi kontyngent wojskowy i pracownicy cywilni. Działania zmierzają do zagwarantowania warunków pozwalających na akcje humanitarne oraz zakończenia walk zbrojnych. Przykładem jest Grupa Przejściowa Pomocy ONZ w Namibii UNTAG (*United Nations Transition Assistance Group in Namibia*).

Trzeci rodzaj to Operacje Wymuszania Pokoju. Siły ONZ są wykorzystywane do zobligowania uczestników zamieszek, aby respektowali decyzje Rady Bezpieczeństwa. Przykładem takich działań jest np. KFOR (*Kosovo Forces*)³.

Armia polska wielokrotnie uczestniczyła w misjach pokojowych. Od kilkudziesięciu lat bierze udział w akcjach na różnych kontynentach. Pomoc była niesiona na Bliskim Wschodzie, w Afryce i Azji oraz na Bałkanach. Okres od 1953 r. do 1988 r., to czas, w którym Polska brała udział w siedmiu przedsięwzięciach międzynarodowych, z czego cztery jako grupa rozstrzygająca i kończąca spór oraz trzech misjach pokojowych. W latach 1989–2009 udział Polski w misjach wzrósł i okres ten zamknął się liczbą sześćdziesięciu czterech operacji.

³ T. Olejarsz, *Operacje pokojowe NATO, Modern Management Review*, 2015, vol. XX, 22 (3/2015), s. 160–161. P-ISSN 2300-6366.

Misje pokojowe i stabilizacyjne

Główną powinnością podczas operacji pokojowych oraz stabilizacyjnych jest:

- pomoc humanitarna,
- zmniejszenie niebezpieczeństwa, które niosą za sobą miny przeciwpiechotne rozlokowane na danym obszarze,
- kontrola podczas wymiany jeńców wojennych,
- gwarancja uwolnienia więźniów politycznych,
- nadzorowanie pozostawiania sił zbrojnych na określonym terytorium,
- sprawdzanie przestrzegania praw człowieka⁴.

Przekształcenia światowej polityki, rozwój wyposażenia sił zbrojnych przyczyniły się do ewolucji misji zbrojnych. Zmalała perspektywa wybuchu wojny na skalę światową, natomiast powstały inne niebezpieczeństwa niszczące pokój takie jak terroryzm, problemy humanitarne i pęd do zdobywania bogactw naturalnych. Powoduje to zachwianie pokoju, co z kolei oddziałuje na stabilność krajów i wymusza od społeczności międzynarodowej działania kryzysowe. W działaniach wielonarodowych istotną kwestią jest ich cel. Użycie wojska jest związane z dążeniem do pokoju i stabilności, a nie z walkami i zajmowaniem obszaru. W określaniu niebezpieczeństw na terenie działań należy wziąć pod uwagę rodzaj i nasilenie zagrożeń, a także walkę kultur i religii. Siły zbrojne są przeznaczone do umacniania pokoju, zapewnienia stabilności w rejonie działań, zachowania integralności, stworzenia podstaw struktur nowej władzy, pomoc w odbudowie struktur sił bezpieczeństwa oraz przywrócenia infrastruktury gospodarczej, umacnianie tożsamości narodowej, polepszanie warunków życia ludności lokalnej, poprawę bezpieczeństwa i porządku publicznego. Sens takich działań ma znaczenie wtedy, gdy realizacja celu społecznego wyzwala postawy propaństwowe i prospołeczne u lokalnej ludności. Przywracanie odpowiednich wa-

⁴ Por. L. Szot, *Polska Pomoc Humanitarna w Misjach Pokojowych i Stabilizacyjnych Wojska Polskiego*, Symposium Rok XVII 2013, nr 1(24), s. 192. ISSN 2543-5442.

runków życia stopniowo buduje spójność wewnątrz kraju⁵.

Zgodnie z art. 2 Ustawy o zasadach użycia lub pobytu Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej poza granicami państwa, polskie Siły Zbrojne są wykorzystywane do udziału w konflikcie zbrojnym lub dla wzmocnienia sił państwa bądź państw sojuszniczych, misji pokojowej, akcji zapobieżenia aktom terrorystycznym lub ich skutkom. Polskie wojska mogą również brać udział w szkoleniach i ćwiczeniach wojskowych, akcjach ratowniczych, poszukiwawczych lub humanitarnych oraz przedsięwzięciach reprezentacyjnych poza granicami państwa⁶.

Operacje pokojowe to integralny człon działalności ONZ jako forma rozstrzygania konfliktów przez zbiorowość międzynarodową. ONZ odgrywa tutaj główną rolę, aczkolwiek również ugrupowania lokalne, jak Organizacja Jedności Afrykańskiej, wykazują się pracą w tej dziedzinie. System rozwiązywania nieporozumień obejmuje jednak wiele sposobów, co tylko utrudnia osiągnięcie pokoju. Oparty jest przede wszystkim na dyplomacji, a działania zbrojne są podejmowane w ostateczności. Zawsze nadrzędnym celem jest zlikwidowanie niebezpieczeństw zagrażających międzynarodowemu pokojowi⁷.

Irak

W latach 2003–2004 w Iraku działał Polski Kontyngent Wojskowy (PKW) (Wkładka 4, Rycina 1). Już w czasie pierwszej zmiany PKW rodzaj misji zmienił się, ponieważ początkowa misja stabilizacyjna przeobraziła się w misję bojową, co z kolei wymusiło reorganizację obronności polskiej strefy. Realia działań doprowadziły do angażowania się polskich żołnierzy w walki, głównie podczas ochrony siedzib irackiej ludności. Potrzebne było pośpieszne wyposażenie żołnierzy

⁵ Por. A. Krzemińska, *Rola i znaczenie CIMIC we współczesnych operacjach*, „Obronność – Zeszyty Naukowe Wydziału Zarządzania i Dowodzenia Akademii Sztuki Wojennej”, 3(11)/2014, s. 54–56. ISSN 2299-2316.

⁶ Art. 2 Ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o zasadach użycia lub pobytu Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej poza granicami państwa, (Dz. U. 1998 Nr 162 poz. 1117).

⁷ E. Latoszek, M. Proczek, *Organizacje Międzynarodowe we współczesnym Świecie*, Warszawa 2016, s. 605. ISBN 83-7151-718-1.

w inny rodzaj sprzętu, który pozwoliłby należycie wykonywać wyznaczone zadania. Jednakże redukcja kontyngentu spowodowała osłabienie PKW i Wojsko, aby zagwarantować bezpieczeństwo sobie oraz ludności, musiało działać w mniejszym składzie.

Podczas pierwszej zmiany, zasadniczym celem była ochrona ładu społecznego, powoływanie nowych stanowisk oraz wzmacnianie obrony dobytku. Okoliczności jednak spowodowały, że cel misji odbiegał od zamierzeń. Uświadomiono sobie, że żołnierze będą przeznaczeni do działań militarnych oraz antyterrorystycznych. Wyjazd na misję do Iraku był nieobowiązkowy. Żołnierze, którzy cechowali się odpowiednimi kwalifikacjami z własnej woli brali w niej udział. Skuteczność misji była uzależniona od znajomości obowiązującego prawa oraz obyczajów, szanowania różnorodności religijnej jak również wzbudzania zaufania, mającego swoje fundamenty w znajomości panujących tam zasad. Osiągnięcie celu misji było możliwe dzięki wzajemnej współpracy cywilno-wojskowej (*Civil Military Cooperation* – CIMIC) i Zespołu Wsparcia Władz Prowincji (*Government Support Team* – GST). Zaangażowanie organów administracji przyczyniło się do umiarkowanego spokoju.

Pod koniec pierwszej zmiany w Karbali, po celebrowaniu święta, został pojmany lokalny zwierzchnik, co spowodowało zamieszki. Ograniczony spokój był podtrzymywany dzięki pomocy humanitarnej nadchodzącej ze świata oraz Irackiego Korpusu Obrony Cywilnej, szkolonego przez polskich żołnierzy. Pozytywnie na społeczność wpływały również liczne uroczystości. Wszelkie możliwe działania nakłaniające do spokoju irackich żołnierzy skutkowały jednak niepowodzeniami. Było coraz więcej zamachów, których źródło leżało w braku podstawowych dóbr, np. wody, co też nastawiało ludność agresywnie wobec stacjonujących wojsk.

11 stycznia 2004 r. II Kontyngent zaczął swoje działania już w zupełnie innej formie, ponieważ żołnierze zostali wyszkoleni pod kątem czekających na nich zadań. Mimo wiedzy oraz doświadczenia z pobytu I Kontyngentu PKW, szkolenia, jak się później okazało, nie były należycie prowadzone. I chociaż dostawy sprzętu zostały zwiększone, nie miało to istotnego wpływu, gdyż nie był to sprzęt ciężki. Żołnierze musieli mierzyć się z ciągłymi zamieszka-

mi. Wojsko koalicyjne zmagало się z improwizowanymi ładunkami wybuchowymi (IED), pułapkami, zamachami na bazę, patrole i posterunki⁸, kolejne Kontyngenty pokonywały trudności z dostawami ciężkiego sprzętu. Doprowadziło to do strat oraz politycznej klęski misji⁹.

Jak pokazała sytuacja w Iraku, misja pokojowa oraz stabilizacyjna może z łatwością przerodzić się w bojową. Prowadzenie działań o charakterze pokojowym, pomoc ludności w prawidłowym funkcjonowaniu, pomoc humanitarna oraz szereg innych przedsięwzięć, mogą wtedy być utrudnione. Społeczność staje się wrogo nastawiona do jednostek koalicji, które przyjechały z pomocą, a braki w wyszkoleniu żołnierzy oraz w sprzęcie mogą doprowadzić do porażki misji, co stało się właśnie w Iraku.

Afganistan

Afganistan cechuje się górzystym obszarem oraz bezwzględny klimat. W Afganistanie występuje także różnorodność plemienna. Ograniczenia wynikające z położenia tego państwa stanowiły poważny problem dla sił stabilizacyjnych, a różnorodność plemienna utrudniała porozumienie polityczne, które byłoby satysfakcjonujące dla całości zbiorowości.

Działania terrorystyczne z 11 września 2001 r. spowodowały użycie sił międzynarodowych w Afganistanie. W czasie Operacji „Enduring Freedom” dokonano licznych bombardowań obszarów okupowanych przez Talibów, ponieważ koncepcja operacji zakładała zneutralizowanie Al-Kaidy, dyktatorstwa Talibów i uniemożliwienie ponownego ich pojawienia się na danym terytorium. Chociaż początkowo operacja odnosiła sukces, sytuacja kraju nie polepszała się i zdecydowano o wprowadzeniu Międzynarodowej Siły Wsparcia Bezpieczeństwa (ISAF). Podjęta 5 grudnia 2001 r., misja w 2003 r. przeszła oficjalnie pod pieczę NATO¹⁰.

⁸ M. Lasoń, *Początki misji stabilizacyjnej Polskiego Kontyngentu Wojskowego w Iraku*, „Doctrina, Studia społeczno-polityczne”, 7/2010 (red. S. Jaczyński), Siedlce 2011, s. 81–87. ISSN 1730-0274.

⁹ Ibidem., s. 90.

¹⁰ M. Lakomy, *Misja International Security Assistance Force w Afganistanie*

Działania stabilizacyjne były bardzo trudne. ISAF pomogła władzy irackiej zaprowadzić ład i porządek w kraju (Wkładka 4, Rycina 2 i Rycina 3). Nie doszło jednak do pełnej stabilizacji na skutek wielu zaniechań USA. Brak odpowiednich funduszy też nie sprzyjał tworzeniu spokoju w kraju. Afgańczycy przestali też współpracować. Powodem był wzrost liczby zabitych cywili oraz niewystarczająca pomoc. Do tego dochodziły ciągle nieporozumienia z władzami, a nieprawidłowa polityka kraju też przyczyniała się do notorycznych konfliktów i dynamizowania działań ze strony Talibów¹¹.

Afryka

Dla utworzenia misji pokojowej w Afryce istotne znaczenie miało ludobójstwo w Rwandzie w 1994 r. Misja ta jest jednak wymieniana jako wielka porażka ONZ, ponieważ nie potrafiiono wszcząć żadnych działań, aby przeszkodzić tym tragicznym wydarzeniom. Z czasem ważną rolę zaczęły odgrywać misje organizowane we współpracy UE z ONZ. Zamiarem tych działań miało być ustanowienie ładu, niezależności oraz nienaruszalności granic krajów afrykańskich.

W 2008 r. rozpoczęła się operacja EUFOR Tchad/RCA, obejmująca teren wschodni Czadu, część Republiki Środkowoafrykańskiej i część Sudanu. Motywacją do utworzenia misji, stał się problem uchodźców przybyłych do Darfuru, którzy bezprawnie przeszli granicę Sudanu. Celem EUFOR Tchad/RCA było stworzenie strefy bezpieczeństwa i pomoc organizacyjna ONZ. Członkami misji byli żołnierze z 11 krajów. Polska oddelegowała żołnierzy, którzy stworzyli kompanię manewrową i logistyczną. Przeznaczeniem Polaków było obserwowanie okolicy, rozpoczęcie współpracy z mieszkańcami, ochrona transportu humanitarnego i ulepszanie warunków bytowych zamieszkującej ludności (Wkładka 4, Rycina 4 i Rycina 5). W 2009 r. EUFOR Tchad/RCA zakończyła swoje działania, ale Polacy byli w Czadzie jeszcze przez pół roku, realizując zróżnicowa-

jako wyzwanie dla bezpieczeństwa międzynarodowego, „Studia Politicae Universitatis Silesiensis” 2013, Tom 11, s. 198–200. ISSN 1895-3492.

¹¹ Ibidem, s. 209–211.

ne działania, jak: „Pionier” – ochrona przedsięwzięć instytucji humanitarnych, „Północna Fala I” i „Północna Fala II” – zmniejszenie ryzyka przestępczości przy granicy, „Kalkulator” – wspomaganie podczas spisu imigrantów.

Z czasem stosunki polityczne Polski z Afryką uległy osłabieniu i pomoc zredukowała się wyłącznie do wspomagania humanitarnego oraz rozwojowego. Pomimo tego, Polska nadal jest wartościowym kompanem w misjach, gdyż jest dobrym partnerem w czasie prowadzenia rozmów o współpracę¹².

Syria

Pomoc sił ONZ została spowodowana działaniami militarnymi między Izraelem a krajami Arabskimi trwającymi od 1948 r. Rada Bezpieczeństwa ONZ zdecydowała się utworzyć Siły Narodów Zjednoczonych ds. Nadzoru Rozdzielenia Wojsk na Wzgórzach Golan (*United Nations Disengagement Observer Force* – UNDOF). Do wzmocnienia logistycznego zostali wyznaczeni Polacy oraz Kandyjczycy. W 1974 r. polskie siły zostały zamienione w Polski Kontyngent Wojskowy. Pomimo przeznaczenia do działań logistycznych, Polacy zajmowali się także rozminowaniem terenu.

W 1992 r. utworzono misję z wojsk Kanady, Polski, Austrii oraz Finlandii. PKW w siłach UNDOF nadzorował rozpoznawanie oraz meldowanie o działaniu obcych wojsk z powietrza (Wkładka 4, Rycina 6, Rycina 7 i Rycina 8). Kwatera Główna misji realizowała zaopatrzenie żywnościowe. Za dostawę wody natomiast odpowiadały siły narodowe. Każdy kontyngent posiadał zabezpieczenie transportowe (pierwsza linia transportu), transport UNDOF był drugą linią transportu. Do zadań żołnierzy należał przewóz towarów i przedmiotów konstrukcyjnych z lotnisk i portów oraz zwielokrotniony przewóz wojska podczas zmiany kontyngentów¹³.

¹² B. Popławski, *Udział Polaków w misjach pokojowych na terenie Afryki Subsaharyjskiej*, „infos, społeczno-gospodarcze”, nr 19(111), Warszawa 2011, s. 3-4. ISSN 1896-6659.

¹³ M. Bodziany, T. Smal, *Zabezpieczenie logistyczne operacji pokojowej UNDOF w Syrii*, „Poglądy i doświadczenia”, nr 1 (143), Warszawa 2007, s. 103-107. ISSN 1731-8157.

Wiele misji wykazywało braki w zakresie sprzętu lub wyposażenia indywidualnego. Warunki klimatyczne też przyczyniały się do ciągłych modyfikacji sprzętu i umundurowania. Misja UNDOF współdziałała w dwóch porozumieniach – układ narodowy oraz układ wielonarodowy¹⁴.

Badania nad wiedzą polskiego społeczeństwa na temat misji pokojowych ONZ z udziałem Sił Zbrojnych RP

Problem badawczy procesu ustalania wiedzy polskiego społeczeństwa na temat misji pokojowych ONZ z udziałem Sił Zbrojnych RP postawiono jako następujące pytanie:

Jaką wiedzę ma polskie społeczeństwo na temat misji pokojowych ONZ, w których biorą udział żołnierze Sił Zbrojnych RP?

Problem badano za pomocą sondażu diagnostycznego, korzystając z narzędzia jakim jest kwestionariusz ankiety. Kwestionariusz ankiety, opracowany specjalnie do wykonania badania, uwzględniał pytania na temat wiedzy o misjach pokojowych, motywach państwa wysyłającego swoich żołnierzy, motywach osobistych osób wyjeżdżających, zagrożeniach jakie mogą nieść, realizowanych zadaniach oraz poglądach jakie prezentuje polskie społeczeństwo w badanej kwestii. Łącznie w kwestionariuszu umieszczono 10 pytań oraz metryczkę charakteryzującą respondenta. Ankietowanie przeprowadzono na próbie 100 osób – 50 kobiet oraz 50 mężczyzn.

Wskazania uzyskane w trakcie ankietowania zliczono i umieszczono w tabelach, podając liczbę wskazań oraz udział procentowy każdej z wybranych opcji. Umożliwia to porównanie otrzymanych wyników. Uwzględniono podział na płeć oraz wiek. Warunkiem wzięcia udziału w badaniu było skończone 18 lat. Liczba osób w poszczególnych grupach wiekowych jest zbliżona. Najwięcej osób było w wieku między 36 a 50 rokiem życia (33%) (Tabela 1).

¹⁴ Ibidem, s. 113.

Tabela 1. Wiek respondenta

Wiek	Kobiety		Mężczyźni		Razem	
	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%
18-26	12	24	11	22	23	23
27-35	14	28	13	26	27	27
36-50	16	32	17	34	33	33
Ponad 51	8	16	9	18	17	17

Źródło: opracowanie na podstawie wyników badań własnych.

Tabela 2. Służba wojskowa respondenta

Czy służyła Pani/Pan w wojsku bądź nadal służy?	Kobiety		Mężczyźni		Razem	
	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%
Tak	12	24	25	50	37	37
Nie	38	76	25	50	63	63

Źródło: opracowanie na podstawie wyników badań własnych.

Wśród badanych 12 kobiet odbyło służbę w wojsku, natomiast takich mężczyzn było 25 (Tabela 2).

Tabela 3. Wyjazd na misję

Jeśli byłaby taka możliwość, czy wyjechałaby Pani/Pan na misję?	Kobiety		Mężczyźni		Razem	
	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%
Tak	12	24	25	50	37	37
Nie	30	60	16	32	46	46
Nie wiem	8	16	9	18	17	17

Źródło: opracowanie na podstawie wyników badań własnych.

Wyniki pokazują, że badani są podzieleni w kwestii chęci wyjazdu na misję. 50% mężczyzn, jeśli miałoby możliwość, to pojechałoby na misję, natomiast 60% kobiet nie chciałoby uczestniczyć w misjach

(Tabela 3). Wynika to z faktu, iż niewiele kobiet służy w wojsku, a wiele kobiet sceptycznie podchodzi do tego tematu. Wzrost liczby kobiet w armii niewątpliwie zmieniłby takie nastawienie społeczne.

Tabela 4. Zadania misji pokojowej

Jakie główne zadanie, Pani/ Pana zdaniem ma misja pokojowa?*	Kobiety		Mężczyźni		Razem	
	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%
Pomoc humanitarna	30	31	37	43	67	37
Przeciwdziałanie rozszerzaniu się konfliktów	24	25	22	25	44	25
Pomoc w odbudowie miast	23	24	10	11	33	18
Stabilizacja społeczna	12	13	8	9	20	11
Budowanie pokoju	7	7	10	23	17	9
Razem	96	100	87	100	183	100

*Pytanie wielokrotnego wyboru, można było zaznaczyć więcej niż jedną odpowiedź.

Źródło: opracowanie na podstawie wyników badań własnych.

Zdaniem respondentów to pomoc humanitarna jest głównym zadaniem misji pokojowej. 37% wskazań padło na tą odpowiedź. Wypowiedzi kobiet i mężczyzn nie różnią się znacząco (Tabela 4).

Tabela 5. Cel wysyłania żołnierzy na misje

W jakim celu, Pani/Pana zdaniem, Polska wysła żołnierzy na misje?*	Kobiety		Mężczyźni		Razem	
	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%
Obrony interesów narodowych	15	22	38	42	53	33
Budowy stabilnego środowiska bezpieczeństwa	8	12	8	9	16	10
Umocniania organizacji bezpieczeństwa	20	29	8	9	28	18
Wypełnienia sojusznich zobowiązań	5	7	13	15	18	11

Reagowania na sytuacje naruszające prawa człowieka	6	9	8	9	14	9
Wszystkie	12	17	11	12	33	15
Nie mam zdania	3	4	4	4	7	4
Razem	69	100	90	100	159	100

*Pytanie wielokrotnego wyboru, można było zaznaczyć więcej niż jedną odpowiedź.

Źródło: opracowanie na podstawie wyników badań własnych.

W ogólnym zestawieniu wyników, 33% badanych uznało, że celem misji jest obrona interesów narodowych. Natomiast według kobiet (20–29%) jest to umacnianie organizacji bezpieczeństwa. Najwięcej mężczyzn – 38 (42%) uważało jednak, że jest to obrona interesów narodowych (Tabela 5).

Tabela 6. Osobiste motywy żołnierza decydującego się na wyjazd na misję

Jakie osobiste motywy według Pana/Pani ma żołnierz podejmujący decyzję o wyjeździe na misję?*	Kobiety		Mężczyźni		Razem	
	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%
Uposażenie otrzymywane na misji	38	46	43	32	81	38
Podniesienie i rozwój kwalifikacji zawodowych	2	2	8	6	10	5
Możliwość współpracy z żołnierzami innych krajów	4	5	9	7	13	6
Pogłębienie znajomości języka angielskiego	5	6	6	4	11	5
Sprawdzenie się w warunkach bojowych	18	23	35	26	53	25
Sprawdzenie się w warunkach ekstremalnych	3	4	11	8	14	6
Możliwość poznania nowej kultury	6	7	9	7	15	7
Chęć poznania nowych rejonów świata	2	2	5	4	7	3

Chęć służenia pod błękitnym hełmem	1	1	6	5	7	3
Trudno powiedzieć	3	4	2	1	5	2
Razem	82	100	134	100	216	100

*Pytanie wielokrotnego wyboru, można było zaznaczyć więcej niż jedną odpowiedź.

Źródło: opracowanie na podstawie wyników badań własnych.

W opinii badanych głównym powodem wyjazdu na misję jest uposażenie otrzymywane przez żołnierzy. Kolejne miejsce zajęło, bowiem osiągnęło aż 25% wskazań, sprawdzenie się w warunkach bojowych. Kobiety i mężczyźni byli zgodni co do tej kolejności, chociaż udział procentowy wskazań był różny (Tabela 6).

Tabela 7. Powinność wyjeżdżania polskiego wojska na misje

Czy Pani/Pana zdaniem polscy żołnierze powinni wyjeżdżać na misje pokojowe?	Kobiety		Mężczyźni		Razem	
	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%
Tak	9	18	30	60	39	39
Nie	6	12	4	8	10	10
Nie mam zdania	35	70	16	32	51	51

Źródło: opracowanie na podstawie wyników badań własnych.

Kobiety i mężczyźni mają zróżnicowaną opinię na temat wyjeżdżania polskich żołnierzy na misje. Mimo to 51% badanych, z czego 35 kobiet uważa, że nie ma zdania odnośnie tego, czy Polacy powinni uczestniczyć w misjach. Natomiast mężczyźni w zdecydowanej większości, bo aż 30 z nich uważa, że polscy żołnierze powinni brać udział w misjach pokojowych (Tabela 7).

Tabela 8. Uczestnictwo kobiet w misjach pokojowych

Czy w misjach pokojowych Pani/Pana zdaniem uczestniczą kobiety?	Kobiety		Mężczyźni		Razem	
	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%
Tak	12	24	25	50	37	37
Nie	38	76	25	50	63	63

Źródło: opracowanie na podstawie wyników badań własnych.

Zróznicowane opinie wystąpiło także przy pytaniu o uczestnictwo kobiet w misjach. Większość kobiet (38) uważa, że kobiety nie powinny być brać udziału, natomiast wśród mężczyzn zdanie jest podzielone, gdyż 50% jest za wyjazdem kobiet, a 50% jest przeciwnych takim wyjazdom (Tabela 8).

Tabela 9. Niebezpieczeństwa jakie niesie za sobą udział w misji pokojowej

Jakie niebezpieczeństwa dla żołnierza, Pani/Pana zdaniem, niesie pobyt na misji pokojowej?*	Kobiety		Mężczyźni		Razem	
	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%
Śmierć	30	33	44	31	74	32
Kalectwo	19	21	38	27	57	25
Zaburzenia psychiczne	25	28	45	32	70	30
Dostanie się do niewoli	10	11	5	4	15	7
Choroby, np. tropikalne	6	7	8	6	14	6
Razem	90	100	140	100	230	100

*Pytanie wielokrotnego wyboru, można było zaznaczyć więcej niż jedną odpowiedź.

Źródło: opracowanie na podstawie wyników badań własnych.

Misje niewątpliwie niosą za sobą wiele niebezpieczeństw, m.in. śmierć, kalectwo, choroby. Według odpowiedzi respondentów śmierć jest uważana za największe niebezpieczeństwo, jakie kryje za sobą

pobyt na misji (32% wskazań). Niewiele mniej (30%) wskazań zebrały zaburzenia psychiczne. Tę odpowiedź zaznaczyła większość mężczyzn (45). Mężczyźni wskazali także (38) kalectwo jako konsekwencję pobytu na misji. Najmniej popularne były choroby (6%). Wynika to może z faktu, iż społeczeństwo zdaje sobie sprawę z tego, że żołnierzom podaje się wiele różnych szczepionek przed wyjazdem oraz że medycyna jest na poziomie, który zabezpiecza przed niekorzystnymi skutkami, jaki niesie za sobą pobyt na misji (Tabela 9).

Tabela 10. Uczestnictwo Polski w misjach pokojowych ONZ w latach 1948–1990

Czy w latach 1948–1990 Pani/Pana zdaniem Polska uczestniczyła w misjach ONZ?	Kobiety		Mężczyźni		Razem	
	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%
Tak	33	66	34	68	57	67
Nie	10	20	12	24	22	22
Nie mam zdania	7	14	4	8	11	11

Źródło: opracowanie na podstawie wyników badań własnych.

67% ankietowanych wskazało odpowiedź potwierdzającą uczestnictwo Polski w misjach pokojowych ONZ w latach 1948 – 1990. Kobiety i mężczyźni byli tego samego zdania w tej kwestii (Tabela 10).

Tabela 11. Uczestnictwo polskich żołnierzy w misjach pokojowych ONZ w bieżącym, 2021 roku

Czy w bieżącym roku, 2021, Pani/Pana zdaniem, polscy żołnierze uczestniczą w misjach pokojowych ONZ?	Kobiety		Mężczyźni		Razem	
	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%
Tak	38	76	44	88	82	82
Nie	7	14	2	4	9	9
Nie wiem	5	10	4	8	9	9

Źródło: opracowanie na podstawie wyników badań własnych.

W roku 2021 polscy żołnierze biorą udział w misji pokojowej ONZ, m.in. w Afganistanie. Badani w 82% poprawnie udzielili odpowiedzi na to pytanie. Kobiety oraz mężczyźni mają zbliżoną wiedzę na ten temat (Tabela 11).

Tabela 12. Liczba misji odbytych na całym świecie przez polskich żołnierzy

W ilu różnych misjach na całym świecie według Pani/Pana uczestniczyli dotychczas polscy żołnierze?	Kobiety		Mężczyźni		Razem	
	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%
1-10	43	86	45	90	88	88
11-30	2	4	1	2	3	3
31-50	2	4	3	6	5	5
Ponad 50	0	0	0	0	0	0
Nie mam zdania	3	6	1	2	4	4

Źródło: opracowanie na podstawie wyników badań własnych.

Respondenci uznali (88%), że dotychczas polscy żołnierze uczestniczyli w około 10 misjach. Jednak liczba takich wyjazdów jest o wiele większa. Taka nieznajomość może wynikać z faktu, iż aktualnie media nie nagłaśniają wyjazdów żołnierzy na misje oraz że nie ma dużego zainteresowania wojskowością (Tabela 12).

Tabela 13. Organizowanie różnych misji na świecie wyłącznie przez Organizację Narodów Zjednoczonych

Czy Pani/Pana zdaniem różne misje na świecie są organizowane wyłącznie przez Organizację Narodów Zjednoczonych?	Kobiety		Mężczyźni		Razem	
	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%
Tak	3	6	8	16	11	11
Nie	11	22	22	44	33	33
Nie wiem	36	72	20	40	56	56

Źródło: opracowanie na podstawie wyników badań własnych.

Większość pytaných (56 osób, w tym 36 kobiet) wskazała odpowiedź „nie wiem”. 11 osób (3 kobiety, 8 mężczyzn) uznało, że misje na świecie są organizowane wyłącznie przez ONZ. Odmiennego zdania były 33 osoby (czyli 11 kobiet i 22 mężczyzn), które uważały, że misje na świecie są organizowane także przez inne organizacje (Tabela 13).

Zakończenie

Celem artykułu była prezentacja wyników analizy i oceny wiedzy polskiego społeczeństwa na temat misji pokojowych ONZ, w których brali lub biorą udział polscy żołnierze. Badanie zostało przeprowadzone na reprezentatywnej próbie polskiego społeczeństwa.

W badaniu największą grupę respondentów (jednak mniej niż połowę) stanowiły osoby w wieku od 36 do 50 lat. Większość badanych nie służyła w wojsku. W grupie tych osób, które odbyły służbę wojskową było 12 kobiet i 25 mężczyzn. Dla respondentów wyjazd na misję nie stanowi atrakcji, przy czym znacznie mniej kobiet wyraziło zainteresowanie takim wyjazdem.

Pytania pogrupowano pod kątem trzech zagadnień:

- cel, zadania, motyw osobisty,
- powinność, kobiety, niebezpieczeństwa,
- historia, organizator.

Zdaniem ankietowanych główne zadanie misji to pomoc humanitarna, ale na drugim miejscu znalazło się przeciwdziałanie rozszerzaniu się konfliktów. Natomiast celem misji zdaniem panów jest przede wszystkim obrona interesów narodowych, a zdaniem pań – umacnianie organizacji bezpieczeństwa. Zarówno kobiety, jak i mężczyźni uważają (choć mężczyźni w nieco mniejszym stopniu), że osobistym motywem żołnierza decydującego się na wyjazd na misję jest uposażenie. Drugi ważny motyw dla obu płci to sprawdzenie się w warunkach bojowych.

Połowa badanych nie ma zdania w kwestii powinności wyjeżdżania polskich żołnierzy na misje, chociaż wśród mężczyzn pa-

nuje przekonanie, że wyjazdy na misje pokojowe powinny być realizowane przez polskie wojsko. Wyjazdy kobiet na misje spotkały się ze zdecydowanym sprzeciwem ankietowanych (bardziej kobiet). Za największe niebezpieczeństwo dla żołnierza na misji cała grupa uznała śmierć. Mężczyźni jednak uplasowali jako pierwsze niebezpieczeństwo – zaburzenia psychiczne, na drugim miejscu – śmierć.

Aspekt historyczny uczestnictwa Polski w misjach pokojowych ONZ w latach 1948–1990 w wiedzy respondentów wypadł całkiem nieźle. Dwie trzecie ankietowanych (tak kobiety, jak i mężczyźni) poprawnie stwierdziła, że Polska brała udział w misjach we wspomnianych latach. Również wiedza o aktualnym udziale polskich żołnierzy w misji była poprawna. Znacznie gorzej wypadła odpowiedź na konkretne pytanie o liczbę misji przez Polaków. Tutaj większość ankietowanych znacznie zaniżyła aktywność polskich żołnierzy na arenie międzynarodowej. Podobnie sytuacja wyglądała w kwestii organizatora misji. Połowa respondentów nie znała prawidłowego wskazania w tym pytaniu. Tylko część badanych zaznaczyła poprawną odpowiedź, przy czym lepiej wypadli tutaj mężczyźni.

Na podstawie wyników badania ankietowego można uznać, że polskie społeczeństwo ma wiedzę na temat udziału polskich żołnierzy w misjach pokojowych ONZ, ale wiedza ta nie jest pełna i satysfakcjonująca. Nawet odpowiedź na pytanie o osobiste motywy żołnierza wyjeżdżającego na misję wymaga pewnej wiedzy o różnych innych (nie tylko finansowych) aspektach takiego wyjazdu i konfrontowaniu ich z własnymi pobudkami. Należy też zaznaczyć, że w jednych kwestiach kobiety wykazują większy zasób informacji, a w innych mężczyźni.

Jakiegolwiek interpretacje muszą mieć na uwadze, że wielu badanych nie miało żadnego doświadczenia ze służbą wojskową. Przekłada się to, na brak informacji dotyczących misji pokojowych oraz specyficznego podejścia do samych misji i udziału w nich polskich żołnierzy.

Bibliografia

1. Bąk T., *Misje stabilizacyjne i operacje pokojowe metodą rozwiązywania konfliktów militarnych*, „Zeszyty Naukowe WSOWL” nr 1 (163) 2012, s. 185–187. ISSN 1731-8157.
2. Bodziany M., Smal T., *Zabezpieczenie logistyczne operacji pokojowej UNDOF w Syrii*, „Poglądy i doświadczenia”, nr 1 (143), Warszawa 2007, s. 103-107. ISSN 1731- 8157.
3. Krzemińska A., *Rola i znaczenie CIMIC we współczesnych operacjach*, „Obronność – Zeszyty Naukowe Wydziału Zarządzania i Dowodzenia Akademii Sztuki Wojennej”, 3(11)/2014, s. 54–56. ISSN 2299-2316.
4. Lakomy M., *Misja International Security Assistance Force w Afganistanie jako wyzwanie dla bezpieczeństwa międzynarodowego*, „Studia Politicae Universitatis Silesiensis”, 2013, Tom 11, s. 198-200. ISSN 1895-3492.
5. Lasoń M., *Początki misji stabilizacyjnej Polskiego Kontyngentu Wojskowego w Iraku*, „Doctrina, Studia społeczno-polityczne”, 7/2010 (red. S. Jaczyński), Siedlce 2011, s. 81-87. ISSN 1730-0274.
6. Latoszek E., Proczek M., *Organizacje Międzynarodowe we współczesnym Świecie*, Warszawa 2016, s. 605. ISBN 83-7151-718-1.
7. Olejarz T., *Operacje pokojowe NATO*, „Modern Management Review” 2015, vol. XX, 22 (3/2015), s. 160-161. P-ISSN 2300-6366.
8. Popławski B., *Udział Polaków w misjach pokojowych na terenie Afryki Subsaharyjskiej*, „infos, społeczno–gospodarcze”, nr 19(111), Warszawa 2011, s. 3–4. ISSN 1896-6659.
9. Szot L., *Polska Pomoc Humanitarna w Misjach Pokojowych i Stabilizacyjnych Wojska Polskiego*, Sympozjum Rok XVII 2013, nr 1(24), s. 192. ISSN 2543-5442.
10. Ustawa z dnia 17 grudnia 1998 r. o zasadach użycia lub pobytu Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej poza granicami państwa, (Dz. U. 1998 Nr 162 poz. 1117).
11. Żukrowska K., *Model Bezpieczeństwa Międzynarodowego XXI w. od teorii do praktyki*, „Krakowskie Studia Międzynarodowe”, Przemiany systemu bezpieczeństwa i współpracy międzynarodowej w drugiej dekadzie XXI w., Część I: Globalny i transatlantycki wymiar bezpieczeństwa międzynarodowego (red. E. Cziomer), nr1 (XII) 2015, s. 15. ISSN 1733-2680.

WKŁADKA 4

UDZIAŁ POLSKI W MISJACH POKOJOWYCH ORGANIZACJI NARODÓW ZJEDNOCZONYCH

Rycina 1. Mapa Iraku

Źródło: <https://archiwum-cwdpgp.wp.mil.pl/pl/81.html>, [dostęp: 10.01.2021].

Rycina 2. Prowadzenie obserwacji. Afganistan, rok 2020

Źródło: Archiwum prywatne.

Rycina 3. Ochrona i obrona obiektu. Afganistan, rok 2020

Źródło: Archiwum prywatne.

Rycina 4. Wioska afrykańska. Czad, lata 2008 i 2009

Źródło: Archiwum prywatne.

Rycina 5. Patrolowanie przy użyciu noktowizji. Czad, lata 2008 i 2009

Źródło: Archiwum prywatne.

Rycina 6. Posterunek obserwacyjny. Syria, rok 2007

Źródło: Archiwum prywatne.

Rycina 7. Wieża obserwacyjna przy przejściu granicznym obok bazy Camp Zuani. Syria, rok 2008

Źródło: Archiwum prywatne.

Rycina 8. Punkt kontrolny posterunku na granicy Izraela z Syrią. Syria, rok 2008

Źródło: Archiwum prywatne.

Mateusz Białowieżec

ORCID 0000-0001-6416-837X

Niepaństwowa Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Białymstoku

ALKOHOLIZM A POCZUCIE BEZPIECZEŃSTWA MIESZKAŃCÓW W GMINIE CZYŻE

Streszczenie

Alkoholizm znajduje się w czołówce największych zagrożeń dla dzisiejszego polskiego społeczeństwa. Niegdyś alkohol był spożywany głównie w celach leczniczych, nie był środkiem łatwo dostępnym i produkowanym na skalę masową. Dzisiaj każdy ma łatwy dostęp do napojów alkoholowych. Coraz więcej ludzi postanawia po nie sięgać z różnych przyczyn, przez co w bardzo łatwy sposób stają się ofiarami uzależnienia od tego produktu. Nadmierne spożywanie alkoholu w znacznym stopniu przyczynia się do zaburzeń psychosomatycznych, co w znaczący sposób wpływa na postrzeganie bezpieczeństwa przez osobę uzależnioną i całe społeczeństwo. W artykule poruszono temat alkoholizmu w kontekście jego wpływu na poczucie bezpieczeństwa w szczególności w małych społecznościach lokalnych.

Słowa kluczowe: alkoholizm • poczucie bezpieczeństwa • społeczność lokalna.

ALCOHOLISM AND THE SENSE OF SECURITY IN THE COMMUNITY OF CZYŻE

Abstract

Alcoholism is at the forefront of the greatest threats to today's Polish society. In the past, alcohol was consumed mainly for medicinal purposes, but was not readily available and produced on a mass scale. Today, everyone has an easy access to alcoholic beverages. More and more people decide to use them for various reasons which raises their risk of

becoming addicted. Excessive consumption of alcohol significantly contributes to psychosomatic disorders, which affects the perception of safety by an addicted person and the whole society. The article addresses alcoholism in the context of its impact on the sense of safety in small local communities.

Keywords: alcoholism • sense of security • local community.

Alkoholizm jako współczesny problem społeczności

Napoje alkoholowe towarzyszą człowiekowi od początku jego istnienia. Alkohol często występuje w życiu towarzyskim człowieka z racji powszechnej dostępności, przez co coraz częściej wzrasta ryzyko pojawienia się zagrożeń związanych z uzależnieniem. Współcześnie alkoholizm traktuje się jako ogromny problem społeczny, którego konsekwencje dotyczą nie tylko osoby uzależnionej, ale także bliskich takiej osoby. Alkoholizm traktuje się jako chorobę a alkoholika jako osobę, którą trzeba wyleczyć. Alkoholizm jest chorobą, która:

- nieodwracalnie postępuje, co oznacza, że z biegiem czasu nasila się coraz bardziej,
- jest nieuleczalna, wiąże się to z tym, że alkoholik nigdy nie będzie miał możliwości powrotu do stanu sprzed uzależnienia,
- jest chroniczna i doprowadza nawet do śmierci¹.

Do jednych z ważniejszych konsekwencji jakie niesie za sobą alkoholizm w społeczeństwie są zaburzenia związane z życiem rodzinnym, bowiem życie z osobą uzależnioną jest bardzo trudne dla osób z jej otoczenia². Rodzina, w której występuje alkoholizm zazwyczaj utaja ten fakt, a dzieje się to ze względu na odrzucenie faktycznego problemu przez osobę uzależnioną, a czasem nawet jej rodzinę. W takich rodzinach pojawia się zjawisko współuzależnienia, czyli mechanizm polegający na przystosowaniu się do występującego problemu alkoholowego. Współuzależnienie dotyczy

¹ A. Nowak, E. Wysocka, *Problemy i zagrożenia społeczne we współczesnym świecie. Elementy patologii społecznej i kryminologii*, „Śląsk” Wydawnictwo Naukowe, Katowice 2001, s. 76–77.

² M. Frąckowiak, M. Motyka, *Charakterystyka problemów społecznych związanych z nadużywaniem alkoholu*, *Hygeia Public Health* 2015, 50(2), s. 319.

głównie partnerek oraz dzieci, a objawia się obsesyjną koniecznością kontrolowania alkoholika, brania odpowiedzialności za niego i usprawiedliwianiem jego działania, ogromnym lękiem lub naiwnością w stosunku do poprawy zachowania³.

Często w rodzinie alkoholika pojawia się przemoc, gdyż alkohol obniża zdolność panowania nad zachowaniem. Osoba, która traci kontrolę nad ilością wypitego alkoholu bardzo szybko wpada w różnego rodzaju zachowania nietolerowane społecznie, jak np. awantury lub prowadzenie samochodu po spożyciu. Inne to również:

- brak odpowiedzialności,
- utrata opanowania nad sobą,
- gwałtowane zmiany nastroju,
- kłopot z porozumiewaniem się z ludźmi,
- nieprzerwana chęć dalszej zabawy,
- inne zaburzenia psychiczne i fizyczne⁴.

Według Klimkiewiczza u prawie 70% osób uzależnionych od alkoholu obserwuje się zanik kory mózgowej, która kontroluje procesy intelektualne, emocjonalne, odpowiada za myślenie, planowanie, pamięć, kontrolę impulsów, w tym również wykonywanie ruchów dowolnych. Szkodliwe właściwości alkoholu powodują uszkodzenie i zanikanie tej części mózgu, prowadząc do istotnych zaburzeń funkcjonowania człowieka. Stąd obserwuje się charakterystyczne dla osób uzależnionych od alkoholu zmiany osobowości – odhamowanie, drażliwość, impulsywność, nieuzasadniona euforia. Objawem zaniku kory czołowej jest właśnie upośledzenie kontroli reakcji emocjonalnych, wiążące się z większą impulsywnością i skłonnością do zachowania nieakceptowanego społecznie⁵.

Po spożyciu alkoholu człowiek jest mniej zdolny do kompromisowych decyzji, co przyczynia się do rozwiązywania problemów siłą. Osoba uzależniona kieruje swoje akty przemocy na bliskich oskarżając ich o różne niepowodzenia życiowe takie jak: proble-

³ A. Nowak, E. Wysocka, *Problemy i zagrożenia ...*, op. cit., s. 94–95.

⁴ A. Lenart, *Nadużywanie alkoholu a przemoc w rodzinie*, „Studia Elckie” 20 (2018), nr 4, s. 501.

⁵ *Nadużywanie alkoholu a problem przemocy domowej*, PARPA, Zadanie finansowane ze środków Narodowego Programu Zdrowia na lata 2016–2020, s. 9–10.

my w pracy, problemy finansowe lub problemy zdrowotne. Dodatkowo, na skutek nałogowego spożywania alkoholu jest zaburzona prawidłowa ocena sytuacji, co powoduje, że ludzie nie potrafią przewidywać następstw swoich działań⁶.

Konsekwencje ekonomiczne spowodowane spożywaniem napojów alkoholowych to tzw. straty makroekonomiczne. Są to koszty społeczne, na które składają się wydatki z różnych instytucji państwowych między innymi (służba zdrowia, Policja, opieka społeczna itp.)⁷. Szkody ekonomiczne związane z nadmiernym piciem alkoholu to:

- opieka zdrowotna,
- utrata wydajności w miejscu pracy,
- wypadki samochodowe,
- zbrodnie i wymiar sprawiedliwości w sprawach karnych.

Spożywanie napojów alkoholowych w miejscu pracy powoduje takie szkody jak wypadki, spadek wydajności pracy, usprawiedliwioną lub też nieusprawiedliwioną nieobecność w miejscu pracy. Współcześnie zauważa się wzrost alkoholowej patologizacji bezrobotnych, co zwiększa bezrobocie w kraju⁸. Najważniejsze problemy związane ze spożywaniem alkoholu to popełnianie przestępstw pod wpływem alkoholu, spożywanie alkoholu w miejscach publicznych, wiążące się często z dewastacją, przemoc w rodzinie oraz prowadzenie auta po spożyciu napojów alkoholowych⁹.

W województwie podlaskim jak i w każdym innym województwie w Polsce nie da się oszacować dokładnej liczby osób uzależnionych od alkoholu. Według danych statystycznych GUS, biorąc pod uwagę spożycie alkoholu w kraju szacuje się, że w województwie podlaskim w 2017 roku zamieszkiwało 23 140 osób borykających się z problemem alkoholowym¹⁰.

⁶ *Nadużywanie alkoholu a problem przemocy domowej...*, op. cit., s. 10.

⁷ M. Frąckowiak, M. Motyka, *Charakterystyka problemów...*, op. cit., s. 321.

⁸ <http://www.parpa.pl/index.php/33-analizy-badania-raporty/134-polskie-problemy-alkoholowe>, [Dostęp: 16.01.2021].

⁹ <http://www.parpa.pl/index.php/33-analizy-badania-raporty/134-polskie-problemy-alkoholowe>, [Dostęp: 16.01.2021].

¹⁰ *Program profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych w woje-*

Bezpieczeństwo

Bezpieczeństwo jest uważane za jedną z ważniejszych potrzeb człowieka dlatego, że w głównej mierze wiąże się z rozwojem społeczeństwa i cywilizacji. Ponadto uważa się, że jest to system wartości o który trzeba dbać¹¹. Wykazuje się ono brakiem straty najpotrzebniejszych dla człowieka dóbr, między innymi takich jak życie i zdrowie. Z naukowego punktu widzenia jest określeniem wieloznacznym¹². Słowo wywodzi się z języka łacińskiego, w którym bezpieczeństwo (*securitas*) składa się z dwóch części: *sine* czyli „bez” i *cura* „lęk, bojaźń, obawa” co wyjaśnia się jako brak obawy przed niebezpieczeństwem¹³.

Według literatury przedmiotu bezpieczeństwo to „wolność od zagrożeń zapewniająca suwerenność państwa i jako stan uzyskana w efekcie odpowiednio zorganizowanej obrony przed zagrożeniami zewnętrznymi i wewnętrznymi”. Definicje leksykalne opisujące bezpieczeństwo pokazują, że „bezpieczeństwo jest postrzegane jako stan i proces, potrzeba oraz skomplikowany system wraz z licznym układem podsystemów które mają na celu zapewnienie bezpiecznego rozwoju narodowi przy użyciu środków prawnie dostępnych”¹⁴.

Najogólniej bezpieczeństwo dzieli się na: publiczne i powszechne. Bezpieczeństwo publiczne kojarzy się głównie z ochroną zdrowia i życia publicznego oraz dobytku. Współcześnie jest to „przedmiot działalności ochronnej administracji publicznej zapewniającej oczekiwany stan wewnątrz państwa, gwarantujący jego rozwój przy minimalizowaniu zagrożeń oraz respektowaniu norm praw-

wództwie podlaskim na lata 2019–2021, Załącznik nr 1 do Uchwały nr IV/61/19 Sejmiku Województwa Podlaskiego z dnia 18 lutego 2019 r.

¹¹ A. Czupryński, B. Wiśniewski, J. Zboina, *Bezpieczeństwo. Teoria – Badania – Praktyka*, Wydawnictwo CNBOP-PIB, Józefów 2015, s. 10.

¹² http://www.samborzec.pl/asp/pliki/zarzadzanie_kryzysowe/20170215_zarzadzanie_kryzysowego_w_gminie.pdf, [Dostęp:18.01.2021].

¹³ A. Czupryński, B. Wiśniewski, J. Zboina, *Bezpieczeństwo...*, op. cit., s. 11.

¹⁴ J. Gierszewski, *Organizacja systemu bezpieczeństwa społecznego*, Difin SA, Warszawa 2013, s.14.

nych i zasad współżycia”¹⁵. Natomiast bezpieczeństwo powszechne chroni przed konsekwencjami klęsk żywiołowych i katastrof¹⁶.

Potrzeba bezpieczeństwa pojawia się, gdy człowiek odczuwa w jakiś sposób zagrożenie wynikające z sytuacji lub zdarzenia. Zagrożenie to jest nieznanne i stwarza powody do odczuwania niebezpieczeństwa. W tym momencie organizm uruchamia intelekt człowieka oraz inne zdolności, aby poszukiwać bezpieczeństwa. Do potrzeb człowieka z zakresu bezpieczeństwa zalicza się najczęściej:

- bezpieczeństwo ekonomiczne – zaspokojenie potrzeb materialnych człowieka,
- bezpieczeństwo fizyczne – zredukowanie do najmniejszego stopnia zachorowalności oraz uzyskanie szybkiej pomocy medycznej,
- bezpieczeństwo socjalne – zapewnienie o utrzymaniu dobrego poziomu życia,
- bezpieczeństwo psychiczne – ograniczanie źródła zmartwień, leków lub niepokoju¹⁷.

Odczuwanie niebezpieczeństwa przez człowieka jest subiektywne i określa się je jako poczucie bezpieczeństwa.

Badania CBOS na temat poczucia bezpieczeństwa Polaków

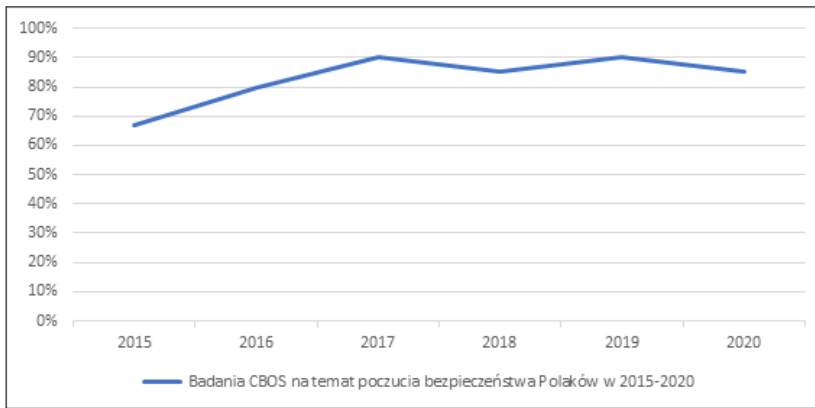
Centrum Badań Opinii Społecznej jest specjalistycznym ośrodkiem, którego celem jest przeprowadzanie badań sondażowych. Do składu ośrodka należą specjaliści z instytucji akademickich oraz przedstawiciele Sejmu, Senatu, Prezydenta RP i Premiera RP. CBOS co miesiąc wykonuje sondaże na temat aktualnych problemów Polaków i wydarzeń w kraju i na świecie. CBOS regularnie bada poczucie bezpieczeństwa Polaków.

¹⁵ Tamże, s. 17.

¹⁶ J. Falecki, R. Kochańczyk, P. Zowizdraniuk, *Współczesne uwarunkowania zarządzania bezpieczeństwem wewnętrznym państwa*, Instytut Nauk o Bezpieczeństwie Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie, Katowice 2018, s. 30.

¹⁷ K. Klimek, *Bezpieczeństwo człowieka w perspektywie gerontologicznej*, Edukacja Dorosłych 2011, nr 1, s. 56–57.

Wykres 1. Odsetek Polaków deklarujących poczucie bezpieczeństwa w kraju

Źródło: opracowane na podstawie: Badania CBOS na temat poczucia bezpieczeństwa Polaków w latach 2015–2020¹⁸.

Z Wykresu 1 wynika, że od 2015 do 2017 roku poczucie bezpieczeństwa Polaków miało tendencję rosnącą, natomiast w późniejszych latach utrzymywało się na w miarę stabilnym poziomie. Według badań CBOS Polacy uważają, że w Polsce żyje się bezpiecznie, a liczba osób uważających, że ich miejsce zamieszkania jest miejscem bezpiecznym, od wielu lat utrzymuje się na bardzo wysokim poziomie. Warto dodać, że przekonanie o bezpieczeństwie w Polsce w większości wyrażały osoby powyżej 55 roku życia.

Tabela 1. Zestawienie odpowiedzi na pytanie: Czy obawia się Pan/Pani tego, że może stać się ofiarą przestępstwa?

Czy obawia się Pan/Pani tego, że może stać się ofiarą przestępstwa?	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Nie obawiam się	49%	62%	60%	60%	66%	62%
Obawiam się	48%	37%	38%	38%	33%	36%

Źródło: opracowanie własne na podstawie Badania CBOS na temat poczucia bezpieczeństwa Polaków w latach 2015–2020.

¹⁸ M. Bożewicz, *Poczucie bezpieczeństwa w najbliższej okolicy i w kraju*, Komunikat z badań CBOS nr 96/2020.

Tabela 2. Zestawienie na pytanie: Czy w ostatnich pięciu latach przydarzyła się Panu(i) któraś z wymienionych niżej sytuacji:

Odsetki odpowiedzi twierdzących (według terminów badań)						
Czy w ostatnich pięciu latach przydarzyła się Panu(i) któraś z wymienionych niżej sytuacji:	2015	2016	2017	2018	2019	2020
– ukradziono Panu(i) coś	17%	12%	14%	15%	11%	11%
– dokonano u Pana(i) włamania (do domu, mieszkania, domku na działce, piwnicy, budynków gospodarczych)	10	7	7	7	6	5
– został(a) Pan(i) pobity(a) lub umyślnie zraniony(a)	4	3	3	3	3	2
– został(a) Pan(i) napadnięty(a) i obrabowany(a)	2	2	2	3	1	2
– stał(a) się Pan(i) ofiarą innego przestępstwa	5	4	4	4	3	4

Źródło: opracowane na podstawie: Badania CBOS na temat poczucia bezpieczeństwa Polaków w latach 2015–2020.

W Tabelach 1 i 2 zestawiono dane pokazujące wyniki sześciu badań przeprowadzonych przez CBOS. Z kwestionariusza wybrano dwa pytania związane z najgroźniejszą patologią jaką jest przestępczość. Poczucie bezpieczeństwa w kontekście stania się ofiarą przestępstwa w latach 2015–2020 miało wyraźną tendencję rosnącą. W 2020 roku respondenci znacznie mniej obawiali się stania się ofiarą przestępstwa niż w roku 2015 (Tabela 1). Również odsetek sytuacji przestępczych, które przydarzyły się respondentom był mniejszy w roku 2019 i roku 2020 niż w latach poprzednich badań (Tabela 2).

Dodatkowo z badań CBOS wynika, że osoby mieszkające na wsi częściej deklarowały, że żyją w kraju, w którym czują się bezpiecznie, niż osoby mieszkające w miastach. Różnica wynosiła 13%. Najbardziej bezpiecznie czują się mieszkańcy województw: lubelskiego, podlaskiego i opolskiego. Natomiast najmniejszym poczuciem bezpieczeństwa cechują się mieszkańcy województwa

zachodnio-pomorskiego. Nie było istotnych różnic w poczuciu bezpieczeństwa wyrażanego przez osoby pracujące i bezrobotne.

Z kolei badania CBOS na temat przestępczości wykonane w latach 2015–2020 pokazały, że mężczyźni wyrażają mniejsze obawy dotyczące troski o własne bezpieczeństwo aniżeli kobiety. Zaobserwowano jednak, że mieszkańcy większych miast częściej obawiają się, że padną ofiarą przestępstwa. Natomiast większym poczuciem zagrożenia ze strony przestępczości charakteryzują się osoby bezrobotne oraz te, które uważają swoje dobra materialne za niedostateczne.

Badania CBOS-u pokazały, że sytuacje przestępcze najczęściej spotykały respondentów, którzy byli mieszkańcami bardzo dużych miast. Respondenci byli najczęściej ofiarami kradzieży. 27% badanych potwierdziło przeżycie co najmniej jednego przestępstwa spośród wymienionych w katalogu odpowiedzi. Osoby z wyższym wykształceniem i zarabiające na własny rachunek, które były ofiarami stanowiły 23% ankietowanych, z kolei osoby bezrobotne to niewiele mniej, bo 22%¹⁹.

Badania własne nad poczuciem bezpieczeństwa społeczności lokalnej gminy Czyże w kontekście alkoholizmu

Badania własne zostały podjęte w celu rozwiązania problemu: *Jakie zdanie ma społeczność lokalna gminy Czyże w kwestii wpływu alkoholizmu na poczucie bezpieczeństwa mieszkańców?*

Opierając się o problem główny zdefiniowano następujące problemy szczegółowe:

- Jakie jest nastawienie osób badanych do zjawiska alkoholizmu na terenie gminy Czyże?
- Czy społeczność zdaje sobie sprawę z występowania patologii społecznej na terenie gminy Czyże?

¹⁹ *Poczucie bezpieczeństwa w najbliższej okolicy i w kraju.* Komunikat z badań CBOS Nr 96/2020.

- Jak mieszkańcy gminy Czyże odbierają poczucie swojego bezpieczeństwa w odniesieniu do alkoholizmu?

Do rozwiązania problemu badawczego w pracy posłużono się metodą sondażu diagnostycznego. W stosunku do problemu badawczego pracy najbardziej korzystne wydało się narzędzie jakim jest kwestionariusz ankiety.

Gmina Czyże jest gminą wiejską, która mieści się na Nizinie Podlaskiej, a dokładnie w południowo-wschodniej części województwa podlaskiego. Gmina Czyże pod względem administracyjnym należy do powiatu hajnowskiego. Graniczy ona z Gminą Hajnówką, Gminą Dubicze Cerkiewne, Gminą Orla, Gminą Narew oraz z Gminą Bielsk Podlaski²⁰.

Powierzchnia gminy wynosi 134,20 km² i jest zamieszkiwana przez 2354 osoby. Sieć osadniczą tworzy 21 miejscowości wiejskich, a ludność Gminy Czyże stanowi 0,20% całej ludności województwa podlaskiego. Od kilku lat obserwuje się znaczący spadek ludności, ponieważ osoby młode często decydują się na migrację do większych miast, dlatego też w Gminie Czyże odnotowano starzejące się społeczeństwo. Co ciekawe, na terenie Gminy zaobserwowano również małą przewagę płci męskiej nad żeńską²¹.

Gmina Czyże posiada rolniczy charakter, z racji tego, że główną gałęzią jej gospodarki jest rolnictwo. Użytki rolne stanowią 85,7% terenu Gminy. Jest to bazowe źródło utrzymania mieszkańców Gminy. Oprócz tego ludność zamieszkująca tereny Gminy w dużym stopniu zajmuje się różnego rodzaju usługami, jak usługi budowlane, wykończeniowe i handlowe (sprzedaż maszyn rolniczych)²².

Respondentami udzielającymi odpowiedzi są osoby zamieszkujące gminę Czyże. Badanie przeprowadzono w kwietniu 2021 roku za pomocą ankietowania bezpośredniego. Niewielka liczba respondentów wynika z respektowania obostrzeń będących skutkiem stanu epidemicznego w Polsce.

²⁰ *Lokalny Program Rewitalizacji Gminy Czyże*, s. 13.

²¹ *Tamże*, s. 16.

²² *Tamże*. s. 40.

Tabela 3. Grupa badanych osób ze względu na płeć

Lp.	Płeć	Liczba respondentów	Udział %
1	Kobiety	13	41,93
2	Mężczyźni	18	58,07
Razem		31	100

Źródło: badania własne.

W badaniu wzięło udział 31 respondentów. 41,93% stanowiły kobiety, natomiast mężczyźni to 58,07% badanych (Tabela 3).

Tabela 4. Grupa badanych osób ze względu na wiek

Lp.	Wiek respondentów	Liczba respondentów	Udział %
1	20-35 lat	10	32,25
2	36-46 lat	10	32,25
3	Powyżej 47 lat	11	35,48
Razem		31	100

Źródło: badania własne.

Grupy wiekowe respondentów były prawie równe liczbowo (Tabela 4). Grupę osób w przedziale wiekowym od 20-35 lat stanowiło 32,25%, tak samo prezentuje się grupa osób w wieku 36-46 lat. Nieznacznie większy udział w badaniu wzięła grupa osób od 47 lat wzwyż (35,48%).

Tabela 5. Wykształcenie badanych osób

Lp.	Wykształcenie	Liczba kobiet	Udział %	Liczba mężczyzn	Udział %	Razem	
						Liczba respondentów	Udział %
1	Podstawowe	2	15,38	1	5,55	3	9,67
2	Gimnazjalne	0	0	0	0	0	0

3	Zasadnicze zawodowe	2	15,38	8	44,44	10	32,25
4	Średnie/wyższe	9	69,23	9	50	18	58,06
Razem		13	100	18	100	31	100

Źródło: badania własne.

Biorąc pod uwagę wykształcenie ankietowanych można zauważyć, że najliczniejszą grupę respondentów stanowiły osoby ze średnim bądź wyższym wykształceniem (58,06%). Na drugim miejscu pod względem liczebności znajdowały się osoby z wykształceniem zasadniczym zawodowym. Natomiast osoby z wykształceniem podstawowym to tylko 9,67% badanych. Najwięcej badanych kobiet posiada wykształcenie średnie bądź wyższe. Natomiast u mężczyzn sytuacja pomiędzy mężczyznami posiadającymi wykształcenie zasadnicze zawodowe a średnie bądź wyższe jest niewielka, bowiem 44,44% badanych mężczyzn posiada wykształcenie zawodowe a 50% zadeklarowało wykształcenie średnie/wyższe (Tabela 5).

Tabela 6. Sytuacja zawodowa badanych osób

Lp.	Sytuacja zawodowa	Liczba respondentów	Udział %
1	Uczę się/ studiuje	5	16,12
2	Pracuję dorywczo	6	19,35
3	Posiadam stałą pracę	13	41,93
4	Jestem bezrobotny	3	9,67
5	Emeryt/ rencista	4	12,90
Razem		31	100

Źródło: badania własne.

Respondenci posiadający stałą pracę stanowią 41,93% badanych, 19,35% pracuje dorywczo, 16,12% badanych jest w trakcie nauki, 12,90% jest emerytem bądź rencistą. Natomiast tylko 9,67% respondentów jest bezrobotnych. Wynika z tego, że ponad połowa

osób albo nie jest aktywna zawodowo albo jest jeszcze w trakcie nauki (Tabela 6).

Tabela 7. Sytuacja rodzinna badanych osób

Lp.	Sytuacja rodzinna	Liczba kobiet	Udział %	Liczba mężczyzn	Udział %	Razem	
						Liczba respondentów	Udział %
1	Mężatka/ żonaty	10	76,92	8	44,44	18	58,06
2	Samotna/ samotny	3	23,07	10	55,55	13	41,93
Razem		13	100	18	100	31	100

Źródło: badania własne.

Z podanych danych wynika, że więcej niż połowa respondentów jest aktualnie w związku małżeńskim (58,06%), mniej, bo 41,93% pozostaje samotnych. Większość kobiet jest zamężna (76,92%). Natomiast 55,55% mężczyzn jest samotnych a 44,44% pozostaje w związku małżeńskim (Tabela 7).

Tabela 8. Miesięczny dochód netto

Lp.	Miesięczny dochód netto	Liczba respondentów	Udział %
1	Poniżej 1000 zł	11	35,48
2	Pomiędzy 1000 zł a 2000 zł	6	19,35
3	Pomiędzy 2000 a 3000 zł	9	29,03
4	Powyżej 3000 zł	5	16,12
Razem		31	100

Źródło: badania własne.

Zarobki poniżej 1000 zł zadeklarowało 35, 48% badanych, 29,03% zarabia w granicach 1000-2000 zł. Natomiast 19,35% respondentów podało, że zarabia pomiędzy 1000 zł a 2000 zł. Z ko-

lei 16,12% posiada miesięczny dochód netto w wysokości 3000 zł (Tabela 8).

Tabela 9. Zestawienie odpowiedzi do pytania 1: Czy uważa Pan/Pani, że w Gminie Czyże występuje alkoholizm?

Lp.	Treść odpowiedzi	Liczba kobiet	Udział %	Liczba mężczyzn	Udział %	Razem	
						Liczba respondentów	Udział %
1	Tak	11	84,61	10	55,55	21	67,74
2	Nie	0	0	0	0	0	0
3	Nie wiem	2	15,38	8	44,44	10	32,25
Razem		13	100	18	100	31	100

Źródło: badania własne.

Analizując dane z tabeli wynika, że znaczna liczba kobiet, bo aż 84% uważa, że w Gminie Czyże występuje alkoholizm. Natomiast patrząc na procentowe dane wynikające z udzielonych odpowiedzi przez mężczyzn wynika, że połowa z nich twierdzi, że zauważa występowanie alkoholizmu w Gminie a druga połowa nie udzieliła znaczącej odpowiedzi (Tabela 9).

Tabela 10. Zestawienie odpowiedzi do pytania 2: Jakiego Pana/Pani zdaniem jest spożycie napojów alkoholowych w Gminie Czyże?

Lp.	Treść odpowiedzi	Liczba kobiet	Udział %	Liczba mężczyzn	Udział %	Razem	
						Liczba respondentów	Udział %
1	Duże	0	0	0	0	0	0
2	Średnie	6	46,15	10	55,55	16	51,61
3	Małe	6	46,15	6	33,33	12	38,70
4	Nie wiem	1	7,69	2	11,11	3	9,67
Razem		13	100	18	100	31	100

Źródło: badania własne.

Połowa ankietowanych twierdzi, że spożycie napojów alkoholowych w Gminie Czyże występuje w stopniu średnim, część – 38,70% – że w stopniu małym, a 9,67% ankietowanych nie ma zdania. Udzielone odpowiedzi przez kobiety i mężczyzn nieznacznie różniły się (Tabela 10).

Tabela 11. Zestawienie odpowiedzi do pytania 3: Czy w Pana/Pani otoczeniu (w rodzinie i wśród znajomych jest ktoś uzależniony od alkoholu?)

Lp.	Treść odpowiedzi	Liczba kobiet	Udział %	Liczba mężczyzn	Udział %	Razem	
						Liczba respondentów	Udział %
1	Tak	5	38,46	2	11,11	7	22,58
2	Nie	2	15,38	16	88,88	18	58,06
3	Nie wiem	6	46,15	0	0	6	19,35
Razem		13	100	18	100	31	100

Źródło: badania własne.

Respondenci płci męskiej w 88,88% stwierdzili, że nikt z bliskiego im otoczenia nie jest uzależniony od alkoholu, natomiast tak uważa tylko 15,38% kobiet (Tabela 11). Równocześnie jednak 46,15% badanych kobiet nie wie, podczas gdy żaden mężczyzna nie zaznaczył takiej odpowiedzi. Odpowiedzi kobiet i mężczyzn znacznie różniły się.

Tabela 12. Zestawienie odpowiedzi do pytania 4: Czy w Gminie Czyże są miejsca, w których szczególnie często można spotkać osoby pod wpływem alkoholu lub pijące napoje alkoholowe?

Lp.	Treść odpowiedzi	Liczba kobiet	Udział %	Liczba mężczyzn	Udział %	Razem	
						Liczba respondentów	Udział %
1	Tak	2	15,40	0	0	2	6,45
2	Nie	8	61,53	10	55,55	18	58,06

3	Nie wiem	3	23,07	8	44,44	11	35,48
Razem		13	100	18	100	31	100

Źródło: badania własne.

Większość kobiet (61,53%) i większość mężczyzn (55,55%) twierdzi, że nie znają miejsc w Gminie Czyże, w których szczególnie często można spotkać osoby spożywające napoje alkoholowe. Zaledwie 6,45% ogółu badanych (kobiety) zna takie miejsca (Tabela 12).

Tabela 13. Zestawienie odpowiedzi do pytania 5: Czy Pana/ Pani zdaniem picie alkoholu wpływa na zachowania społeczne osoby?

Lp.	Treść odpowiedzi	Liczba kobiet	Udział %	Liczba mężczyzn	Udział %	Razem	
						Liczba respondentów	Udział %
1	Tak	12	92,30	16	88,88	28	90,32
2	Nie	0	0	2	11,11	2	6,45
3	Nie wiem	1	7,69	0	0	1	3,22
Razem		13	100	18	100	31	100

Źródło: badania własne.

Najwięcej ankietowanych, czyli 28 osób (90,32%) uznało, że picie alkoholu wpływa na zachowania społeczne osób. Jedynie 2 mężczyzn uważało, że nie ma to żadnego znaczenia (Tabela 13).

Tabela 14. Zestawienie odpowiedzi do pytania 6: Czy wśród mieszkańców gminy Czyże zauważył Pan/Pani zachowania patologiczne wynikające z picia napojów alkoholowych?

Lp.	Treść odpowiedzi	Liczba kobiet	Udział %	Liczba mężczyzn	Udział %	Razem	
						Liczba respondentów	Udział %
1	Tak	5	38,46	11	61,11	16	51,61
2	Nie	4	30,76	5	27,77	9	29,03

3	Nie wiem	4	30,76	2	27,77	6	19,35
Razem		13	100	18	100	31	100

Źródło: badania własne.

Połowa osób badanych stwierdziła, że spotkała się z patologicznym zachowaniem wynikającym z picia alkoholu, jednak druga połowa zaznaczyła odpowiedzi przeczące (29,03%) oraz niewyrażające zdania na ten temat (19,35%) (Tabela 14).

Tabela 15. Zestawienie odpowiedzi do pytania 7: Czy Pana/ Pani zdaniem nadmierne spożywanie napojów alkoholowych prowadzi do popełniania przestępstw i różnych form przemocy?

Lp.	Treść odpowiedzi	Liczba kobiet	Udział %	Liczba mężczyzn	Udział %	Razem	
						Liczba respondentów	Udział %
1	Raczej tak	12	92,30	16	88,88	28	90,32
2	Raczej nie	0	0	0	0	0	0
3	Zdecydowanie tak	1	7,69	0	0	1	3,22
4	Zdecydowanie nie	0	0	0	0	0	0
5	Nie mam zdania	0	0	2	11,11	2	6,45
Razem		13	100	18	100	31	100

Źródło: badania własne.

Analizując dane z Tabeli 15 okazuje się, że zarówno najwięcej kobiet (92,30%), jak i mężczyzn (88,88%) twierdzi, że nadmierne spożywanie alkoholu wiąże się z częstszym popełnianiem czynów zabronionych prawem i innych form przemocy. Jedynie 2 osoby (mężczyźni) nie mają zdania na ten temat (Tabela 15).

Tabela 16. Zestawienie odpowiedzi do pytania 8: Czy Pana/Pani zdaniem alkoholizm w Gminie Czyże może wpływać na poziom poczucia bezpieczeństwa jej mieszkańców?

Lp.	Treść odpowiedzi	Liczba kobiet	Udział %	Liczba mężczyzn	Udział %	Razem	
						Liczba respondentów	Udział %
1	Tak	9	69,23	11	61,11	20	64,51
2	Nie	1	7,69	4	22,22	5	16,12
3	Nie mam zdania	3	23,07	3	16,66	6	19,35
Razem		13	100	18	100	31	100

Źródło: badania własne.

Większość osób (65,51% ogółu badanych) uważa, że alkoholizm ma duży wpływ na poczucie bezpieczeństwa mieszkańców Gminy Czyże. Jednak 22,22% mężczyzn uznało, że nie ma to większego znaczenia, a 16,66% nie ma zdania. Z kolei nadmierne picie alkoholu nie ma znaczenia tylko dla 7,69% kobiet przy 23,07% pań, które nie miały zdania na ten temat (Tabela 16).

Tabela 17. Zestawienie odpowiedzi do pytania 9: Czy uważa Pan/Pani, że zachowania osób nadmiernie pijących alkohol mogą zagrażać bezpieczeństwu Pana/Pani osobiście lub Pana/ Pani rodzinie?

Lp.	Treść odpowiedzi	Liczba kobiet	Udział %	Liczba mężczyzn	Udział %	Razem	
						Liczba respondentów	Udział %
1	Tak	4	30,76	4	22,22	8	25,80
2	Nie	3	23,07	11	61,11	14	45,16
3	Nie mam zdania	6	46,15	3	16,66	9	29,03
Razem		13	100	18	100	31	100

Źródło: badania własne.

Prawie połowa wszystkich respondentów twierdzi, że zachowania osób spożywających nadmiernie alkohol nie zagrażają bezpieczeństwu im osobiście lub ich rodzinie. Inaczej rozkładają się wskazania z uwagi na płeć respondentów. Alkoholizm nie stanowi zagrożenia zdaniem ponad 61% mężczyzn, ale równocześnie tylko dla 23% kobiet (Tabela 17).

Tabela 18. Zestawienie odpowiedzi do pytania 10: Czy Pana/ Pani zdaniem alkoholizm jest problemem współczesnych czasów?

Lp.	Treść odpowiedzi	Liczba kobiet	Udział %	Liczba mężczyzn	Udział %	Razem	
						Liczba respondentów	Udział %
1	Tak	13	100	12	66,66	25	80,64
2	Nie	0	0	2	11,11	2	6,45
3	Nie mam zdania	0	0	4	22,22	4	12,90
Razem		13	100	18	100	31	100

Źródło: badania własne.

Alkoholizm za problem współczesnych czasów uznało 80,64% wszystkich osób biorących udział w badaniu (Tabela 18). Bardzo mały procent, bo tylko 6,45% osób jest przeciwnego zdania. Natomiast 12,90% badanych nie ma zdania.

Tabela 19. Zestawienie odpowiedzi do pytania 11: Czy Pana/Pani zdaniem, służby są skuteczne w zwalczaniu alkoholizmu i zapewnianiu bezpieczeństwa mieszkańcom Gminy Czyże?

Lp.	Treść odpowiedzi	Liczba kobiet	Udział %	Liczba mężczyzn	Udział %	Razem	
						Liczba respondentów	Udział %
1	Tak	0	0	1	5,55	1	3,22
2	Nie	2	15,38	1	5,55	3	9,67
3	Nie mam zdania	11	84,61	16	88,88	27	87,09
Razem		13	100	18	100	31	100

Źródło: badania własne.

Najwięcej respondentów nie ma zdania w kwestii skuteczności służb zwalczających alkoholizm. Jest to aż 87,09% wszystkich badanych. Kobiety i mężczyźni są tutaj zgodni. Jedynie jedna osoba twierdzi, że służby są skuteczne (Tabela 19).

Zakończenie

Na podstawie wyników badania ankietowego wysunięto następujące wnioski:

1. Zarówno kobiety, jak i mężczyźni mieszkający w Gminie Czyże uważają, że w ich Gminie występuje zjawisko alkoholizmu.
2. Spożywania napojów alkoholowych na terenie Gminy jest przez badanych oceniane jako średnie.
3. Ponad połowa ankietowanych nie zna żadnej osoby uzależnionej od alkoholu w swoim otoczeniu. Jednak kobiety wskazywały na występowanie osób uzależnionych od alkoholu w swoim otoczeniu, co może być sygnałem braku przykładania wagi do zjawiska alkoholizmu ze strony mężczyzn, ponieważ powszechne cytowane męskie powiedzenie to: „piwo to nie alkohol”.
4. Większość kobiet i mężczyzn twierdzi, że w Gminie nie ma miejsc, w których szczególnie często można spotkać osoby spożywające napoje alkoholowe.
5. Wśród mieszkańców Gminy Czyże panuje przekonanie, że nadmierne spożywanie alkoholu wpływa na zachowania społeczne. Znaczna część respondentów zauważyła takie zachowania w Gminie.
6. Z badań wynika, że zdecydowana większość osób uważa, iż nadmierne spożywanie napojów alkoholowych prowadzi do popełniania przestępstw i różnych form przemocy. Kobiety są bardziej zdecydowane w tym twierdzeniu.
7. Respondenci są zdania, że alkoholizm w znacznym stopniu wpływa na poczucie bezpieczeństwa mieszkańców Gminy.
8. Równocześnie też część respondentów (mniej niż połowa) uważa, że zachowania osób nadmiernie pijących alkohol nie zagrażają im osobiście oraz ich rodzinom. Mężczyźni w znacznie większym stopniu nie boją się takich zachowań.

9. Ankietowani zdecydowanie uważają, że alkoholizm jest problemem współczesnych czasów.
10. W kontekście zwalczania alkoholizmu i zapewnienia poczucia bezpieczeństwa przez różne służby, mieszkańcy gminy Czyże nie chcieli ocenić ich skuteczności.

Badani mają świadomość występowania w Gminie zjawiska patologii społecznej jaką jest alkoholizm. Mieszkańcy Gminy Czyże rozumieją też jak powszechną patologią jest alkoholizm i jakie niesie za sobą skutki. Respondenci zauważyli wpływ alkoholizmu na poczucie bezpieczeństwa mieszkańców małej społeczności lokalnej. Mieszkańcy Gminy Czyże są świadomi, że za ich poczucie bezpieczeństwa odpowiadają w dużym stopniu przejawy różnych patologii społecznych, w tym alkoholizm.

Bibliografia

1. *Badania CBOS na temat poczucia bezpieczeństwa Polaków w latach 2015–2020.*
2. Bożewicz M., *Poczucie bezpieczeństwa w najbliższej okolicy i w kraju*, Komunikat z badań CBOS nr 96/2020.
3. Czupryński A., Wiśniewski B., Zboina J., *Bezpieczeństwo. Teoria-Badania-Praktyka*, Wydawnictwo CNBOP-PIB, Józefów 2015.
4. Falecki J., Kochańczyk R., Zowizdraniuk P., *Współczesne uwarunkowania zarządzania bezpieczeństwem wewnętrznym państwa*, Instytut Nauk o Bezpieczeństwie Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie, Katowice 2018.
5. Frąckowiak M., Motyka M., *Charakterystyka problemów społecznych związanych z nadużywaniem alkoholu*, Hygeia Public Health 2015, 50(2).
6. Gierszewski J., *Organizacja systemu bezpieczeństwa społecznego*, Diffin SA, Warszawa 2013.
7. <http://www.parpa.pl/index.php/33-analizy-badania-raporty/134-polskie-problemy-alkoholowe>, [Dostęp: 16.01.2021].
8. http://www.samborzec.pl/asp/pliki/zarzadzanie_kryzysowe/20170215_zarzadzanie_kryzysowego_w_gminie.pdf, [Dostęp: 18.01.2021].
9. Klimek K., *Bezpieczeństwo człowieka w perspektywie gerontologicznej*, Edukacja Dorosłych 2011, nr 1.

10. Lenart A., Nadużywanie alkoholu a przemoc w rodzinie, „Studia Elckie” 20 (2018), nr 4.
11. *Lokalny Program Rewitalizacji Gminy Czyże.*
12. *Nadużywanie alkoholu a problem przemocy domowej*, PARPA, Zadanie finansowane ze środków Narodowego Programu Zdrowia na lata 2016-2020.
13. Nowak A., Wysocka E., *Problemy i zagrożenia społeczne we współczesnym świecie. Elementy patologii społecznej i kryminologii*, „Śląsk” Wydawnictwo Naukowe, Katowice 2001.
14. *Poczucie bezpieczeństwa w najbliższej okolicy i w kraju.* Komunikat z badań CBOS nr 96/2020.
15. *Program profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych w województwie podlaskim na lata 2019-2021*, Załącznik nr 1 do Uchwały nr IV/61/19 Sejmiku Województwa Podlaskiego z dnia 18 lutego 2019 r.

Mgr Edyta Łuczaj

ORCID 0000-0001-8369-7410

*Niepaństwowa Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Białymstoku
Katedra Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Administracji*

WOJSKA OBRONY TERYTORIALNEJ W WOJEWÓDZTWIE PODLASKIM W SYSTEMIE BEZPIECZEŃSTWA PAŃSTWA

Streszczenie

Wojska obrony terytorialnej w Polsce mają długą tradycję, sięgającą czasów pierwszych Piastów. Wojska terytorialne miały różny charakter, lecz zawsze były ukierunkowane na maksymalne zaangażowanie całego społeczeństwa w działania obronne. Ich ewolucja wiązała się z zagrożeniami, które wynikały z dynamicznego rozwoju broni. Zmieniły się też problemy współczesnego społeczeństwa w czasie pokoju. W Rzeczpospolitej Polskiej, po całym szeregu ustaleń i dyskusjach, udało się doprowadzić do powstania wojsk obrony terytorialnej w nowoczesnej formule, bazującej na doświadczeniach państw zachodnich. Województwo podlaskie jest bardzo ważną pod względem strategicznym częścią Polski. Położenie oraz historia regionu determinują posiadanie mocnej i dobrze zorganizowanej struktury terytorialnej, do jakiej aspiruje 1 Podlaska Brygada Obrony Terytorialnej im. gen. bryg. W. Liniarskiego.

Słowa kluczowe: wojska obrony terytorialnej • bezpieczeństwo państwa • województwo podlaskie • system bezpieczeństwa państwa.

**THE TERRITORIAL DEFENCE FORCES
IN PODLASKIE VOIVODSHIP
IN THE STATE SECURITY SYSTEM**

Abstract

The Territorial Defence Forces in Poland have a long tradition dating back to the times of the first Piasts. Over the time, territorial troops varied in character, but were always focused on the maximum involvement of the entire society in defense activities. Their evolution was associated with threats that resulted from the dynamic development of weaponry. The problems of modern society in times of peace have also changed. In the Republic of Poland, after a series of arrangements and discussions, it was possible to create a territorial defence army in a modern formula, based on the experiences of Western countries. Podlaskie Voivodeship is a strategically important part of Poland. The location and history of the region determine the existence of a strong and well-organized territorial structure to which 1st Podlasie Territorial Defence Brigade named after General Władysław. Liniarski aspires.

Keywords: territorial defence forces • state security • Podlaskie Voivodship • state security system.

Wstęp

Wojska obrony terytorialnej w Polsce mają długą tradycję, sięgającą czasów pierwszych Piastów. W okresie po II wojnie światowej ich utworzenie i organizacja były przedmiotem częstych rozważań oraz analiz. Potrzebna była wnikliwa ocena sytuacji polityczno-militarnej na świecie oraz związane z nią potencjalne zagrożenia dla bezpieczeństwa państwa. W tworzeniu formacji terytorialnych niewątpliwie duże znaczenie miały także doświadczenia II wojny światowej, podczas której terytoria uczestniczących w niej państw były obiektem częstych ataków ze strony lotnictwa, a także jednostek specjalnych, które prowadziły działania dywersyjne oraz dokonywały organizacji ruchu oporu na tyłach przeciwnika. Wojska terytorialne miały różnorodny charakter, lecz zawsze były ukierunkowane na maksymalne zaangażowanie całego społeczeństwa

w działania obronne. Ich ewolucja wiązała się z nowymi zagrożeniami kraju, które wynikały z dynamicznego rozwoju broni, przede wszystkim typu raketowo-jądrowego oraz bojowych samolotów odrzutowych. Zmieniły się również zasadniczo problemy współczesnego świata w czasie pokoju. Potrzeba posiadania wojsk terytorialnych w Polsce, na skutek jej trudnego położenia geopolitycznego, nowych zagrożeń oraz jej obowiązków w stosunku do NATO i Unii Europejskiej była więc ogromna.

W końcu w Rzeczypospolitej Polskiej, po całym szeregu ustaleń, powikłań i dyskusjach udało się doprowadzić do powstania nowoczesnej struktury Wojsk Obrony Terytorialnej, bazującej na doświadczeniach państw zachodnich. Przy odpowiednim wykształceniu, przygotowaniu organizacyjnym oraz wyposażeniu wojska te są w stanie realizować określone zadania na rzecz wojsk operacyjnych. Celem niniejszej pracy nie jest jednak omówienie funkcjonowania wojsk obrony terytorialnej oraz ich historii, ale pokazanie ich działalności w województwie podlaskim.

Województwo podlaskie jest bardzo ważną pod względem strategicznym częścią Polski. Jest pograniczem zewnętrznym (międzypaństwowym oraz Unii Europejskiej), jak i wewnętrznym (narodowościowym, wyznaniowym, językowym, kulturowym) jako region zamieszkiwania autochtonicznych mniejszości narodowych oraz ich kontaktów z polską większością. Podlasie należało kolejno do Rusi, Litwy, Polski, Prus, Rosji, Polski, ZSRR, Niemiec oraz ponownie do Polski. Zmiany przynależności państwowej determinowały kierunki i natężenie migracji, odmienne rodzaje polityki narodowościowej oraz wyznaniowej. Ponadto sąsiadujące państwa często dzieliły pomiędzy siebie obszar Podlasia. Województwo podlaskie było terenem licznych walk i potyczek, zaś Białystok podczas drugiej wojny światowej został zniszczony niemal całkowicie. Takie położenie oraz historia regionu determinują posiadanie mocnej i dobrze zorganizowanej struktury terytorialnej. Do takiej zaś aspiruje 1 Podlaska Brygada Obrony Terytorialnej im. gen. bryg. W. Liniarskiego.

Wojska Obrony Terytorialnej w województwie podlaskim

Korpus Ochrony Pogranicza

Po zakończeniu wojny polsko-rosyjskiej (1919–1921) wschodnią granicę II Rzeczypospolitej Polskiej ochraniały kolejno formacje wojskowe, tj. Bataliony Etapowe, Bataliony Celne i Straż Graniczna. Na przełomie roku 1922–23 wystosowano projekt dotyczący reorganizacji systemu ochrony granicy wschodniej. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych miało w planach zespolenie formacji ochrony granic z działalnością organów bezpieczeństwa, a także utworzenie jednolitej organizacji, która działałaby w oparciu o własne kadry, odpowiednio przygotowane do wykonywania realizacji zadań granicznych. Jednak, ze względu na brak czasu na konieczne przygotowania, ochronę wschodniej i północno-wschodniej granicy powierzono oddziałom Policji Państwowej. Zgodnie z przyjętą w tym czasie koncepcją ochrony granicy nowa formacja miała liczyć około 20 tys. funkcjonariuszy, w tym ok. 500 oficerów. Część kadry planowano pozyskać drogą rekrutacji ochotników z byłych formacji granicznych, głównie spośród demobilizowanych w tym czasie żołnierzy. Pozostali funkcjonariusze policji mieli zostać przydzieleni z rejonów przygranicznych lub oddelegowani z innych okręgów¹.

Ostatecznie, dla zaprowadzenia ładu i porządku oraz wzmocnienia ochrony granicy, Rada Ministrów, na wniosek ministra spraw wojskowych gen. dyw. Władysława Sikorskiego, postanowiła utworzyć Korpus Ochrony Pogranicza jako formację wojskową, scentralizowaną i samodzielną, ale podległą Ministerstwu Spraw Wewnętrznych, co miało ułatwić formacji współdziałanie z administracją oraz innymi organami bezpieczeństwa publicznego².

Główne zadanie KOP stanowiły³:

1. Zabezpieczenie znaków oraz urządzeń granicznych przed celowym lub przypadkowym zniszczeniem,

¹ *Korpus Ochrony Pogranicza*, Szczecin 2019, s. 4–5.

² *Ibidem*, s. 6.

³ *Korpus Ochrony Pogranicza...*, op. cit., s. 13.

2. Celna ochrona granicy, czyli zabezpieczenie dochodów państwa z tytułu opłat celnych,
3. Ochrona pogranicza pod względem politycznym i bezpieczeństwa publicznego, czyli np. takie kwestie jak zapobieganie nielegalnemu przekraczaniu granicy przez obce władze i organy; zapobieganie przekraczaniu granicy przez osoby nieuprawnione oraz przenoszeniu antypolskich opracowań itp.;
4. Ściganie wrogiej i antypaństwowej działalności, a także walka z rozprzestrzenianiem się chorób zakaźnych itp.,
5. Ochrona granicy pod względem wojskowym w dziedzinie obrony państwa.

Z czasem, po spacyfikowaniu pogranicza, KOP realizował inne zadania, charytatywne i społeczne na rzecz miejscowej ludności. Były to działania w zakresie opieki zdrowotnej czy oświatowej, które umacniały polską państwowość i przyciągało oraz przywiązywało mieszkańców wschodnich województw do Rzeczypospolitej Polskiej. Działania KOP dotyczyły także wspierania rozwoju gospodarczego Kresów m.in. pomoc w zwalczaniu nędzy i aktywizowanie ludności kresowej dla ogólnego podniesienia poziomu jej życia oraz świadomości państwowej. Załogi KOP pomagały również mieszkańcom w walce z żywiołami i ich skutkami, np. z pożarami lub powodziami. Wielokrotnie kuchnie wojskowe KOP dożywiały wiejskie dzieci, udzielając również niezbędnej pomocy oraz opieki lekarskiej chorym. Pododdziały KOP inicjowały także obchody państwowych i kościelnych świąt oraz wszelkiego rodzaju imprez sportowych, oświatowych i kulturalnych, np. występów amatorskiego teatru, kina objazdowego czy spotkań z radiowymi audycjami⁴.

Korpus Ochrony Pogranicza miał być formacją specjalną o charakterze „elitarnym”, stąd żołnierzy kierowanych do niej zamierzano odpowiednio dobierać i rekrutować, głównie z zachodnich powiatów II Rzeczypospolitej. Według pierwotnych założeń do formacji mieli być kierowani w 80 procentach żołnierze narodowości polskiej, a tylko 20% mieli stanowić żołnierze z mniejszości

⁴ E. Milewski, *Doskonalenie zawodowe żołnierzy Korpusu Ochrony Pogranicza*, „Biuletyn Centralnego Ośrodka Szkolenia Straży Granicznej” 2, 2011, 2, s. 19–20.

narodowych (około 15% – Niemcy i Czesi, około 3% – Białorusini i Rusini oraz około 2% Żydzi). Jednak, w związku z problemami uzupełnienia jednostek armii, już na przełomie 1927/1928 pojawił się projekt obniżenia rekrutacji do 70 proc. kontyngentu Polaków przydzielanych do KOP. Podstawową jednostką w ramach formacji były bataliony piesze, stanowiące jednostki samodzielne pod względem technicznym i administracyjnym. Na ich czele stał dowódca – etatowo podpułkownik, odpowiadający przed dowódcą brygady za porządek, wyszkolenie żołnierzy i pododdziałów, a także gospodarkę żywnościową i materialną jednostki. W skład batalionu wchodziły 3 lub 4 kompanie graniczne, pluton łączności oraz karabinów maszynowych, pełniący rolę obwołu batalionu⁵.

Korpus Ochrony Pogranicza był bardzo ważną formacją w całym dwudziestoleciu międzywojennym. Odznaczył się również bohaterską postawą podczas kampanii wrześniowej, szczególnie w walkach z agresorem sowieckim.

Wojska terytorialne na Podlasiu w czasach PRL

Okres tuż po zakończeniu drugiej wojny światowej to czas, kiedy ochrona wschodniej granicy Polski nie była aż tak pilna oraz ze względów politycznych tak ważna jak granica zachodnia. Większość sił oraz środków w kwestii ochrony granic kierowano więc na zabezpieczanie granicy na Odrze oraz Nysie Łużyckiej. Koncepcja ochrony granicy wschodniej w planach obrony Naczelnego Dowództwa Polskiego oparta więc była na zabezpieczaniu jej przez oddziały liniowe Wojska Polskiego, które powracały z frontu⁶. W maju 1945 roku do zabezpieczenia wschodniej granicy użyto trzech dywizji piechoty. Na terenie Podlasia była to I Dywizja Piechoty, obejmująca jednostki z Siedlec, Białegostoku oraz Białej Podlaskiej. Doskonale zdawano sobie jednak sprawę z tymczasowości takiego rozwiązania⁷. W związku z taką sytuacją Marszałek Polski M. Rola-

⁵ *Korpus Ochrony Pogranicza...*, op. cit., s. 15.

⁶ G. Zaremba, *Wschodnia granica Polski i jej ochrona przez Wojska Ochrony Pogranicza w latach 1945–1991*, s. 41.

⁷ H. Dominiczak, *Zarys historii Wojsk Ochrony Pogranicza 1945–1985*, Warszawa 1985, s. 42.

Żymierski wraz z Naczelnym Dowódcą M. Spychalskim powołali do życia Wojska Ochrony Pogranicza (WOP), odpowiedzialne w latach 1945–1991 za ochronę polskich granic. Formowanie WOP rozpoczęto od stworzenia Departamentu WOP, sześciu wydziałów przy okręgach wojskowych, 11 oddziałów WOP, 53 komend odcinków oraz 249 strażnic. Nowo powstała formacja posiadała wojskowy charakter⁸.

W Wojsku Ochrony Pogranicza przewidziano trzy oddziały odpowiedzialne za strzeżenie wschodniej granicy Polski. Za teren dzisiejszego województwa podlaskiego odpowiadał 6 Oddział Wojska Ochrony Pogranicza, z siedzibą w Białymstoku, podległy Warszawskiemu Okręgowi Wojskowemu. W oddziale powołano także siedem drogowych Przejściowych Punktów Kontroli III kat. z siedzibą w Czeremsze, Białowieży, Bobrownikach, Lipszanach, Szypliszkach, Gołdapi oraz Pruskiej Ilawie. Dowódca Okręgu Wojskowego Warszawa dokonał sformułowania przejściowego punktu kontrolnego drugiej kategorii z siedzibą w Kuźnicy⁹.

W 1946 roku dokonano pierwszej reorganizacji WOP. W taki sposób na wschodniej granicy Polski z wcześniejszych 6go, 7go i 8go Oddziału WOP powstał Białostocki Oddział Wojsk Ochrony Pogranicza nr 6, działający do roku 1948. W jego skład wchodziły następujące struktury¹⁰:

1. Dowództwo, sztab i pododdziały przysztabowe,
2. Grupa manewrowa (175 żołnierzy),
3. 26. Komenda Odcinka Sejny i 4 strażnice,
4. 27. Komenda Odcinka Lipsk (Makowolany) i 4 strażnice,
5. 28. Komenda Odcinka Gródek (Michałowó) i 4 strażnice,
6. 29. Komenda Odcinka Kleszczele i 4 strażnice.

20 marca 1948 roku doszło do kolejnej zmiany numeracji i nazw jednostek WOP. Powstały Brygady Ochrony Pogranicza, wraz z 11 Brygadą Ochrony Pogranicza zamiast 6go Białostockiego

⁸ H. Dominiczak, *Granice państwa i ich ochrona na przestrzeni dziejów 996–1996*, Warszawa 1997, s. 340.

⁹ G. Zaremba, *Wschodnia granica Polski...*, op. cit., s. 42.

¹⁰ Z. Jackiewicz, *Wojska Ochrony Pogranicza 1945–1991. Krótki Informator Historyczny*, Kętrzyn 1998, s. 96–115.

Oddziału WOP. Oprócz tego obowiązki i założenia tej formacji pozostały takie same¹¹.

W 1950 roku wydano kolejny rozkaz organizacyjny, na mocy którego zmieniono nazwy brygadam WOP. II Brygada OP została zastąpiona 22 Brygadą Wojsk Ochrony Pogranicza. W 1955 natomiast Polskę przyjęto w struktury Układu Warszawskiego. Jednocześnie postanowiono odstąpić od bezpośredniej ochrony wschodniej granicy Rzeczypospolitej. Rozformowano więc wszystkie Brygady WOP, które chroniły granicę ze Związkiem Radzieckim m.in. także Brygadę Białostocką. Na ich miejsce powołano Grupy Manewrowe m.in. w Białymstoku. Do ich zadań należały takie czynności jak organizowanie doraźnej ochrony granicy na danym operacyjnym kierunku, przy wykorzystaniu sił wydzielonych okresowo z danej grupy manewrowej. Ponadto organizowały oraz prowadziły prace zwiadowcze oraz z ludnością cywilną pasa granicznego na najważniejszych kierunkach operacyjnych, a także kontrolowały ruch osób i środków lokomocji na granicy z ZSRR¹².

Na początku lat sześćdziesiątych XX wieku opracowano dokument pod kryptonimem „Obrona Terytorialna Kraju”, który dotyczył pierwszej powojennej doktryny obronnej państwa polskiego. Nazwano ją „Podstawowe założenia ludowej obronności” i wskazano na konieczność organizowania obronności w dwóch układach – Sił Zbrojnych zdolnych do współdziałania z sojuszniczymi armiami Układu Warszawskiego w przeciwstawieniu się oraz rozgromieniu ewentualnego napastnika na zewnętrznym froncie działań i w układzie wewnętrznym – najlepiej zorganizowanym w obronie kraju w aspekcie militarnym. Wojska funkcjonujące w drugim układzie nazwano wojskami Obrony Terytorialnej Kraju¹³.

Dotąd jednolity system ochrony granic został więc rozbity na dwa człony. WOP zostały podporządkowane Ministerstwu Obrony Narodowej. Ich głównym zadaniem była ochrona tzw. granicy zielonej. Z kolei ochroną przejść granicznych i kontrolą ruchu gra-

¹¹ H. Dominiczak, *Granice państw i ich ochrona...*, op. cit., s. 345.

¹² G. Goryński, *Rola, miejsce i zadania WOP w strukturze MBP (1949–1954) i MSW (1955–1965)*, „Problemy ochrony granic”, Biuletyn CSSG, Kętrzyn 2000, s. 53.

¹³ Z. Jackiewicz, *Wojska Ochrony Pogranicza 1945–1991...*, op. cit., s. 96.

nicznego zajęło się Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, zlecając zadania Milicji Obywatelskiej. Taka sytuacja przetrwała jednak tylko do 1971 roku, kiedy to WOP ponownie przekazano ministrowi spraw wewnętrznych. W 1976 roku doszło do nowego podziału administracyjnego kraju – stworzono 49 województw i zlikwidowano powiaty. Na wschodniej granicy utworzono 3 brygady WOP m.in. Podlasko-Mazurską Brygadę Wojsk Ochrony Pogranicza, która funkcjonowała do 1991 roku¹⁴.

12 października 1990 roku pojawiła się ustawa o Straży Granicznej, dokonująca przebudowy systemu ochrony granic¹⁵. Na jej mocy powstała nowa formacja o charakterze policyjnym, która nawiązywała w swojej organizacyjnej strukturze do tradycji swoich poprzedniczek z okresu międzywojnia. Ostateczna likwidacja WOP nastąpiła 15 maja 1991 r. Dzień później minister spraw wewnętrznych, Henryk Majewski, wydał zarządzenie nr 47/91, w którym nakazał rozformowanie Wojsk Ochrony Pogranicza¹⁶.

Tradycje wojsk terytorialnych województwa podlaskiego

Ziemie województwa podlaskiego były terenem licznych bitew i potyczek podczas wojny polsko-bolszewickiej oraz II wojny światowej. Prócz zorganizowanych formacji wojskowych bardzo prężnie działała tu także partyzantka. Obecnie istniejąca Podlaska Brygada Obrony Terytorialnej im. gen. bryg. Władysława Liniarskiego ps. „Mścisław” przejęła i honorowo kultywuje działalność wielu różnego rodzaju formacji i jednostek. Są one wymieniane w Decyzji nr 49/MON Ministra Obrony Narodowej z dnia 1 marca 2017 dotyczącej założenia tej formacji¹⁷.

Ogromny wpływ na obecny obraz wojsk terytorialnych pełniły oddziały bojowe Armii Krajowej Obywatelskiej, a więc np. Oddziału

¹⁴ Ibidem, s. 107.

¹⁵ Ustawa o Straży Granicznej, Dz. U. 1990 nr 78 poz. 462.

¹⁶ G. Zaremba, *Wschodnia granica Polski...*, op. cit., s. 56.

¹⁷ Decyzja Nr 49/MON z dnia 1 marca 2017 r. w sprawie przejęcia dziedzictwa tradycji, przyjęcia wyróżniającej nazwy i nadania imienia patrona 1. Brygadzie Obrony Terytorialnej, http://www.dz.urz.mon.gov.pl/zasoby/dziennik/pozycje/trescaktow/pdf/2017/03/Poz_45_dec_Nr_49.pdf, [dostęp: 4.02.2021].

Partyzanckiego Armii Krajowej Obywatelskiej kpt. Kazimierza Kamieńskiego, ps. „Huzar”, działający w latach 1945–1947, 5 Brygada Wileńskiej Armii Krajowej mjra Zygmunta Szendzielarza ps. „Łupaszka” czy działająca aż do 1952 roku 6 Brygada Wileńska Armii Krajowej por. Lucjana Minkiewicza ps. „Wiktor”, kpt. Władysława Łukasiuk ps. „Młot”, kpt. Kazimierza Kamieńskiego ps. „Huzar”¹⁸.

Istotne dla współczesnego funkcjonowania były również działające w roku 1944 oddziały bojowe podległe Białostockiemu Inspektoratowi Armii Krajowej. 42 Pułk Piechoty im. Generała Jana Henryka Dąbrowskiego, stacjonujący w Białymstoku przy ulicy Traugutta. Pułk walczył w kampanii wrześniowej 1939 roku w składzie macierzystej 18. Dywizji Piechoty w ramach Samodzielnej Grupy Operacyjnej „Narew”, broniąc między innymi odcinka „Ostrołęka” i walcząc pod Nowogrodem. Został rozbity 12 września w bitwie pod Łętownicą¹⁹. 10 Pułk ułanów Armii Krajowej również stacjonował w Białymstoku. Wchodził w skład wielkich jednostek kawalerii VIII BJ, przekształconej w BK Białystok. Pułk ułanów walczył w kampanii wrześniowej, kapitulując 6 października 1939 roku. Wcześniej, podczas wojny polsko-bolszewickiej w 1920 roku walczył m.in. w bitwie nad Niemnem²⁰.

Na terenie Podlasia funkcjonowały oddziały bojowe Armii Krajowej Obywatelskiej (np. Zgrupowania Armii Krajowej Obywatelskiej „Piotrków” por. Hieronima Piotrowskiego, ps. „Jur” czy Oddziału Partyzanckiego Armii Krajowej Obywatelskiej – Wolność i Niezawisłość ppor. Stefana Ejsmonta, ps. „Wir” (działające w latach 1945–1947). Ponadto wspomnieć należy oddziały bojowe Zrzeszenia „Wolność i Niezawisłość” takie jak Oddziału Partyzanckiego sierż. pchor. Leona Suszyńskiego „P-8” (działający w latach 1945–1947), Oddziału Partyzanckiego” sierż. pchor. Józefa Piłaszewicza, ps. „Zgrzyt” (lata 1945–1947), Oddziału Partyzanckiego plut. pchor.

¹⁸ J. Wołkonowski, G. Łukomski, *Okręg Wileński Związku Walki Zbrojnej Armii Krajowej w latach 1939-1945*. Warszawa 1996, s. 87.

¹⁹ A. Dobroński, K. Filipow, *Dzieci Białostockie. 42 pułk piechoty im. gen. J. H. Dąbrowskiego*, Białystok 1993, s. 18–20.

²⁰ H. Smaczny, *Księga kawalerii polskiej 1914–1947: rodowody, barwa, broń*. Warszawa, s. 167–168.

Stanisława Łaneckiego, ps. „Przelotny” (lata 1945–1946) czy Oddziału Partyzanckiego plut. Gabriela Oszczapińskiego, ps. „Dzieciół” (1945–1947).

Oddziały bojowe Armii Krajowej działały także na Suwalszczyźnie, podlegając Suwalskiemu Inspektoratowi Armii Krajowej. Wśród nich można wymienić 41 Pułk Piechoty Armii Krajowej – który wślawił się w wojnie polsko – bolszewickiej w 1920 roku oraz podczas kampanii wrześniowej, 3 pułk Szwoleżerów Armii Krajowej (walczący w kampanii wrześniowej m.in. w bitwie pod Wołą Gułowską oraz Kockiem, poddał się do kapitulacji jako jeden z ostatnich – dopiero 6 października. Pułk za zasługi został odznaczony Srebrnym Krzyżem Orderu Virtuti Militari²¹.

Na obszarze Suwalszczyzny (i nie tylko) działał również 1 Pułk Ułanów Krechowieckich im. Pułkownika Bolesława Mościckiego. Swój rodowód wywodził od 1 Pułku ułanów Dywizji Strzelców Polskich. W międzywojniu był pułkiem kawalerii, by w Polskich Siłach Zbrojnych być odtworzonym w składzie Armii Krajowej jako pułk pancerny. Powszechnie nazywano go „Krechowieccy” – od miejscowości Krechowice, gdzie stoczył swoją pierwszą zwycięską bitwę pod dowództwem płk. B. Mościckiego. Omawiana formacja brała udział w wojnie polsko-ukraińskiej, wślawiając się m.in. obroną Gródka Jagiellońskiego czy podczas wojny polsko-bolszewickiej, tocząc walki w Koziatyniu, pod Wołodarką czy Zamościem. Do 1939 roku stacjonował w Augustowie. W okresie kampanii wrześniowej wchodził w skład Suwalskiej Brygady Kawalerii, walcząc m.in. pod Zambrowem czy Zalesiem. Swoją działalność zakończył pod Kockiem, 6 października 1939 roku. Pułk został odtworzony w momencie formowania Polskich Sił Zbrojnych w ZSRR. W 1942 roku skierowano go do Iraku na przeszkolenie, skąd powrócił w 1943 roku. Walczył w bitwie pod Monte Cassino oraz Piedimonte w odwodzie brygady pancerniej. W 1947 roku został odtworzony w składzie Armii Krajowej. Walczył również w Puszczy Augustowskiej podczas Akcji Burza²².

²¹ Ibidem, s. 169.

²² J. Szlaszyński, *Dowódcy 1 Pułku Ułanów Krechowieckich im. płk. Bolesława Mościckiego*, Warszawa 2007, s. 169.

**Podlaska Brygada Obrony Terytorialnej
im. gen. bryg. Władysława Liniarskiego
ps. „Mścisław”**

Sylwetka gen. bryg. Władysława Liniarskiego – patrona Podlaskiej Brygady Obrony Terytorialnej

Władysław Liniarski (pseudonim Mścisław, Wuj, Jan) urodził się 23 listopada 1897 roku we wsi Małachowice – Gustawów w powiecie włoszczowskim w guberni kieleckiej. Był synem Jana Liniarskiego i Józefy z domu Bielanowicz, którzy byli właścicielami gospodarstwa rolnego. W 1913 roku po skończeniu szkoły ludowej pobierał edukację w seminarium nauczycielskim w Jędrzejowie. Naukę przerwała mu I wojna światowa. W roku 1917 działał w Polskiej Organizacji Wojskowej, zaś podczas wojny polsko-bolszewickiej był kapralem w 24 pułku piechoty, gdzie otrzymał awans na stopień oficerski. Długie lata działał w różnego rodzaju kancelariach i intendenturach. W 1932 roku w stopniu starszego porucznika pełnił służbę w Dowództwie Okręgu Korpusu nr IX w Brześciu. W 1934 roku przeniesiono go do korpusu oficerów piechoty do Szkoły Podchorążych Piechoty. W tym samym roku przeniesiono go do 62 pułku piechoty w Bydgoszczy, gdzie jeszcze w marcu 1939 roku dowodził 6 kompanią²³.

W okresie kampanii wrześniowej Liniarski był dowódcą I batalionu 62 pułku piechoty. Bronił Pomorza, walcząc m.in. w bitwie nad Bzurą. 20 września został ranny podczas potyczki w Puszczy Kampinoskiej, po czym dostał się do niewoli, z której uciekł. W 1940 roku objął stanowisko komendanta Okręgu Białostockiego ZWZ-AK pod okupacją radziecką. W roku 1943 wydał kontrowersyjny rozkaz likwidacji band komunistyczno-żydowskich, co w późniejszym czasie wpłynęło na oskarżanie go o antysemityzm. 20 kwietnia 1944 roku, posiadając stopień podpułkownika, nadał oddziałom partyzanckim oraz Kedywu Okręgu AK Białystok na-

sława Mościckiego, „Zeszyt Naukowy Muzeum Wojska w Białymstoku”, 31, 2018, s. 25–109.

²³ <http://www.dws-xip.pl/PW/bio/15b.html>, [data dostępu: 5.02.2021].

zwę pułków Wojska Polskiego. Liniarski był zdecydowanym przeciwnikiem akcji „Burza”. Opowiadał się za biciem Niemców, przygotowaniem samoobrony, zaś w przypadku zajęcia terenu przez komunistów – przejście do dalszej konspiracji. W lipcu 1944 roku wydał jednak rozkaz o rozpoczęciu akcji „Burza” na obszarze łomżyńskim. We wrześniu 1944 roku podporządkował się mu m.in. Z. „Łupaszek” Szendzielarz, wraz z resztami 5 Wileńskiej Brygady AK. Liniarski nakazał mu trwać w Puszczy Białowieskiej oraz organizować tu kadrowy oddział z rozbitków oddziałów AK. To właśnie Liniarski awansował „Łuszkę” na majora w styczniu 1945 roku. Władysław Liniarski był w czasie II wojny komendantem Obszaru Białystok oraz Okręgu Białystok ZWZ (od lutego do września 1941 roku), komendantem Białostockiego Okręgu ZWZ-AK, (1940–1945) oraz Białostockiego Okręgu Armii Krajowej Obywatelskiej od stycznia 1945 roku²⁴.

Po zakończeniu wojny, w maju 1945 roku, Liniarski podporządkował się Delegaturze Sił Zbrojnych na Kraj, która wymusiła na nim ograniczenie pracy organizacyjnej i akcji sił zbrojnych. Podejmując próbę ujawnienia struktur Okręgu został aresztowany w lipcu w Brwinowie pod Warszawą, zaś 20 maja 1946 roku skazany przez Wojskowy Sąd Rejonowy w Warszawie na śmierć. Karę zamieniono ostatecznie na 10 lat. W 1951 – schorowany i wykończony – zeznawał podczas procesu przeciwko gen E. Fieldorfowi, jego dawnemu przełożonemu z Kedywu. W 1953 roku zwolniony z więzienia w ciężkim stanie zdrowia. W 1957 odwołał wcześniejsze zeznania, tłumacząc, że były one na nim wymuszone. W tym samym roku otrzymał zasiłek oraz pomoc medyczną. W marcu 1965 roku przyjęto go do kombatanckiego Związku Bojowników o Wolność i Demokrację. Niedługo potem zasiadł w Głównej Komisji Weryfikacyjnej, by wkrótce zasiąść w Głównej Komisji Weryfikacyjnej ZBoWiD. W 1979 został członkiem Komitetu Porozumienia na rzecz Samostanowienia Narodu. Należał także do redakcji pisma „Rzeczpospolita” i działał w Ruchu Obrony Praw Człowieka i Obywate-

²⁴ J. J. Milewski, *Władysław Liniarski (1897–1984). Komendant Białostockiego Okręgu ZWZ-AK-AKO*, Białystok 2016, s. 24–36.

la. Zmarł 11 kwietnia 1984 roku w Warszawie, gdzie pochowano go na Cmentarzu Powązkowskim. Również w tym roku odsłonięto specjalną tablicę upamiętniającą w Kościele św. Stanisława Kostki w Warszawie. Pośmiertnie 21 kwietnia 2017 roku otrzymał stopień generała brygady. Odznaczony Krzyżem Srebrnym Orderu Virtuti Militari, Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski, trzykrotnie Krzyżem Walecznych, Złotym Krzyżem Zasługi z Mieczami, Srebrnym Krzyżem Zasługi, Medalem Pamiątkowym za Wojnę 1918-1921, Medalem Dziesięciolecia Odzyskania Niepodległości, Brązowym Medalem za Długoletnią Służbę, Medalem za udział w wojnie obronnej w 1939 roku, Krzyżem Partyzanckim²⁵.

Geneza powstania Podlaskiej Brygady Obrony Terytorialnej

Dokumentem, który wpłynął na powstanie Podlaskiej Brygady Obrony Terytorialnej im. W. Liniarskiego była Decyzja Nr Z-7/MON Ministra Obrony Narodowej z dnia 12 maja 2016 roku oraz Decyzja Nr PF-32/Org./SSG/ZOiU-P1 z dnia 24 maja 2016 roku. W pierwszej kolejności podporządkowano omawianą formację Dowódcy Generalnemu Rodzajów Sił Zbrojnych oraz zainicjowano nabór żołnierzy do komórek organizacyjnych brygady. Początkowo sformowano Dowództwo oraz Sztab brygady, by później zacząć tworzyć samodzielne kompanie bezpośrednie – dowodzenia, logistyki, saperską oraz wsparcia – podporządkowane dowództwu brygady. Ponadto rozpoczęto proces formowania pierwszych batalionów obrony terytorialnej, które miały wchodzić w skład formacji²⁶.

12 sierpnia 2016 roku płk Sławomir Kocanowski został wyznaczony na dowódcę brygady. 29 marca 2017 roku zorganizowano uroczystość przekazania brygady do nowo powstałej formacji Wojsk Obrony Terytorialnej. Nieco wcześniej przeprowadzono szesnastodniowe szkolenie jednostki, złożonej z osiemdziesięciu ochotników, którzy zasilali sformowany wówczas 25. Batalion Obrony Terytorialnej w Białymstoku (obecnie 11 Batalion Lekkiej Piecho-

²⁵ Ibidem, s. 60-70.

²⁶ <https://www.wojsko-polskie.pl/1bot/>, [dostęp: 6.02.2021].

ty). Skład formacji tworzyły cztery kompanie oraz cztery bataliony lekkiej piechoty. Brygada ma charakter lekkiej piechoty, poruszającej się terenowymi i ciężarowymi samochodami. Jej głównym wyposażeniem jest strzelecka broń lekka.

Decyzją nr 49 Ministra Obrony Narodowej z dnia 1 marca 2017 roku ustalono nazwę, dziedzictwo tradycji oraz patrona 1 Brygady Terytorialnej. Kolejny dokument, Decyzja nr 98 Ministra Obrony Narodowej z dnia 17 maja 2017 roku, wprowadza odznakę pamiątkową jednostki. Składa się ona z trzech części – pierwsza część to złoty wieniec laurowy. Drugą stanowi krzyż kawalerski nałożony na wieniec. Ramiona krzyża są pokryte białą emalią z bordiurą z oksydowanego złota. Trzecia część odznaki to ryngraf w takim samym kolorze, z wizerunkiem Matki Boskiej Ostrobramskiej, na tle orła w koronie, co jest symbolem noszonym przez żołnierzy podziemia niepodległościowego. Ryngraf znajduje się w centralnej części krzyża, zaś na jego górnym ramieniu umieszczono herb województwa podlaskiego. Dolne ramię zawiera inicjały WL – Władysława Liniarskiego, patrona formacji. Na lewym ramieniu zamieszczono napis „1 PB”, na prawym „OT”, a więc skrót pełnej nazwy brygady. Litery mają kolor oksydowanego złota.

Decyzją nr 77 Ministra Obrony Narodowej 10 maja 2019 roku wprowadzono oznaki rozpoznawcze jednostek wojskowych WOT, w tym również 1 Podlaskiej Brygady Obrony Terytorialnej im. W. Liniarskiego. Natomiast Decyzja nr 81 Ministra Obrony Narodowej ustanawiała m.in. doroczne święto 1 Brygady Obrony Terytorialnej w dniu 21 maja.

Strukturę 1 Podlaskiej Brygady Obrony Terytorialnej im. płk Władysława Liniarskiego ps. „Mścisław” tworzą następujące elementy:

1. 1.kompania dowodzenia,
2. 1.kompania logistyczna,
3. 1.kompania saperów,
4. 1.kompania wsparcia,
5. 11.Batalion Lekkiej Piechoty – Białystok,
6. 12.Batalion Lekkiej Piechoty – Suwałki,
7. 13.Batalion Lekkiej Piechoty – Łomża,

8. 14. Batalion Lekkiej Piechoty – Bielsk Podlaski/Hajnówka.

Formacja od 2016 do marca 2017 roku była podporządkowana Dowództwu Generalnemu Rodzajów Sił Zbrojnych, zaś od 29 marca 2017 roku odpowiada przed Dowództwem Wojsk Obrony Terytorialnej.

Aby zostać żołnierzem Wojsk Obrony Terytorialnej należy spełniać następujące warunki:

1. mieć polskie obywatelstwo,
2. być pełnoletnim,
3. być zdrowym fizycznie i psychicznie,
4. być niekaranym,
5. nie mieć przydziału kryzysowego oraz nie pełnić innego rodzaju służby wojskowej.

Credo żołnierza Wojsk Obrony Terytorialnej brzmi²⁷:

„Jestem obywatelem, żołnierzem Wojska Polskiego.

Żyję tak, by zawsze być gotowym

Jestem pomocnym ramieniem i tarczą dla mojej społeczności

Będę walczył niezłomnie, a przeciwności mnie nie złamią

Będę wspierał i bronił rodaków, nawet gdy inni ich opuszczą

Będę stał na straży wartości, o które walczyli moi patroni

Nie pochwała i medal, a uznanie towarzyszy broni będzie moją nagrodą

Honoru munduru i formacji zawsze bronił będę”.

Wojska Obrony Terytorialnej są wyposażone w własny sprzęt indywidualny oraz zespołowy – umundurowanie i ekwipunek zbliżony do wojsk lądowych. Uzbrojenie WOT tworzą: pistolety VIS-100, karabinki – Grot (MSBS 5,6 mm), UKM 2000P (maszynowy), BOR (wyborowy) oraz fiński SAKO TRG M-10 (wyborowy), granatnik RPG-7, moździerz LMP-2017. Terytorialsi posiadają także drony (Fly Eye), quady (tajwańskie TGB, japońskie Kawasaki, amerykańskie Arctic Cat), samochody terenowe (Fordy Rangery), użytkowe (Volksvageny), ciężarowe (Jelcze i Stary). Do obowiązków Wojsk Obrony Terytorialnej należy walka z kłeskami żywiołowymi, likwidacja ich skutków i prowadzenie akcji poszukiwawczych i ratowniczych, do tego zaś potrzebują specjalistycznego sprzętu ra-

²⁷ Ibidem.

towniczego i technicznego (agregaty prądotwórcze, maszty oświetleniowe, piły spalinowe, środki łączności, kombinezony, umożliwiające pracę w wodzie oraz sprzęt ochronny). Niektóre jednostki w wyposażeniu mają również cysterny wodne (CW-10 na podwoziu Jelcza), zestawy samo załadowcze, także z żurawiem (firmy Jelcz), ruchome warsztaty zabezpieczenia technicznego (polskiej firmy Star)²⁸.

Służba terytorialna różni się od zawodowej tym, że można ją wypełniać nie przerywając dotychczasowej pracy lub nauki. Posiada formę służby stałej, co znaczy, iż żołnierze mogą być powoływani do służby bądź działań kryzysowych w trybie natychmiastowego stawiennictwa. Wynagrodzenie Terytorialsa składa się z dwóch stawek – za gotowość otrzymuje się 411 zł miesięcznie (pod warunkiem, że uczestniczy się w co najmniej dwóch dniach szkolenia oraz innych działaniach np. kryzysowych plus dodatkowo za każdy dzień realizacji zadań, zależnie od posiadanego stopnia wojskowego np. dla szeregowego jest to 117,14 zł/dziennie, dla podporucznika 172,62 zł/dziennie). Ustalone stawki nie podlegają opodatkowaniu. 60% Terytorialsów zatrudnionych jest na podstawie umowy o pracę. Prawie 70% żołnierzy ma wykształcenie wyższe i średnie, a 2/3 jest w wieku 18–35 lat. Szkolenia obecnie przeprowadzane są w ścisłym reżimie sanitarnym, przeprowadzane są testy antygenowe na COVID-19. Również w trakcie szkoleń żołnierze WOT muszą sprostać wymaganiom związanym z pandemią – zakrywać usta i nos, ograniczać kontakt, ćwiczyć w mniejszych grupach szkoleniowych, zmniejszona jest także ilość osób na salach żołnierskich i w stołówkach. Pierwszy dzień szkoleń to test sprawnościowy, sprawdzający potencjał fizyczny kandydata. Rekruci otrzymują umundurowanie oraz wyposażenie oraz broń (karabinek GROT). Podczas szkolenia przyszli Terytorialsi uczą się poruszania w terenie, jak nie wpaść w zasadzkę, bronić się i atakować. Poznają zasady pomocy medycznej na polu walki oraz elementy walki wręcz, obsługę radiostacji. Uczą się również strzelać

²⁸ <http://dziennikzbrojny.pl/aktualnosci/news,1,11483,aktualnosci-z-polski,dostawy-sprzetu-wojskowego-w-2020-roku>, [dostęp: 16.03.2021].

oraz przechodzą szkolenie saperskie. Szkolenie kończy się przysięgą wojskową. Obecnie zawieszono są szkolenia rotacyjne i poligonowe, przy czym wciąż prowadzony jest nabór do formacji oraz odbywają się szkolenia podstawowe i wyrównawcze, będące przepustką do WOT²⁹.

Działania Podlaskiej Brygady Obrony Terytorialnej

Misją 1 Podlaskiej Brygady Obrony Terytorialnej jest budowanie społecznej odpowiedzialności za mieszkańców województwa podlaskiego. Kluczem jest terytorialność, będąca nie tylko obszarem na mapie, ale także przynależnością do regionu oraz zamieszkującej go społeczności. Misja 1 Podlaskiej Brygady Obrony Terytorialnej to obrona oraz wspieranie lokalnych społeczności, a więc reagowanie w sytuacji klęsk żywiołowych, katastrof oraz wypadków.

Wśród działań omawianej formacji jednym z najistotniejszych jest przygotowanie do walki, a więc prowadzenie działań militarnych na terenie województwa podlaskiego, wspierających wojska operacyjne, a także obrona i wspieranie lokalnej społeczności. Na północy województwa jest zlokalizowany tzw. przesmyk suwalski, będący obszarem o strategicznym znaczeniu dla bezpieczeństwa wschodniej flanki NATO. Brygada im. W. Liniarskiego bierze udział w najważniejszych ćwiczeniach, które odbywają się w tym regionie np. Anakonda-18, Dragon-19, Palisada, a także zagranicznych zawodach użyteczno-obronnych na Litwie. Omawiana formacja realizuje również szkolenie specjalistyczne. Żołnierzy WOT można coraz częściej spotkać na szkoleniach poza obiektami wojskowymi³⁰.

Siły i środki formacji są w stałej gotowości do wsparcia mieszkańców województwa w momencie zagrożenia posiadającego niemilitarny charakter. Działania jakie podejmowali podlascy Terytorialsi w tej dziedzinie to np. wsparcie działań służb mundurowych podczas ewakuacji osób z rejonu zagrożenia niewybuchem

²⁹ <https://bialostockie.eu/podlaskie/30380-ile-zarabiaja-terytorialsi>, [dostęp: 6.02.2021].

³⁰ <https://www.wojsko-polskie.pl/1bot/>, [dostęp: 6.02.2021].

w Łomży w lipcu 2018 roku czy w akcjach poszukiwawczych osób zaginionych w powiecie hajnowskim w grudniu 2018 roku oraz siemiatyckim w maju 2019 roku. 1PBOT pomaga również w obecnej pandemii – zwłaszcza podczas szczepień kombatantów, a także w walce z niekorzystnymi warunkami atmosferycznymi np. śniegiem.

1PBOT współpracuje również z formacjami o takim samym charakterze z innych państw, np. z litewskimi Ochotniczymi Siłami Obrony Kraju (KASP). Korzystając z zaproszenia strony litewskiej, podlascy Terytorialsi brali udział w międzynarodowych zawodach użyteczno-bojowych, zawodach rozpoznawczych, a także dokonywali obserwacji międzynarodowych ćwiczeń w regionie olickim. Wspólnie z żołnierzami Gwardii Narodowej z Batalionowej Grupy Bojowej NATO z Bemowa Piskiego brali udział w strzelaniu z granatnika, a także CLS. 1PBOT jako pierwsza z polskich Wojsk Obrony Terytorialnej, we współpracy z amerykańskimi siłami specjalnymi brała udział w ćwiczeniu „Ridge Runner” w USA. Podlascy Terytorialsi ramię w ramię ze swoimi amerykańskimi odpowiednikami – żołnierzami Gwardii Narodowej – wspierali także organizację Światowego Zlotu Harcerzy: 24th World Scout Jamboree w Zachodniej Wirginii. Zadaniem podlaskiej formacji było wsparcie Gwardii Narodowej USA, w szczególności zaś w opiece medycznej nad harcerzami z Polski³¹.

1PBOT posiada również osiągnięcia sportowe. Jednostka znalazła się pośród jedenastu najlepszych formacji Wojska Polskiego, które nagrodzono za osiągnięcia w sporcie powszechnym w roku 2018. Była także najlepszą Brygadą we współzawodnictwie sportowym na szczeblu Wojsk Ochrony Terytorialnej. W 2019 roku najsprawniejszym i najwszechstronniejszym żołnierzem-ochotnikiem w WOT został st. szer. Tadeusz Walendykiewicz z 12 batalionu lekkiej piechoty w Suwałkach. Terytorialsi z Podlasia walnie przyczynili się także do zdobycia srebrnego medalu w sztafecie pływackiej 4x50m na zawodach Wojska Polskiego w Zakopanem. To pierwszy medal tej rangi dla WOT. W szeregach 1PBOT służbę pełnią m.in.

³¹ <https://www.wojsko-polskie.pl/1bot/>, [dostęp: 6.02.2021].

mistrz Wojska Polskiego w walce w bliskim kontakcie oraz mistrz Polski seniorów w karate kyokushin.

W zestawieniu rocznym z 2019 roku da się zauważyć jak aktywną formacją jest 1PBOT, zarówno pod względem działań w terenie, jak i nawiązywania współpracy z innymi jednostkami. W lutym 2019 podpisano porozumienie o wzajemnej współpracy z Podlaskim Oddziałem Straży Granicznej o prowadzeniu wspólnych działań i szkoleń, wymianie kadry instruktorskiej oraz udostępniania infrastruktury szkoleniowej. 1 Podlaska Brygada Obrony Terytorialnej uczestniczyła w licznych uroczystościach, jak II Edycja KrwioObiegu Terytorialsa (zebrano 160 litrów krwi), Święto Wojsk Obrony Terytorialnej (wrzesień) i brała udział w ćwiczeniach w terenie rzeczywistym, m.in. w powiatach sokólskim, łomżyńskim, hajnowskim i zambrowskim oraz w dwutygodniowym ćwiczeniu organizowanym w stanie Zachodnia Wirginia przez Gwardię Narodową i Siły Specjalne USA. Wsparcie od Podlaskich Terytorialsów otrzymały podczas świąt Bożego Narodzenia dzieci, kombatancki w Polsce i na Białorusi i osoby potrzebujące. W okolicach Łomży, dzięki żołnierzom wyremontowano i wyposażono dom rodziny, która miała zostać rozdzielona z uwagi na trudne warunki mieszkaniowe³².

Rok 2020, pomimo pandemii koronawirusa, był dla 1 Podlaskiej Brygady Obrony Terytorialnej również bardzo aktywny, czego dowodem było aż pięć przysięg wojskowych. Do białostockiego oddziału WOT dołączyli uczniowie, studenci, medycy (w tym ratownicy, pielęgniarki, opiekuni medyczni), informatycy, nauczyciele, kierownicy oraz reprezentantka Polski w short track na Zimowych Igrzyskach Olimpijskich w Pjongczang i reprezentantka Polski w kajakarstwie klasycznym.

W 1PBOT służyło ponad 2000 żołnierzy, z czego 15% to kobiety (o 2% wzrost udziału płci żeńskiej w jednostce). Do nowych nabytków w wyposażeniu jednostki należy zaliczyć moździerz piechoty

³² <https://www.wojsko-polskie.pl/1bot/articles/aktualnosci-w/2020-01-144-podsumowanie-roku-2019-w-1pbot-czyli-12-faktow-ktore-najbardziej-utkwiy-w-pamieci/>, [dostęp: 16.03.2021].

LMP-2017 – ważący o ponad 10 kg mniej od dotychczas używanego i wycofywanego już z obiegu moździerza LM-60.

Wśród działań Terytorialsów wymienić też trzeba opiekę nad kombatantami (w liczbie dziewiętnastu), którym żołnierze WOT pomagają w bieżących zakupach. Jest to jedno z zadań realizowanych podczas operacji przeciwkryzysowej. Terytorialsowie brali również udział w służbie w szpitalu tymczasowym na stadionie PGE Narodowy w Warszawie, pracując przy rozładunku, montażu, ustawianiu sprzętu i mebli medycznych, dostarczając środki ochrony indywidualnej personelowi medycznemu oraz paczki od rodzin kierowane do pacjentów. Żołnierze podlaskiej jednostki angażowali się także przy budowie tymczasowych szpitali w Białymstoku. Spektakularną akcją przeprowadzono w Biebrzańskim Parku Narodowym, podczas której Terytorialsowie walczyli z pożarem na ziemi, patrolowali pogorzelnisko oraz zaangażowali swoje bezzałogowe statki powietrzne Flyeye, dostarczając bezcennych danych do sztabu straży pożarnej np. o takich sprawach jak kierunki rozprzestrzeniania się ognia. Żołnierze 1PBOT dostarczali także żywność, dokonując wsparcia ośrodków pomocy społecznej, instytucji pozarządowych, fundacji oraz Caritasu³³.

Perspektywy rozwoju i próba oceny funkcjonowania 1PBOT

Przez kilka lat funkcjonowania 1PBOT zmieniło się postrzeganie WOT. Wpłynął na to trud jaki Terytorialsowie wkładali, np. w zwalczanie wiosennej powodzi, ograniczanie pożarów biebrzańskich oraz w działania podejmowane w trakcie pandemii Covid 19. Wtedy szczególnie dało się zauważyć mobilizację kadr WOT, szybką reakcję i bardzo dobrą organizację. 1PBOT przejmowała część zadań personelu medycznego, pobierając wymazy, dokonując kwalifikowania pacjentów, dezynfekując karetki pogotowia. Ponadto jednostki WOT w całej Polsce wspierały inne służby w kontrolowaniu osób przebywających na kwarantannie. Szacuje się, że cała formacja zaangażowała w zwalczanie epidemii około 3,2 tys. żołnierzy.

³³ <https://podlaskie24.pl/arttykul/wydarzenia/podlascy-terytorialsowie-podsumowali-2020-rok/> [dostęp: 16.03.2021].

Dowódca WOT, gen W. Kukuła podkreślał, że jego formacja odpowiedziała na 11 tys. apeli wojewodów o pomoc w trakcie pandemii. Pomimo tego duża liczba osób, zwłaszcza zarządzających polskim Siłami Zbrojnymi widzi wiele wad w funkcjonowaniu WOT, także jednostki podlaskiej. W styczniu 2020 roku minister obrony narodowej dokonał likwidacji w swoim resorcie Biura ds. Utworzenia Obrony Terytorialnej, którego celem była ewaluacja działań formacji oraz wytyczanie nowych kierunków ich rozwoju. Z perspektywy MON wydaje się, że należy być zadowolonym z obecnego kształtu obrony terytorialnej w RP i nie ma potrzeby planowania celów strategicznych.

Przed 1PBOT i wszystkimi Terytorialsami stoi jednak wiele wyzwań. Przede wszystkim omawiana formacja jest pierwszym krokiem w kierunku zdecydowanie bardziej kompleksowej obronności Polski. Jednostki WOT powinny, np. dążyć do ściślejszej współpracy z samorządami, uczestniczyć w tworzeniu planów zarządzania kryzysowego oraz organizować szkolenia obronne, które powinny być dostępne dla cywilów. Należy więc jeszcze bardziej działać na rzecz społeczeństwa, co jest zgodne z misją WOT. Celem takich działań jest uczenie obywateli, jak reagować w nagłych sytuacjach kryzysowych bądź w przypadku konfliktów. Wśród działań 1 PBOT trzeba więcej czasu i sił poświęcić na angażowanie obywateli w sprawy obronności, poprzez, np. debaty publiczne i pogłębianie polityki informacyjnej, jako że często przeciętny obywatel być może nie zdaje sobie do końca sprawy z istnienia Obrony Terytorialnej, myląc tą formację np. ze Strażą Graniczną czy po prostu z Wojskiem Polskim³⁴.

Być może zwiastunem zmian dla Wojsk Obrony Terytorialnej jest projekt Nowe Urządzenie Polskie, w którym Szef Sztabu Generalnego otwiera się na opinie cywilnych ośrodków. Poprzez takie działanie można poznać opinie na temat tego, jakie zagrożenia i konflikty mogą wystąpić w perspektywie najbliższych 15 lat i jak Siły Zbrojne RP powinny się na nie przygotować. 1PBOT powinna

³⁴ <https://klubjagiellonski.pl/2021/01/05/cztery-lata-wojsk-obrony-terytorialnej-sukces-czy-porazka>, [dostęp: 17.03.2021].

jeszcze bardziej wyjść do społeczeństwa i poprawiać swój wizerunek. Bardzo dobrym pomysłem jest zapewnienie wszystkim oddziałom WOT większej autonomii i przeniesienia ich np. pod kontrolę innego ministerstwa. Pomimo dotychczasowych sukcesów WOT oddziały, także 1PBOT, powinny dążyć do dalszego rozwoju, co powinno służyć tworzeniu odporności społecznej i prawdziwie mocną obronę terytorialną. Taką, która będzie obejmowała swoimi działaniami obszary zarówno militarne, jak i niemilitarne, a także zostanie zasilona znacznie większą liczbą obywateli chętnych do służby i współpracy w celu budowania obronności i odporności RP³⁵.

Badania własne

Przedmiotem podjętych badań jest działalność 1 Podlaskiej Brygady Obrony Terytorialnej w Systemie Bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej. Problem badawczy sformułowano jako następujące pytania badawcze:

1. Czy istnienie jednostki wojsk terytorialnych w województwie podlaskim ma sens i czy wypełnia ona postawione przed nią zadania?
2. Czy moduł szkoleniowy wojsk terytorialnych na Podlasiu przyczynia się do ich rozwoju i wzmacnia ich wartość dla całej Polski?
3. Czy zadania realizowane w bieżącym czasie są satysfakcjonujące z perspektywy bezpieczeństwa Polski, województwa i każdego obywatela?
4. Czy służbę w podlaskim WOT można uznać za atrakcyjną?

Do pytań badawczych złożono wstępne hipotezy:

1. Istnienie wojska terytorialnego w województwie podlaskim ma sens i wypełniają one postawione przed nimi zadania.
2. Moduł szkolenia w wojskach terytorialnych na Podlasiu jest skuteczny i zgodny z krajowym planem i zadaniami ustawowo nadanymi formacji.

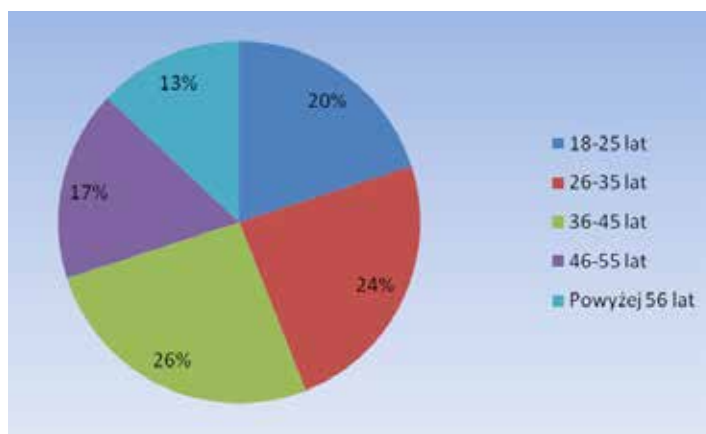
³⁵ <https://camiso.org.pl/aktualnosci/article/sukces-wojsk-obrony-terytorialnej-z-perspektywy-lokalnej/>, [dostęp: 17.03.2021].

3. Służba w WOT w województwie podlaskim jest atrakcyjna.
4. Zadania realizowane przez podlaskie WOT są satysfakcjonujące z perspektywy województwa, Polski, pojedynczych jednostek.

W badaniach przyjęto następujące zmienne i wskaźniki:

1. zmienna niezależna – zadania Wojsk Obrony Terytorialnej; wskaźnik – wypełnianie zadań przez 1 Podlaską Brygadę Obrony Terytorialnej,
2. zmienna niezależna – system bezpieczeństwa RP; wskaźnik – wypełnianie funkcji i zadań związanych z ochroną RP przez I Podlaską Brygadę Obrony Terytorialnej,
3. zmienna zależna – skuteczność szkolenia wojsk terytorialnych na Podlasiu; wskaźnik – ocena działania 1 Podlaskiej Brygady Obrony Terytorialnej przez osoby ankietowane,
4. zmienna zależna – atrakcyjność służby w wojskach terytorialnych na Podlasiu; wskaźnik – ocena atrakcyjności służby w wojskach terytorialnych na Podlasiu przez ankietowane osoby,
5. zmienna zależna – satysfakcja z wykonywanych przez WOT zadań względem województwa, kraju, jednostki; wskaźnik – ocena satysfakcji z wyżej wymienionych kwestii w ankiecie.

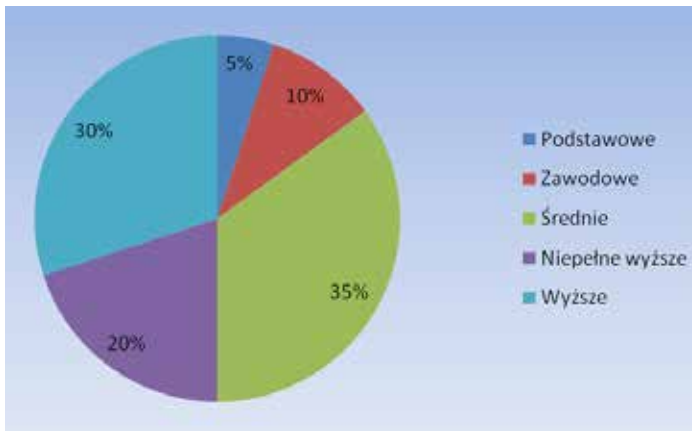
Wykres 1. Wiek badanych

Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych.

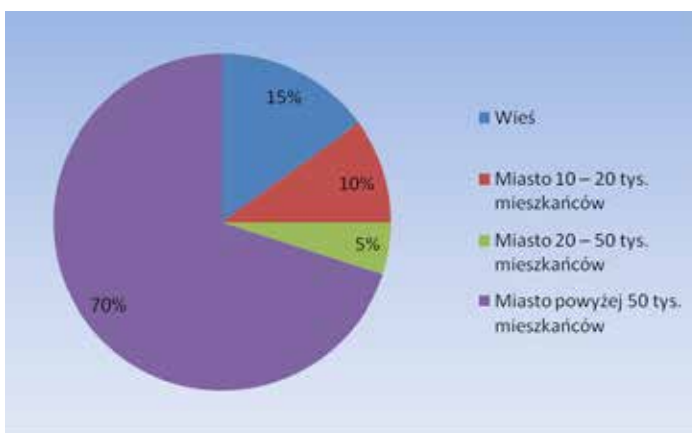
Do rozwiązania problemu badawczego zastosowano sondaż diagnostyczny. Narzędziem badawczym za pomocą, którego zrealizowano badanie był kwestionariusz. Badanie ankietowe przeprowadzono wykorzystując Internet. Kwestionariusz został rozesłany przez portale społecznościowe do osób powyżej osiemnastego roku życia, zamieszkałych w województwie podlaskim.

Wykres 2. Wykształcenie badanych

Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych.

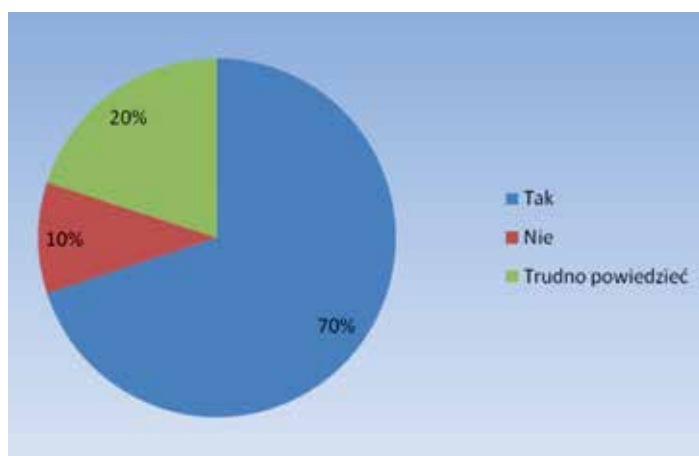
Wykres 3. Miejsce zamieszkania badanych

Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych.

Kwestionariusz wypełniło 112 osób, 62 kobiety oraz 50 mężczyzn. Najliczniejszą grupą pod względem wieku były osoby w przedziale 36–45 lat (26%, 29 osób), natomiast najmniej liczną – powyżej 56 lat (13%, 15 osób). Najwięcej respondentów ma wykształcenie średnie (35%, 39 osób) oraz wyższe (30%, 34 osoby), natomiast najmniej – wykształcenie podstawowe (5%, 6 osób). Najwięcej osób z badanej grupy pochodzi z miasta powyżej 50 tys. mieszkańców (prawdopodobnie Białegostoku), najmniej – z miasta o ilości mieszkańców od 20 do 50 tys. (5%, 6 osób) (Wykres 1, Wykres 2 i Wykres 3).

Wykres 4. Pytanie 1: Czy Pan/Pani wie czym zajmują się Wojska Obrony Terytorialnej?

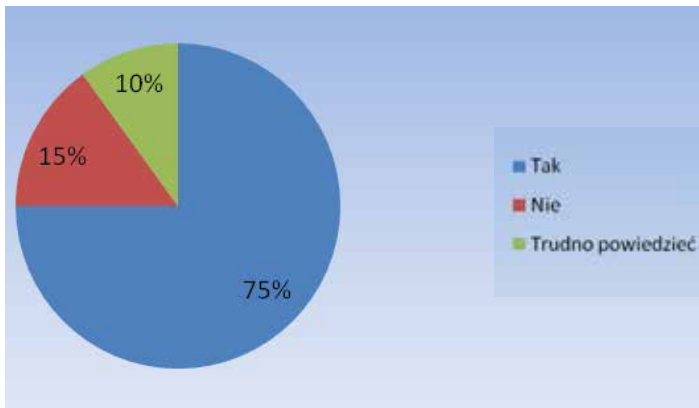

Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych.

70% (78 osób) ankietowanych wie czym są Wojska Obrony Terytorialnej. 20% (22 osoby) stwierdziło, że trudno im jednoznacznie stwierdzić, natomiast 10% (11 osób) uznało, że nie wie czym jest omawiana formacja (Wykres 4).

75% respondentów (84 osoby) uznało, że Wojska Obrony Terytorialnej są istotnym komponentem Polskich Sił Zbrojnych. 10% (11 osób) nie jest do końca pewnych odpowiedzi, zaś dla 10% (11 osób) omawiana formacja nie jest niezbędna (Wykres 5).

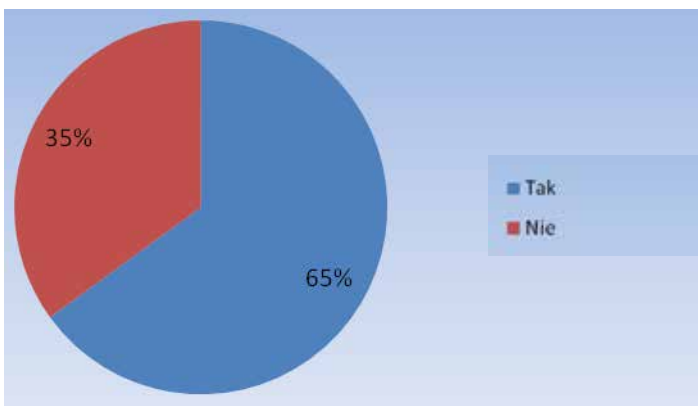
Wykres 5. Pytanie 2: Czy jest Pan/Pani zdania, że Wojska Obrony Terytorialnej są istotnym i niezbędnym komponentem Polskich Sił Zbrojnych?

Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych.

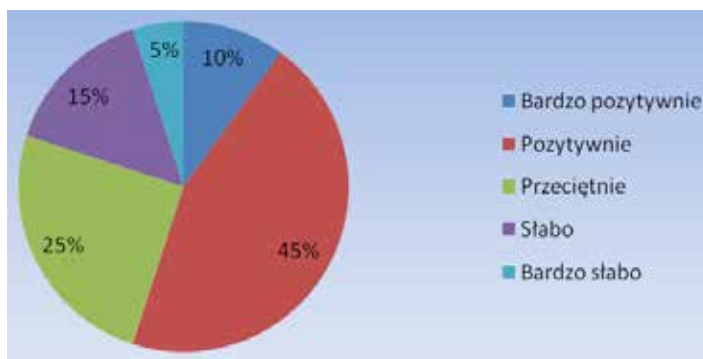
65% badanych (73 osoby) uznało, że wie jakie funkcje spełniają Wojska Obrony Terytorialnej. Wśród funkcji wymieniano najczęściej ochronę ludności przed skutkami klęsk żywiołowych. Ponadto także kształtowanie w społeczeństwie postaw i wartości patriotyczno-obywatelskich, ochronę mienia, akcje poszukiwawcze oraz ratowanie lub ochrona zdrowia i życia ludzkiego (Wykres 6).

Wykres 6. Pytanie 3: Czy zna Pan/Pani funkcje jakie mają do wypełnienia Wojska Obrony Terytorialnej? Proszę wymienić przynajmniej jedną.

Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych.

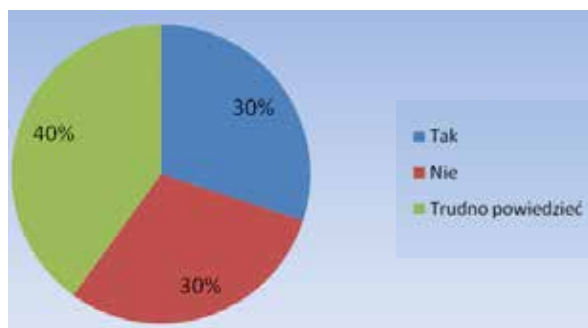
Wykres 7. Pytanie 4: Jak ocenia Pani/Pan działalność Wojsk Obrony Terytorialnej?

Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych.

Większość (45%, 50 osób) pozytywnie ocenia funkcjonowanie 1 Podlaskiej BOT. 25% (28 osób) określiło działalność jednostki jako przeciętną, zaś 15% (17 osób) jako słabą. Dla 10% (11 osób) funkcjonowanie BOT jest bardzo pozytywne, natomiast 5% (6 osób) uznało je za bardzo słabe (Wykres 7).

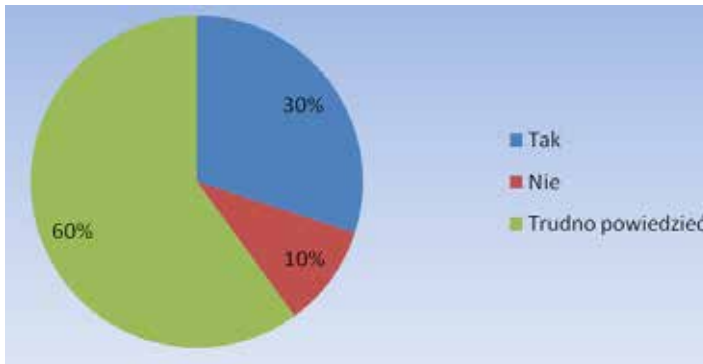
Wykres 8. Pytanie 5: Czy wie Pan/Pani w jaki sposób można zostać Terytorialsem?

Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych.

30% (34 osoby) uznało, że wie jak zostać Terytorialsem. Taki sam procent uważa, że nie wie. Natomiast 40% (45 osób) ankietowanych wskazało odpowiedź trudno powiedzieć (Wykres 8).

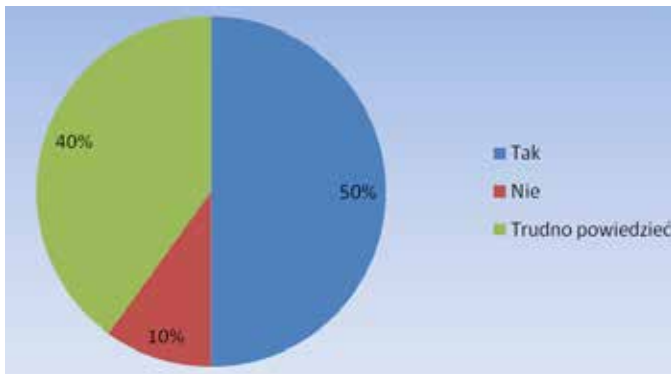
Wykres 9. Pytanie 6: Czy Wojska Obrony Terytorialnej mają wpływ na bezpieczeństwo Rzeczypospolitej Polskiej?

Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych.

60% ankietowanych (67 osób) uznało, że trudno jest jednoznacznie stwierdzić czy WOT ma wpływ na bezpieczeństwo Rzeczypospolitej Polskiej. 30% (34 osoby) uznało, że ma wpływ, natomiast 10% (11 osób) stwierdziło, że nie ma (Wykres 9).

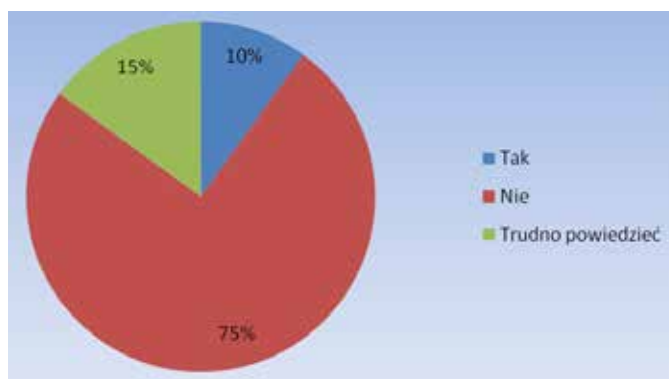
Wykres 10. Pytanie 7: Czy uważa Pan/Pani, że Wojska Obrony Terytorialnej mają wpływ na bezpieczeństwo województwa podlaskiego?

Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych.

Połowa ankietowanych jest zdania, że WOT ma wpływ na bezpieczeństwo województwa podlaskiego. W zakresie drugiej połowy badanych tylko 10% uważa, że nie.

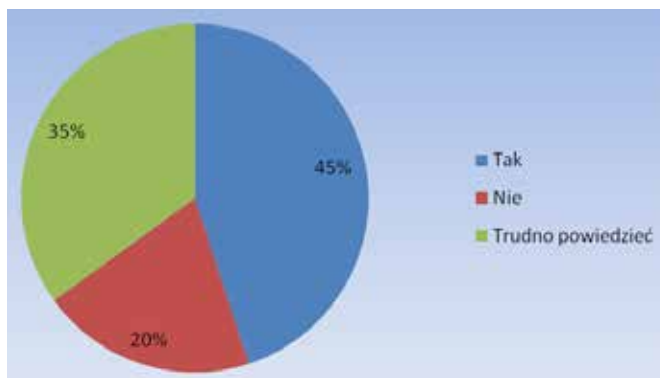
Wykres 11. Pytanie 8: Czy uważa Pan/Pani, że Wojska Obrony Terytorialnej mają wpływ na Pana/Pani bezpieczeństwo osobiste?

Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych.

W opinii 75% (84 osoby) respondentów WOT nie ma wpływu na ich życie prywatne. 15% (17 osób) stwierdza, że trudno jest jednoznacznie odpowiedzieć na to pytanie. 10% (11 osób) badanych uznało, że WOT wpływa na ich życie osobiste (Wykres 11).

Wykres 12. Pytanie 9: Czy uważa Pan/Pani, że służba w Wojskach Obrony Terytorialnej jest atrakcyjna?

Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych.

45% (50 osób) respondentów uznało, że służba w WOT jest atrakcyjna. 35% (39 osób) stwierdziło, że trudno powiedzieć, natomiast 20% (22 osoby) – że jest nieatrakcyjna (Wykres 12).

Przeprowadzone badania umożliwiły uzyskanie odpowiedzi na pytania badawcze i zweryfikowanie hipotez. Otóż:

1. Istnienie wojska terytorialnego w województwie podlaskim ma sens i wypełniają one postawione przed nimi zadania – badani oceniają funkcjonowanie jednostki pozytywnie, wiedzą czym jest, jakie są funkcje przez nią wykonywane, uważają, że WOT ma wpływ w największym stopniu na bezpieczeństwo województwa podlaskiego. Już wpływ na bezpieczeństwo Polski i ich osobiste jest oceniany nisko.

2. Badani uznali, że formacja wypełnia swoje zadania dobrze i że jej istnienie ma sens. Moduł szkolenia w wojskach terytorialnych na Podlasiu jest skuteczny i zgodny z krajowym planem i zadaniami ustawowo nadanymi formacji – ta hipoteza również w pewien sposób się potwierdza.

3. Służba w WOT w województwie podlaskim jest atrakcyjna.

4. Zadania realizowane przez podlaskie WOT są satysfakcjonujące z perspektywy województwa, kraju, pojedynczych jednostek.

Zakończenie

1 PBOT jest jednostką bardzo dobrze się rozwijającą. Z pewnością czas pandemii jest okresem bardzo trudnym i pracowitym dla jej żołnierzy, jednak jest również polem do popisu i udowodnienia, że jest to formacja potrzebna jako element Polskich Sił Zbrojnych. Dowodzi tego wciąż wzrastające zainteresowanie wstąpieniem do służby w omawianej jednostce, zwłaszcza wśród ludzi młodych. 1 PBOT to formacja, w której zauważa się ogromną chęć działania, zarówno w zapobieganiu sytuacjom kryzysowym, jak i w polepszeniu kontaktu ze społeczeństwem. Oczywiście w jej funkcjonowaniu można odnaleźć pewne niedomagania, jednak są to niewielkie wady, które da się w niedalekiej przyszłości skutecznie wyeliminować.

Historia wojen i funkcjonowania systemów obronnych państw na świecie, a przy tym analiza położenia Polski i jej sytuacji politycznej pokazują, że Wojska Obrony Terytorialnej to bardzo dobre wzmocnienie Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej. Zawierane

przez Polskę sojusze, jej sąsiedztwo z dużymi państwami, ważnymi graczami na arenie międzynarodowej (Niemcy, Rosja), przynależność do NATO i Unii Europejskiej tym bardziej potwierdzają tę tezę. Ciągłe wzrasta funkcjonalność struktur terytorialnych, ich przydatność w sytuacjach kryzysowych, w zapobieganiu i zwalczaniu katastrof. Formacja jest również bardzo reprezentacyjna i przydatna w krzewieniu wartości patriotycznych i obywatelskich.

Użycie wojsk obrony terytorialnej znacznie zwiększa posiadany potencjał militarny i możliwości podsystemu obronnego państwa. Podstawowa siła militarna – wojska operacyjne – mogą mieć w wojskach terytorialnych pewne wzmocnienie. Ich odpowiednie przygotowanie organizacyjne, wyszkolenie i wyposażenie daje możliwość wykonywania określonych zadań na rzecz wojsk operacyjnych i skupienie się tych ostatnich na innych kwestiach. Nie wolno jednak ani umniejszać znaczenia WOT ani zmniejszać ich kosztem siły innej formacji. Jest to odrębna formacja, która jest wartościowa sama w sobie i służy innym celom niż wojska operacyjne.

Podczas planowania rozwoju jednostek Obrony Terytorialnej, również na Podlasiu, nie powinno się ograniczać ich zadań jedynie do takich, które pokrywają się z odpowiedzialnością Obrony Cywilnej lub realizują przedsięwzięcia z zakresu reagowania kryzysowego. Tylko równoczesny rozwój WOT z innymi rodzajami sił zbrojnych i wspólne działanie w ramach jednego celu gwarantuje sukces na przyszłość. Celem spójnym jest w dalekiej perspektywie pokonanie przeciwnika oraz obrona integralności Rzeczypospolitej Polskiej. Wymaga to wspólnego i skoordynowanego działania i konsolidacji sił w danym miejscu i czasie, a także realizacji zadań w ramach jednego planu. Aby to skutecznie realizować i nadzorować, należy przestrzegać zasad dowodzenia i organizacji. Pewne obecnie stosowane rozwiązania wymagają nowelizacji – szczególnie te z zakresu planowania, dowodzenia oraz prowadzenia szkoleń. Należy rozwijać zdolności Wojsk Obrony Terytorialnej do wsparcia bądź udziału w operacjach prowadzonych przez siły zbrojne, wypełniania zadań w czasie pokoju i ewentualnej wojny, przedsięwzięć maskowania operacyjnego, ochrony infrastruktury krytycznej oraz innych.

Badania pokazały, że Wojska Obrony Terytorialnej na Podlasiu cieszą się popularnością, są znane i doceniane. Badane osoby znają ich funkcjonalność, wiedzą, że istnieje taka formacja, że sprawdza się w różnych zadaniach. Oczywiście jako jednostka młoda, niedawno powstała, wciąż może budzić pewne wątpliwości, tym bardziej, że nie ma obecnie możliwości sprawdzania np. użyteczności bojowej formacji.

Bibliografia

1. Decyzja Nr 49/MON z dnia 1 marca 2017 r. w sprawie przejęcia dziedzictwa tradycji, przyjęcia wyróżniającej nazwy i nadania imienia patrona 1. Brygadzie Obrony Terytorialnej, http://www.dz.urz.mon.gov.pl/zasoby/dziennik/pozycje/trescaktow/pdf/2017/03/Poz_45_dec_Nr_49.pdf, [dostęp: 4.02.2021].
2. Dobroński A., Filipow K., *Dzieci Białostockie. 42 pułk piechoty im. gen. J. H. Dąbrowskiego*, Białystok 1993.
3. Dominiczak H., *Granice państwa i ich ochrona na przestrzeni dziejów 996–1996*, Warszawa 1997.
4. Dominiczak H., *Zarys historii Wojsk Ochrony Pogranicza 1945–1985*, Warszawa 1985.
5. Goryński G., *Rola, miejsce i zadania WOP w strukturze MBP (1949–1954) i MSW (1955–1965)*, cz. II, „Problemy ochrony granic”, Biuletyn CSSG nr 12, Kętrzyn 2000.
6. <http://dziennikzbroyny.pl/aktualnosci/news,1,11483,aktualnosci-z-polski,dostawy-sprzetu-wojskowego-w-2020-roku>, [dostęp: 16.03.2021].
7. <http://www.dws-xip.pl/PW/bio/15b.html>, [data dostępu: 5.02.2021].
8. <https://bialostockie.eu/podlaskie/30380-ile-zarabiaja-terytorialsi>, [dostęp: 6.02.2021].
9. <https://camiso.org.pl/aktualnosci/article/sukces-wojsk-obrony-terytorialnej-z-perspektywy-lokalnej/>, [dostęp: 17.03.2021].
10. <https://klubjagiellonski.pl/2021/01/05/cztery-lata-wojsk-obrony-terytorialnej-sukces-czy-porazka>, [dostęp: 17.03.2021].
11. <https://podlaskie24.pl/artykul/wydarzenia/podlascy-terytorialsi-podsumowali-2020-rok/> [dostęp: 16.03.2021].
12. <https://www.wojsko-polskie.pl/1bot/>, [dostęp: 6.02.2021].
13. <https://www.wojsko-polskie.pl/1bot/articles/aktualnosci-w/2020->

- 01-144-podsumowanie-roku-2019-w-1pbot-czyli-12-faktow-ktore-najbardziej-utkwiy-w-pamieci/, [dostęp: 16.03.2021].
14. Jackiewicz Z., *Wojska Ochrony Pogranicza 1945–1991. Krótki Informator Historyczny*, Kętrzyn 1998.
 15. *Korpus Ochrony Pogranicza*, Szczecin 2019.
 16. Milewski E., *Doskonalenie zawodowe żołnierzy Korpusu Ochrony Pogranicza*, „Biuletyn Centralnego Ośrodka Szkolenia Straży Granicznej” 2, 2011.
 17. Milewski J. J., *Władysław Liniarski (1897–1984). Komendant Białostockiego Okręgu ZWZ-AK-AKO*, Białystok 2016.
 18. Smaczny H., *Księga kawalerii polskiej 1914–1947: rodowody, barwa, broń*, Warszawa 1989.
 19. Szlaszyński J., *Dowódcy 1 Pułku Ułanów Krechowieckich im. płk. Bolesława Mościckiego*, „Zeszyt Naukowy Muzeum Wojska w Białymstoku”, 31, 2018.
 20. Ustawa o Straży Granicznej, Dz. U. 1990 nr 78 poz. 462.
 21. Wołkonowski J., Łukomski G., *Okręg Wileński Związku Walki Zbrojnej Armii Krajowej w latach 1939–1945*, Warszawa 1996.
 22. Zaremba G., *Wschodnia granica Polski i jej ochrona przez Wojska Ochrony Pogranicza w latach 1945–1991*, Warszawa 2014.

NOTY

Mateusz Białowiezec – absolwent studiów pierwszego stopnia Niepaństwowej Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Białymstoku. Studia na kierunku Bezpieczeństwo Wewnętrzne, specjalność Bezpieczeństwo Narodowe ukończył w 2021 roku. Ma 24 lata i mieszka w województwie podlaskim. Jest członkiem Ochotniczej Straży Pożarnej, która wchodzi w skład Krajowego Systemu Ratowniczo-Gaśniczego. Posiada świadectwo ukończenia kwalifikowanego kursu pierwszej pomocy. Zainteresowaniami obejmuje funkcjonowanie Straży Granicznej oraz obowiązki funkcjonariuszy Straży Granicznej. W niedalekiej przyszłości pragnie poszerzać swoją wiedzę nie tylko teoretyczną, ale także praktyczną jako funkcjonariusz Straży Granicznej.

Kontakt z Autorem: mateuszbialowiezec@gmail.com

Gabriela Cywoniuk – ukończyła studia pierwszego stopnia na kierunku Bezpieczeństwo Wewnętrzne, specjalność Bezpieczeństwo Narodowe w 2021 roku w Niepaństwowej Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Białymstoku. Jej praca licencjacka dotyczyła walki Państwa Polskiego z przestępczością transgraniczną. Natychmiast w 2021 roku rozpoczęła studia drugiego stopnia na kierunku Bezpieczeństwo Wewnętrzne, specjalność Bezpieczeństwo Narodowe. W kręgu zainteresowań jest praca służb granicznych oraz metody walki z przestępczością transgraniczną.

Kontakt z Autorką: gabriela.cywoniuk@wp.pl

Mgr Małgorzata Van Damme – absolwentka Niepaństwowej Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Białymstoku. Ukończyła studia pierwszego (2019) i drugiego (2021) stopnia na kierunku Pedagogika, specjalność *Pedagogika przedszkolna i wczesnoszkolna*. Zainteresowania dotyczą koncepcji pedagogicznych oraz alternatywnych rozwiązań w edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej. Jej praca licencjacka dotyczyła działalności placówki przedszkolnej według koncepcji Marii Montessori. Po interesujących praktykach w Leśnym Przedszkolu „Puszczek” postanowiła poszerzyć

swoją wiedzę na temat zgodnego z naturą wychowania skandynawskiego. W pracy magisterskiej opisała funkcjonowanie przedszkoli w Norwegii, na przykładzie placówki, w której miała możliwość pracować.

Kontakt z Autorką: gosia.van.damme@gmail.com

Mgr Daniel Diczek – studia pierwszego stopnia odbył na Uczelni Techniczno-Handlowej im. Heleny Chodkowskiej w Warszawie na kierunku bezpieczeństwo wewnętrzne i specjalności kryminologia i kryminalistyka (2019). Studia drugiego stopnia w Niepaństwowej Wyższej Szkole Pedagogicznej w Białymstoku na kierunku bezpieczeństwo wewnętrzne i specjalności bezpieczeństwo i porządek publiczny (2021). Praca licencjacka dotyczyła wybranych obszarów działania Policji w zapewnieniu bezpieczeństwa wewnętrznego państwa. Od kilku lat jest policjantem Wydziału Ruchu Drogowego Komendy Miejskiej Policji w Białymstoku. Własne zainteresowania oraz doświadczenie i praktyka w zawodzie były podstawą do przygotowania pracy magisterskiej dotyczącej historii polskiej motoryzacji oraz bezpieczeństwa na drogach. W przyszłości planuje dalszy rozwój z ukierunkowaniem na tematykę motoryzacji i ruchu drogowego.

Kontakt z Autorem: za pośrednictwem Redakcji.

Dr Agata Jacewicz – doktor nauk humanistycznych w zakresie pedagogiki (UwB, 2004). Zainteresowania naukowe koncentrują się wokół szeroko rozumianych problemów związanych z edukacją przedszkolną i wczesnoszkolną, a w szczególności dotyczą: dziecka rozpoczynającego edukację szkolną, wspierania i aktywizowania jego wszechstronnego rozwoju, komparatystyczne ujęcie ścieżki zawodowej nauczyciela i wczesna edukacja w krajach europejskich. Liczne udziały w polskich i zagranicznych konferencjach naukowych oraz międzynarodowych szkoleniach m. in. w Niemczech, Austrii, Szwajcarii, Włoszech, Wielkiej Brytanii, Belgii, Holandii, Finlandii i Słowacji. Prowadzenie wykładów i ćwiczeń w ramach Programu Erasmus + na europejskich uczelniach w Słowacji, Czechach, Włoszech, Litwie i Łotwie. Członek Światowej Organizacji Wychowania Przedszkolnego (OMEP) (2001–2019) oraz członek Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego (2016–2021). Dziekan Wydziału Nauk Społecznych w NWSP w Białymstoku (2013–2019). Autorka około 100 artykułów zamieszczonych w opracowaniach zbiorowych i czasopismach (w tym zagranicznych). Najważniejsze publikacje książkowe: *Początki kariery szkolnej na tle przemian edukacyjnych* (2013); *Zabawy i zajęcia gimnastyczne w*

przedszkolu. Podstawy teoretyczne – badania – praktyka (2013); *Metody aktywizujące i wspierające edukację dzieci w wieku przedszkolnym* (2011), J. Bielecki, A. Jacewicz (red.), *Edukacja z perspektywy przemian kulturowo-społecznych. Wczoraj – dziś – jutro* (2010), A. Jacewicz (red.), *Powodzenia i niepowodzenia szkolne. Źródła – profilaktyka – terapia* (2009).

Kontakt z Autorką: agata.jacewicz@wp.pl lub za pośrednictwem Redakcji.

Dr Agnieszka Ilendo-Milewska – psycholog, trener pracowników oświaty, doradca zawodowy, socjoterapeuta. Jest wykładowcą i kierownikiem Katedry Psychologii Niepaństwowej Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Białymstoku. Jest także założycielem i dyrektorem Prywatnej Szkoły Podstawowej Informatyczno-Językowej z Oddziałami Dwujęzycznymi. Jest również ekspertem w Ministerstwie Nauki i Edukacji w obszarze oceny opracowywanych narzędzi diagnostycznych dla systemu poradnictwa psychologiczno-pedagogicznego. Jej główne zainteresowania koncentrują się wokół obszaru samoregulacji, dysfunkcyjnych zachowań młodzieży oraz relacji społecznych. Jest członkiem Rady Doradczej i Komitetu Technicznego organizacji Social Science and Humanities Research Association, członkiem redakcji czasopisma *International Journal of English Literature and Social Sciences* oraz czasopisma *Humanities and Social Sciences*. Jest recenzentem honorowym w *Global Association of Research USA* oraz recenzentem czasopisma *PEOPLE: International Journal of Social Sciences*. Jest autorką licznych publikacji naukowych, artykułów naukowych oraz książek: *Środowisko szkolne w doświadczeniach uczniów, tendencje zmian* (2016) oraz *Dysfunkcjonalność uczniów gimnazjum* (2009). Została nagrodzona Nagrodą Ministra Edukacji Narodowej za wybitne osiągnięcia w pracy dydaktycznej i wychowawczej (2019), Medalem *Diligentiae* – za pilność przyznawanym przez Prezydenta Miasta Białegostoku (2018), Nagrodą w Konkursie na najlepszą pracę dyplomową organizowaną przez Dziekana Wydziału Nauk Społecznych Niepaństwowej Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Białymstoku za wypromowanie pracy magisterskiej (2017) oraz Medalem Komisji Edukacji Narodowej za szczególne zasługi dla oświaty i wychowania przez Ministra Edukacji Narodowej (2017).

Kontakt z Autorką: za pośrednictwem Redakcji.

Anna Kalinowska – absolwentka studiów pierwszego stopnia Niepaństwowej Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Białymstoku na kierunku Pedagogika, specjalność *Resocjalizacja* z 2021 roku. Od roku 2013 pracuje z osobami z niepełnosprawnością intelektualną jako terapeuta zajęciowy w jednej z suwalskich placówek. W swojej codziennej pracy prowadzi zajęcia z arteterapii i obserwuje, jak ta forma oddziaływania wpływa na człowieka, jego emocje oraz werbalizację własnych przeżyć.

Kontakt z Autorką: kalianka7@gmail.com

Daria Kossakowska – absolwentka studiów pierwszego stopnia Niepaństwowej Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Białymstoku. Studia na kierunku Bezpieczeństwo Wewnętrzne, specjalność Bezpieczeństwo Narodowe ukończyła w 2021 roku.

Kontakt z Autorką: za pośrednictwem Redakcji.

Mgr Michał Lewczuk – w 2021 roku ukończył studia drugiego stopnia w Niepaństwowej Wyższej Szkole Pedagogicznej w Białymstoku. Jest absolwentem kierunku Bezpieczeństwo Wewnętrzne, specjalizacja bezpieczeństwo i porządek publiczny. Praca magisterska dotyczyła udziału polskich żołnierzy w misjach pokojowych Organizacji Narodów Zjednoczonych. Na co dzień jest żołnierzem zawodowym w 18. Białostockim Pułku Rozpoznawczym. Główne zainteresowania to sport i motoryzacja, które również są związane z wykonywanym zawodem.

Kontakt z autorem: michallewczukmichal@gmail.com

Mgr Edyta Łuczaj – jest absolwentką Niepaństwowej Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Białymstoku zarówno na poziomie studiów pierwszego (2018 rok), jak i drugiego stopnia (2021 rok). Studia licencjackie na kierunku Pedagogika, specjalność Resocjalizacja, rozpoczęła w roku 2015 i natychmiast po uzyskaniu tytułu licencjata kontynuowała naukę na studiach magisterskich, ale na kierunku Bezpieczeństwo i Porządek Publiczny. W kręgu zainteresowań ma przede wszystkim obronność Państwa Polskiego. Stąd praca magisterska, w celu pogłębienia i poszerzenia wiedzy w tym zakresie, na temat Wojsk Obrony Terytorialnej.

Kontakt z Autorką: luczaj33@wp.pl

Maria Marzena Mazur – absolwentka studiów pierwszego stopnia Niepaństwowej Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Białymstoku. Studia na

kierunku Pedagogika, specjalność *Pedagogika wczesnoszkolna i przedszkolna* ukończyła w 2021 roku. Ma 41 lat i mieszka w małej miejscowości w województwie podlaskim. Odkąd sięga pamięcią chciała pracować z dziećmi w wieku przedszkolnym – to jest jej pasja. W kręgu zainteresowań jest są koncepcje pedagogiczne, a m.in. koncepcje Friedricha Froebela, Józefa Babickiego, Janusza Korczaka. W przyszłości marzy o pracy w przedszkolu i spełnianiu się w zawodzie nauczyciela na tym etapie edukacji.

Kontakt z Autorką: mmadzenka19800503@gmail.com

Mgr Magda Milewska – psycholog, socjolog, terapeuta pedagogiczny. Absolwentka Niepaństwowej Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Białymstoku na kierunku psychologia (specjalność kliniczna) z 2020 roku. Zawodowo związana z Prywatną Poradnią Pedagogiczno-Psychologiczną „Pociecha” w Białymstoku, gdzie przeprowadza diagnozę trudności szkolnych i emocjonalnych dzieci i młodzieży. Realizuje zajęcia rozwijające umiejętności emocjonalno-społeczne, a także udziela wsparcia psychologicznego. Współpracuje z placówkami oświatowymi z województwa podlaskiego, w których przeprowadza warsztaty dla uczniów oraz prelekcje dla nauczycieli i rodziców. Zainteresowania naukowe koncentruje wokół terapii poznawczo – behawioralnej dzieci i młodzieży oraz psychologii dziecka.

Kontakt z Autorką: za pośrednictwem Redakcji.

WYMOGI EDYTORSKIE

- Edytor tekstu Word (format doc. lub docx.).
- Styl czcionki: Bookman Old Style.

Struktura artykułu

- Redakcja przyjmuje teksty w kategoriach: oryginalny artykuł, doniesienie o wynikach badań, artykuł przeglądowy, artykuł recenzyjny, artykuł popularnonaukowy, studium przypadku, sprawozdanie z kongresu, konferencji, symposium lub seminarium.
- Tekst w kategoriach: oryginalny artykuł, doniesienie o wynikach badań lub artykuł przeglądowy powinien być podzielony na części opatrzone śródtytułami. Dla dobrego i poprawnego odbioru tekstu należy wyróżnić następujące części: wprowadzenie w tematykę (np. definicje, klasyfikacje, stan badań, informacje statystyczne o zjawisku), rozwinięcie prezentowanych kwestii (np. metodologia badań własnych, opis badań własnych, oraz podsumowanie (zakończenie, wnioski). Część będąca rozwinięciem może dzielić się na mniejsze części, każda opatrzona śródtytułem.
- Objętość artykułu powinna mieć przynajmniej 20.000 znaków, lecz sugerowane jest nieprzekraczanie 30.000 znaków. Liczba ta obejmuje znaki ze spacjami, pola tekstowe, przypisy dolne, końcowe oraz bibliografię załącznikową.
- Poniżej tytułu artykułu należy umieścić streszczenie (100 do 200 wyrazów lub 1000 do 1500 znaków) i słowa kluczowe (5-10) w języku artykułu, tytuł, streszczenie i słowa kluczowe w języku angielskim, tytuł, streszczenie i słowa kluczowe w języku polskim, jeśli tekst jest opracowany w innym języku.
- Informacje o autorze: stopień lub tytuł naukowy, tytuł zawodowy, imię, nazwisko, afiliację (uczelnia, wydział, katedra lub inna instytucja) pisane *kursywą* należy umieścić w lewym górnym rogu strony tytułowej artykułu.
- Do artykułu należy dołączyć biogram autora obejmujący: nazwę ukończonej uczelni, kierunek i rok, przebieg kariery zawodowej,

zainteresowania naukowe, krótki opis dorobku naukowego ewentualnie działalność dodatkową (np. członkostwo w towarzystwach naukowych, współpraca z innymi placówkami oświatowymi) oraz rodzaj kontaktu z czytelnikiem (osobiście z podaniem adresu mailowego lub za pośrednictwem redakcji).

Tekst podstawowy

- Wielkość czcionki tekstu podstawowego – 11 pkt.
- Interlinia (światło) tekstu podstawowego – 1,5 wiersza.
- Marginesy standardowe – wszystkie po 2,5 cm.
- Wcięcie akapitowe powinno być wykonane pojedynczą tabulacją tj. 1,25 cm.
- W funkcji „Akapit” odstęp przed i po należy ustawić na 0 pkt.
- Tytuł artykułu powinien być napisany czcionką 14 pkt. Bookman Old Style z wytłuszczeniem oraz wyśrodkowany.
- Śródtytuły powinny być napisane czcionką Bookman Old Style, 12 pkt. z wytłuszczeniem oraz wyśrodkowane.
- Śródtytuły powinny być wyśrodkowane, nie numerowane.
- Śródtytuły należy oddzielić od tekstu głównego od góry i od dołu pojedynczą interlinią.
- Jako sposób wyróżnienia w tekście stosuje się dla zwrotów w językach obcych (np. angielski, niemiecki, łaciński) wyłącznie *kursywę*, a dla zwrotów w języku polskim wytłuszczenie.
- Nie należy stosować podkreśleń i druku rozstrzelonego.
- Wypunktowania należy dokonywać znakiem – .
- Imię i nazwisko pojawiające się pierwszy raz należy zapisać w pełnym brzmieniu, przy ponownym pojawieniu się podaje się inicjał imienia i nazwisko.
- Odsyłacz cyfrowy przypisu należy umieścić bezpośrednio po fragmencie, do którego odnosi się przypis (przed kropką kończącą zdanie).
- Nie należy stosować tzw. twardych spacji.
- Nie należy przenosić tzw. bękartów i wdów.

Przypisy

- Tekst przypisu dolnego powinien być pisany czcionką: Bookman Old Style, 9 pkt.
- Interlinia (światło) przypisów – 1,0 wiersz.

- Tekst wyjustowany.
- Tytuł książki podaje się *kursywą*, tytuł czasopisma w „cudzysłowie”.
- W kolejnych przypisach odnoszących się do pozycji już cytowanych stosuje się odpowiednio zapis w języku łacińskim: *ibidem*, *op. cit.* lub *passim*.
- Każdy przypis powinien kończyć się kropką.
- Format przypisów: jest dopuszczalny wg systemu harwardzkiego *autor-rok*, systemu vancouverskiego *autor-numer* lub oksfordzkiego *tradycyjnego*.
- Przypisy w systemie oksfordzkim *tradycyjnym* powinny być zamieszczone u dołu strony (przypisy dolne).
- Niezależnie od stosowanego systemu przypisów jest wymagana bibliografia załącznikowa posortowana alfabetycznie według nazwisk autorów.

Tabele, wykresy i ryciny

- Tekst w tabelach powinien być pisany czcionką: Bookman Old Style, 10 pkt.
- Opisy tabel, wykresów i rycin (zdjęć, schematów, map, itp.) powinny być zlokalizowane bezpośrednio nad nimi (bez światła).
- Tabele, wykresy i ryciny powinny być numerowane w każdej kategorii oddzielnie.
- Tytuły tabel, wykresów i rycin powinny być wyrównane do lewej, pisane czcionką: Bookman Old Style, 11 pkt.
- Źródło należy umieścić pod tabelą, wykresem i ryciną, wyrównane do lewej, pisane czcionką: Bookman Old Style, 9 pkt, interlinia 1,0.

UWAGA!

Wydawca zastrzega sobie prawo odrzucenia artykułów niedostosowanych do wymogów edytorskich oraz skracania artykułów zbyt obszernych.

FORMAL AND EDITORIAL REQUIREMENTS

Technical information

- Text in the Word, in DOC or DOCX format.
- Recommended font: Bookman Old Style.

Article structure

- The Editorial Office accepts texts in the following categories: original article, report on research results, review article, popular science article, case study, congress, conference, symposium or seminar reports.
- Original article, research report or review article must be divided into sections with subheadings. For a good and correct reception of a text, the following parts should be distinguished: introduction to the subject matter (e.g. definitions, classifications, current state of research, statistical information on the phenomenon), main part - description of the research procedure (e.g. materials and methods, results), and summary (discussion and conclusion). The main part should divide the content of the article into headed sections.
- Article should be at least 20,000 characters long, but it is suggested not to exceed 30,000 characters including spaces, text fields, footnotes or endnotes and bibliography.
- The title of the article should be followed by the abstract (100-200 words or 1000-1500 characters) and keywords (5-10) in the language of the article, as well as the title, abstract and keywords in English. The title, abstract and keywords in Polish are also required if the text is written in another language.
- Information about the author: degree or scientific title, professional title, first and last name and the institutional affiliation of the author should be written in italics and placed in the upper left-hand corner of the title page.
- The article must be accompanied by a short biography of the author including: the name of university and department they graduated from, the year of graduation, career development, scientific interests, short description of scientific achievements or additional activities (e.g. membership in scientific societies, cooperation with other educa-

tional institutions) and the preferred form of contact with the reader (personally by e-mail address or via the editorial office).

Main text

- Recommended font size – 11 points.
- Line spacing – 1,5.
- Standard margins of 2,5 cm on all four sides.
- A first line indent should be made with the “Tab” key – 1,25 cm.
- In the Paragraph dialog box spacing before and after the paragraph should be set to 0 points.
- The title must be written in 14-point Bookman Old Style font, bold and justified.
- The subheadings should be written in Bookman Old Style font, 12 points, bold and centred.
- The subheadings are not numbered.
- The subheading must be separated from the main text from the top and from the bottom by a single interline.
- Foreign words and phrases (e.g. English, German, Latin) should be *italicized*, and to highlight Polish phrases it is recommended to use **bolding**.
- Do not use underscores or exploded printing.
- Bullet points are marked with “-”.
- The first and last name appearing for the first time should be provided in full. When recalling it, the first initial and the last name are only given.
- Reference numbers should be placed at the end of the relevant quotation or paraphrase (before the closing full stop).
- Do not use the so-called hard spaces.
- Do not transfer the so-called widows and orphans.

Footnotes

- Recommended font for footnotes: Bookman Old Style, 9 points.
- Line spacing (interline) – 1,0.
- Justified text.
- *Italics* are used for titles of books and quotations marks are used for smaller works.
- In subsequent footnotes referring to the items already cited, Latin language is used: *Ibidem*, *op. cit.*, *passim*.
- Every footnote must end with a full stop.

- Footnotes formats allowed: Harvard (author-date) referencing system, the Vancouver style (author-number) or the Oxford style (traditional).
- In the classic Oxford style, the footnote information appears on the same page, down at the bottom (footnotes).
- Whatever the footnote system used, a bibliography arranged alphabetically by authors' last names is required.

Figures and tables

- Recommended font for figures and tables: Bookman Old Style, 10 points.
- Descriptions of tables and figures (photos, schemes, maps, etc.) must be provided directly above and below them (without interline).
- Figures and tables should be entitled and separately numbered.
- Headings of tables and figures are aligned to the left and in font: Bookman Old Style, 11 points.
- Sources are provided below all tables and graphs, aligned to the left, single-spaced and in font: Bookman Old Style, 9 points.

NOTE!

The editor reserves the right to reject any manuscript that does not conform to the journal's standards and do make editorial changes in the material in case it is too long.

РЕДАКЦИОННЫЕ ТРЕБОВАНИЯ

- Текстовый редактор Word (формат doc. или docx.).
- Стиль шрифта: Bookman Old Style.

Структура статьи

- Редакция принимает материалы следующих категорий: авторская оригинальная статья, доклад о результатах исследований, обзорная статья, статья-рецензия, научно-популярная статья, тематическое исследование, отчет о конгрессе, конференции, симпозиуме или семинаре.
- Авторская оригинальная статья, доклад о результатах исследований, обзорная статья должны состоять из следующих частей: введение (например, определения, классификации, состояние исследований, статистические данные о проблеме или явлении), основная часть – развитие представленной проблемы (например, методология, описание собственного исследования) и заключение (итоги, выводы). Каждая из вышеназванных частей должна быть снабжена заголовками. Основная часть, в свою очередь, может содержать несколько меньших частей, начинающихся с подзаголовка.
- Объём статьи должен составлять от 20 тыс. до 30 тыс. знаков. Сюда входят пробелы, текстовые поля, постраничные и концевые сноски, а также библиографические источники.
- После заголовка статьи помещается аннотация (от 100 до 200 слов или от 1000 до 1500 знаков), ключевые слова (5 – 10) на языке статьи, заголовок, аннотация и ключевые слова на английском языке, а также заголовок, аннотация и ключевые слова на польском языке.
- Информация о авторе: научное звание и степень, должность, имя, фамилия, название учреждения (учебное заведение, факультет, кафедра) размещается в верхнем левом углу первой страницы статьи и пишется *курсивом*.
- К статье следует приложить краткую биографию автора, содержащую следующие сведения: образование, название, факультет и год окончания высшего учебного заведения, этапы профессио-

нальной карьеры, научные интересы, краткое описание научных достижений, неосновная деятельность (например, членство в научных обществах, сотрудничество с другими учебными заведениями), а также предпочитаемый способ контакта с читателями (лично с указанием e-mail или через редакцию).

Основной текст

- Размер шрифта основного текста - 11 пт.
- Междустрочный интервал основного текста – 1,5 строки.
- Поля - все 2,5 см. Выравнивание текста по ширине.
- Абзацный отступ одна табуляция (1,25 см).
- Интервал перед абзацем и после него не добавляется.
- Название статьи должно быть написано шрифтом 14 пт. Bookman Old Style полужирным шрифтом, выравнивание по центру страницы.
- Подзаголовки пишутся шрифтом Bookman Old Style, 12 пт. полужирным начертанием, выравнивание по центру.
- Подзаголовки не нумеруются.
- Подзаголовки отделяются от основного текста сверху и снизу одним интервалом.
- Для выделения фраз на иностранном языке (например, английском, немецком, латинском), используется исключительно *курсив*, а для фраз на польском – **жирный шрифт**.
- Не используйте подчеркивание и разреженную печать.
- Маркированные списки оформляются с помощью знака — .
- Фамилия и имя, появляясь в тексте впервые, должны быть записаны полностью, при повторном упоминании пишется только фамилия и инициалы.
- Цифровая ссылка на сноску должна быть размещена непосредственно после фрагмента текста, к которому относится сноска (перед точкой в конце предложения).
- Не используйте так называемые неразрывные пробелы.
- Не используйте автоматическую расстановку переносов.

Сноски

- Текст постраничных сносок должен быть написан шрифтом Bookman Old Style, 9 пт.
- Междустрочный интервал сноски – 1,0.

- Названия книг выделяются курсивом, названия журналов берутся в «кавычки».
- В сносках не указываются названия издательств.
- В сносках, относящихся к ранее процитированным источникам, применяется запись на латыни: *ibidem*, *op.cit.* или *passim* (что означает там же).
- Каждая сноска должна заканчиваться точкой.
- Допускается один из следующих стилей формата сносок: Гарвардский *автор-год*, Ванкуверский *автор-номер* или Оксфордский *традиционный*.
- Сноски в Оксфордском традиционном стиле должны быть размещены в конце текущей страницы (постраничные сноски).
- Независимо от используемого стиля сносок, обязательным является наличие библиографического списка, который оформляется в алфавитном порядке по фамилиям авторов.

Таблицы, графики и рисунки

- Текст в таблицах должен быть написан шрифтом Bookman Old Style, 10 пт.
- Описания таблиц, и рисунков (фотографий, схем, карт и т.п.) должны быть расположены непосредственно над ними (без интервала).
- Таблицы, графики и рисунки нумеруются отдельно.
- Название располагается над таблицей или рисунком, выравнивается по левому краю и пишется шрифтом Bookman Old Style, 11 пт.
- Источник таблицы или рисунка располагается под таблицей или рисунком, выравнивается по левому краю и пишется шрифтом Bookman Old Style, 9 пт. через 1 интервал.

ВНИМАНИЕ!

Издатель оставляет за собой право отклонения материалов, не соответствующих требованиям редакции, и сокращения статей, объем которых превышает установленные пределы.

RECENZOWANIE TEKSTÓW

- Do oceny tekstu powołuje się dwóch recenzentów.
- Recenzentów wskazuje Redaktor Naczelny uwzględniając zalecenia Rady Naukowej.
- W przypadku tekstów powstałych w języku obcym, co najmniej jeden z recenzentów jest afiliowany w instytucji zagranicznej innej niż narodowość autora pracy.
- Recenzenci nie uzyskują informacji o autorze(rach) tekstu. Autor(rzy) nie uzyskują informacji o recenzentach tekstu.
- Recenzja jest w formie pisemnej i kończy się wnioskiem co do dopuszczenia artykułu do publikacji lub jego odrzucenia.
- Procedura recenzowania publikacji i formularz recenzencki są podane do publicznej wiadomości na stronie internetowej *Czasopisma*.
- Rada Naukowa i Kolegium Redakcyjne czasopisma „Zagadnienia Społeczne” są przeciwne wszelkim przejawom nierzetelności naukowej oraz łamaniu i naruszaniu zasad etyki obowiązujących w nauce.

PRINCIPLES OF REVIEWING PUBLICATIONS

- At least two independent reviewers shall be appointed to evaluate each publication.
- Reviewers shall be appointed by the Editor-in-Chief, taking into account the recommendations of the Scientific Council.
- For texts written in a foreign language, at least one of the reviewers should be affiliated with a foreign institution other than the nationality of the author of the work.
- The names of the reviewers are not disclosed to the corresponding author and the name(s) of the author(s) are not disclosed to the reviewers.
- The review must be in writing and conclude with a clear request for release or rejection.
- The rules for the eligibility or rejection of a publication and any review form shall be made public on the Journal's website.
- The Scientific Council and the Editorial Board of the journal *Zagadnienia Społeczne (Social Issues)* shall not approve of any manifestations of scientific misconduct and violation of scientific ethics.

РЕЦЕНЗИРОВАНИЕ МАТЕРИАЛОВ

- Для рецензирования предоставленных материалов привлекается два рецензента.
- Рецензентов назначает главный редактор с учетом рекомендаций Ученого Совета.
- Для рецензирования статьи на иностранном языке хотя бы один из рецензентов приглашается из учреждений зарубежных стран, за исключением страны автора.
- Рецензенты не получают информацию об авторе(ах) материалов. Автор(ы) не получают информацию о рецензентах статьи.
- Рецензия предоставляется в письменной форме и заканчивается выводом о рекомендации статьи к публикации либо ее отклонении.
- Порядок рецензирования публикаций и бланк рецензии размещены на интернет-странице журнала *Социальные проблемы*.
- Ученый Совет и Редакционная Коллегия журнала выступают против любых проявлений научной недобросовестности и нарушения этических норм, принятых в науке.

PROJEKT OKŁADKI

Adam Jakoniuk

REDAKCJA TECHNICZNA

Grażyna Kędzierska
Ewa Frymus-Dąbrowska

SKŁAD I ŁAMANIE

Ewa Frymus-Dąbrowska

WYDAWCA

Niepaństwowa Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Białymstoku
Aleja Jana Pawła II 91, 15-703 Białystok
tel.: 85 742 01 99; e-mail: nwsp@nwsp.bialystok.pl; www.nwsp.bialystok.pl

Czasopismo jest finansowane ze środków
Niepaństwowej Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Białymstoku

Wersją referencyjną jest wersja papierowa

Na stronie internetowej www.czasopismo.nwsp.pl
zgodnie z polityką otwartego dostępu do nauki są do pobrania:
całe wydanie każdego tomu oraz osobno każdy artykuł naukowy

Wymogi edytorskie, zasady recenzowania tekstów,
druki recenzji (PDF i WORD)
są dostępne na stronie internetowej: www.czasopismo.nwsp.pl
W wersji papierowej są dostępne wymogi edytorskie
i zasady recenzowania tekstów

Polityka publikacyjna Czasopisma opiera się na
Kodeksie Etyki Pracownika Naukowego
[http://www.nauka.gov.pl/g2/oryginal/2014_02/
2ae2188ff8670eed98ede50de1e9007f.pdf](http://www.nauka.gov.pl/g2/oryginal/2014_02/2ae2188ff8670eed98ede50de1e9007f.pdf) oraz
wytucznych Komitetu do spraw Etyki Publikacyjnej
(COPE – Committee on Publication Ethics)

Ciąg znaków w nagłówku każdego tekstu oznacza:
skrót nazwy czasopisma z numerem ISSN/
datę wpływu tekstu do Redakcji/
datę zatwierdzenia do druku/datę opublikowania/
kolejny numer w wydaniu.

Czasopismo ukazuje się co sześć miesięcy.

ISSN: 2353-7426

AFILIACJA

Niepaństwowa Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Białymstoku

NAKLAD: 100 egzemplarzy

DRUK

Wydawnictwo PRYMAT. Mariusz Śliwowski
ul. Hetmańska 42; 15-727 Białystok
tel. 602 766 304, e-mail: prymat@biasoft.net;
www.prymat.biasoft.net

Oferta edukacyjna
Niepaństwowej Wyższej Szkoły Pedagogicznej
w Białymstoku

ADMINISTRACJA

STUDIA LICENCJACKIE

Niepaństwowa Wyższa Szkoła Pedagogiczna
w Białymstoku

BEZPIECZEŃSTWO WEWNĘTRZNE

• studia licencjackie • studia magisterskie

Al. Jana Pawła II 91

www.nwsp.bialystok.pl

Niepaństwowa Wyższa Szkoła Pedagogiczna
w Białymstoku

PEDAGOGIKA

• STUDIA LICENCJACKIE • STUDIA MAGISTERSKIE

Al. Jana Pawła II 91

www.nwsp.bialystok.pl

Niepaństwowa Wyższa Szkoła Pedagogiczna
w Białymstoku

PSYCHOLOGIA

NOWY KIERUNEK • studia magisterskie

Al. Jana Pawła II 91

www.nwsp.bialystok.pl

